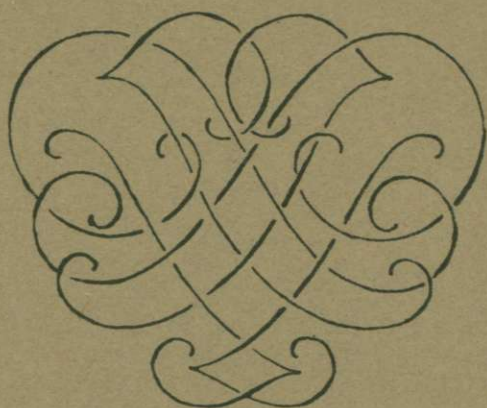

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 10 FÖRSTA HÅFTET

1 9 2 9

K

Her som tijn byssa

bliffuit förwend/ så att hon inte råkar
och dödar/ kan ihu henne til godo och
bestond bringia/ om ihu utur en wassuslodh/
rinnandes mot norr/ vidh solens uppgående
låter wassnet löpa gienom bysslepipan/
lägiandes: skint wester/ skint öster/ skint
söder/ skint norr/ så är hon botad.

Thet säkraste remedium är förwilst/ att
ihu henne ihrefter medh skidne Patroner
från Gyttopp laddar/ ihu att ihemed
faller till markene att ihet wildebrådth/
hwarpå ihu siktar och skinter.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅN

Regeringsgatan 19-21, Stockholm. Tel. 9604

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahems-
bolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till
egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar
till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, fler-
familjshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig
till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

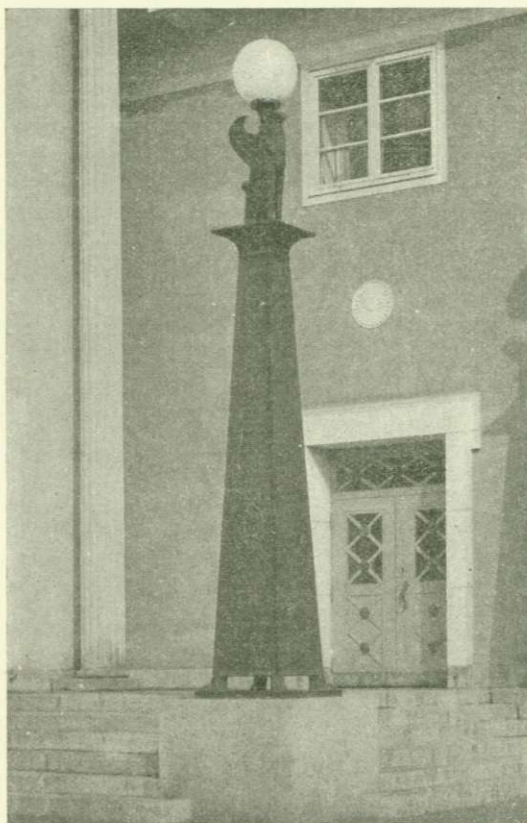
Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra
intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar
och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

BELYSNINGSSTOLPAR

Höjd ca 4 m. Vikt pr st. 1,200 kg.

Komp. av Byggnadsrådet GEORG A. NILSSON

Utförda för Komm. Mellanskolan å Kungsholmen

NÄFVEQVARN'S BRUK

GRUNDLAGT 1623

NÄFVEQVARN

GRUNDLAGT 1623

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Starbäcksmedaljen har överlämnats till samfundets hedersordförande.

Vid audiens tisdagen den 15. januari överlämnades genom samfundets arbetsutskott till samfundets hedersordförande H. K. H. Kronprinsen Starbäcksmedaljen i guld, vilken präglats att tilldelas dem, som gjort sig särskilt förtjänta om hembygdsvården.

Samfundets årsmöte.

Samfundet har detta år inbjudits att avhålla sitt årsmöte i Karlstad samtidigt med den där pågående Värmlandsutställningen. Mötet tager sin början torsdagen den 11. juli och avslutas lördagen den 13. juli. Närmare program kommer att meddelas i ett följande nummer.

Samfundets för hembygdsvård byggmästareskola i Åkarp.

Tredje årskursen vid byggmästareskolan i Åkarp tog sin början den 9. januari och fortgår till och med den 6. april. Elevantalet är 15.

Byggmästarekurser.

Som förut nämnts kommer under tiden 27. februari—9. mars att avhållas en byggmästarekurs i Karlskrona och den 11.—21. mars i Nässjö.

Under läsåret 1929—1930 är samfundet

i tillfälle att liksom föregående år anordna trenne byggmästarekurser. Kurserna pågå under 10 dagar med i regel 70 timmars undervisning, fördelade på 25 timmar föreläsningar och 45 timmar ritning, exkursioner m. m. Föreläsningarna behandla följande ämnen: Byggnadsstommen och dess anordnande, allmän materiallära, planläggning, formbildning, inredning, lantmannabyggnader, byggnaden och trädgården, författningar och stadsplaneanläggningar, värmeinstallation, kalkylation och kostnadsberäkning samt byggnadsskick i Sverige förr och nu. Eleverna få under rittimmarna tillfälle att under lärarens ledning utarbeta självständiga förslag till mindre byggnader.

Kostnaderna för undervisning, innefattande lärarearvoden, dagtraktamenten och reseersättningar samt material, uppgå för varje kurs till cirka 1.500 à 1.600 kronor, varav samfundet betalar hälften. Övriga kostnader bestridas genom lokala anslag. Sådana anslag ha till föregående kurser lämnats av hushållningssällskap, egnahems-, hembygds- och hantverksföreningar, enskilda personer samt industriföretag. Kostnader för lokal samt eventuell annonsering bestridas ävenledes av lokala anslag.

Ansökan om avhållande av byggmästarekurs, som lämpligen anordnas av hembygds- eller annan förening i samarbete med Samfundet för hembygdsvård, bör insändas snarast möjligt till samfundets styrelse.

OM HEMBYGDSRÖRELSEN I NORRBOTTEN

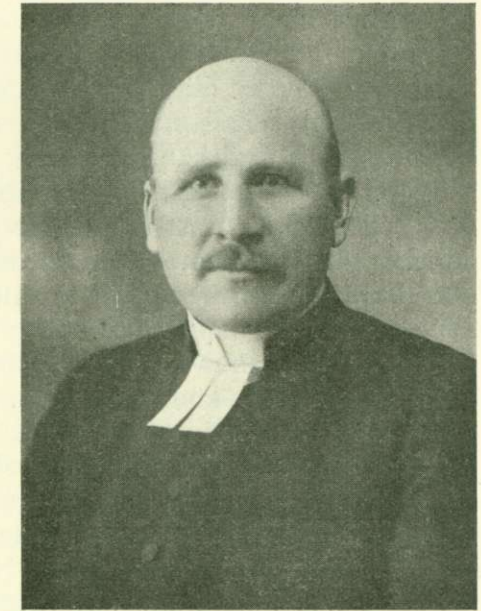
Av Intendenten, Fil. lic. Bertil Waldén, Örebro

DET är icke utan att man skulle vilja tala om en stämning av vårbruk över hembygdsvårdsarbetet i övre Norrland, det är en lust att bevittna det och en upplevelse att taga del i det. Om man än icke alltid är så säker om medlen, och känslounderlaget någon gång tar sig obalanserade uttryck, så är det dock alltid en vårlig entusiasm i gärningen, som rycker en med och försonar. Men så är det också fråga om uppgifter av icke just alldagliga mått: ett arbetsfält, som är nästan en fjärdedel av hela landet, och mest alltsammans i viss mening obrukad mark. Där söderut har man sedan en mannaålder eller mera tillbaka normalt, i organisk följd genomlupit sin utveckling: de nypatriotiska idéströmmarna omkring 1800-talets mitt, ur vilka framgingo de äldsta fornminnesföreningarna och lokala forskar- och samlargärningar, så det hazelianska skedet fram till våra dagars hembygdsrörelse med föreningar och museer utan all ände. Huvuddragen av denna utvecklingsgång kan väl avläsas ock i Norrbotten, men den blir dock där aldrig mera än en isolerad och föga fruktbärande företeelse. Man hinner med mycket söderut, innan Norrbotten kommer med, men när det på sistone gör det, sker det på allvar, med mycken hänförelse och brinnande nit. Det är så mycket man har att på en gång ta igen, när man med äktnorrländskt känslobetnad energi griper sig verket an med denna hembygd, så obesjungen och outforskad och i alla hänseenden ograverad i jämförelse med bygderna söderut.

Men som sagt, det är också något annat det är fråga om än ett Skånehärad eller en Dalasocken. Det är ett land, stort som ett par, tre kungariken — Danmark, Holland och Belgien tillsammans tagna räcka just lagom till — ett land av fjällbygd och bördig slättbygd, av ödebygd och uråldrig kulturbygd. Ingenstades i Sverige mötas sådana ras- och kulturmotsättningar som här. Här finnas inbyggare, som i sitt dagliga liv nyttja fyra olika språk: sin lappdialekt för hemmafolket, finska och svenska för främmande och överhet, norska,

Generaldirektör Gösta Malm.

Prosten Albert Nordberg.

när renarna äro på sommarbete på andra sidan gränsen. Denna bygd är som ingen annan del av Sverige ett kontrasternas land. Kiruna och Porjus och den elektrifierade Riksgränsbanan å ena sidan — ödemarker och lappläger och grå byar med en stämning av hedenhös å den andra. Dylika motsättningar skapa kritiska situationer, det kan nu en gång ej undgås. Kontakten mellan gammalt och modärnt har här ägt rum snabbare och mera abrupt än i de flesta landsändar, där utvecklingen uppvisar en serie övergångsskeden. Men det är på det hela taget kanske lyckosamt, att dessa övergångar saknas, att det nya kommit med ens och överrumplat, icke haft tiden på sig att penetrera det förefintliga kulturskiktet. Den nya tiden har icke vunnit terräng samtidigt och likformigt i en traditionellt gestaltad miljö, den har i stället gått sina egna vägar, ofta fjärran från odlingsbygderna av äldre tid och den har där så skett lämnat dessa jämförelsevis oberörda. Norrbottens nyorientering är en i påfallande grad heterogen process. Ingenstades i vårt land är klyftan mellan gammal tid och nutid så obetydlig som här, i all synnerhet i vissa delar av finnbygden samt naturligtvis bland de lappska stammar, som icke svikit renskötseln eller korrumperats av turister. Sedan må man efter gottfinnande tolka detta som efterblivenhet eller som sund konservatism.

Det har sina risker att tänja ut hembygdsbegreppet alltför mycket och att ur administrativa synpunkter angiva omfattningen av en ideell rörelse är nog av föga effekt. Många vackra och välmenande uttalanden till trots skall man ej orda för mycket om någon syntetisk norrbottnisk hembygds känsla. Johan Tuuri sade mig en gång något om samefolkets ödestimma, huru intimt avhängig denna är av renskötselns vara eller icke vara. Detta var stark och klarsynt lappsk hembygds känsla. Här är hembygden renhjordarnas betesmarker, liksom havet och fisklägena bli hembygd för kustfolket. Men vad har skärgårdsborna att skaffa med lapparna? Huru stort är icke främlingsskapet mellan Pitebygdens granna storbondegårdar och ödebygdens grå finnbyar! Varje försök att konstruera fram någon »hemlänsrörelse», som städse måste bli artificiell, skulle vara en den största otjänst mot den äkta och intensiva hembygds känsla, som man möter hos de flesta norrbottningar och som drivit så många fattigbygdernas barn från lyckligare lottade förhållanden tillbaka till de karga hemtrakterna. Det är ur denna känsla, som hembygdsrörelsen i Norrbotten vuxit fram och skall växa sig stark nog de stora och kraftfordrande uppgifter, som föreligga ifråga om rationellt bedriven kulturminnes- och allmän hembygdsvård.

Någon hembygdsforskning av äldre datum är knappast att nämna från Norrbotten. Vål finnes det en och annan skrift rörande dessa trakter, dyrgripar för sentida forskare och bibliofiler, men det är icke bygdens egna söner (på något undantag när, som t. ex. *Israel Stecksenius* gradualavhandling *Westrobotnia* från 1731), som framträda som författare, utan forsknings-, ja man kan tryggt säga upptäcktsresande söderifrån. Där drager *Linné* på sin *Iter Lapponicum*, där skildrar *Samuel Rheen* »Lapparnes Lefwarne och Sedher, wijdskepellsen, sampt i många stycken Grofwe wildfarelser», där lämnar *Abraham Hülphers* det avgjort främsta bidraget till kännedomen om denna landsända i sina tre böcker, om Västerbotten, Västerbottens städer och Lappmarken. Det är förunderligt, vilken rikedom av kulturhistoriskt material, som finnes sammanträngd i dessa volymer och det ytterligare fåtal, som vore att nämna i samband med dem. Men »hembygdsböcker», för att använda detta modärna (och missbrukade) ord, äro de icke i samma mening som exempelvis de gamla sockenbeskrivningarna, dessa verk av lika mycken kärlek och pietet som forskarmöda. En bok, som kommit till i något av den andan, om den än alls icke avser att vara något hembygds-

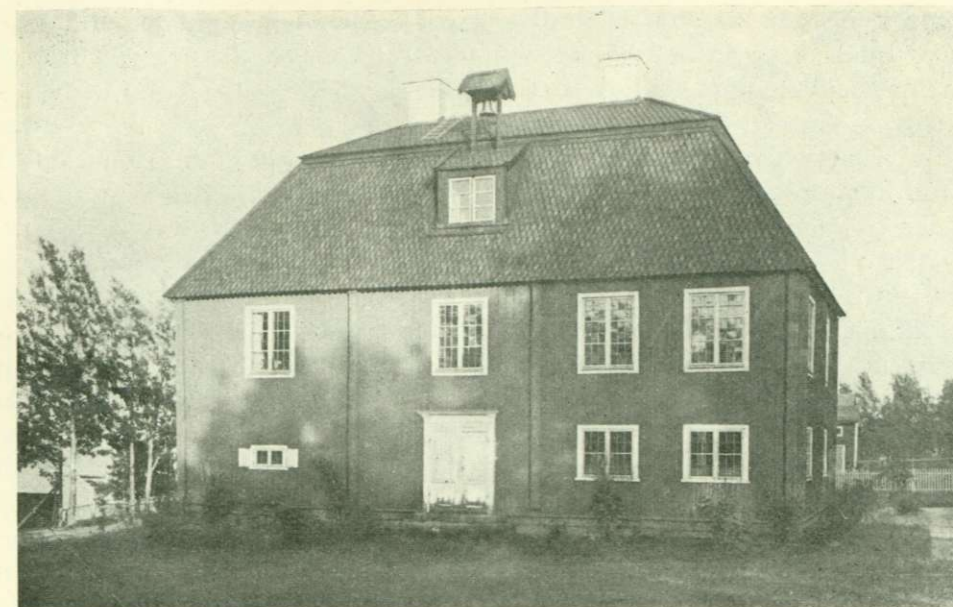
historiskt kompendium, alls intet lärdomsprov, men en hembygdsbok så god som någon, äger Norrbotten dock: *Petrus Læstadius* Journal för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken. Böök har framhållit den linnéanska traditionen i Læstadius författarskap, och ifråga om vaken, näranog naturvetenskaplig iakttagelseförmåga, frisk, livfull, saklig och åskådlig realistisk skildringskonst förtjänar han väl att nämnas vid sidan av den svenska reseskildringens största namn. Men härtill kommer hembygds känslan, icke den sentimentala och fraserika ideologi, som nutilldags alltför ofta gör sig bred i detta tecken, utan en undermedveten samhörighets känsla med den karga bygd, det fattiga folk och den torftiga odling, varur han framgått. Bättre än omständliga utredningar talar anekdoten om huru Læstadius i ett kritiskt ögonblick spontant låter undslippa sig det lappska *Tole ketsch!* i stället för modersmålets *Kunde jag inte tro det!* — mer än en gång är det lappblodet i hans ådror som talar. Denne Uppsalastudent från Arjeplog med sina vildmarksinstinkter och sin gedigna klassiska skolning står alltjämt som den litterärt främste tolken av sin hembygds natur och folk.

Men vi återgå till hembygdsforskningen och den med denna omsider förknippade kulturminnesvården. I fråga om den senare finnes intet att anteckna förrän 1886, då en *Norrbottens museiförening* tillkommer efter mönster av de fornminnesvårdande sammanslutningar, som i landets sydligare delar vanligen ett par årtionden tidigare upplevt sin tillblivelse och ej sällan även sin egentliga verksamhetsperiod. En betydelsefull samlargärning utfördes av museiföreningen, en kollektion på några tusen nummer etnografica hopbragtes, vartill kom en myntsamling samt en förhållandevis rikhaltig samling naturalier. I övrigt synes föreningen snart nog ha hemfallit till en tämligen tynande tillvaro och av arbetsprogrammets deklaration om uppgiften att »anteckna och bevara samt om möjligt i tryck utgiva vad som kan bidra till kännedom om detta landskaps språk, historia, etnografi och natur» synes icke så värst mycket ha kommit till utförande. Men en god grundstomme till ett kulturhistoriskt museum för Norrbotten blev till, även om insamlingen bedrevs föga systematiskt och mera än de vetenskapliga kraven tillgodosågs intresset för det pittoreska och kuriösa. Samlingarna förvarades, snarare magasinerade än exponerade, i gamla lantstatshuset i Luleå. Någon intimare, i nämnvärd grad fruktbarande kontakt synes icke ha uppehållits mellan museiföreningen och befolkningen ute i bygderna. I motsats till vad vanligen pläгат vara fallet, förefaller denna förening ha varit mera vanlottad på entusiastiska autodidakter än på sakkunniga krafter. Åtskilliga intresserade och kunniga personer i resi-

densstaden sysslade på lediga stunder med ordnandet av museisamlingarna, men stort mera blev det ej.

År 1919 begärdes koncession å ett lotteri, vars behållning skulle tillfalla museet och framför allt användas till anläggande av ett friluftsmuseum på Gultzaudden invid Luleå. Medel kommo till och i samband med jubileumsutställningen 1921, då staden firade 300-årsminnet av sin grundläggning, vaknade museiföreningen till nytt liv, betydande insamlingsarbeten och med dessa förknippade forskningar kommo till stånd och friluftsmuseet på Gultzaudden blev verklighet. När så tiden var mogen, avsomnade museiföreningen för att pånyttfödas under namnet *Norrbottens läns hembygdsförening*, en organisation med vidsträcktare och mera bärkraftiga syftemål än sin föregångare. Primus motor vid Hembygdsföreningens stiftande 1922 och ledande kraft under det lustrum den verkat har varit landshövding *Gösta Malm*, vilken lagt i dagen lika mycket entusiasm som organisatorisk skicklighet i det icke alltid av medvind gynnade värvet att föra föreningen framåt och bringa dess planer till förverkligande. Liksom man icke påverkar någon tro genom riksdagsbeslut så lär man icke väcka någon hembygdsrörelse till livs genom kungörelser från länsstyrelsen, men i detta fall kan man utan alla panegyriska utsvävningar hävda, att initiativet till en målmedveten norrbottnisk hembygdsvård verkligen utgått från högsta ort i länet. Att landshövdingens energiska agitation i tal och skrift och gärning verkligen ledde till en hembygdsrörelsens manifestation som aldrig tillförne i Norrbotten, detta vittnar gott om högst densammes kapacitet, men än mera om att tiden var mogen, att det allenast var maningen till samling, till organiserat arbete som man väntat.

Resultatet blev också ganska imponerande. Den generalmönstring av länets kulturella nivå och materiella och andliga resurser, som 1921 års jubileumsutställning innebar, uppvisade vackra resultat även inom hembygdsvårdens, kulturminnesforskningens och hemslöjdens områden. Den ståtliga publikationen *Norrbotten*, tvänne omfångsrika volymer, utgivna i samband med utställningen, vittnar med all önskvärd tydlighet om en stark hembygds känsla, som finner uttryck ej blott i lyrisk skildring utan ock i forskning och praktisk gärning. Meningarna må vara delade om ändamålsenligheten av den friskt florerande utställningsepidemien, men i fråga om väckande och stärkande av hembygdsintresset ha dessa utställningar i våra provinsstäder spelat en ofta nog så betydelsefull roll såsom impuls och manifestation. Ett påtagligare vittnesbörd om de norrbottniska hembygdsintressenas vitalitet än jubileumspublikationen kan knappast begäras.

Museibyggnaden på Gultzaudden.

Kopia av Luleå stads gamla rådhus.

Gultzaudden: Pitestugan.

Manbyggnad från Lillpite by i Pite s:n.

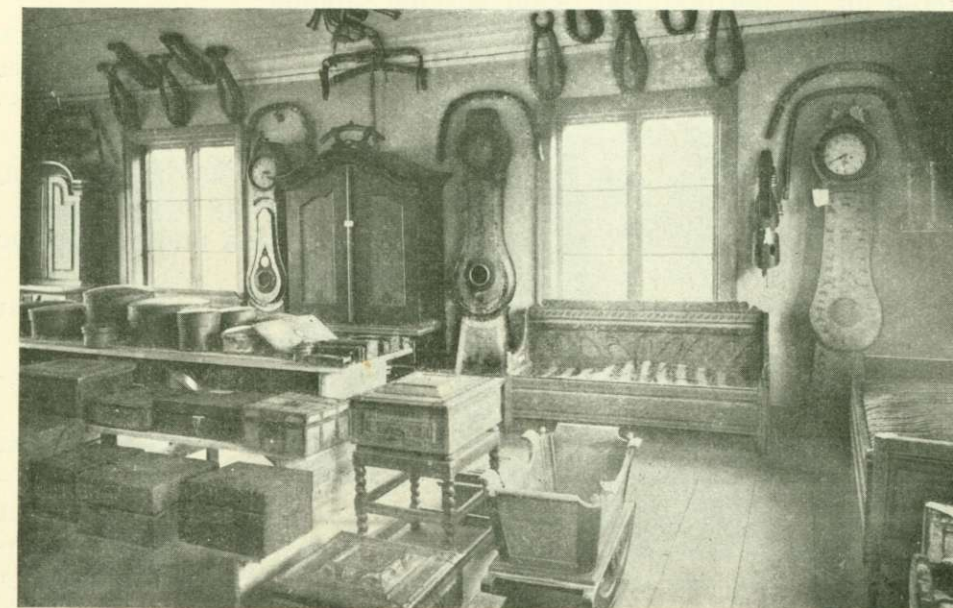
Under de sex år som förflutit sedan Hembygdsföreningens stiftande har dennas verksamhet kännetecknats av en successivt stegrad energi och målmedvetenhet. I synnerhet har denna verksamhet kommit *Norrbottnens museum* till godo. Att läns museet redan är så pass representativt och att det för varje år alltmera tjänar uppgiften som en central institution för kulturminnesvård och hembygdsforskning, är den direkta följden av den omsorg, Hembygdsföreningen ägnar detta sitt skötebarn. På den vackra Gultzaudden invid Luleå finner man nu en pampig friluftsmuseianläggning, avsedd att än ytterligare utökas. Egentlig museibyggnad är ett tvåvånings rödmålat trähus, exteriören en kopia av Luleå gamla Rådhus, uppfört 1690 och rivet på 1860-talet. Vidare finner man en monumental manbyggnad från en gård i Pitebygden, en loftbod från Tornedalen, ett soldattorp från Norrfjärdens socken, lappläger m. m. Kompletta Pite- och Tornedalsgårdar, gästgivaregård, lappkapell och fiskläge äro planerade. »Udden», detta vårt nordligaste Skansen, har sina särskilda förutsättningar att bli mera omväxlande och intresseväckande än de flesta likstora och även större friluftsmuseer genom den mångfald av sinsemellan olikartade kulturer — företrädde av sina respektive bebyggelse typer: den halft herrgårdsmässiga Pitegården, den dystert storvulna finngården, lappkåtans varianter, fiskläge, stadsbyggnader — den i fullbordat skick kommer att uppvisa.

Samtidigt som friluftsmuseet på Gultzaudden alltmera växer till planerar föreningen en museibyggnad inne i staden, varest de värdefulla samlingarna kunna beredas rymligare, mera ändamålsenliga och framför allt brandsäkra lokaler. Ritningar till en dylik, mycket monumental och inventiös byggnad, framlades härom året, men ha ännu så länge måst stanna på papperet. Försök att för ändamålet erhålla andel av statens lotterimedel ha hittills strandat. På ett eller annat sätt måste dock frågan bringas till sin lösning, då det till trängsel fyllda Rådhuset ur museal synpunkt icke gärna kan betraktas som annat än ett provisorium.

Hembygdsföreningens betydelsefullaste gärning ute i bygderna är eller rättare kan väntas bli dess organisationsarbete inom länets hembygdsvård. Något egentligt forskningsarbete har ännu icke medhunnits om man undantar en i samarbete med Nordiska museet bedriven, rikt givande bebyggelseundersökning i Pite och Lule älvdalar sommaren 1926. Medel finnas vidare tillgängliga för en liknande undersökning av Jukkasjärvi socken. Föreningen har eget bibliotek i Luleå. I samband med detta har påbegynts ett topografiskt-kulturhistoriskt bygdearkiv.

Gultzaudden: Soldatstuga från Norrfjärdens s:n.

Norrbottnens museum: interiör från Rådhuset.

Föreningens årsskrift *Norrbotten* har nu utkommit i sex häften, för varje år allt voluminösare. Publikationen är mera populärt lagd än den sedvanliga typen av våra fornminnesföreningars »Meddelanden» och detta är tvivelsutan god politik, då det gäller att vinna proselyter för hembygdssaken. Bidrag av vetenskaplig halt förekomma, men stå i minoritet i förhållande till den mera epistolära hembygds litteraturen i bunden och obunden form. En årsskrift som den senaste (1927) med bidrag från snart sagt varje bygd i länet, bidrag av topografisk, allmän kulturhistorisk, religionshistorisk, etnologisk, personhistorisk, hortikulturell och journalistiskt kåserande art, ger läsaren nästan väl mycket av det goda men är i alla händelser en förträfflig provkarta över hembygdsintressets skiftande faser.

Att i detta väldiga län handhava de hembygdsvårdande angelägenheterna endast från residensstaden, låter sig givetvis icke göra med någon större effektivitet. Härmed är nu ordnat på följande sätt. Under centralföreningen i Luleå sortera ett antal *hembygds gillen*, företrädande en eller ett par socknar. Uppslaget med dylika gillen måste närmare skärskådat framstå som ett mycket praktiskt och, vore man böjd att antaga, verkningsfullt organiserande av hembygdsvården inom en vidsträckt bygd. Enligt ett 1923 utarbetat stadgeförslag skisserades uppgifterna för ett norrbottniskt hembygds gille sålunda:

»att i överensstämmelse med Norrbottens läns hembygdsförenings stadgar i tillämpliga delar inom gillet område verka för bevarandet av den gamla allmogekulturens rester och i övrigt befrämja hembygdsforskning och hembygdsverksamhet;

att meddela centralstyrelsen upplysningar om ortliga förhållanden, som i fråga om föreningens verksamhet kunna vara av betydelse;

att så långt det står i gillet förmåga utföra sådana undersökningar och forskningar som kunna bli gillet anförtrödda;

att inom gillet område för så vitt möjligt uppföra en gillesgård som centralhärd för hembygdsverksamheten i orten; samt

att i övrigt i sin mån medverka till uppfyllande av hembygdsföreningens ändamål».

Med arbetet bedrivit efter dessa allmänna riktlinjer är det tydligt, att ett gille *kan* bli ett det mest effektiva organ för rationell hembygdsvård och forskning i sin ort och tack vare kontakten med och stödet från centralföreningen förmå uträtta vida mera än en isolerad sammanslutning. Man kan i detta sammanhang icke undgå att beröra det i nästan alla landsändar aktuella spörsmålet: hembygdsvårdens centrali-

Övertorneå: Loftsbyggnad från Raitajärvi.
Tornedalsgillet hembygdsgård.

Salsinteriör från Perihansch.
Karl Nilssons gård i Sunderbyn, Neder-Luleå sn.

sering eller decentralisering? Vidlyftiga diskussionsinlägg ha gjorts från båda håll och ingen förnekar att bägge parterna ha beaktansvärda saker att anföra. Det är självfallet, att den lokala entusiasmen, även om den någon gång framträder under formen av en väl mycket accentuerad självhävdelse och självtillräcklighet, är ett *conditio sine qua non* och att den centrala, statliga eller länsorganisationen denna bygdernas förståelse förutan endast har sin »döda hand» att komma med. Och åtskillig misstro mot de centrala myndigheterna eller organisationerna bottnar i nog så tråkiga erfarenheter om byråkratism och andra psykologiskt olämpliga metoder att handhava ett ämbete. Det avtynande och den slöhet, som på många håll under de senaste årtiondena kännetecknat de i sin ungdom så livaktiga provinsiala fornminnesföreningarna, har gjort, att dessa mötts med föga tillförsikt, när de ånyo gripit sig verket an att mera energiskt ombesörja kulturminnesvården. Men dessa missförstånd måste bringas ur världen och ett på ömsesidigt förtroende och nit för den gemensamma saken byggt samarbete komma till stånd mellan länsföreningarna och de under dessa sortrande eller fristående sockenföreningarna. Det är därhän det måste gå i Norrbotten, även om man ännu icke hunnit så långt. Men det är att hoppas, att gillena i en icke alltför avlägsen framtid skola omspanna hela länet och att deras verksamhet skall bli ett vidarebyggande på den ursprungliga planen, ett i samförstånd och ömsesidigt fruktbärande samarbete med Hembygdsföreningen bedrivit hembygdsvårdsarbete.

Ännu är blott början gjord och de tillkomna gillena lätt räknade. Äldst i laget är *Tornedalens* hembygdsgille, stiftat 1923 och lokaliserat till den gamla kulturbygden i den bördiga nedre Torne älvdal. Den livaktiga sammanslutningen har, tack vare kraftigt ekonomiskt stöd från länsföreningen, redan förskaffat sig en samlingspunkt för hembygdsverksamheten i en loftbyggnad från Raitajärvi, återuppförd i Övertorneå. Gillet bedriver även insamling av museiföremål. Ett gille i *Älvsbyn* tillkom 1925, men är intet närmare känt om dess vidare verksamhet. Ett tredje gille, *Överluleå-Bodens*, stiftades 1926 i Boden. Dess planer gå närmast ut på anordnande av ett friluftsmuseum på den s. k. Kyrckläppen i Boden med tillvaratagande och vård av där befintliga kyrkstugor, ett projekt, som man vill önska all framgång. Den främsta av Norrbottens kulturbygder, *Nederluleå* socken, fick först helt nyligen, 1927, sitt hembygdsgille, stiftat vid en högtidlighet i socknens berömda medeltidskyrka. Liknande sammanslutningar ha planerats även på andra håll i länet, t. ex. i Piteå, Pitebygden och Kiruna och troligen kommer väl gillesiden att i framtiden slå igenom i de flesta norrbottniska bygder.

Den övrenorrländska hembygdsforskningen av våra dagar står i sitt fulla flor, det är som ville man taga igen allt vad tidigare generationer försummat i den vägen och i elfte timman inhösta den rika bygdehistoriska skörd, som åtminstone på vissa håll står att vinna. Den vetenskapliga forskningen har haft åtskilligt att beställa i Norrbotten, det är ett pionjärarbete, fullt av lockande uppgifter. *Gustaf Hallströms* undersökningar och hypoteser rörande övre Norrlands förhistoriska bebyggelse utgöra de första försöken att mera systematiskt klarlägga denna nattomhöljda prolog, som förmår verka mera sällsamt bestickande på fantasien än något annat kapitel i bygdens odlingshistoria.

Lappforskningen har av hävd varit den mest gynnade forskningsgrenen och under senare år ha rätt betydande statsanslag kommit Hembygdsföreningen till godo, avsedda för undersökningar rörande lappskt folkliv och språk. Dylika undersökningar ha ock kommit till stånd i enlighet med en av professor *K. B. Wiklund* i Uppsala och Hembygdsföreningen gemensamt uppgjord plan. På sin tid startades på föranstaltande av *Hjalmar Lundbohm* en publikationsserie rörande lapparna och deras kultur, i vilken bl. a. ingick *Johan Tuuris* bekanta *Muittalus* samid birra, *Emilie Demant-Hatts* Med lapparne i höjfeldet och *Karl-Erik Forsslunds* Som gäst hos fjällfolket. Det är att beklaga, att detta betydelsefulla företag icke har bragts till någon fortsättning. Under senare år har komministern *H. Grundström* bedrivit självständiga forskningar bland Jokkmokkslapparna, vars värdefulla resultat till en del publicerats i Hembygdsföreningens årsskrift. Nämnade forskare handhar även redigeringen av en planerad bok, benämnd »Berättelser ur mitt och renarnas liv», vars manuskript dikterats av lappen *Anta Pirak* och alltså är att betrakta som en motsvarighet till Tuuris minnen.

Finnbygdens hembygdsrörelse har ju i Tornedalens hembygdsgille visat goda prov på sin vitalitet och ansatserna lova gott för framtiden. Men liksom initiativ och ledning knappast kan sägas ha sua sponte framvuxit ur bygden utan snarare applicerats på denna, så omhänderhas också hembygdsforskningen eller rättare de första trevande och allmänt orienterande försök till en dylik, som framträtt, i huvudsak av söderifrån komna svenskspråkiga forskare. Det kan vara tillräckligt att erinra om *Sigurd Dahlbäcks* mångåriga Torne-Kalixstudier, vartill tidvis statsanslag utgått och vilka väl i sinom tid komma att resultera i en rätt så diger kulturhistorisk monografi över dessa intressanta bygder. Vad man skulle önska finnbygden vore som ett komple-

ment till dessa, givetvis i sig mycket värdefulla undersökningar en skildring av bygden och dess odling ur synpunkten av dess *finska* egenart, dess avhängighet av moderkulturen öster om Torne älv, dess etnografiska artskillnad från och beroende av den svenska odlingen, en skildring, som naturligtvis bör vara vetenskapligt korrekt, men på vilken man först och främst ställer kravet att vara född ur bygden själv, till upphovsman äga en av dess egna söner, en vars ras och språk äro ett med det ämne han behandlar och som därför alltid måste äga de trots allt väsentligaste, de instiktiva förutsättningarna framför främlingen. En motsvarighet till Samuli Paulaharjus bilder ur Nordfinlands kulturhistoria vore något ganska ovärderligt för den svenska finnbygdens vidkommande.

Den svenska kustbygden med dess storvulna bondekultur har hittills i jämförelsevis ringa utsträckning varit föremål för kulturhistorikernas såväl som hembygdsentusiasternas uppmärksamhet. Hembygdsföreningens och Nordiska museets ovan berörda bebyggelseundersökning 1926 blev också över förväntan givande. Det var ju dock endast en sida av allmogens materiella kultur, som här systematiskt utforskades. En mera allsidig — nästan så allsidig man rimligtvis kan begära — beskrivning av en norrbottensk bondebygd föreligger sedan i år i den med stöd av Hembygdsföreningen och som nr. 1 i dennas skriftserie utgivna *En gammal Norrbottensbygd, Luleå sockens historia av kontraktsprosten Albert Nordberg i Nederluleå*. Som sockenbeskrivning betraktad kan denna utan överdrift betecknas som ett standardverk. Även om lätt skönjbara formella olikheter förefinnas mellan de skilda älvdalarnas odling, är dock i en bok som denna den allmänna karaktären av kulturutvecklingen och levnadsformerna inom ett nordsvenskt jordbruksområde ingående och vederhäftigt belyst. Denna bok kan gott sägas vara en av de allra prisvärdaste gärningarna inom den ungdomskraftiga norrbottenska hembygdsrörelsen.

Avsevärt mycket mera skulle givetvis vara att insamla under rubriken norrbottensk hembygds litteratur, men avsikten är icke att här prestera en uttömmande översikt och utrymmet är redan hårt åtgånget. Dit kan räknas de delvis i bokform, delvis i spridda uppsatser föreliggande resultaten av Ahnlunds, Huss, Steckzés, Rutbergs m. fl:s forskning rörande dessa bygder, böcker som *Bergqvist—Svenonius Lappland*, *Bromés* gedigna *Nasafjäll*, *Steckzén—Wennerströms Luleå stads historia* o. a. En del populärvetenskapliga eller halvlitterära »hembygdsböcker» föreligga ju ock, bland vilka den helt nyligen utkomna Norrbotten,

Jukkasjärvi kyrka.

Ödebygdsby, Talojärvi.

läsebok för skola och hem, av *Georg Bergfors* och *Albin Neander* förtjänar att nämnas som en ganska förebildlig representant för denna art av publikationer. Av förtjänstfulla arbetare i vingården vore att ihågkomma mer än en, som i det tysta bedrivit insiktsfulla och framgångsrika forskningar eller på annat sätt tjänat hembygdens sak. Folkskolläraren *Aug. Nordströms* samvetsgranna uppteckningar rörande Lulebygdens kultur och dialekt och ingenjör *H. Wennerströms* personhistoriska forskningar höra hit, liksom ock fröken *Anna Gustafssons* anteckningar om Norrbottens äldre hemslöjd. Den sistnämndas energiska arbete för denna samma hemslöjds pånyttfödande förtjänar ock mer än väl att nämnas i detta sammanhang. Söker man utanför den egentliga forskningens område flera enskilda insatser av praktisk betydelse till hembygdsvårdens fromma, kanske man icke träffar på så många, som man haft anledning vänta. Men man får härvidlag räkna med, att de hembygdsvårdande sammanlutningarna i sig assimilerat huvudparten goda krafter. Upplysningsverksamhet i allmän praktisk hembygds- och kulturminnesvård är ett önskemål, som dessa sammanslutningar dock ännu så länge alltför litet tillgodosett. För Hembygdsföreningens vidkommande finner man i den vägen endast en liten broschyr på finska, Joitakin kotiseutuhuoltotyön suuntaviivoja (Riktlinjer för hembygdsvården), spridd häromåret bland finnbygdens befolkning, samt en rolig och aggressiv uppsats om Hembygdsvården och förutsättningarna för en god bebyggelse av länsarkitekten *Olof Lundgren*, inom parentes upphovsman till den av Samfundet för hembygdsvård år 1927 premierade förvaltningsbyggnaden för Norrbottens läns hushållningssällskap i Luleå. I synnerhet i det ämne, som nämnda uppsats berör, tarvas mycken, mycken upplysning och agitation i Norrbotten, där landsbygdens byggnadsskick som bäst hotas av den förödelse, som redan för ett par decennier sedan övergått landets sydligare delar.

Till sist skulle jag som en slutvignett till denna skildring av hembygdsvårdsarbetet i vårt nordligaste län vilja taga en bild av *Karl Nilssons* gård i Sunderbyn, »*Perihansch*». Den är icke någon unik gård, men den är i sin art den bästa jag känner till. Den är icke någon »gammelgård» med kaveldon uppradade utmed väggarna och femton kopparpannor i spisen. Det är en gård, där livet går sin gilla gång och där man har annat för händer än ta emot turister och museibesökare. Dock har denna gård mycket mera än månet hembygdsmuseum att säga om god byggnadskonst, som är ett med tradition och miljö, om gammalt inredningsskick och förnäm, formsäker och färgglad möbel-

konst, om den allmänna karaktären av det dagliga livet i ett norrbottniskt bondehem. Icke som ett ålderdomshem för uttjänta möbler och husgeråd utan som en *levande* hembygdsgård står *Perihansch* i den prägel den förlänats av sin kunnige och pietetsfulle husfader. Det finnes som sagt ännu en och annan gård av samma karaktär. Måtte de bli än flera och föredömen för allt folket! De äro dock det bästa kriteriet på att den norrbottniska hembygdsrörelsen är inne på rätta vägar.

DANMARKS ARBEJDE FOR AT VÆRNE LAND-
SKABELIGE OG HISTORISKE KULTUR-
VÆRDIER OG DE PROBLEMER
DET REJSER

FOREDRAG VED SAMFUNDETS AARSMØDE I HÅLSINGBORG DEN 28 JUNI—1 JULI 1928

Af Dr. phil. Vilh. Lorenzen, København

VI har i Danmark Talemaaden: «Det skal være galt, før det kan blive godt!» Og det passer i al Fald paa Problemet: Værn og Bevaring af landskabelige og historiske Kulturværdier.

Det var egentlig først i de første Aar af dette Aarhundrede vi — d. v. s. først Enkeltmænd — opdagede, at med den rivende økonomiske og tekniske Udvikling i Forbindelse med den stærkt voksende Befolkningens Trang til egne Hjem, til materielt og socialt Velvære, var vi allerede godt paa Vej til at forringe det Danmark, vi havde faaet i Arv fra vore Fædre. Vel at mærke! Talen er her ikke om en Forringelse materielt og socialt, da Landet som Helhed var i stærk Fremgang netop i saa Henseende — men en Forringelse af overleverede kulturelle Værdier: Landskabelige, fordi Udstykning af Jorden, Opdyrkning af store nye Omraader, især i Jylland og den mægtige Landstedsbebyggelse langs de danske Kyster og Strande medførte Ændringer i det Bestaaende, der æstetisk lod meget tilbage at ønske — ikke mindst, fordi det der byggedes, oftest var rodløst og hæsligt, uden Forbindelse med gammel dansk Byggetradition og uden Evne til at føje sig ind i det danske Landskab; og medens alt dette nærmest gik ud over det aabne, rene Land, medførte Byernes hurtige Vækst, at Bybilledet skiftede Karakter. Gammel god Bygningskunst maatte vige for Nybygninger, ofte af tvivlsom arkitektonisk Værdi.

Jeg behøver ikke i denne Forsamling at brede mig over de Bekymringer, Udviklingen maatte vække hos de Mænd og Kvinder, der mente, at ikke alt Nyt var godt og ikke alt Gammelt forkasteligt. Denne Tingenes Udvikling var international og Sverige kender den saa godt som Danmark.

I een Henseende ligger Forholdene dog anderledes hos os end i Sverige. *Danmark er tættere befolket og bebygget end store Dele af Sverige er det. Det danske Landskab er maaske ogsaa nok saa følsomt for Indgreb af kulturteknisk og bebyggelsesmæssig Art, fordi det i det Store og Hele har smaa Former og smaa Rhytmer i sine Linier. Særlig følsomme er vel nok vore Kystlandskaber ved Strand, Fjord og Vig.*

I Danmark har vi paa Grund af den stærke Opdyrkning overvejende med *Kulturlandskaber* at gøre, særlig paa de danske Øer. Vore *Landsbyer* er oprindelig Bonde- og Agerbrugsbyer og vore *Byer* i deres oprindelige Form i Almindelighed smaa Købstæder, baserede paa Handel og Skibsfart og det jævne Haandværk — ganske som i Sverige, men nu alle under Forvandlingens Lov.

Opgaven maatte være — hos os, som andetsteds — at lede Udviklingen ind i saadanne Baner, at *det Tilfældige afløstes af det maalbevidste!*

Opgaven spaltede sig igen naturligt i flere, og som Forholdene rent historisk kom til at ligge, blev der taget fat fra forskellige Sider paa at løse disse Særopgaver — uanset, at alt Arbejde for Værn og Bevaring af overleverede, landskabelige og kulturelle Værdier selvsagt hører sammen og ret beset danner en Helhed. Vi fik en Række parallelt løbende Virksomheder. Disse var alle *rent private* til at begynde med og fremstod paa Grundlag af Enkeltmands Arbejde indenfor snævrere Felter. Disse fra først af spredte Bestræbelser gled efterhaanden ind i Organisationer, der hver forfulgte *sine* Opgaver: Jeg skal her nævne de væsentligste af slige Organisationer, der har Interesse i denne Sammenhæng. Alle er Landsinstitutioner, hvilket var naturligt, fordi Landets geografiske Omfang ikke er stort.

1911 stiftedes *Danmarks Naturfredningsforening*, hvis første Formand var den daværende Landbrugsminister Hage. Den stiftedes følgelig, hvad der var af største Betydning i et Land som Danmark, i bedste Forstaaelse med det mægtige danske Landbrugs Mænd. Den har nu et Medlemsantal paa 11,000. Foreningen arbejder for:

1) Bevarelse af smukke og ejendommelige Dele af Danmark, for deres Plante- og Dyreliv, særlig Strandstrækninger, Klitparker, Skove, Heder, Moser, Indsøer, Udsigtspunkter og lign.

2) Foreningen virker tillige for at skaffe Befolkningen lettest mulig Adgang til disse Steder.

Den er organiseret med Lokalkomiteer Landet over og har som Agitationsmiddel bl. a. sit Aarsskrift.

1915 stiftedes *Landsforeningen Bedre Byggeskik*, straks med Tilslutning af over 400 Landhaandværkere og Arkitekter og med Direktør

Vilh. Nielsen, Leder af Landets største Udstykningsforening, som Formand. Foreningen har nu godt 3000 Medlemmer.

Den er organiseret med indtil 10 Tillidsmænd i hvert af Landets Amter. Dens Formaal er:

- 1) at give Tegnehjælp til ubemidlede Bygherrer,
- 2) holde vejledende Kursus for Bygningshaandværkere rundt om i Landet,
- 3) agitere for en bedre Byggeskik ved
 - a) Foredrag,
 - b) Udstillinger,
 - c) Publikationer, bl. a. sit Aarsskrift.

Foreningens Virksomhed er at opfatte som en Skolevirksomhed, der, med Sæde i København, omfatter hele Landet.

1907 stiftedes *Foreningen til gamle Bygningers Bevaring*, med den højtansete Arkitekt og intime Kender af Danmarks gamle Bygningskunst, H. B. Storck som Formand, og følgelig fra første Færd med Tilslutning i den danske Arkitektstand. Den har c. 800 Medlemmer og er organiseret med Tillidsmænd i alle Landets Amter.

Foreningen virker for at værne om vor gamle Bygningskunst i By og paa Land og udbrede Kendskab til den. Ogsaa den udgiver et Aarsskrift.

I ordnende og organiserende Retning virker endelig det 1921 ud fra Landsforeningen Bedre Byggeskik stiftede *Dansk Byplanlaboratorium*, et Selskab til Byplanlægningens Fremme. Det arbejder for at bistaa Kommunen til at faa alt sat paa rette Plads ved Ordningen af Byen — med skyldig Hensyntagen ogsaa til Natur og gammel Kultur.

Det i mange Retninger energiske Arbejde, der udfoldedes af disse 3 Foreninger, stødte imidlertid meget naturligt paa den Vanskelighed, der laa i, at de ikke raadete over *Magtmidler*, og at deres Pengemidler var smaa. Alle Resultater maatte opnaas alene *ad Frivillighedens Vej* ved mindelige Overenskomst. Alle 3 Foreninger arbejdede jo selvsagt med Grundejere, Jordejere, og disse var ingenlunde altid villige til at bøje sig for de almene Synspunkter, disse Foreninger repræsenterede. Ofte drejede det sig om Pengespørgsmaal, Erstatninger under en eller anden Form og økonomisk Hjælp. Og disse Foreninger var nærmest fattige, selvom de ved Lejlighed kunde rejse betydelige Summer. Dertil kommer, at mine kære Landsmænd — maaske mere end mange andre Nationer — er overmaade fanatiske i at holde paa deres *Frihed* til at skalte og valte med deres Ejendom, som de selv har Lyst til.

Grundloven af 1849 sikkrer den private Ejendomsret i stærke Ord, og er Privatejendomsretten end angrebet ret kraftigt gennem et snart 80-aarigt Lovgivningsarbejde, er Lidenskaberne uhyre let vakte, naar man mener, at Privatejendomsretten trædes for nær. Man har svært ved at forstaa, at de gamle Tider, med den enkelte Grundejers isolerede Stilling, er forbi, at Nutidens komplicerede Forhold lader alles Skæbne, alles Ve og Vel gribe ind i hverandre, og at *vi alle, snart sagt, er fælles om alt!*

Magtmidler kunde derfor ikke helt undværes, og Staten har efterhaanden indset dette — under og efter Verdenskrigen, der medførte saa mange Restriktioner med Indgreb i den private Selvbestemmelseret.

Staten havde allerede begyndt økonomisk at støtte disse private Foreninger, men den gik altsaa videre, ved ogsaa at yde Lovgivningsmagtens Støtte. Det skal dog her siges, at disse Love alle er prægede af megen Forsigtighed overfor Borgerne — en Forsigtighed, der er i god Overensstemmelse med vore aarhundredgamle danske Traditioner, men riktignok ogsaa gør disse Love noget svage og lemfældige.

Først kom *Loven om Naturfredning* 1917.

Efter denne Lov kan der iværksættes Fredning af 1) Omraader, der paa Grund af deres Skønhed eller Ejendommelighed har væsentlig Betydning for Almenheden,

af 2) Omraader, Planter og Dyr samt geologiske Dannelser, hvis Bevarelse af naturvidenskabelige eller historiske Grunde er af væsentlig Interesse.

Til Varetagelse heraf er oprettet Fredningsnævn i alle Amsraadskrese, foruden i København og et for hele Landet fælles Overfredningsnævn.

Der er opnaaet meget betydelige Resultater — baade Enkeltheder og Helheder er blevet fredede, baade Flora, Fauna og skøn, uberørt Natur er sikrede for Eftertiden under et lykkeligt Samarbejde mellem den private Forening og de af Loven skabte Organer. Forholdet er her kort og populært udlagt det, at Fredningsnævnene er Domstole, Overfredningsnævnete Højesteret, og at Foreningens Komitéer er de af Justitsministeriet beskikkede Advokater for Naturen overfor de nævnte Domstole.

Næste Lov blev *Loven om Bygningsfredning* af 1918.

Efter den er godt og vel 1000 gode, gamle Bygninger i By og paa Land fredede henholdsvis i 1ste og 2. Klasse (A og B). Loven administreres af en særlig Kommission — Det særlige Bygningssyn. Alle Ejere af fredede Bygninger paahviler Anmeldelsespligt i Tilfælde af Ombygninger eller Nedrivning. I Tilfælde af Nedrivning af en fredet Bygning, kan Ejendommen købes af Staten og derved bevares. For Bygninger af

1ste Klasse skal Ejeren rette sig efter Kommissionens Krav i Tilfælde af Ombygninger — mod eventuel Erstatning. For Bygninger af 2. Klasse er Ejeren ikke tvunget til at rette sig efter Kommissionens Forslag. Om han vil det, beror paa ham selv.

Ved denne Lov er mange Ulykker forhindret, og den har øvet en særdeles god Virkning. Arbejdet for Bevaring af gammel dansk Bygningskultur er ogsaa derved kommet ind i en naturlig og praktisk Form. Hvad en privat Forening ofte maatte savne Magt og Pengemidler til at gennemføre, er nu gaaet over til Staten, og ogsaa her er et lykkeligt Samarbejde i Gang mellem Foreningen og Lovens Organ. Dertil kommer de mange ikke fredede Bygninger, der naturligt stades falder ind under den private Forening.

Endelig skal nævnes, at 1925 vedtoges en *Byplanlov*, der imidlertid er saa ung, at dens Virkninger endnu unddrager sig Bedømmelse. Dog kan saameget siges, at der er ved at udvikle sig et naturligt Samarbejde mellem Byplanlaboratoriet og de paagældende Kommuner.

Paa disse tre Omraader: Naturfredning, Bevaring af gammel Bygningskultur og tildels Byplanlægning er der da et frugtbart Samarbejde i Gang mellem det private Initiativ og Lovene. Der ligger maaske heri noget ejendommeligt for danske Forhold — noget, der vel nok staar i Forbindelse med Nationens Psykologi og et særligt Træk i Folkekaraktæren. De Love, vi har paa disse Omraader, er — som alt sagt — ret milde, og Braadden tages yderligere af dem gennem et lovbefalet eller frivilligt Samarbejde med det private Initiativ. Alle, der arbejder med Fredningsbestræbelser, hvad enten det gælder Naturen eller det gælder gamle Bygninger, eller Talen er om Byplanlægning, er klare over, at man opnaar mest ad *Frivillighedens Vej* og ved at tale sig til Rette om Tingene. Rejser Motstand sig, bruger man Loven, og skal det være, da i al dens Strengthed.

Det er da ogsaa karakteristisk, at adskillige af de største Resultater paa alle Omraader er naaet ved *frivillig Overenskomst mellem Parterne* — jeg tænker her paa visse store Naturfredninger og store Bygningsfredninger. Loven har saa sanktioneret det skete og lettet Sagens Gang.

Selvfølgelig opleves Skuffelser, og Arbejdet for Bevaring af landskabelige og kulturelle Værdier har ogsaa Nederlag at opvise; men i den Snese Aar, der er arbejdet paa disse Omraader, er Befolkningen selv efterhaanden blevet interesseret. Og det staar os alle klart, at jo mere dette sker, jo mere Forstaaelse af Fredningsarbejdets nationale Betydning øges hos den almindelige danske Mand og Kvinde, desto mere effektive bliver Lovens Bestemmelser af sig selv. Thi Love, Befolkning-

gen ikke forstaar og maaske hader, er intet værd. Først naar Lovenes Aand er trængt ind i Befolkningens brede Lag, er der Mulighed for, at de fuldtud kan virke efter deres Hensigt.

Paa eet Omraade ønsker vi i Danmark ikke Lovgivningsmagts Støtte, og det er m. H. t. det almene Byggeri. Landsforeningen Bedre Byggeskik arbejder udelukkende paa Frivillighedens Grund — og det er ogsaa her den eneste mulige. Lovbefalet Censur paa dette Omraade vil kun være af det Onde.

For mig staar det som et *Hovedproblem* ved alt værnende Arbejde for Danmarks nationale Værdier at træffe den rette Vej mellem Frihed og Tvang. *Tvang kan være nødvendig, men Frivillighed er bedst!*

Men jeg er ikke blind for, at der er andre ligesaa vigtige Problemer, der knytter sig til alt Fredningsarbejde. Jeg skal her blot nævne: *Den moderne Teknik og dens rette Forhold til det Overleverede*. Herom føres store Kampe i Danmark for Tiden. Diskussionen er endnu staaende mellem Ildtilbedere af den moderne Teknik og det sociales Eneberetrigelse paa den en og paa den anden Side Ildtilbederne af det Overleverede. Men vi er jo en Del, der mener, at meget af det nye er godt, og at heller ikke alt overleveret er Bevaring og Fredning værd. Det hele er et Spørgsmaal om *kulturel Balance hos de Mennesker, der arbejder med Værn af Kulturværdier*.

Alle de gamle Kulturnationer dirrer under Nutidens paagaaende, berusende Jag efter i Huj og Hast at omskabe alt — lige til Grunden for vor Tilværelse. Men vi har følt Angsten, Rædselen for, at vi selv og vore Børn pludselig skulde staa foran det tomme Rum — forudsætningsløse og rodløse, fordi vi momentvis har følt, at Hjemstavnen er ligesom ved at glide bort under vore Fødder. Til Syvende og sidst er det, vi alle, danske, svenske og mange andre vil: bevare Tilknytning til vore Fædres Land og til deres Gerning. Vi vil værne vor Hjemstavn — vi vil Hembygdsvård!

L I T T E R A T U R

Klas Olofsson: *Folkliv och Folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härader i Västergötland. I.*

Man skulle verkligen önska, att alla vetenskapsmän vore lika vetenskapligt noggranna och vederhäftiga, som bonden Klas Olofsson är i detta arbete. Inte på länge har den svenska folklivs- och folkminnesforskningen tillförts ett så förstklassigt och förnämligt material som i detta verk. Det rör sig visserligen inte om mer än tre härader i Västergötlands s. k. Sjuhäradsbygd (de sydligaste 7 häraderna i landskapet). Men det är en djupborrning, som tyvärr alltför sällan förekommer i den mängd hembygdsskildringar, som i vår tid se dagens ljus. Den belyser på sätt och vis hela den svenska allmogekulturen.

Det är meningen, att detta arbete skall få en fortsättning i ett andra band. Den nu utkomna delen handlar om *människolivet* från vaggan till graven, *årets* högtider och märkesdagar, *gården* och *bygden*. Sist kommer ett utförligt register.

Talrika illustrationer bidraga att göra boken omväxlande. Den är inte en enförmig läsning, som man nästan skulle kunna frukta, då boken huvudsakligen är en materialsamling. Tvärtom, den är underhållande. Härtill bidrager författarens goda stil och den stilla humor, som här och där lyser fram.

Om alla de, som borde skaffa sig detta arbete, verkligen också skulle göra det, skulle säkerligen den lilla upplagan av 600 exemplar, som förf. lät trycka, inte räckta långt.

»Folkliv och Folkminne» är skrivet av en svensk bonde. Arbetet är inte bara ett minnesverk över en bondes liv, sådant det tedde sig i en Västgötabygd före den moderna kulturens inträde. Det är tillika ett ståtligt äreminne över den svenske bonden själv
JOHAN GÖTLIND.

INSÄND LITTERATUR

AMREIN, W.: *Urgeschichtsforschung in der Innerschweiz*. Prähistorische Kommission der Naturforschenden Gesellschaft Luzern. Separatabdr. aus den Mitteilungen der Naturforschenden Gesellschaft in Luzern X. Heft 1928. Luzern 1928.

BONDESON, BONDE: *Onsjö härads milstolpar och andra stenmärken*. En undersökning, verkställd på grund av vägstyrelsens i Onsjö härads väghållningsdistrikt uppdrag och en redogörelse däröver till bemälda vägstyrelse. Eslöv 1928.

FORSSÉN, AXEL: *Varnhem*. Svenska fornminnesplatser. Vägledning utg. genom Kungl. Vitt-, Hist- och Antikvitetsakademien n:r 8. Stockholm 1928.

VON FRIESEN, OTTO: *Runorna i Sverige*. Föreningen Urds skrifter IV. 3 uppl. Uppsala 1928.

FÜRST, C. M.: *Birger Jarls grav i Varnhems klosterkyrka*. Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens handlingar. Del 38: 2. Stockholm 1928.

HOGNER, GUDMAR: *Nyköping och dess stor-kyrka*. Stockholm 1928.

OLSSON, NILS LUDVIG: *Träskofiolen*. Skånsk vers. Malmö 1928.

SAXON, J. L.: *Närkes kyrkor i ord och bild*. Stockholm 1928.

SELLING, GÖSTA: *Säterier och gamla gårdar av kulturhistoriskt värde inom Stockholms stads icke planlagda område och bland stadens lantegendomar*. Rådets till skydd för Stockholms skönhet utredningar I. Uppsala och Stockholm 1928.

SJÖBECK, MÅRTEN: *Skåne*. Färdvägar och vandringsstigar utgående från statsbanorna. En landskaplig orientering vid betraktandet av Skåne från statsbanornas tåg och under utfärder. Utarbetad på uppdrag av Kungl. Järnvägsstyrelsen. Stockholm 1928.

Stockholms stads byggnadsnämnds årsberättelse 1927. 12 årg. Stockholm 1929.

Sörmlandsbygden. Meddelanden från Södermanlands museiförbund. 1. årg. Strängnäs 1928.

THORDEMAN, BENGT: *Wiks hus*. Svenska fornminnesplatser. Vägledning utg. genom Kungl. Vitt-, Hist- och Antikvitetsakademien n:r 9. Stockholm 1928.

Topografiska stadsundersökningar. I. Söderköping av ERIK LUNDBERG. Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens handlingar, del 39: 1. Stockholm 1928.

VEJDE, P. G.: *Kronobergs läns herrgårdar*. Historisk översikt jämte ägarlängder. Hyllén-Cavalliusföreningens årsbok 1928, utg. av Kronobergs läns hembygdsförbund. Växjö 1928.

Ålsta. Medelpads folkhögskolas elevförbunds årsskrift 1928. 4. årg. Sundsvall 1928.

Architekten. Meddelelser fra Akademisk Arkitektforening. Tidskrift for Architektur og dekorativ Kunst. Red.: STEN EILER RASMUSSEN. Bind XXX. København 1928.

Badische Heimat. Zeitschrift für Volkskunde, ländliche Wohlfahrtspflege, Heimat- und Denkmalschutz. 15. Jahrg. Jahresheft 1928. Im Auftrag des Landesvereins Badische Heimat herausg. von HERMANN ERIS BUSSE. Karlsruhe 1928.

Bayerischer Heimatschutz. Zeitschrift des bayerischen Landesvereins für Heimatschutz, Verein für Volkskunst u. Volkskunde in München. 24. Jahrg. München 1928.

Bygden. Årsskrift utg. av Östra Södermanlands kulturhistoriska förening. Södertälje 1925.

Byggnadsvärlden. Tidskrift för allsidig byggnadskonst. Red.: H. BÖNISCH. 19 årg. Stockholm 1928.

Dalia. Bidrag till Dalslands kulturhistoria och naturbeskrivning utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund. N:r 2. Dalbon ur antropologisk synpunkt av EMANUEL BERGMAN. Åmål 1928.

Från Ådalsbygder. Sollefteåortens och Västra Ångermanlands hembygdsförenings årsbok. 1. årg. Red.: ERIK MODIN. Uppsala 1928.

Hembygden. Utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund. Åmål 1928.

Hälsingland. Utg. av Hälsinglands Turistförening. Stockholm 1928.

20. Jahresbericht des Lippischen Bundes für Heimatschutz und Heimatpflege für das Jahr 1927. Detmold [1928].

Jämten 1928. (Hembygdas tidskrift II.) 22. årg. Red.: ERIC FESTIN. Östersund 1928.

Jämtländska Studier. Festskrift till ERIC FESTIN utg. av Sällskapet Jämtar i Stockholm genom GUSTAF NÄSSTRÖM. Heimbygdas tidskrift: Fornvårdaren II: 2-3. Östersund 1928.

Noraskogs arkiv. Kulturhistoriska samlingar och anteckningar om Örebro läns bergslager. Band 6, h. 2-3 Stockholm 1928.

Nordiskt folkminne. Studier tillägnade C. W. VON SYDOW. Stockholm 1928.

Schweizerische Vereinigung für Heimatschutz. Sektion Innerschweiz. Bericht über die zwanzigjährige Tätigkeit 1907-1927. Luzern [1928].

Schwäbisches Heimatbuch 1928. Herausg. vom Bund für Heimatschutz in Württemberg und Hohenzollern. 14. Band der Bücherei des Bundes Esslingen a. R. [1928].

Skövdeortens hembygds- och fornminnesförenings skriftserie nr. 1. Föreningens stiftande och verksamhet åren 1923-1927. Kort översikt av AXEL TH. WAHLSTRÖM. Skövde 1927.

Skövdeortens hembygds och fornminnesförenings skriftserie nr. 2. Kåkinds härads fornminnen av K. E. SAHLSTRÖM. Skövde. 1928.

Solna hembygdsförenings årsskrift 1927-1928. Stockholm 1928.

Svenska folkskolans vänners kalender. 43. årg. Red.: JOEL RUNDT. Helsingfors 1928.

Torps socken. Årsbok utg. av Torps hembygdsförening. Sundsvall 1928.

Vår bygd. Utg. av Östra Södermanlands kulturhistoriska förening i Södertälje vid hembygdsfesten den 9. och 10. juni 1928. Södertälje 1928.

Vägledning genom Nordiska Museets samtliga avdelningar. Stockholm 1928.

Värnamo hembygdsförenings årsskrift 1928. Utg. av Värnamo hembygdsförening. Värnamo 1928.

Västmanlands-Dala Nations skriftserie. I. 1928. Uppsala 1928.

M E D D E L A N D E N

Närke.

VÄSTER-NÄRKES HEMBYGDSFÖRENING bildades vid sammanträde den 11. jan. i tingshuset i Fjugesta. Det förberedande arbetet hade utförts av d:r J. Ekelund, grosshandlare E. Carlsson och forstmästare S. Eriksson, vilka anskaffat ekonomiska garantier. Sålunda hade 78 personer tecknat 100 kr. var; dessa äro föreningens stiftare och voro kallade till mötet, vid vilket ej mindre än 8 socknar voro representerade.

Sedan d:r Ekelund hälsat de närvarande välkomna, diskuterades div. organisationsfrågor, bl. a. uppgjort stadgeförslag, som i huvudsak godkändes. Till styrelseledamöter utsågos: E. Larsson, Härsveta, Edsbärg, K. Vetter, Bärsta, Hackvad, Olov Heden-gren, Lanna, Hidinge, J. Ekelund, Fjugesta, Knista, G. Nilsson, Luggavi, Kräklinge, E. Godée, Mullbyttan, Kvistbro, V. Risberg, Bälby, Skagershult, G. Sjögren, Torp, Tångersåsa, alla som representerar för resp. 8 socknar. Övriga medlemmar blevo: S. Eriks-

son, H. Pettersson, Gysta, A. Claesson, Fjugesta och K. Andersson, Brånsta. D:r Ekelund valdes till ordf.

Åt styrelsen uppdrogs att förvärva lämpligt område för en blivande forngård, om möjligt den s. k. Geijers-ängen, som är ekbevuxen och vackert belägen på åsen ovanför Fjugesta samhälle.

Skåne.

KUNGSMARKEN BLIR NATURSKYDDSDOMRÅDE? Röster ha höjts för att Kungsmarken, som omfattar c:a 500 tunnland och är belägen 5 km. öster om Lund, skall skyddas. Flyinge kungsgård har hittills där haft sommarbete för sina remonter men behöver ej längre området, som är ett av de få i Skåne, som ännu ej uppodlats och därigenom bevarat sin ursprungliga karaktär. Kungsmarken har med sin vackert kuperade terräng och sin utomordentligt rika flora länge varit ett omtyckt mål för lundabornas botaniska utflykter, och det vore onekligen skada, om ett av provinsens sista naturminnesmärken skulle skövlas.

Flera förslag om dess användning efter en ev. försäljning ha redan framställts. Det mest tilltalande är obetingat, att Skånes Naturskyddsförening övertager vårderna av detsamma. Därigenom skulle mycket stora ideella värden räddas ej minst åt universitetsstadens ungdom.

Småland.

HUSKVARNA HEMBYGDSFÖRENING har som gåva av arvingarna efter f. låsmeden vid Huskvarna gevärsfaktori A. J. Appelblad, Huskvarna, fått mottaga Appelblads inom Huskvarna stad i kvarteret Smedugn belägna verkstadsbyggnad, uppförd under 1700-talet. Den gamla intressanta byggnaden innehåller verkstad på undre våningen och gesällkammare på övre. Med anledning av detta förvärfv har inom Huskvarna Hembygdsförening tillsatts en kommitté, som fått i uppdrag att undersöka

möjligheterna för anläggandet av en hembygdsgrd i Huskvarna.

Uppland.

ALUNDA HEMBYGDSFÖRENING anordnade den 12 jan. ett »julgille», varvid bl. a. behandlades frågan om en omorganisation, varigenom ett vidgat arbetsfält skulle vinnas genom anslutning av flera närbelägna församlingar, vilkas representer voro närvarande. Man hade dessutom inbjudit prof. Almgren, sekr. i Uplands fornminnesförening, bibliotekarien Lundberg och sekr. i Disastiftelsen, fil. kand. Ålenius m. fl.

I inledningsföredraget redogjorde föreningens ordf. folkskollärare Hugo Fredriksson för styrelsens planer, som i första hand avse att för ett hembygdsmuseum, en samling äldre byggnader från de södra Olandssocknarna, finna en central och i andra avseenden lämplig plats. Hrr Almgren och Ålenius hade granskat och godkänt en med full nyttjanderätt överlåtten tomt, som ställts till förfogande av ett par lantbrukare i Spånga.

Bibliotekarie Lundberg redogjorde för den gamla härads- och ättingindelningen i trakten och förordade i sammanhanget livligt bildandet av den planerade sammanlutningen under namn av »Olands södra hembygds-gille». Därefter underströk kand. Ålenius vikten av att före flyttning av byggnader etc. undersöka traktens byggnadskultur samt att bestyrka sådana undersökningar med noggranna anteckningar och fotografier.

HÄRKEBERGA HEMBYGDSGILLE. Härkeberga nya prästgårdsboställe är nu färdigt och länsstyrelsen har därför i dagarna kunnat överlämna de gamla byggnaderna med tomt till hembygds-gillet. Den för uppländskt gårdsskick så karaktäristiska tvärlängan över gårdsplanen hade på sin tid rivits men är nu ersatt av en portluderlänga, som skänkts av hr J. V. Öberg, Tjursåker. Tom-

ten inhägnas så, att bygdens olika gärdesgårdstyper representeras.

Närmaste problem är nu anskaffandet av inredning till byggnaderna, och detta har delvis redan kunnat ske genom den frikostighet, som visats av ortsbefolkningen. Man hoppas nu, att erhålla ytterligare gåvor från bygdens prästgårdar och herresäten för komplettering. Inredningen påbörjas i dagarna, sedan intendenten Sigurd Wallin vid Nordiska museet lämnat nödiga anvisningar. En stor invigningsfest kommer att anordnas på försommaren.

Värmland.

FILIPSTADS BERGSLAGS HEMBYGDSFÖRENING sammanträdde i början av sistlidne december månad under ordförandeskap av rektor Furuskog, varvid denne inledningsvis berörde orsakerna till att föreningens verksamhet under de senaste åren legat nere. Sedan apotekare Ringström nu donerat det s. k. Lesjöforsmagasinet till museilokal kommer emellertid föreningen att arbeta efter mer praktiska linjer och ett särskilt arbetsutskott tillsätts. Ordf. uttalade föreningens tacksamhet över restaureringen av Storbroyttan, genom vilken en stor sevärdhet räddats åt trakten. Styrelseval företogs och föreningen beslöt att ingå i det reorganiserade Värmlands hembygdsförbund.

VÄSTRA VÄRMLANDS HEMBYGDSMUSEUM kan glädja sig åt ett storartat uppsving under det gångna året. Trots begränsade ekonomiska möjligheter har Västra Värmlands fornminnesförening lyckats för-

värva en gammal gård i Tangen i Eda socken. En del av byggnaderna äro tyvärr alltför illa åtgångna av tiden för att kunna konserveras, men själva stugan från 1700-talets förra hälft, ett ännu äldre loftskjul och möjligen den gamla matboden komma nu att få sin plats på Sågudden i Arvika. Meningen är att inrymma museets äldre möbler och husgeråd i stugan samt redskap och åkdon i loftskjulet.

Västmanland.

VALLBY FRILUFTSMUSEUM VID VÄSTERÅS har fått ännu en sevärdhet, då Asea har skänkt Fornminnesföreningen Hallstahammar gamla herregård, som härstammar från 1600-talet och enligt traditionen är byggd av drottning Kristina. Byggnaden står till det yttre färdig men ännu återstår mycket att fullborda i dess inredning. De vackra målade 1600-talstaken äro ofullständiga men undergå en renovering under ledning av konservator Nilsson från Stockholm. Greve Hamilton på Hedensberg har donerat en del herrgårdsarkivalier och släkten Tersmeden har för avsikt att möblera ett helt rum.

Ångermanland.

FÖRENINGEN FÖR NORRLÄNSK HEMBYGDSFORSKNING hemställer till Härnösands stad, att ett tomtområde om högst 5,000 kvm. för museibyggnad kostnadsfritt måtte upplåtas inom kvarteret »Bågen» med tomträtt på 99 år, dock att därest museibyggnaden icke blivit uppförd inom fem år från det beslut i ärendet vunnit laga kraft, området skall återgå till staden.

Gemlas

MÖBLER MED SJÖGRÄSSITSAR
äro idealmöblerna för sommarvillor, verandor, hallar m. m.

BILLIGA / BEKVÄMA
HÅLLBARA

Begär katalog och prislista!

Alla slags möbler levereras

GEMLA FABRIKERS

AKTIEBOLAG

DIÖ

GAMLA ÅRGÅNGAR

av

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGDSVÅRD

pris Kr. 8: — per årgång

för medlemmar Kr. 5: —

Första årgången utsåld.

Lösa häften för komplettering
i mån av tillgång Kr. 1:50.

Rekvitioner ställas till

SAMFUNDET FÖR
HEMBYGDSVÅRD

Grönegatan 14

LUND

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD

SCIOPTIKONBILDSERIE:

ALLMOGEHUSET OCH VILLAN

(47 bilder)

med text av stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

föreligger nu färdig till utlåning.

För lån av samfundets scioptikonbilder erlägger medlem av samfundet en hyra av 5 öre per bild och förevisning. Transportkostnaden betalas av låntagaren, som även är skyldig ersätta den skada, som under lånetiden uppstår å bilderna. Samtidigt med portoersättningen uttages även mot postförskott hyresavgiften för en förevisning, såvida icke vid beställningen meddelats, att bilderna skola visas flera gånger, då likvid för alla förevisningarna uttages i postförskott.

Rekvision göres hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Grönegatan 14 / Lund

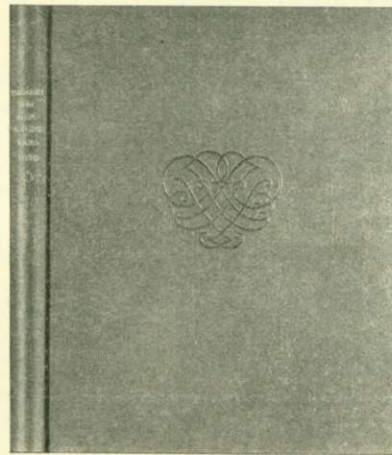
eller

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

Norrandsgatan 16 / Stockholm

P Ä R M A R
III
 TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

i en enkel, smakfull utstyrelse
 och utförda av prima engelsk
 linneklot (s. k. »cambric»)
 samt med äkta förgyllning.

Pris per styck Kr. 2: 50.

Pärmarna kunna erhållas i
blå eller grön färg.

Insänd nedanstående beställningssedel till
 tidskriftens expedition, Grönegatan 14, Lund eller till Eder bokhandel!

Var god sänd mot postförskott, beloppet vidfogas, insänt per postanvisning
 ex. pärmar till Tidskrift för hembygdsvård till årgångarna.....
 i **blå, grön** färg. (Det som ej önskas överstrykes!)

Namn

Titel

Adress

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET, LUND 1929

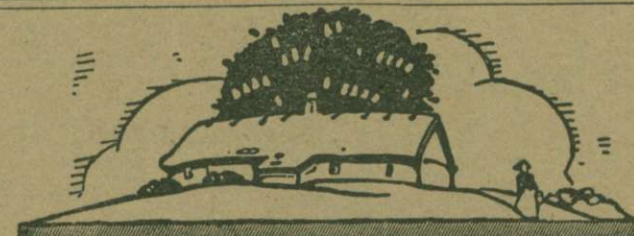
AKTIEBOLAGET
 SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
 LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
 BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGD SVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden
 är VYKORT med avbildningar av fornminnen,
 naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hem-
 bygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet
 av sådana vykortsserier även lämnar ett gott
 ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov
 och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
 HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280
MARDELL

BOSTADSBYGGANDE OCH HEMBYGD SVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2:25

A.-B. GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från samfundets exp.

Grönegatan 14, LUND

INNEHÅLL:

BERTIL WALDÉN: Om hembygdsrörelsen i Norrbotten	2
VILH. LORENZEN: Danmarks Arbejde for at Værne landskabelige og historiske Kulturværdier og de Problemer det rejser	18

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Starbäcksmedaljen har överlämnats till samfundets hedersordförande. Samfundets årsmöte. Samfundets för hembygdsvård byggmästare- skola i Åkarp. Byggmästarekurser	1
---	---

LITTERATUR:

JOHAN GÖTLIND: <i>Klas Olofsson</i> : Folkliv och Folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härader i Västergötland	24
Insänd litteratur	24

MEDDELANDE:

Närke. Skåne. Småland. Uppland. Värmland, Västmanland. Anger- manland	26
--	----

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Samfundets för hembygdsvård byggmästareskola i Åkarp.

Byggmästareskolan i Åkarp avslutade sin tredje årskurs den 6. april. Skolan har besökts av 16 elever, samtliga från Skåne. Sex elever ha erhållit Kungl. Kommerskollegii studiestipendier à 250 kronor. Dessutom ha fem övriga stipendier à belopp mellan 2- och 300 kronor utdelats samt sex studielån à belopp mellan 2- och 500 kronor.

I likhet med föregående år hade en pristävlan anordnats bland eleverna, och gällde uppgiften att utföra plan- och fasadritningar till en bostad åt yrkeschaufför med tillhörande garage och verkstad. Första pris tilldelades Carl Nilsson, Farstorp, andra pris Axel Bengtsson, Malen, och tredje pris Erik Skoog, Hanaskog. Dessutom utdelades två extra pris, vilka tillföll Arthur Hansson, Immeln, och Johan Persson, Ystad.

Samfundets årsmöte.

Som i föregående häfte omnämndes kommer årsmötet innevarande år att äga rum i Karlstad under tiden 11-13 juli. Därvid komma föredrag att hållas bl. a. av biskop J. A. Eklund om »Kyrka och hembygdsvård» och professor E. Wrangel om »Värmlandsnatur och Värmlandsdikt». Vidare kommer det nya museet i Karlstad att demonstreras under ledning av professor Helge Kjellin. Lördagen den 13. ägnas åt en utfärd till Frykensäjöarna och Ransäter

m. fl. platser. Detaljerat program kommer att införas i tredje häftet, som helt ägnas åt den värmländska hembygdsvården och bland annat innehåller uppsatser av fru Anna Wettergren-Behm om den värmländska hemslöjden och professor Helge Kjellin om värmländsk hembygdsforskning och hembygdsvård.

Anslag till hembygdsvårds- främjande ändamål.

Vid sammanträde den 3. januari beslöt styrelsen att tilldela Dalarnas hembygdsförbund ett belopp om 400 kronor för uppgörande av typritningar till byggnader i olika delar av Dalarna, Svenska naturskyddsföreningen 500 kronor till utgivandet av en broschyr angående parkträds rätta skötsel, Västkustens förening för hembygdsvård 500 kronor för utförandet av ritningar och utövande av nödig byggnadskontroll vid återuppbyggandet av det brandhärjade området i Fjällbacka, Valbo hembygdsförening 400 kronor för katalogisering och beskrivning av den s. k. Utanvessgården i hembygdsföreningens anläggning Vretas, Bara härads hembygdsförening 300 kronor för fotografering av gamla gårdar inom häradet samt Västsvenska hembygdsnämnden 400 kronor till avhållandet av en hembygds kurs i Dalsland sommaren 1929. Dessutom har styrelsen beviljat ett förslagsanslag om 1,500 kronor till utförande av ritningar till och nödig byggnadskontroll vid uppförandet av en lantgård vid utställningen i Karlstad sommaren 1929.

FOLKMINNESINSAMLINGEN OCH DE KULTURHISTORISKA FÖRENINGARNA

Av fil. lic. David Arill, Torsby

ATT DE kulturhistoriska föreningarna gjort en betydande insats vid utforskningen av *den materiella allmogekulturen*, har nu så ingått i allmänna medvetandet, att man endast i förbigående behöver påpeka faktum. Stora och små muséer landet runt och rader av utgivna publikationer bär fullgott vittne härom. Mindre beaktat av den stora allmänheten, som ju vanligen mest fäster sig vid det rent yttre, är deras verksamhet på utforskandet av *den andliga allmogekulturen*, alltså på insamlingen av folkminnen. Åtminstone en förening har gjort sig så välbekant uteslutande på detta arbetsfält, att en anseelig del av den tidningsläsande allmänheten inom flera landskap känner dess verksamhet, nämligen Västsvenska Folkminnesföreningen, som den 30 maj fyller tio år. Övriga kulturhistoriska föreningar har haft ett mera vittfamnande arbete, men ehuru man oftast utgått från föremålssamlande och inriktat sina strävanden på att skapa muséer, har dock även folktraditionen på åtskilliga håll varit föremål för mångåriga undersökningar. Ett bevis på detta får man genom en granskning av det *Betänkande med förslag till ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen*, som 1924 framlades såsom resultat av Folkminneskommitténs år 1923 avslutade utredning. I del II av detta Betänkande lämnas en översikt av det insamlingsarbete beträffande folkmål, ortnamn och folkminnen, vilket utförts av ett stort antal kulturhistoriska föreningar. Dessa har ju en mycket olikartad organisation, olika geografisk utbredning och skilda samlarmetoder, men trots detta har de kunnat lämna värdefulla, ännu endast högst ofullständigt utnyttjade bidrag även på folkminnesområdet. Vissa av dessa sammanslutningar har för länge sedan upphört med sin samlarverksamhet, andra hade redan, när Betänkandet utkom, ett gott dagsverk bakom sig, utan att någon trötthet förspordes, andra åter hade just satt handen till plogen.

Till den första gruppen hör Föreningen Örebro läns museum (f. d. *Föreningen till samlande och ordnande av Nerikes folkspråk och fornminnen*), som grundades år 1856 av N. G. Djurklou. Den ledande kraften var här Djurklou till 1866 och därpå Herman Hofberg till 1873. Sin egentliga verksamhet för upptecknande av folktradition har föreningen avslutat i och med 1873. En del av dess samlingar kom till och med på avvägar, men det mesta är nu återfunnet. Utom de språkliga uppteckningarna — som vi här bortser ifrån — innehåller föreningens arkiv dels Hofbergs sedermera utgivna samlingar, dels sagor, folktro och folksed av ett flertal bidragsgivare. Ehuru detta manuskript i Folkminneskommitténs Betänkande inte här upptagits, äger denna förening bl. a. originalet(?) till en större samling av Djurklou hopbragta sägner, en samling, som kanske är mest märklig genom sitt förord, författat, sedan Djurklous befattning som antikvitetsintendent helt plötsligt indragits. — *Södermanlands Fornminnesförening*, som stiftades 1870, utsåg redan vid sin tillkomst metallarbetaren G. Ericsson till sockenombud. Denne kom att förvärva sig berömmelse som en av de främsta folkminnesupptecknarna i Sverige. En del av hans samlingar har av föreningen tryckts i *Bidrag till Södermanlands äldre historia*. Återstoden äges alltså av föreningen, ehuru materialet deponerats i Uppsala och Stockholm. Föreningen är även ägare till andra manuskript av folkloristiskt intresse. — *Dalarnes Fornminnesförening* stiftades 1862. Dess betydande, numera i Uppsala deponerade samlingar, har stort värde främst ur språklig synpunkt men innehåller även sägner och annan folktradition. — *Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening* bildades 1886 bl. a. med syfte att fortsätta undersökningen av länets fornminnen, vilken undersökning förut bekostats av hushållningssällskapet. Föreningens verksamhet på det arkeologiska området är väl känd. År 1897 påbörjades även en undersökning av länets folkmål och folktraditioner. Detta material tillhör numera Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. Det folkloristiska inslaget är betydande, särskilt i fråga om sagor och sägner; tro och sed uppmärksammades föga av de utsända upptecknarna, som sökte efter texter och inte var inriktade på insamling av seder och bruk. — Utom dessa fyra kulturhistoriska föreningar har även ett par andra i mindre skala ägnat sig åt insamlande av folkliga traditioner av skilda slag men sedan upphört härmed.

Den andra gruppen av föreningar, som sysslat med folkminnesinsamling, består av jämförelsevis nya och livskraftiga sammanslutningar. Hit hör den stora *Föreningen för norrländsk hembygdsforskning*, stiftad 1909, med »ett mångsidigare program än någon annan kulturhistorisk

förening i vårt land». För att ge ett begrepp om föreningens arkiv kan nämnas, att det innefattar »dels en samling teckningar och fotografier, påbörjad 1910, dels folkminnessamlingen, påbörjad 1912, dels slutligen folkmusiksamlingen, vilken, påbörjad av enskild person redan 2 år före föreningens stiftande, år 1919 erhöll egen intendent». Folkminnessamlingen omfattade år 1923 material från Ångermanland, Medelpad, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten, inalles 12,000 nummer. — Föreningen *Jämtslöjd* i Östersund har även intresserat sig för folkminnesinsamlingen, och i dess arkiv finns utom folkmusik rätt omfattande traditionsuppteckningar från Jämtland och Härjedalen. Föreningen stiftades 1908. — *Dalarnes Hembygdsförbund* stiftades 1915 och avser i första hand att till gemensamt arbete sammanföra »de i olika bygder spridda, självständigt och på skilda vägar verksamma och intresserade personliga krafterna». Förbundet hade vid ingången av 1923 till sig anknutit 22 inom landskapet verksamma föreningar och muséer. Förbundet har överblicken och i viss mån ledningen av hembygdsarbetet i Dalarna. Dess folkminnesarkiv omfattade år 1923 c:a 2,500 sidor uppteckningar. För hembygdsvärden i vårt land har som bekant detta förbund blivit av den största betydelse; Dalarnes Hembygdsförbund har med all rätt ställts som förebilden för en mönstergill landskapsorganisation. — *Västmanlands Fornminnesförening*, stiftad av Richard Dybeck 1861, har efter 1916 vid sidan av byggnadsundersökningar m. m. rörande materiell allmogekultur även uppmärksammat den andliga folkkulturen. — *Västsvenska Folkminnesföreningen*, som stiftades 1919, har så gott som uteslutande inriktat sig på insamlandet av egentliga folkminnen inom Halland, Bohuslän, Västergötland, Dalsland och Värmland. Dess samlingar av primäruppteckningar omfattade vid utgången av 1922 7,950 sidor utom gåtor och ordspråk. Sedan Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola år 1926 tillkommit på grundval av föreningens arbete, har föreningen i stort sett inskränkt sin samlingsverksamhet till Bohuslän. Dess arkiv omfattar, när detta skrives, 27,782 sidor katalogiserade uppteckningar och omkr. 1,000 sidor icke katalogiserat material. På grund av sin anslutning till det förnämligare Institutet intar föreningen en särställning bland de kulturhistoriska föreningarna. Till denna grupp av både förr och nu verksamma organisationer hör även flera andra föreningar, såsom Föreningen Skånskt Folkminnesarkiv och Västerbottens Läns Hembygdsförening.

Bland föreningar, som vid utarbetandet av Folkminneskommitténs Betänkande ännu stod vid början av sitt arbete, kan nämnas Hallands Hembygdsförbund och Dalslands Hembygdsförbund. *Hallands Hem-*

bygdsförbund kunde vid sin tillkomst 1922 binda samman de skilda forskningsintressena i landskapets olika delar. I fråga om materiell allmogekultur och museiverksamhet har föreningen visat sig fullt värdig att ställas vid sidan av Dalarnes Hembygdsförbund; i fråga om folkminnesinsamling har ett omfattande arbete utförts genom bygdemedelare och genom pristävlingar, i tämligen nära anslutning först till Västsvenska Folkminnesföreningen och sedermera till Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola. Hembygdsförbundet har bedrivit en livlig upplysningsverksamhet och anordnat en kurs för folkminnesupptecknare (Katrinebergs folkhögskola 1923). — *Dalslands Hembygdsförbund* bildades 1918, men dess arbete har först de sista åren inriktats på folkminnesinsamling (genom pristävlingar och bygdemedelare). Denna gren av dess verksamhet har utförts i samarbete med Västsvenska Folkminnesföreningen och Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola.

Av övriga organisationer, som omnämnes i Folkminneskommitténs Betänkande såsom intresserade av och verksamma för folkminnesinsamling, kan två förtjäna att beaktas, nämligen Jordbrukare-Ungdomens Förbund och Örebro Allmänna Bildningsförbund. *Jordbrukare-Ungdomens Förbund*, bildat 1918, har genom föreläsningar, genom sin tidning osv. arbetat för att få till stånd ett samlingsarbete inom sina lokalavdelningar och studiecirkel. Medlemmarna har från början uppmanats att insända bidrag till Folkminnesföreningen i Lund, Västsvenska Folkminnesföreningen och Nordiska Muséet, men 1927 tog förbundet steget fullt ut och påbörjade egen samlingsverksamhet genom upprättandet av Jordbrukare-Ungdomens Förbunds Folkminnesarkiv, som i dagarna utsänder sin första årsredogörelse. Arkivet innefattar över 1,400 sidor primärmaterial, ordnat och accessionsfört. — *Örebro Läns Allmänna Bildningsförbund* har tillsatt en särskild folkminneskommitté, som genom pristävlingar och ett intensivt samarbete med intresserade bygdemedelare hopbragt ett betydande material.

Många andra organisationer utom de nämnda har folkminnesforskning på sitt program. Att få en överblick över verksamheten på detta område är emellertid omöjligt utan omfattande utredningar. Som redan av denna översikt framgår, är dessa samlingsorganisationer ur många synpunkter högst omaka. Vi träffar sammanslutningar för flera landskap (Föreningen för norrländsk hembygdsforskning, Västsvenska Folkminnesföreningen), för ett landskap (Dalarnes Hembygdsförbund m. fl.) och för ett län (Västerbottens Läns Hembygdsförbund m. fl.). Vi träffar föreningar med ett allmänt hembygdsvårdsprogram, med folkbildnings-

program, med ett rent praktiskt jämte ett kulturellt program och slutligen med enbart folkminnesforskning på programmet. Det är en synnerligen brokig bild, man får av dessa föreningars syften och verksamhet, men de har dock ett drag gemensamt: de har samtliga kulturforskning till uppgift, och denna uppgift har de löst bland annat genom ett aktivt deltagande i folkminnesinsamlingen. De kan därför, vad de än kallar sig, och vilket geografiskt område de än representerar, benämnas *kulturhistoriska föreningar*. Det är nu att märka, att om man fattar *folkminnesforskning* lika vidsträckt som *Folkminneskommittén*, får man en helt annan och betydligt mer imponerande bild av verksamheten inom de flesta av dessa organisationer och ett antal föreningar tillkommer, t. ex. Skånska föreningen för byggnadskultur.

Från vetenskapligt håll har man redan från början med intresse följt de kulturhistoriska föreningarnas verksamhet. Detta intresse var nog till en början blandat med ett visst mått av indignation, och det torde inte ligga någon överdrift i påståendet, att den glädje, man på detta håll erfor, stundom var den renaste av all glädje, *skadeglädje*, när någon av de frivilliga krafterna begått ett misstag, som en vetenskapsman aldrig skulle gjort sig skyldig till. Å andra sidan hade även föreningarnas män någon gång anledning att dricka djupt ur samma källa, när vetenskapsmännen genom sin obekantskap med bygd och folk gjort sig skyldiga till missuppfattningar. Detta kan man *nu* våga konstatera, sedan de båda lägren fyllt igen det svalg, som skilt dem åt. Man har någorlunda accepterat varandras arbete och fått respekt för varandras insamlingsmetoder. Över huvud taget har föreningarna sökt lära så mycket som möjligt av institutionernas, t. ex. Nordiska Muséets, under långliga tider utexperimenterade metoder, men de har även själva fått tjäna institutionerna som mönster. Metoden att genom pristävlingar få in väldiga kvantiteter uppteckningar, ett material av mycket skiftande värde, från utmärkta uppteckningar till rena avskrifter, ett material, som före användandet får noga sovras, denna metod har för folkminnesinsamlingens vidkommande först föreslagits av docenten C. W. von Sydow, den tillämpades först av Folkminnesföreningen i Lund, och den har sedan genom årliga tävlingar inom Västsvenska Folkminnesföreningen så fulländats som det väl gärna är möjligt. Denna metod har sedan upptagits på andra håll och givit lysande resultat. Slutligen har den också av Nordiska Muséet godkänts som *en* insamlingsform, varom vittnar bl. a. dess pristävlingar i Skåne 1926, i Västerbotten och Värmland innevarande år.

När Folkminneskommittén framlade sitt betänkande, visste den knap-

past, hur den skulle ställa sig till de kulturhistoriska föreningarna. Betänkandet klargör rätt utförligt omfattningen av deras arbete, men tillerkänner dem endast *en av de sju platserna i den tilltänkta Folkminnesnämnden, som skulle vara beslutande organ för insamlingsverksamheten*. De föreningar, som ägde att utse denne representant, var enligt ställningen, då förslaget uppgjordes, följande elva: Föreningen för norrländsk hembygdsforskning, Föreningen Jämtslöjd, Skånska föreningen för byggnadskultur, Dalarnes hembygdsförbund, Västmanlands Fornminnesförening, Sällskapet för gotländsk forskning, Västsvenska Folkminnesföreningen, Hälsingborgs museum, Gestriklands kulturhistoriska förening, Västerbottens läns hembygdsförening och Hallands Hembygdsförbund. S. k. rörliga anslag, vars storlek skulle bero på anslag från vederbörande organisation, skulle av Folkminnesrådet kunna tilldelas dessa föreningar, ehuru det beräknade beloppet endast upptagits till 18,000 kr. per år för *folkmåls-, ortnamns- och folkminnesinsamling*. De kulturhistoriska föreningarna fick alltså vara med på ett hörn, fastän hörnet var alldeles för litet!

Inom de närmaste veckorna kommer efter flera år av förlorad tid frågan om organiserandet av allmogeforskningen att föreläggas riksdagen. Har man tagit sig en grundlig funderare, innan detta kommit att ske, så har den slutliga utredningen nu tillkommit i all hast och med sådan fart, att de folkminnesintresserade organisationerna när som helst kan ställas inför ett fullbordat faktum. Av vad man hittills vet, kommer det kungliga förslaget inte att otillbörligt gynna folkminnesinsamlingen på t. ex. idrottens bekostnad, då statens andel i organiserandet av *hela allmogeforskningen* inte lär uppgå till mer än c:a 30,000 kr. i nya anslag! För folkminnesinsamlingens ordnande inrättas en nämnd på sju personer, varav sex företräder det vetenskapliga intresset, en de kulturhistoriska föreningarna. Såsom vi på annat ställe sökt hävda, varken kan eller vill den fria folkminnesinsamlingen nöja sig härmed¹⁾. Vi har i st. föreslagit den ändringen i nämndens sammansättning, att den får fyra representanter för de vetenskapliga centralinstitutionerna, varav en i enlighet med sakkunnigas förslag blir sekreterare och ledare av hela insamlingen, att hembygdsintresset får två representanter, och att Kungl. Maj:t utser ordf. Vi har vidare föreslagit, att 20 % av de medel, varöver Folkminnesnämnden kommer att förfoga, ställas till den fria insamlingens disposition för dess undersökningsarbeten, och har dessutom understrukit kravet på att de insamlande organisationerna inte bara får anslag för fortsatt insamling, utan att de, därest vissa villkor

¹⁾ Den fria folkminnesinsamlingen. Ett inlägg i organisationsfrågan. Uddevalla 1929.

uppfylles, även tillerkännes rätten att handha och eventuellt utge av dem hopfört material. För den närmare utredningen hänvisas till nämnda skrift.

Att dessa krav nu blivit aktuella beror i första rummet på, att organisationsplanen inom kort skall fastställas, och sedan ett beslut en gång fattats, är det ingen lätt sak att få en ändring till stånd. Härtill kommer, att den man, som enligt sakkunnigeförslag av i år, utarbetat efter av regeringen givna anvisningar, skall bli folkminnesinsamlingens chef, nuvarande rektor H. Celander i Göteborg, för ett par år sedan i yttrande över Folkminneskommitténs Betänkande gjort den åsikten gällande, att de uppteckningar, som samlas av kulturhistoriska föreningar av olika art, skall *enligt Folkminnesnämndens anvisning överlämnas till någon av centralinstitutionerna för folkminnesforskning*. Sannolikt är väl, att Celanders mening segrar i den kungl. prop., som snart skall framläggas, och blir denna sedan antagen av riksdagen, har hembygdsförbund och kulturhistoriska föreningar — med *en* representant i nämnden! — ställts utanför insamlingen. Man kan väl ta för givet, att stora, välordnade insamlingsorganisationer inte finner sig i att lämna ifrån sig allt material, som samlas genom dem. Om detta blir villkoret för ett knappt anslag, avstår man naturligtvis från understöd och detta blir mången gång detsamma som att man upphör att samla folkminnen. Skall vi inte komma därefter, att alla de kulturhistoriska föreningar, som ägnat och ägnar sig åt folkminnesinsamling, som har för detta arbete utbildade ledare och medarbetare, som kan skaffa garantier för att deras samlingar ordnas och vårdas, för framtiden blir ställda i beroende av en nämnd, där de inte har något inflytande, och av en folkminnessekreterare, som har fria händer, och som i detta avseende har bestämda principer, skall detta undvikas, då fordras *ett fast uppträdande av de frivilliga insamlingsorganen*.

Svagheten i de kulturhistoriska föreningarnas ställning har alltid stuckit i ögonen, och Folkminneskommittén ger också uttryck åt det bekymmer, som fyllt kulturforskningens mera legitima ämnessvenner inför mängden av hembygdssammanslutningar. Det kan inte heller förnekas, att en tillfällig stämning, en nedgång i intresset, en serie ekonomiska motigheter kan få vittgående följder för dessa organisationer. Om emellertid, såsom vi föreslagit, allt insamlat folkminnesmaterial blir statens egendom, trots att det, så länge vissa villkor uppfylles, får förbli i organisationens vård, har Folkminnesnämnden och dess sekreterare möjlighet att omedelbart ingripa och rädda samlingarna, ifall organisationen skulle missköta sin uppgift. Sannolikt kommer dessa för-

eningar att så småningom få sådan stabilitet, att ett sammanbrott inte ett ögonblick behöver befaras. Genom lotterianslag sättes de i tillfälle att uppföra museilokaler, där deras arkiv blir väl förvarade, och att skaffa sig personal, som är fullt utbildad för sin uppgift. Det förtjänar nämnas, att den värmländska musei- och hembygdsorganisationen i Karlstad f. n. har som intendent och arbetsledare professor Helge Kjellin, och att museiföreningen i Halmstad till intendent har fil. dr. Erik Salvén. Ingen av dessa båda organisationer har visserligen folkminnen i egentlig mening till forskningsuppgift, men liknande anordning kan naturligtvis träffas på andra håll, där folkminnesinsamling är en huvuduppgift. Det är f. ö. anmärkningsvärt, att Folkminneskommittén i sin rädsla för de kulturhistoriska föreningarna fann nödvändigt fastslå, att deras anslag av statsmedel för folkminnesinsamling inte fick användas till annat än bekostande av undersökningar i fältet, inte till avlönande av insamlingsledare. För folkminnesundersökningarna kräves *nu* av lotterimedel årligen 165,000 kr. Då av detta belopp en icke ringa del avses till arvoden åt undersökningsledare — dessa lär enligt uppgift från initierad person uppgå till 8—10,000 kr. för en undersökningsledare — vore det väl inte för mycket begärt, att de kulturhistoriska föreningarna även kunde få anslag för samma ändamål. Om insamlingsledare, som helt hastigt kastats in på banan utan föregående erfarenhet av detta slags arbete — som i sig innefattar kännedom om insamlingens och upptecknandets teknik likaväl som av katalogiserings- och arkivgöromål — anses värda detta arvode, då vore det väl en blygsam begäran, om de kulturhistoriska föreningar, som har personal med kanske mångårig erfarenhet i dylikt, finge ett blygsamt understöd på något tusental kr. för organisation och insamlingsledare. Så länge föreningarna saknar ett ordentligt stöd i Folkminnesnämnden, kommer de naturligtvis *inte* att finna tillmötesgående i ett sådant krav. Från de håll, där man ansett det självklart, att »folkminnesarbetarna» *bör* nöja sig med minsta tänkbara — »måttligt skola kaplanerna hava» — kommer man att slunga fram den vackra frasen om vikten av att folkminnena genast samlas, om allas plikt att dra sitt strå till stacken osv., varje ord om en delning stämplas som försök att komma hela insamlingsarbetet till livs. Men — de kulturhistoriska föreningarna har visat, att de kan uträtta ett storartat arbete, de är villiga att för framtiden göra sitt bästa, deras arbetsledare är beredda att fortfarande göra stora uppoffringar men de måste ju också leva! Ställningen kan vara den, att dessa helt eller delvis oavlönade ledare har att välja mellan att ägna sig åt exempelvis livförsäkringsverksamhet eller folkminnesinsamling — på fritiden, som

vanligen är knappt tillmätt. Den förra ger dem inkomster men ingen glädje, den senare — om de får arbeta i fred — skänker glädje men inga inkomster. »Den, som är utan skuld, kaste första stenen» — på den, som med sorg och förargelse lämnar folkminnena och går ut som livförsäkringsagent. Så länge det frivilliga arbetet för folkminnesinsamlingen är nödvändigt, *måste* man räkna med de kulturhistoriska föreningarna; då det om högst tio år säkerligen är för sent att kunna rädda nämnvärt av den hastigt bortdöende folktraditionen, räcker det inte med akademiska stipendiater från de fyra centralarkiven, utan det är ofrånkomligt, att de fria organisationerna måste anlitas. Deras möjligheter att göra sin insats får inte beskäras, utan de måste fordra att få rättmätigt stöd. I samma ögonblick de sviker förtroendet är de beredda att dra sig tillbaks!

Men hur skall nu de kulturhistoriska föreningarna bete sig, för att man skall inse, att deras krav är berättigade, och att deras anspråk bör allvarligt diskuteras? Såvitt vi kan se, har de ingen annan utväg än att söka få till stånd *en fast organisation, som utan att träda den enskilda föreningens rätt för nära, ger de spridda intressena ett tillbörligt stöd*. Redan 1860 uppstod tanken på ett samlande organ för landsbygdens kulturhistoriskt inriktade forskningsintresse. Det var Djurklou, som — han hade t. o. m. tidigare varit inne på samma tankegång — föreslog den ovannämnda Nerikeföreningen, att denna skulle söka anslutning till Vitterhetsakademien, och att den jämte ev. efterföljare skulle söka vinna samma ställning till denna akademi, som hushållningssällskapen intog till Lantbruksakademien. Förslaget antogs 1861, och exemplet följdes av andra föreningar, så att år 1869 alla fornminnesföreningar utom två var anslutna till Vitterhetsakademien. Tanken på samverkan hade mött opposition från så betydande forskare som A. E. Holmberg och Richard Dybeck men däremot understötts av Råäf. Vilken nytta och vilket stöd föreningarna hade av sin anslutning till akademien är inte bekant. År 1869 »hade dock det första förtroliga förhållandet mellan landsortsorganisationerna och akademien redan börjat svalna. Sedan utvecklades det allt mera till ömsesidig misstro». Folkminneskommitténs Betänkande, varifrån ovanstående uppgifter hämtats, tillägger: »Hade de ansatser som från början förefunnits av de centrala organen och landskaps- eller länsorganen med gemensamma ansträngningar fullföljts, hade helt visst de nuvarande svårigheterna att vinna en fastare anslutning mellan alla nu existerande organ av hithörande slag icke förefunnits. Numera måste även en sådan fråga i någon mån överlätas åt den utveckling rörelsen i sin helhet ännu kan

tänkas behöva genomgå. Samtidigt har problemställningens tyngdpunkt till icke oväsentlig del förskjutits till förhållandet mellan landskapsorganen och de mera lokala Ortsorganen, ty med samma betänksamhet, varmed centralorganen på sin tid åsågo provinsorganens uppkomst, fingo dessa nu bevitna bygdeorganens».

Det förefaller oss, som om denna avslutning doftade något av triumf mitt i allt bryderiet. »Nu kan dom själva få känna, hur det känns!» Något försök att diskutera möjligheten till en lösning av frågan, hur de kulturhistoriska, i detta fall närmast de för folkmåls-, ortnamns- och folkminnesinsamling intresserade organisationerna, skulle kunna sammanföras till något slags enhet, har Folkminneskommittén icke inlåtit sig på. Detta är på det livligaste att beklaga, ty ingen skulle haft större möjligheter att nå ett resultat än just Folkminneskommittén. När i febr. 1923 grunddragen av kommittémajoritetens slutliga förslag framlades till diskussion på ett möte i Stockholm, hade tillfället varit lämpligt att ta ett första steg till en gemensam organisation. Åtminstone hade en samarbetskommitté kunnat tillsättas; ur ett omsorgsfullt övervägande av alla möjligheter hade till sist en livskraftig sammanslutning kunnat framgå. Ingenting gjordes då, och ingenting har heller gjorts sedan dess — vare sig på det ena eller andra hållet. De personer, som under den sista femårsperioden gått i spetsen för utvecklingen och lett utredningen av till folkminnesforskningen hörande problem, har saknat så gott som allt intresse för de kulturhistoriska föreningarna. Det har i stället gällt att skapa institutioner, som kunnat avlösa de fria organen. Skall dessa nu i sista minuten beredas tillfälle att fullfölja sin lyckligt påbörjade och i vissa fall långt framförda verksamhet på folktraditionens bevarande, är en samorganisation nödvändig. Denna kan tänkas utformad på åtskilliga sätt.

En möjlighet synes vara den, att *Samfundet för hembygdsvård*, som redan i sig innesluter en hel del föreningar av större och mindre räckvidd och med de mest skiftande program, upprättar en särskild »sektion» för de kulturhistoriska föreningar — fornminnes- och museiföreningar, hembygdsförbund och hembygdsföreningar, ungdomsförbund och folkbildningsorganisationer — som ägnar sig åt folkminnesinsamling.

En möjlighet nummer två är att bilda ett *fristående förbund av alla ovannämnda föreningar*. Inom detta förbund utses ett särskilt utskott med representanter för de folkminnessamlade organisationerna.

Den tredje möjligheten är, att alla *folkminnessamlade organisationer sammansluter sig till ett förbund* med uppgift att handha gemensamma frågor. Här möter man genast en svårighet. Förbundet kan icke ta hand

om andra frågor än just dessa, och allt, som rör allmogemuséer, byggnadsvård, hemslöjd etc., kommer att ligga vid sidan av dess ämnessfär. En samorganisation även för andra sidor av kulturforskningen kommer då nästan att ge sig själv. Summan av detta är den, att man slutligen kommer att få en hel följd av organisationer för skilda forskningsuppgifter men med i stort sett samma medlemmar. Vida bättre vore det då med en lösning enligt alternativ 2 här ovan. Det är också tänkbart, att en sådan sammanslutning en dag skall uppstå, men på sakens nuvarande ståndpunkt är den svår att åstadkomma. Det gäller nu att handla och att handla raskt. Det gäller, att ur det nu bestående, de folkminnessamlade kulturhistoriska föreningarna, skapa fram något nytt, samarbetskommittén. Ju färre samorganisationer, dess bättre. Går det — och det bör gå — att inom Samfundet för hembygdsvård bygga upp en folkminneskommitté, så är denna lösning åtminstone tills vidare den bästa, ty den skapar nytt utan att sätta någon större apparat i gång. Den kan fylla samma uppgifter som en ny organisation. Den tillför Samfundet ett nytt intresse, Samfundet kommer att mycket mera allsidigt än förut företräda svensk hembygdsforskning.

Här skall endast framläggas några synpunkter på frågans lösning. De är inte slutgiltigt utarbetade men torde dock kunna tjäna som underlag för en diskussion.

1:o. Samfundet för hembygdsvård tillsätter en samarbetskommitté för folkminnesinsamling. Denna kommitté består av en representant för varje organisation, som ägnar sig åt folkminnesinsamling och som omfattar ett landskap eller ett län. Kommittén har till syfte att sammanföra dessa organisationer till gemensam överläggning för åstadkommande av likformighet vid insamlingsarbetet och för tillvaratagande av den fria insamlingens intressen i övrigt. Styrelsen för Samfundet för hembygdsvård insätter två representanter i kommittén.

2:o. Kommittén sammanträder en gång årligen vid Samfundets årsmöte.

3:o. Kommittén utser enligt de grunder, som av Kungl. Maj:t närmare bestämmes, ledamot eller ledamöter i Folkminnesnämnden. Den eller de, som härtill utses, bör tillhöra en insamlande organisation.

4:o. Kommittén utser inom sig ett arbetsutskott på tre personer med tre suppleanter. Av dessa bör en ordinarie ledamot och en suppleant tillhöra styrelsen för Samfundet för hembygdsvård.

5:o. Arbetsutskottet utger årligen en redogörelse, innefattande dels berättelse över samarbetskommitténs verksamhet, dels en översikt av det folkminnesarbete, som under föregående år utförts av varje inom kommittén företrädd organisation.

Denna lösning torde inte vara omöjlig att inom kort tid uppnå, därest Samfundet för hembygdsvård intresserar sig för dess realiserande. Närmare bestämmelser angående arbetet inom kommittén bör då upprättas. Kommittén kommer att få åtskilliga viktiga uppgifter att fylla. Här skall endast en sak i ovanstående fem punkter ytterligare vidröras. Vad som sagts under mom. 5, avser att åstadkomma en överskådlig och lättillgänglig redogörelse för det frivilliga insamlingsarbetet. Det är nu svårt att fastslå, vad enstaka organisationer hittills uträttat. Folkminneskommitténs Betänkande ger någorlunda fasta hållpunkter; efter 1923 års ingång finns ingen sammanfattande översikt. Kommitténs första åtgärd borde därför vara att upprätta en noggrann översikt av alla folkminnessamlingar inom de kulturhistoriska föreningarna, och sedan skulle denna översikt år för år fortsättas. Det redan utförda arbetet, dess geografiska fördelning och därvid tillämpade metoder borde närmare utredas. Tidskriften Folkminnen och Folktankar har visserligen givit glimtar från arbetsfältet, men redaktionen har därvid utgått ifrån, att man överallt utan vidare skulle sända in en redogörelse för utförda undersökningar, anordnade tävlingar osv. I stället är det givetvis enda sättet att träda i förbindelse med insamlande organisationer och därigenom få dem med i arbetet ännu mera aktivt än förr, varpå deras arbetsberättelser lättare kommer in.

En samarbetskommitté för folkminnesinsamling, ingående i Samfundet för hembygdsvård, kommer att för den fria insamlingens organ bli den enande punkten, det centrum, där alla trådarna löper ihop. Samtidigt som den gentemot en officiell Folkminnesnämnd vill arbeta för ett uppfyllande av de kulturhistoriska föreningarnas rättmätiga krav, kommer den att för samma nämnd bli till en ovärderlig hjälp vid dess organisations- och insamlingsarbete. Den kommer att verka stimulerande på de landsändar och på de föreningar, där insamlingsivern ännu inte hunnit tändas. Den kommer alltså att i större utsträckning än förr göra folkminnesinsamlingen till en av hembygdsforskarens uppgifter. Den kommer härigenom att sammanbinda hembygdsvård och folkminnesinsamling, ett sammanbindande, som kommer att gagna båda i lika hög grad.

NYOBSERVERADE FORNMINNESTYPER

Av Fil. dr Arthur Nordén, Stockholm

SÅ LÄNGE och så flitigt, som arkeologernas spadar nu gått i jorden, skulle man tänka sig, att åtminstone i våra landamären inga helt nya typer av fornminnen skulle uppenbara sig och genom sin mystifierande besynnerlighet ställa utgrävarens skarpsinnighet på prov. Det ligger redan generationers inventerings- och utgrävningsarbeten bakom den indelning av våra fasta fornlämningar, som nu är allmänt gängse och som tack vare den rika exemplifieringen från snart sagt varje vrå av vårt långa land och dess grannländer lämnar en tillräckligt vid marginal för nya typvariationer att inordna sig på. Men det oaktat kan man en och annan gång plötsligt stå inför en företeelse, till vilken inga analogier från andra håll vilja låta uppspåra sig, hur mycket man än letar i sitt minne. När man skall söka tolka dem, är man hänvisad att treva sig fram helt på egen hand.

Så kände undertecknad, då han för ej så länge sedan sysslade med utgrävningen av ett större, skadat gravröse nära stranden av sjön Tåkern i Östergötland. Nederst i botten på det mäktiga röset hade anträffats svartnade, fragmentariskt bevarade ben av ett skelett, över vilket graven ursprungligen anlagts. Strax ovanför detta låg ett annat skelett, av påfallande klen byggnad; den döda hade begåvats med en vacker kniv av brons, och i dräkten hade suttit ett vackert spänne med tätt upprullade ändspiraler. Dessutom anträffades en pärla av bärnsten; de funna fornsakerna voro alla av välkänd form och daterade denna gravläggning till den äldre bronsåldern, till omkring år 1300 f. Kr. enligt Montelius datering. I mera ytliga delar av det stora gravröset anträffades ett kvinnoskelett från järnåldern med rester av ett nyfött barn eller ett foster jämte spridda bitar av lerurnor, som anbragts i graven samtidigt med den döda. Men dessutom funnos även en hel del ben av människor och djur, framför allt hundar och svin, som vid undersökning å Stockholms högskolas zootomiska institution befunnos vara av sentida ursprung. Dessa ben hittades nu alla i en våldsamt oordning,

Kalkstensbollar, lagda i en grytliknande anordning i ett större gravröse, vari sannolikt galgbackbegravningar under sen tid ägt rum. Troligen avsågs att gengångarna genom räkning av stenarna skulle dröja sig kvar i graven.

och även av järnåldersskelettet var en del bortgrävd, och sentida skelettresterna hittades här i stället. Snarast fick man intrycket, att en »skin-nare» eller »rackare», vars yrke bestod i att slakta hästar och dra skinnet av dem eller i att avliva hundar och sjuka djur, begagnat röset som begravningsplats. Synbarligen har det även fått mottaga människolik, som nedgrävts mycket ytligt. Det kan ha varit lik från en närbelägen galgbacke. Det kan vara självspillingar som begravts där — gravröset kallas i bygden Kyrkröset, ehuru det ej befinner sig i sockenkyrkans närhet. Slutligen kan det tänkas, att de sentida skelettresterna, bland vilka befinner sig bitarna av ett 3-årigt barns skalle, röja ett begånget brott.

Hurusomhelst, det är tydligt, att man i tämligen sen tid nedmyllat människor i gravröset, för vilka man icke velat bereda plats i kyrkogårdens vigda jord.

I detta område av gravröset anträffades nu en egendomlig anordning, vartill åtminstone undertecknad icke känner någon motsvarighet.

Man hade ställt små, mer eller mindre flata stenplattor i en liten krets och på så sätt bildat ett slags gryta i gravhögens fyllning. Denna »gryta» var belägen ovanpå en del hopblandade människo- och djurben och alltså anlagd tämligen sent, sannolikt kanske i modärn tid.

Det märkliga var nu, att stengrytan var till rågmått fylld med små, runda strandstenar, av kalksten. De voro i regel av en liten färskpotatis storlek. Jag räknade 225 hela sådana kalkstensbollar och c:a 225 genom frostsprängning o. d. sönderkluvna.

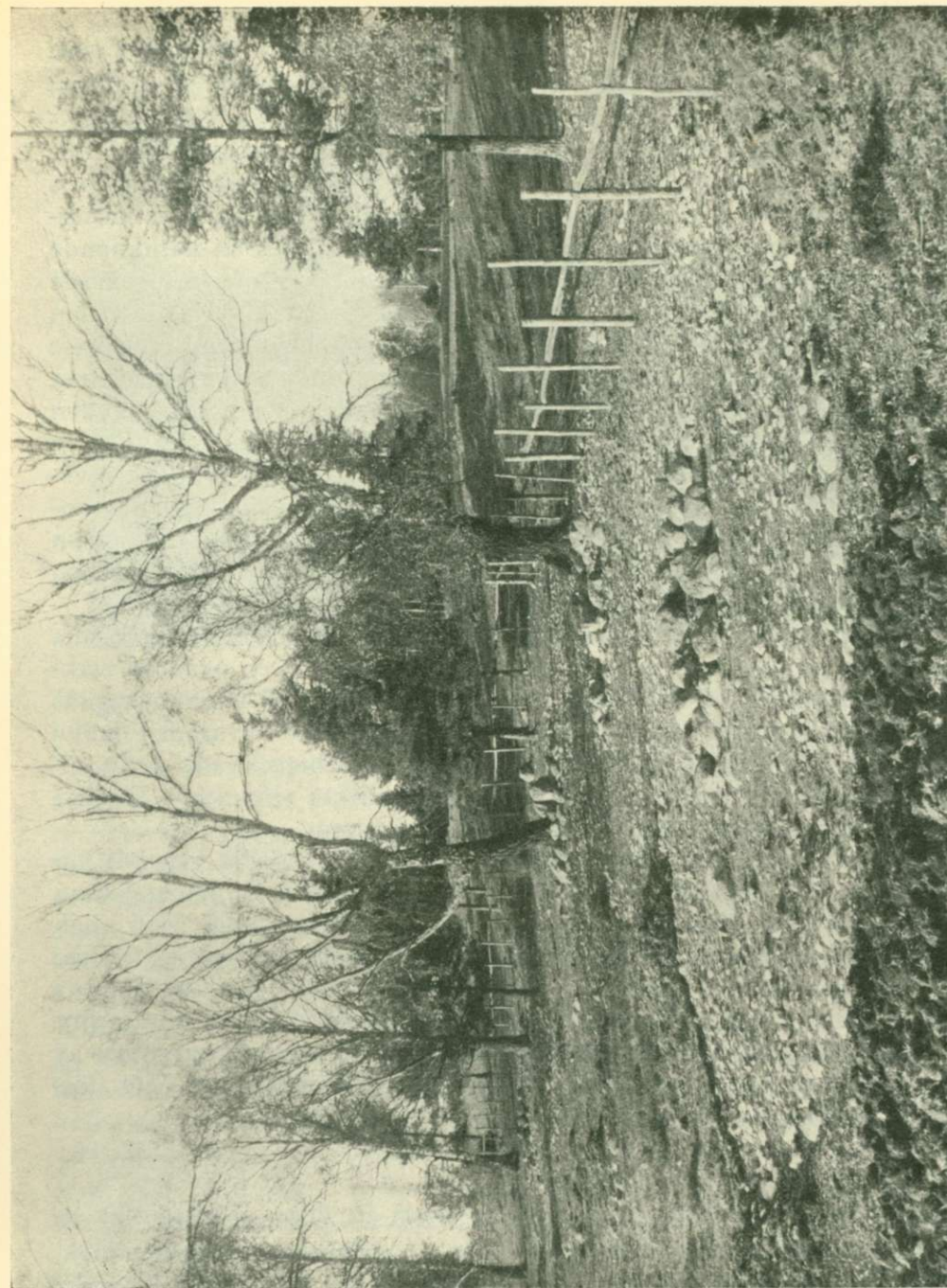
Hur skall man nu uppfatta denna egendomliga ansamling av 500 små kalkstensbollar i en forngrav med anor från bronsålderns tidigare del?

Sannolikt bör den sättas i samband med de sentida begravningarna av brottslingar (?) och djur i röset och uppfattas såsom ett besvärjelsemedel mot de gengångare, som kunde befaras vara alltför villiga att nattetid lämna sitt kusliga hemvist och hemsöka bygdeborna i deras gårdar. Det är en känd sak, att spökena icke kunna räkna längre än till *tre*. Genom anhopandet av ett större antal föremål i deras väg, sådana som dessa stenkulor i en gryta, tvingar man dem att ideligen börja om räkningen, och på detta sätt försinka de sig i sitt hemvist och hinna ej ut i bygden för att göra de levande förfång, förrän solen har runnit upp och de äro dömda att hålla sig stilla ¹⁾.

Den lilla grytan i gravhögen, till vilken tidigare motstycken icke voro kända vid utgrävningstillfället, var synbarligen ett redskap i besvärjelsemagiens tjänst. Sedan uppmärksamheten väl en gång riktats på förekomsten av dylika »gengångarstenar», skall det emellertid helt visst befinnas, att de bilda hel liten arkeologisk grupp, liksom de i gravarna anträffade förkolnade bröden göra det; dessa »gravbröd» ha nämligen en gång fyllt samma uppgift som »spökstenarna», den att hålla de döda kvar i gravarna, och tillhöra samma magiska utvecklingsserie som stenkulorna, nämligen »det livsbefrämjande fröets».

Vad som gör sannolikt, att vi här ha att göra med en företeelse av mera allmängiltigt slag än det enstaka exemplarets, är den omständigheten, att man på Island ofta anträffar små ansamlingar av dylika rundslipade stenkulor i de gamla hustomtningarna och att dessa klapperstenar där kallas »*draugasteinar*» dvs. just »gengångarstenar». Namnet anger, att deras uppgift varit att förhindra gengångarna att komma upp ur golv och genom vägsocklar för att göra ohägn inne i huset.

¹⁾ En dylik räknebesvärjelse som den i här berörda grav (vid Lundtorp, Vädersunda sn, Östergötland) måste ha en lång utvecklingsprocess bakom sig. Jag har berört denna fråga i en uppsats om *Räknebesvärjelsen som galgbacksmagi* i Fornvännen 1928.

»Stenplaner», sedan grästorven avtäckts. Parti av ett större östgötskt gravfält vid Ringstad, Ö. Eneby sn (Norrköping). Stenplanerna tangera varandra på detta sätt över ett betydande område av åsryggen.

Det brukar ju vara så, att bara man får blick för en företeelse, som dittills undandragit sig uppmärksamheten, nya iakttagelser på ett flertal ställen snart komma till och fullständiga intrycket av företeelsens regelbundenhet och typiskhet. Häromåret kunde nuv. professor Sune Lindqvist genom ett antal ytsnitt i en av de stora Uppsalahögarna, Frös hög, konstatera, att gravbålet haft en egendomlig, förut knappast observerad form. Över ett stenröse i botten hade byggts en kåtliknande hydda av timmerstockar, vilken — med undantag av några utspärade rökgluggar — övertäckts av ett mäktigt lager av lera. Därpå hade veden i det på stenröset placerade likbålet tänts, och liket hade tack vare bränningen i slutet rum helt förintats. — I förbigående sagt bildar denna egendomliga, lertäckta gravhydda en överraskande motsvarighet till den med gluggar försedda, stora gravhög i Gamla Uppsala, vari Snorre Sturlasson i sin Ynglingasaga låter svearna inbära sin konung Yngve-Frey, sedan han var död. Genom gluggarna skulle folket hembära konungen sin skatt, och de tre gluggarna voro reserverade för var sin metall, den ena för guldets håvor, den andra för silverskatterna och den tredje för kopparpennningarna.

På samma gång denna arkeologiska landvinning ställde en av det uppsvenska kungasätets mest fantastiska arvssägner i en oväntad verklighetsbelysning — ty det lider intet tvivel om att ej Ynglingasagans skattehus för konung Yngve-Frey är det tämligen väl bevarade folkliga minnet av Frös-högens likbränningshydda — så betecknade den upptäckten av en ny typ av fornminnen: de intäckta »likhusen» för förbränning av de döda i mer eller mindre slutet rum.

Sedan man väl lärt känna denna typ av överbyggda gravbål har man gjort den upptäckten, att företeelsen ingalunda är betygd blott av Uppsalahögen. Förf. till dessa rader har själv grävt ut en dylik »bålhydda», vilkens rester till en början föreföllo mig alldeles obegripliga och först genom den samtidigt vunna erfarenheten i Gamla Uppsala insattes i sitt sammanhang och fingo sin tillfredsställande förklaring. Här kan man alltså med full rätt tala om en nyobserverad typ av fornminnen, de med lera el. dyl. övertäckta likbålshyddorna eller förbränningshusen av trä.

Den svenska gravfältstopografien är alltså ett ännu ej slutgiltigt utforskat komplex av stort och smått. Trots mansåldrars rekognosceringsarbeten och utgrävningar kunna vi ej säga, att vi f. n. äga en fullständig

Framgrävd stenplan vid Ringstad utanför Norrköping.

överblick över alla de olikartade gravsättningsformer, som kommit till användning under förhistorisk tid, och ännu torde det dröja, innan en systematisk framställning av gravtyper och utsmyckande detaljer i gravfälten kan göra anspråk på att uttömma det rika ämnet. Till verifierande av detta påstående må här uppmärksamheten riktas på några företeelser, vilka först på senare år blivit på allvar studerade och vilka beteckna betydelsefulla tillskott till vår kännedom om förhistoriska gravsättnings seder i vårt land.

Den ena av dessa är den form av gravutsmycknad, som å bilden sidan 45 återges kring en ringformig stensättning eller ett oredigt enskiktsröse i mitten är anlagd en rund vidsträckt *stenplan*, bestående av knytvävstora bullerstenar i tätare eller glesare läggning, så att det hela påminner om torgbeläggningen i en småstad. Diametern kan givetvis växla betydligt men håller sig gärna mellan 10 och 17 meter. Stenplanen har möjligen en gång anlagts så, att stenarna varit synliga i markytan, men den har senare under nära två årtusenden överlagrats av vegetation och mullbildning, så att den nu ofta är helt dold under en decimetertjock jord-

mantel. Tack vare denna omständighet har denna säregna och ståtliga gravtyp i stort sett undgått upptäckt ända fram till 1900-talets första årtionden.

Det vill synas som om dessa stenplaner i vårt land väsentligen uppträdde på götiskt område. Bäst kända och utforskade äro de f. n. i Östergötland, där de på vissa håll synas ha utgjort den dominerande gravtypen under århundradena vid och närmast efter Kr. f. Vackra sådana stenplansgravfält ha framgrävts vid Halleby i Skärkinds socken år 1904 av prof. Oscar Almgren (där stenplanerna dock i regel äro små, 3—4 m. i diam., blott i ett fall 8 m.), vid Ringstad i Ö. Eneby s:n och vid Jonstorp i Ö. Tollstads s:n. På bägge de senare ställena bilda de praktfulla, stora planerna, stödda kant i kant mot varandra, en sammanhängande gravmark av imponerande utseende. Mera enstaka stenplaner äro kända från flera gravfält i Östergötland och på Öland. Vid Gödåker i Uppland förekommer ävenledes en snarlik stenläggning kring forngravar från en tidig del av den kristna tideräkningen; i mån som uppmärksamheten riktas på företeelsen torde även på andra håll i vårt land stenplaner av snarlik typ komma att uppdagas och kunna inrangeras i såväl det kronologiska som det typologiska schemat.

En annan fornminnesgrupp, som först på sista tiden ådragit sig den tillbörliga uppmärksamhet, de förtjäna, äro de på götiskt område så talrikt förekommande *stensträngarna*. Dessa utgöras av långa linjer av klump- och blockstenar, nedlagda i markytan till halvannan m:s bredd — det är den vanligaste typen — och med större eller mindre mellanrum mellan stenarna. Emellertid förekomma flera variationer av typen, och det finns strängar, som blott utgöras av en enkel rad av klumpstenar, lagda tätt intill varandra, sten mot sten.

Dessa stensträngar, som sedan länge varit bekanta inom särskilt den gotländska arkeologien, förekomma — efter vad det under de senaste årens inventeringsarbete visat sig — i en näranog förvirrande rikedom inom landskapet Östergötland, där de nu erbjuda forskningen ett utredningsproblem av det mest tilltrasslade slag. De löpa över berg och backar, genom skogar och hagmarker, övertvåra åkermarken kors och tvärs, utan hänsyn till den naturliga terränguppdelningen, och gå mycket ofta tvärs igenom kärr och moras. De slå sina slingor mjukt kring markens alla formationer men bilda ofta tvära vinklar och de nyckfullaste krumelurer. Gärna gå de tvärt in mot en bergavsats — för att strax därpå fortsätta igen. De erbjuda, kort sagt, en sådan mångfald av

Fig. 4. Parti av en i skarp vinkel bruten stensträng å ett större gravfält (»arméns övningsfält») vid Linköping.

olikartade utformningar, att det är ogörligt att i en kort beskrivning och utan tillgång till ett vidlyftigt illustrationsmaterial giva en något så när tillfredsställande föreställning om den vittomspännande företeelse, det här är fråga om. Vid en mängd av de gamla byarna i östra och mellersta delen av Östergötlands åkerbruksdistrikt bilda stensträngarna hela system, ett nät av till synes på måfå knutna maskor, som lagts ut över bygden.

Man har tvistat mycket om vad dessa stensträngar egentligen tjänat för ändamål och om tidpunkten för deras tillkomst. En näraliggande förklaring har till synes varit den, att de varit ägogränser eller grunder för hägnader av något slag, och det har antytts att på sina håll i Dalarna snarlika strängar än i dag markera en gränsläggning inom byarna. Förklaringen är onekligen den ur alla synpunkter mest rationella och tilltalande och skulle ge de ofta imponerande anläggningar, det här är fråga om, den till synes enda förklaring, som skulle låta det praktiska

syftet stå i något så när rimlig proportion till den arbetsprestation, som anläggningarna krävt.

Emellertid visar det sig vid ett försök att ute i terrängen pröva förklaringens värde hart när omöjligt att bringa in alla stensträngarnas lekfulla slingerbultar under denna synvinkel. Det bleve för långt att här gå in på detaljer, men särskilt är det en företeelse, som jag vill peka på, och som t. v. ej låter förena sig med uppfattningen, att alla stensträngar äro ägogränser eller hägnadsgrunder.

Det är strängarnas utpräglade förekomst å gravfälten. Ibland förenar en kortare sträng eller t. o. m. en upplagd mur tvenne forngravar på samma gravfält. Ännu oftare löper en längre stensträng eller ett system av sådana fram längs gravfältet. De mest avgörande fallen äro emellertid de, då en stensträng löper uppför en bergsida eller en backslutning blott för att nå en ensam gravhög, belägen å berg- eller backkrönet. Strängen går in i högen och slutar där. I ett fall — vid Ljungens backe i Tåby socken i Östergötland — visade det sig att man på den stora högens botten gjort en del anordningar för att liksom taga emot stensträngen vid dess inlopp i graven. — I ett flertal andra fall ha forngravar av olika typer visat sig vara anlagda ovanpå eller i annan direkt anslutning till stensträngarna.

Som resultat av mina under många somrar bedrivna rekognosceringar och utgrävningar av östgötska stensträngar vill jag uppställa följande slutsatser:

Stensträngarna ha i ett stort antal fall anlagts som ett tillbehör till gravfälten, evad de nu tjänat som ett slags ideella hägnader, — ty någon verkligt menad, materiell inhägnad är det ej fråga om — som andarnas färdevägar mellan grav och by eller blott och bart som en rent dekorativ gravutstyrsel.

De ha kunnat på arkeologisk väg tämligen säkert tidfästas till romersk järnålder och folkvandringstid, ja sannolikt bevisar den nyss berörda Tåbygraven, att praktfulla stensträngar anlagts redan under bronsålderns yngsta delar. Men å andra sidan finnas fullt tillfredsställande bevis för att stensträngarna anlagts såsom ett tillbehör till gravutstyrseln ännu under vikingatiden, åtminstone i dess början. Över minst ett årtusende har alltså bruket av dylika stensträngar sträckt sig.

Även beträffande dem gäller det, att sedan man väl fått blick för den egenartade företeelse, de representera, har man kunnat konstatera deras förekomst även i andra svenska bygder än dem, i vilka de tack vare sin talrikhet tränga sig starkt på ögat. Man har på sista åren funnit en hel del stensträngar i Stockholmstrakten samt längre ut i Uppland och

Parti av stensträng vid Skinnstad, Skärkinds s:n.

Strängen har lämnat åkermarken och sticker nu snett uppför en bergbacke för att gå in i en större gravhög, sannolikt från slutet av romerska järnåldern eller tidig folkvandringstid, som befinner sig på toppen av berget. Där slutar den.

Västmanland. De äro visserligen blygsammare i måtten än de på götiskt område men de ha med dessa gemensam en stor benägenhet att dyka upp på gravfälten eller i förbindelse med enstaka gravar.

Slutligen förtjänar nämnas en grupp av fornlämningar, vars verkliga art och betydelse först på senare åren kan sägas ha blivit till fullo insedd. Det är högar av en typ, som jag har tillåtit mig kalla *bålhögar*.

Under den svarta, mjuka jorden i grässvålen ligger omedelbart ett kompakt lager av små finskärviga och sönderbrända stenar tillsammans med ask- och kolblandad jordfyllning.

Detta lager av kolstybb och småskärv tätar mot botten, där inblandningen av mera bevarade stenskärvor är mer sällsynt. Allt verkar

här i botten att vara sönderbränt och bortsmultrat till svärtad sand och kolstybb.

Denna typ av kolstybbhögar torde vara vanlig litet varstades i Sverige men torde vara bäst känd från östra Östergötland, där undertecknad utgrävt ett 20-tal av dem. Tack vare fyndet av en bronsknapp från bronsålderns 5:e period i en av dessa bålhögar, vid Leonardsberg i Ö. Eneby s:n, samt fyndet av ett större bålhögsparti i en stor gravhög från bronsålderns 5—6:e period eller järnålderns första period vid Ljungens backe, Tåby socken, har jag ansett mig kunna fastställa, att bålhögarna tillkommit redan under bronsåldern och ofta utgöra rester av eldbål, som under långa tider tänts vid hållristningarna eller vid enstaka gravöl. Men å andra sidan har jag utgrävt sådana bålhögar, därav en starkt ovalformig, c:a 25 m. lång och 10 m. bred hög vid Gäverstad i V. Husby socken i Östergötland, vilka tillhöra folkvandringstiden och synas ha tillkommit för gillesbruk.

Den egendomliga inblandningen av stenar i dessa högar förklarar jag i likhet med tvenne andra forskare¹⁾ så, att stenen använts vid stekning av kött. Jag tänker mig nämligen, att eldarna tänts vid hållristningarna i samband med byarnas offerstämmer eller vid rituella gillen t. ex. gravöl, då man för större menigheter behövt steka betydande mängder av kött.

Man bredde då ett lager av knytnävsstora stenar på marken och tände bålet på dessa. Då bålet var nedbrunnet och stenarna upphettade till glödningstemperatur, lade man de offrade djurens kroppar i stenmöljet och täckte dem med nya stenmassor, likaledes upphettade. Möjligen tändes en ny eld över dessa i sten »inbakade» djurkroppar. När köttet ansågs färdigstekt, togos kropparna fram och styckades för måltiden.

Nästa gång, ceremonien upprepades, var bottenlagret av stenar redan ganska skörbränt. Vid eldningen denna gång skärvades det sönder ytterligare, medan de nya stenar, som blevo pålagda i ytan, behöllo sig mera hela.

Så fortgick det tydligen under århundraden, att döma därav att ristningarna ofta innehålla fornsakstyper från bronsålderns 2:a period, medan knappfyndet i den omtalade högen vid Leonardsberg vittnar om att högarna begagnades ännu i 5:e perioden.

¹⁾ Björn Magnussón-Olsen i Aarb. 1919, sid. 31 f. och A. Numedal i Fra Haug og Museum 1924.

Gravhög vid Ljungens backe i Tåby s:n, Östergötland, från bronsålderns slut.

En stensträng avgränsar sig från ett större, kilometerlångt system av dylika strängar och löper uppför backen och in i graven, på vars botten särskilda anordningar träffats för att mottaga strängen.

Vid dessa ständigt förnyade upphettningar smultrades de djupare stenslagren fullständigt sönder till kolblandad sand, medan de övre lagren ännu innehöllo en del mera hela stenskärvor.

M E D D E L A N D E N

Fornvårdsundervisning åt väg- byggnadstjänstemän.

Det anses på många håll önskvärt, att vägbyggnadstjänstemännen intresseras för fornvård, och riksantikvarien utber sig därför i en skrivelse till Svenska vägföreningen dess bistånd vid anordnandet av fornminnesundervisning vid läroanstalterna för vägbyggnad. I sitt svar ansluter sig föreningen till tanken och förklarar sig gärna villig att i mån av ekonomiska resurser stödja sådan undervisning. Vidare har på initiativ av chefen för lantmäteristyrelsen, generaldirektör Nothin, åtgärder vidtagits för att mera än hittills intressera lantmätarna för kulturminnesvården. Efter konferens mellan representanter för lantmäteristyrelsen och vitterhetsakademien har man enats om att låta utarbeta en tryckt handledning rörande forn- och kulturminnesvård, vilken skall tillställas alla lantmätare.

* * *

Bohuslän.

STYRELSEN FÖR UDDEVALLA MUSEIFÖRENING vill inrätta ett modernt museum på Skansberget och har inlämnat en skrivelse till stadsfullmäktige, vilken av några av dess medlemmar upptagits som särskild motion. Efter en inledande principutredning och kort historik över, vad som hittills åtgjorts för bevarandet och utökandet av museiföreningens samlingar framhålles, att nuvarande lokalförhållanden äro

i hög grad otillfredsställande. I samråd med sakkunniga har styrelsen därför nu uppgjort förslag till modernt museum på Skansberget och vill ha stadsfullmäktiges medverkan vid anhållan hos Lotteristyrelsen om ett anslag på 150,000 kr. för planens realiserande.

Jämtland.

FORSÅSEN HAR BILDAT HEMBYGDSFÖRENING. Till styrelse valdes Olof Jonsson, ordf., Jonas Thorén, v. ordf., Hjalmar Jönsson, sekr., N. O. Jönsson, kassör och Johan Persson, v. sekr. Åt ordf. och v. sekr. uppdrogs att hopsamla material till en krönika över Forsås by.

HEMBYGDSFÖRENING I RAGUNDA. Vid sammanträde den 16 mars i Hammarstrand beslöts efter inledningsanförande av kyrkoherde O. Arbman att bilda en hembygdsförening för Ragunda. En interimstyrelse på 17 personer tillsattes och fick i uppdrag att till nästa sammanträde utarbeta stadgar.

Närke.

STORA MÄLLÖSA HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING har av frökarna Hanna och Agnes Nyrén samt härads-hövding Axel Nyrén, Borås, erhållit gåvobrev på $\frac{1}{50}$ mantal Råby nr 2 i Stora Mällösa socken. Området är beläget invid föreningens fornstuga.

Småland.

NORRA SMÅLANDS FORNMINNESFÖRENING hade den 26 febr. årsmöte på Grand Hotell i Jönköping under ordförandeskap av hovrättsrådet, friherre Henrik Wrede. Styrelse- och revisionsberättelse upplästes och godkändes. Ingenjör Friberg var av sjukdom för första gången förhindrad närvara vid föreningens möte. Han har under 45 år tjänstgjort som riksantikvariens länsombud men avgår nu även i egenskap av vårdare av föreningens samlingar och som sekreterare. I hans ställe utsågs major S. E. Engdahl. Styrelsen omvaldes i övrigt.

I berättelsen redogjordes för föreningens verksamhet under året, bl. a. ansökan om plats för museibyggnad i Stadsparken. Från statslotterierna har föreningen mottagit 200,000 och stadsfullmäktige har beviljat 50,000 som byggnadsanslag.

NÄSSJÖ planerar på förslag av stadsingeniör C. Ericsson ändring av stadsplanen för vattentornsområdet, där utvidgning för anläggandet av hembygdspark anses önskvärd. Svenska Naturskyddsföreningens ordförande, professor R. Sernander tillstyrker i ett utförligt motiverat expertutlåtande förslaget.

Uppland.

KNUTBY OCH BLADÅKERS FÖRSAMLINGAR HA BILDAT HEMBYGDSFÖRENING. Efter förberedande arbete sammanträdde intresserade i Knutby församlingshus den 24 febr. Disastiftelsens sekreterare, Nils Ålenius, talade om principerna för fornminnesvården och kyrkoherde W. Brusewitz redogjorde för vad som redan åtgjorts i bygden för att bilda ett »Knutby-Bladåkers fornminnes- och hembygdsförbund». Stadgeförslag antogs och styrelse valdes, bestående av kyrkoherde Brusewitz, Knutby, ordf., komminister J. E. Lignell, Bladåker, v. ordf., lantbrukare G. Olsson, Bladåker, sekr., lantbrukare C. G. Carlborg, Knutby, kassaförvaltare, hemmansägare Da-

vid Berglund, föreståndare för den blivande »gammelgården» och hemmansägare J. F. Kumlin, snickare O. Lindeqvist, Knutby.

Värmland.

FRYKSÄNDE HEMBYGDSFÖRENING kan i år se tillbaka på en femårig verksamhet. Den började med två tomma händer men med levande intresse för sin uppgift. Tack vare bygdebefolkningens offervillighet har ej så litet kunnat uträttas. Gåvor av hembygdsföremål hava rikligen influtit och frivillig arbetskraft har lämnats i stor utsträckning. Väg har brutits till hembygdsgården på Kallsberg, den underbart vackra bergsplatån vid Frykens norra ändpunkt med en härlig utsikt över bygd och sjö.

Därute på Kallsberg finnes nu en liten koloni av för bygden karaktäristiska hus. Först rökstugan, den sista lämningen av den gamla finnbebyggelsen i socknens västligaste del, nedfraktad från sin avlägsna plats i skogen och åter uppförd. Med sin murugn, sin sotade ås och sin inpyrda rök-lukt är hon ett värdefullt dokument om forna tiders levnadssätt i finnbygden. En skvaltkvarn, räddad ur ödemark och förstöring, talar om de primitiva förhållandena under en tid då vägen till och från storkvarn nere i bygden var hårdtrampad med säck på ryggen och då man nödtorftigt redde sig med mäld på närmare håll vid husbehovskvarnen i närmast belägna bäck. Till denna tid hör också bastun med mur och lave, avprovad och befunnen högst effektiv. Den odlade bygdens arbetsliv representeras av den gamla smedstugan från järnbrukstiden, då hammare klappade vid forsarna och sotiga smeder släggade sitt järn och efter slutat dagsarbete sökte sig hem till sina enkla stugor. Sist uppförd är den stora bondgården, en bland de allra sista lämningarna av en nu utdöd byggnadskonst. Den är av ansenliga mått, 18 meter i längd, med kök till vänster, kåve i mitten och storstuga till höger.

Föreningen ämnar i sommar fira sin fem-årshögtid genom anordnandet av en hembygdskurs under 4 dagar. Den hålles i förbindelse med Värmlands nation i Uppsala hembygdskommitté och Värmlands hembygdsförbund.

Västmanland.

ERVALLA HEMBYGDSFÖRENING har inköpt den s. k. Skogsbergsstugan, som efter förflyttning till centralare plats nu blir hembygdsmuseum. Invigning äger rum i sommar.

KUNGSÖRS HEMBYGDSFÖRENING sökte förlidet år genom direktör Arvid Hamrin hos domänstyrelsen dispositionsrätt till Kungsudden utanför köpingen, och denna anhållan beviljades. Meningen är att uppföra en hembygdsgård. I särskild motion till kommunalfullmäktige föreslår nu folkskollärare V. Axelman, att föreningen dessutom skall få disponera den å doktorsbo-

stadens tomt belägna s. k. Karl XI:s hundvårdarstuga.

VÄSTMANLANDS FORNMINNESFÖRENING hade den 10 sistlidne mars sitt årsmöte. Landshövding W. Murray hälsade de närvarande välkomna, varefter ordet överlämnades åt intendent B. Engström, som uppläste berättelserna över föreningens verksamhet och ekonomiska förhållanden, vilka godkändes. Ansvarsfrihet beviljades.

Fornminnesföreningen har intimt samarbetat med flertalet av provinsens hembygdsföreningar, och intendent Engström, som bl. a. besökt ej mindre än 41 socknar under årets lopp, redogjorde ingående för resultatet av sitt upptecknings- och insamlingsarbete, som bestått även i omfattande fotografering och katalogisering. Sedan styrelsen omvalts och man diskuterat förslag att på Tärna folkhögskola anordna hembygds-kurs, eventuellt i samverkan med Upplands fornminnesförening företogs utflykt till Vallby friluftsmuseum.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Program vid årsmöte i Karlstad 11—13 juli 1929.

TORSDAGEN DEN 11. JULI

- Kl. 10 Hälsningstal av landshövding ABRAHAM UNGER. (Lokal: Muséets gård.)
- Kl. 11 Kyrka och hembygdsvård. Föredrag av biskop J. A. EKLUND. (Lokal: Muséets gård.)
- Kl. 12 Värmlands museum. Inledandeföredrag av professor H. KJELLIN. Visning av museet under ledning av professor H. KJELLIN, länsassessor E. STENIUS m. fl.
- Kl. 15 Sammanträde med delegerade för hembygdsföreningarna enligt särskild föredragningslista. (Lokal: Tingshuset.)
- Kl. 17 Visning av friluftsmuseet i Mariebergsskogen under ledning av professor H. KJELLIN. Samling vid Kaffestugan.
- Kl. 19,30 Gemensam middag å Utställningsrestauranten. Pris kr. 5: 50.

FREDAGEN DEN 12. JULI

- Kl. 10 Värmlandsnatur och Värmlandsdikt. Föredrag av professor E. WRANGEL. (Lokal: Muséets gård.)
- Kl. 11 Samfundets för hembygdsvård arbete för främjande av god byggnadskultur. Föredrag av arkitekt ROLF BOLIN. (Lokal: Muséets gård.)
- Kl. 14 Årsmötesförhandlingar. (Lokal: Tingshuset.)

Styrelsens årsberättelse.
Revisionsberättelse.
Val av styrelse.
Val av revisorer.
Övriga frågor.

- Kl. 15 Diskussion angående Hembygdsföreningarna och folkminnesinsamlingen med inledningsföredrag av fil. lic. DAVID ARILL. (Lokal: Tingshuset.)

LÖRDAGEN DEN 13. JULI

- Automobilutfärd. Pris kr. 13: —
- Kl. 9 Avfärd från Stadshotellet till Fryksdalshöjden via Apertin, Fryksta, (Frykens södra ände), Fagerås, Högboda, Brunsberg och Finnebäcks vägsäl. Ankomst till Fryksdalshöjden kl. 12.
- Kl. 12 Matsäckslunch å Fryksdalshöjden. (Matsäckspåsar erhållas å Stadshotellet. Pris kr. 2: 50.)
Gårdar och kavaljerer i Gösta Berlings saga. Föredrag av redaktör L. BRODIN.
- Kl. 13 Avresa till Ransäter längs Frykens västra strand förbi Rottneros, Sunne och Mårbacka med ankomst till Ransäter kl. 15.
- Kl. 15 Föredrag av rektor VALDEMAR DAHLGREN.
- Kl. 16,30 Avfärd från Ransäter.
- Kl. 17 Ankomst till Deje, där laxfisket beses.
- Kl. 18,30 Ankomst till Karlstad.
- Kl. 20 Gemensam supé å Stadshotellet. Pris kr. 5: 50.

SÖNDAGEN DEN 14. JULI.

Värmländska hemslöjdens dag enligt särskilt program.

VÄRMLANDSUTSTÄLLNINGEN hålles öppen varje dag kl. 9–24. Utställningshallarna stängas kl. 19. Inträdesavgift: lördagar och söndagar kr. 2: —, övriga dagar kr. 1: —.

Deltagare i samfundets årsmöte kunna mot uppvisande av deltagarkort erhålla s. k. kongresskort gällande för obegränsat antal besök under dagarna 11–13 juli till ett pris av kr. 3: — per person eller 11–14 juli till ett pris av kr. 4: —.

Å utställningen är byggd en *egnahemsanläggning*, utförd efter ritningar av Samfundets byggnadsbyrå, och är här anordnad en *utställning* av typritningar till lantmannabyggnader samt gravvårdar, utförda på uppdrag av Samfundet för hembygdsvård.

MÖTESBYRÅ är anordnad i utställningens upplysningsbyrå vid huvudentrén.

HOTELL: Stadshotellet (enkelrum fr. kr. 5: 50, dubbelrum fr. kr. 11: —). Grand Hotel (enkelrum fr. kr. 3: 50, dubbelrum fr. kr. 8: —). Hotell Drott (enkelrum fr. kr. 4: —, dubbelrum fr. kr. 7: —). Hotell Terminus (enkelrum fr. kr. 6: —, dubbelrum fr. kr. 10: —).

Beställning av hotellrum, som bör ske i god tid, kan göras för samtliga hotell hos Stadshotellens portier. De, som önska privatrum, ha att vända sig till utställningens inkvarteringsbyrå.

RESTAURANTER: Utställningsrestauranten. Stadshotellet. Grand Hotel. Stadskällaren.

Utställningens konditori, konditori Hollandia m. fl.

GARAGE: Parkeringsplats med nattvakt är anordnad vid utställningen.

Ovanstående program jämte anmälnings-

kort för deltagande i årsmötet har förut i särskild försändelse tillsänts samtliga medlemmar.

*
*
*

Berättelse över Samfundets verksamhet under år 1928.

MEDLEMMAR.

Antalet årligt betalande medlemmar utgjorde vid årets slut 5,566 mot 4,404 vid dess början. De ständiga medlemmarnas antal utgjorde vid årets slut 22 och de stödjande medlemmarnas antal 21. Under året ha fyra nya korporativa medlemmar tillkommit, nämligen Norrbottens läns hembygdsförening, Nässjö hembygdsförening, Värmlands hembygdsförbund och Ängelholms stad. De korporativa medlemmarnas antal utgjorde under 1928 48.

ÅRSMÖTE.

Samfundets årsmöte avhölls i Hälsingborg den 28. juni—1. juli under ordförandeskap av landshövding F. Ramel. Vid mötet förekommo föredrag av läroverksadjunkt N. G. Enert (Hälsingborgs stads historia), fil. d:r Arvid Enqvist (Hembygdsmuseerna och fornminnesvården), intendent Sven T. Kjellberg (Hembygdsmuseernas uppgift), amanuens O. Källström (Riktlinjer för det skånska hembygdsvårdsarbetet), sekreteraren i »Deutscher Bund Heimatschutz» dr. Werner Lindner (Neuer Baustil und Heimatschutz), ordföranden i »Landsforeningen Bedre Byggeskik» fil. d:r Vilh. Lorenzen (Danmarks Arbejde for at værne landskabelige og historiske Kulturverdier og de Problemer det rejser), skriftställaren Mårten Sjöbeck (Natur och naturskydd i Hälsingborgstrakten), professor E. Wrangel (Slott och herrgårdar i nordvästra Skåne). Maria-kyrkan, Kärnan och Friluftsmuseet å Fredriksdal demonstrerades under ledning av intendenten Torsten Mårtensson. Utfärder företogs till Sofiero, vars trädgårdar be-

sågos, samt till Båstad, Norrvikens trädgårdar och Lugnarohögen. Lördagen den 30. juni var särskilt ägnad åt den skånska hembygdsvården, och hade inbjudan utgått till representanter för de skånska hembygdsmuseerna att sammanträda i och för bildandet av ett skånskt hembygdsförbund, vilket konstituerades samma dag i närvaro av bl. a. landshövdingarna Ramel och Nilsson.

STYRELSE.

Till samfundets hedersordförande H. K. H. Kronprinsen har överlämnats Starbäcksmedaljen i guld, vilken präglats att tilldelas dem, som gjort sig särskilt förtjänta om hembygdsvården.

Styrelsen har under 1928 lidit en smärtsam förlust genom fil. d:r Gustaf Upmarks bortgång, vilken tillhört styrelsen alltifrån samfundets stiftande. Till efterträdare efter börsdirektör K. Belfrage, vilken av sagt sig uppdraget som styrelsemedlem, utsågs vid årsmötet direktör Otto Lindeberg, Nyköping. För övrigt har styrelsen bestått av samma personer som under 1927, nämligen lektor Karl Starbäck, ordförande, stadsarkitekt S. Westholm, vice ordförande, fil. d:r C. J. Anrick, folkhögskollärare fil. lic. F. Hazelius, bankdirektör C. Lignell, fröken Anna Lindhagen, ingenjör L. Nobel, teaterchef Erik Wettergren, direktör Lars Yngström och arkitekt John Åkerlund. Styrelsen har under året haft 7 sammanträden. De löpande göromålen hava handhåfts av ett arbetsutskott, bestående av herrar Starbäck, Westholm, Hazelius, Nobel och Åkerlund. Revisorer ha varit arkitekt Harald Wadsjö och arkitekt Axel Eriksson med skriftställaren Thor Högdahl och kapten H. O. Elliot som suppleanter.

Skattmästareämbetet har liksom föregående år handhåfts av ingenjör Ludvig Nobel och sekreterarebefattningen av fil. lic. F. Hazelius.

SEKRETARIATET.

Sekretariatet har i likhet med föregående år i stor utsträckning anlitats av hembygds-

föreningar och privata personer i frågor rörande hembygdsvården. De från sekretariatet utgångna diarietförda skrivelserna utgjorde under året 2,288. För samfundets räkning har sekreteraren företagit resor bl. a. till Luleå, Skellefteå, Umeå, Härnösand, Örebro, Karlstad, Göteborg, Nässjö, Kalmar, Karlskrona och Hälsingborg.

PUBLIKATIONER.

Tidskrift för hembygdsvård, vilken redigeras av samfundets sekreterare, har under året utgått i en upplaga av 6,500 exemplar och tillställts samtliga ledamöter, varjämte ett flertal gratisexemplar utdelats till bibliotek m. fl. Med anledning av årsmötet i Hälsingborg ägnades ett häfte åt hembygdsvården i Hälsingborg med omnejd. Broschyren »Samfundet för hembygdsvård och vad det vill», författad av samfundets ordförande, har under året spritts i en ny upplaga om c:a 7,000 exemplar.

Tio cirkulärartiklar ha distribuerats till den svenska landsortspressen, nämligen »Hembygdsvården och det gamla» av rektor Karl Hedlund, Storvik, »Herresäten och bruksgårdar» av intendenten Manne Hofrén, Kalmar, »Sjöfart och hembygdsvård» av amanuens Philibert Humbla, Göteborg, »Huru vårda sig samhällena om byggnadsväsendet?» av stadsarkitekt Sigurd Westholm, Stockholm, »Gammaldags arbetsliv» av redaktör Albert Anderson, Varberg, »Stad och hembygdsvård» av intendenten Sven T. Kjellberg, Göteborg, »Samhället och hembygdsvården» av hovrättsnotarie F. Wildte, Göteborg, »Kulturlandskapet» av fil. lic. Åke Campbell, Fristad, »Grustagen och forngravarna» av fil. d:r Arthur Nordén, Stockholm, samt »Vad kan eller bör göras för den hembygdsvårdande textila slöjden?» av landshövdingen, fru Ellen Widén, Stockholm.

Publikationen, omfattande mönsterritningar till gravvårdar, vilken beräknades föreligga färdig under 1928, har något fördröjts, men förelåg vid årets slut samtliga nyutförda ritningar färdiga och voro de

förberedande arbetena för publikationens utgivande framskridna så långt att tryckeriarbetena kunde påbörjas omedelbart i början av innevarande år. Utarbetandet av mönster-ritningar till lantmannabyggnader påbörjades under senare hälften av året, och har för detta ändamål särskild arkitekt anställt av samfundet.

UTSTÄLLNINGAR.

Under tiden 25. maj—25. augusti hade samfundet anordnat en utställning av gravvårdar å Seglora kyrkogård på Skansen, varvid ett 70-tal gravstenar, samtliga huggna efter de ritningar, som samfundet låtit utföra i och för ovannämnda publikation, voro utställda.

YRKESUTBILDNINGSVERKSAMHETEN.

Föreståndare för samfundets yrkesutbildningsverksamhet har varit fil. lic. F. Hazelius. Under året ha fyra byggmästarekurser avhållits, nämligen i Munka-Ljungby, Skellefteå, Värnamo och Örebro. Kursen i Munka-Ljungby pågick den 5.—15. mars och stod under inspektion av rektor Ernst Larsson. Såsom lärare tjänstgjorde arkitekt Gottfried Beijer, ingenjör Emil Hansson och lektor Sven Olsson. Elevernas antal var 6. Kursen i Skellefteå pågick den 14—24 mars med 10 elever. Inspektor var rektor A. Bexelius och såsom lärare tjänstgjorde arkitekt Rolf Bolin, arkitekt Viking Göransson och ingenjör Robert Mossberg. Kursen i Värnamo besöktes av 19 elever och pågick den 26. mars—5. april. Inspektor för densamma var rektor C. Fredricsson och lärare voro arkitekt Rolf Bolin, rektor C. Fredricsson, arkitekt Viking Göransson, ingenjör Robert Mossberg och agronom W. J. Sterner. Kursen i Örebro, vilken pågick den 26. november—5. december, hade samlat 13 elever. Denna kurs stod under inspektion av rektor W. Abenius och lärare voro arkitekt Rolf Bolin, arkitekt Olov Stylin och civilingenjör Stig Ödeén.

Vid samfundets byggmästarekola i Åkarp pågick andra årskursen under tiden 10. jan.—

5. april och besöktes densamma av 14 elever. Skolans inspektor har varit rektor E. Ingers. Dessutom inspekterades skolan under pågående kurs av chefen för Kungl. Skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning, undervisningsrådet Nils Fredriksson. Under året tjänstgörande lärare ha varit lektor Otto Ask (bokföring och yrkeslagstiftning), arkitekt Gottfried Beijer (byggnadslära med byggnadsritning), ingenjör Emil Hansson (biträdande lärare i ritning), fil. lic. F. Hazelius (svenska byggnadsskickets historia och hembygdsvård), kand. Per Gudmundsson (svenska språket med affärsskrivning), fil. lic. Gösta Sjöström (matematik och fysik) samt fil. kand. Gustav Ågren (gymnastik). Kungl. Kommerskollegium hade till 6 av kursens deltagare beviljat stipendier å vardera 250 kronor. Dessutom fördelades såsom stipendier ett sammanlagt belopp av 800 kronor, skänkta av föreningar, enskilda personer, industriföretag m. fl.

I likhet med föregående år har samfundet för sin yrkesutbildningsverksamhet uppburit statsanslag och har skolöverstyrelsen till inspektor för dess ekonomiska förvaltning utsett kommerserådet Axel Enström.

Under 1929 avhållas tvenne byggmästarekurser, nämligen i Karlskrona och Nässjö.

Föreståndaren för yrkesutbildningsverksamheten samt läraren vid byggmästare-skolan i Åkarp, arkitekt Beijer, ha med understöd av samfundet företagit en studieresa till Tyskland för att studera undervisningen vid en del byggnadsfackskolor.

BYGGNADSPREMIERINGEN.

Samfundets byggnadsmärke för 1928 har tilldelats följande byggnader:

Bostadshus, tillhörigt fru Ragnhild Schlyter, Hälsingborg, och bostadshus tillhörigt disponent N. J. Wennborg, Hälsingborg (ombyggnad).

BYGGNADSBYRÅN.

Byggnadsbyrån har under året föreståtts av arkitekt Rolf Bolin. Under året ha fullständiga ritningar och skisser utförts till 31

bostadshus och 17 ombyggnader, bl. a. på uppdrag av Värnamo stads byggnadsnämnd, samt ett restaureringsförslag till hembygds-museum. Dessutom ha ett 10-tal rådfrågningar angående material och byggnadsdetaljer m. m. besvarats av byrån.

EKONOMI.

Den ekonomiska ställningen framgår av nedanstående tablå:

Ingående balanskonto.

Tillgångar:

1928		
Jan. 1.	Innestående i banker ..	38,114: 49
	Förskotterade medel ...	5,000: —
	Kronor	43,114: 49

Skulder:

Lån	6,002: 37
Kapital Konto	37,112: 12
Kronor	43,114: 49

Vinst- och förlustkonto.

Inkomster:

1928		
Dec. 31.	Medlemsavgifter för 1928	32,134: 68
	Lotterimedel och diverse inkomster	41,201: 08
	Statsanslag	6,818: 86
	Kommunala o. enskilda anslag till yrkesutbildningsverksamheten samt kursavgifter	6,385: 50
	Annonser	1,978: 30
	Försäljning av äldre årgångar av tidskriften m. m.	889: 86
	Utställningar	627: 75
	Publikationer	1,020: —
	Räntor	842: 95
	Kronor	91,898: 98

Utgifter:

Allmänna omkostnader	17,557: 04
Tidskrift för hembygds-vård	23,842: 67
Yrkesutbildningsverksamheten	20,945: 37
Byggnadsbyrån	375: 25
Byggnadspremieringen .	259: 50
Publikationer	8,875: 61
Diverse tryck och agitation	9,046: 60
Utställningar	1,401: 85
Diverse utgifter	997: 70
Kapital Konto	8,597: 39
Kronor	91,898: 98

Utgående balanskonto.

Tillgångar:

1928		
Dec. 31.	Innestående i banker ..	43,237: 90
	Förskotterade medel ...	10,554: 14
	Kronor	53,792: 04

Skulder:

Lån	8,082: 53
Kapital Konto	45,709: 51
Kronor	53,792: 04

För styrelsen:

KARL STARBÄCK

/ F. Hazelius.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, utsedda att granska Samfundets för hembygdsvård räkenskaper för år 1928, hava genomgått dessa och funnit dem förda med omsorg och ordning samt försedda med fullständiga verifikationer.

Protokollen för året äro genomredda. Enär vi icke funnit anledning till någon anmärkning mot förvaltning eller räkenskaper, föreslå vi full och tacksam ansvarsfrihet för 1928 års styrelse och skattmästare.

Stockholm den 16. april 1929.

AXEL ERIKSSON HARALD WADSJÖ

Byggmästarekurser.

Under arbetsåret 1928—1929 ha, såsom förut omnämnts, trenne byggmästarekurser avhållits, nämligen i Örebro, Karlskrona och Nässjö. Kursen i Örebro pågick den 26. november—6. december och stod under inspektion av rektor W. Abenius. Såsom lärare tjänstgjorde arkitekt Rolf Bolin, civilingenjör Stig Ödéén och arkitekt Olov Stylin. Kursen besöktes av 13 elever. Kursen i Karlskrona pågick under tiden 27. februari—9. mars och besöktes av 17 elever. Denna kurs stod under inspektion av rektor E. Adamsson och såsom lärare tjänstgjorde arkitekt Rolf Bolin och arkitekt Gottfried Beijer. Kursen i Nässjö avhölls under tiden 11.—21. mars och stod under inspektion av rektor C. G. M. Carlquist. Elevantalet vid denna kurs var 12 och lärare voro arkitekt Rolf Bolin och civilingenjör Stig Ödéén.

Under läsåret 1929—1930 är samfundet i tillfälle att liksom föregående år anordna trenne byggmästarekurser. Kurserna pågå under 10 dagar med i regel 70 timmars undervisning, fördelade på 25 timmar föreläsningar och 45 timmar ritning, exkursioner m. m. Föreläsningarna behandla följande ämnen: Byggnadsstommen och dess

anordnande, allmän materiallära, planläggning, formbildning, inredning, lantmanna-byggnader, byggnaden och trädgården, författningar och stadsplaneanläggningar, värmeinstallation, kalkylation och kostnadsberäkning samt byggnadsskick i Sverige förr och nu. Eleverna få under rittimmarna tillfälle att under lärarens ledning utarbeta självständiga förslag till mindre byggnader.

Kostnaderna för undervisning, innefattande lärarearvoden, dagtraktamenten och reseersättningar samt material, uppgå för varje kurs till cirka 1.500 à 1.600 kronor, varav samfundet betalar hälften. Övriga kostnader bestridas genom lokala anslag jämte elevavgifter. Sådana anslag ha till föregående kurser lämnats av hushållnings-sällskap, egnahems-, hembygds- och hantverksföreningar, enskilda personer samt industriföretag. Kostnader för lokal samt eventuell annonsering bestridas även av lokala anslag.

Ansökan om avhållande av byggmästarekurs, som lämpligen anordnas av hembygds- eller annan förening i samarbete med Samfundet för hembygdsvård, bör insändas snarast möjligt till samfundets styrelse.

EN ORIENTERING ÖVER VÄRMLAND OCH ETT PROGRAM FÖR EN DAGSRESA GENOM LANDSKAPETS CENTRALA DELAR

Av Redaktör *Linus Brodin*, Arvika

I SVERIGE är ett litet land, som heter Värmland dit mången adelsman lär ha stuckit sig undan med sina ägodelar». Uttrycket återfinnes i ett brev från 1520, skrivet av Kristian Tyrann till hans rådsherrar och det kan gott gälla än i dag; kanske än mer det, som återfinnes i den historia Adam av Bremen omkring 1060-talet författade: »Emellan Sverige och Norge ligger Värmland». Värmlands läge och be-fintlighet har, så egendomligt det än låter, icke alltid varit så väl känt, ja ännu på 1500-talets senare hälft var det så litet känt, att på Sebastian Münsters karta (Cosmographiæ univ. Basel 1554) ligger »Wermland» emellan Smoland, Gothen i norr och Calmar, Lund i söder.

Sigvater Skald, den norske skattefriaren och indrivaren, berättar i sin krönika, att då han lämnat Norge och passerat Eidskogen, innan han kom in i Sverige, kom han till Värmland.

Landskapet, vilket erhållit sitt namn: Wermil-land, Wermaland, Wermeland och till sist Värmland efter ett tidigt och betydelsefullt boplatssentrum omkring en i landskapets mitt liggande sjö vid namn Wermil (nu Värmlen; dess betydelse är »det rörliga eller oroliga vattnet»; virveln), uppodlades av de från söder och sydväst kommande goterna eller gauterna vid en tid, som ligger 7,000 år före oss. De äldsta be-

byggarna och efter dem odlarna under tiden fram till medeltidens slut nöjde sig med de långa, stora dalgångarna: Klarälvsdalen med den 26 mil långa älven, Fryksdalen med de åtta mil långa Frykensjöarna, Gillbergadalen och Nordmarken med Glafs-fjorden och tillöpande sjösystem samt det s. k. Vänernsbäckenet. Den södra gränsen var given genom Vänern, i öster emot Svea-väldet Letälven, nu Guldspångsälven, som var helig och fått sitt »noa-namn» Gullspånget eller Gullspännet därför, samt i fortsättningen norr ut den ödsliga Tiomilaskogen emot Dalarna; i väster skyddade den väldiga Eidskogen emot det norska riket.

Genom dessa gränser och genom sitt läge kom landskapet att bli en buffert emellan Svea rike och det Norge, Harald Hårfager lade grunden till och Kong Sverre fullbordade; en föga avundsvärd ställning och en tummelplats vid de oändliga skattestriderna och tronstriderna. Tvärs över landskapet gick den urgamla färdevägen emellan Stockholm och Oslo-Kristiania och längs igenom detsamma lades efter kristendomens införande den intressanta pilgrimsvägen emellan Nordens största helgon: Hellig Olav och Sankta Birgitta; den väg som ledde emellan Vadstena och Trondhjem.

I den svenska historien har Värmland till synes icke spelat någon framträdande

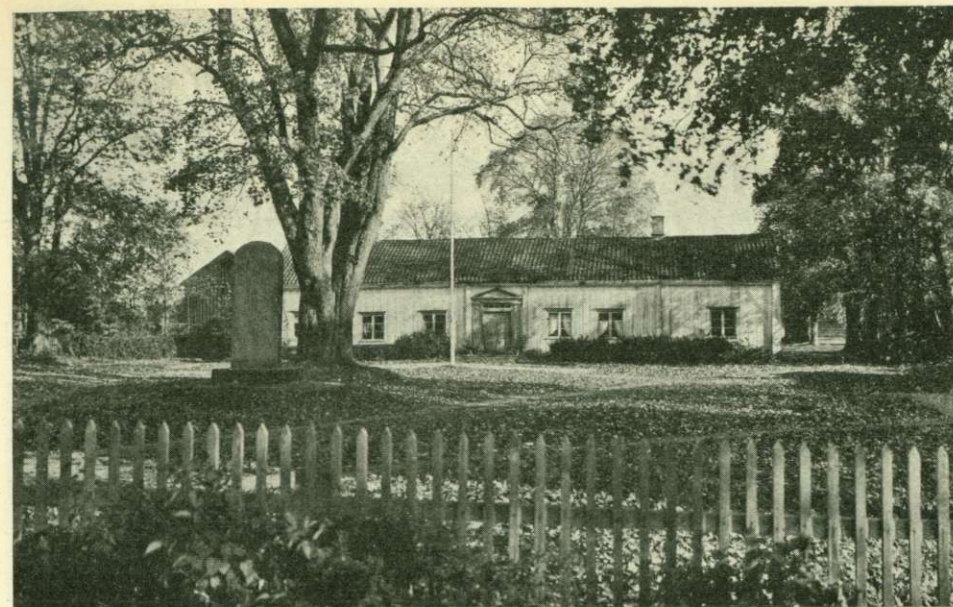
Parti av Karlstad med Stadshotellet, Domkyrkan och Residenset.

större roll förr än vid Vasatidens slut. En större plats har landskapet i de norska krönikorna; i Sverres saga, Håkan Håkanssons krönika (1225-talet), krönikan om Ribbungarnas fejd o. s. v. Åt söder och öster var det känt mest som gränsbygd, vaktpost o. dyl., samt för sitt oerhört rika laxfiske. Under hela 1200-, 1300- och 1400-talen kivades klostren och kyrkorna om detsamma. Vadstena, Riseberga, Alvastra, Varnhem, Rackaby m. fl. kloster hade stora intressen att bevaka i Thingvalla älv, Dejefors, (Laxafors), Jössefors, Munkfors, Rottna älv o. s. v. Eljest var det, som sagt, ett föga eftersträfvansvärt land, skogen var utan större värde, järnet var icke känt inom dess gränser, och jordbruket var utan större betydelse. Värmlands storhetstid börjar med hertig Karl och järnet vid 1500-talets slut.

Sextonhundradets Värmland kännetecknas av en rastlös odling och en storartad industriperiods begynnelse — »järnåldern». Tusentals av finska invandrare från de härjade östlandskapen Savolax och Karelen

rödja och odla upp de väldiga moränåsarna i landskapets norra, östra och nordvästra delar. Den fordom fattiga värmlandsadeln kommer till ett stort välstånd, godsens friköpas till frälsenatur och den märkliga värmländska herrgårdskulturen skapas. Med särskilda privilegier och skatte- och rusttjänstfriheter grundlades Bergslagerna: Karlskogas, Filipstads, Nyeds och Gunnarskogs Bergslag. Bruksläkterna Karlström, Geijer, Kolthoff, Bratt, Börjesson m. fl. lägga en första grund till storindustrien och vid varje strömfall och i varje fors i de otaliga älvarna byggas under detta århundrade hundratals hyttor, stångjärnshamar, spiksmedjor o. s. v. Men fortfarande vakttjänst: »så många bönder så många soldater» (Erland von Hofsten i sin värmlands-teckning), ty nu var Värmland ett rikt väl-situat landskap, om vilket Axel Oxenstierna kunde säga i rådet: »Carl Bonde haver sagt om Värmeland att det för brukens skull kan ekvipera ett kongerike».

Det är dock inte genom järnet blott som

Geijersgården, Ransäter.

Värmland under 1600-talet har en verklig renässanstid. I Karlstad inrättas en Cathedralskola av den lärde och vidsynte superintendenten Sven Bengtsson Elfdalius Camænius, vilken blivit kallad »Värmlands Rudbeckius», det blev början till ett senare gymnasium. Vid universiteten uti Dorpat och Greifswald, i Upsala och Lund studera och disputerar en stor skara värmlänningar, som redan under detta århundrade ge berömmelse åt sin provins; Peter Lagerlöf, professor i historia, skald och vältalare; Erland Lagerlöf, professor i filosofi; Urban Hjärne, Olof Hermelin, Jordan Nilsson Edenius, professor i teologi, biskoparna Johan Carlberg i Göteborg, Matthias Iser i Västerås o. s. v.

Storhetstidens fall, rasslet av nödmynten och skottet i Fredrikshald gav eko även i de värmländska dalgångarna. Och ännu årtionden efter sedan detta tystnat hade landskapet svåra tider att genomkämpa. Folket var då liksom nu av ett segt och optimistiskt släkte och järnet hårt. Vid 1700-talets

slut dunkade hamrarna såsom aldrig förr och den materiella odlingen var rikare än någonsin. Adertonhundralets början förde med sig de samma gamla bruksläkterna, men därtill kom nya av en annan valör: Erik Gustaf Geijer, Esaias Tegnér, Uno Troili, Fredrik August Dahlgren, Niklas Byström, Anders Fryxell, Torsten Rudenskiöld, John och Nils Ericson o. s. v. Dess slut kom med Gustaf Fröding, Selma Lagerlöf, Oscar Stjerne, Axel Törneman, Christian Eriksson m. fl. Den värmländska järnåldern förbyts delvis i »träåldern»; den världsberömda cellulosaindustrien grundlägges.

Ännu den dag som i dag är är Värmland »landet omkring det oroliga vattnet», men vattnet är blått, bergen äro blåa och björkarnas dungar vita. Gästfriheten, den välkända, är alltför ett karaktärsdrag, ännu »kan landskapet för sina bruks skull ekvipera ett kongerike» och det är med stor och uppriktig glädje det hälsar Samfundet för hembygdsvärd välkommet till sin huvudstad. Den dagsresa, som Samfundets med-

»Den långa sjön och de blå bergen.»

En typisk Värmlandsbild.

lemmar hedra Värmland med, torde utan överdrift bli innehållsrik ty till de materiella och andliga värden Värmland påtagbart äger tillkommer ett, nämligen skönhetsvärden.

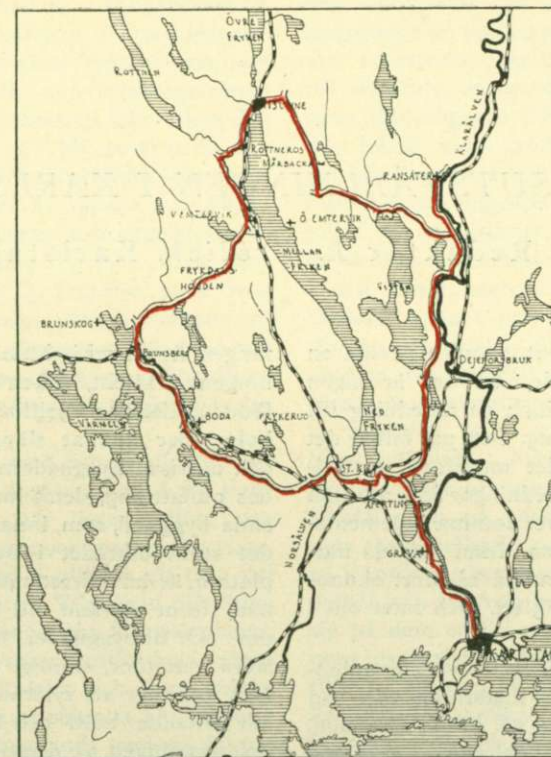
Programmet för utflykten ser ut på följande sätt:

Avfärd från Stadshotellet i bilar kl. 9 f. m. med undertecknad som färdledare. Vägen går till en början utefter den breda Klarälven och genom bördig jordbruksbygd. Första anhalten blir vid Illbergs gästgivaregård där en minnessten är rest över Sveriges första järnväg. Nästa anhalt är Apertins gamla herrgård, fordom säte för släkterna Broman, Löwenhielm, Linroth och von Gerdtén. Strax norr härom går vägen genom ett av Stora Kils sockens berömda gravfält från folkvandringstid.

Sedan detta gravfält passerats svänger vägen ned för en barrskogsklädd sandås emot Fryksta, den långa Frykensjöns södra ände, och vidare västerut emot Brunskog. Vid Fagerås station skymtar på en slutt-

ning gården Högvalta, där Esaias Tegnér såsom vallpojke och skrivbiträde vistades några år hos sin faders vän assessor Jakob Branting. Vi äro nu i Frykeruds socken; passera därefter Högboda station i Boda socken, Brunskogs nu nedlagda järnbruk och landshövding Ungers sommarresidens, och följa sedan sjön Värmeles östsida och nordspets till korsvägen vid Finneback. Vi äro nu inne i en bygd, Brunskogs socken, där Gustaf Fröding hämtar en stor del motiv till sin diktning. Från Finneback, där vägen går över Värmlandsfinnarnas sydligaste utposter, gå vi mot nordost och komma efter en halvtimme på Fryksdalshöjden, gränsen till Fryksdalen. Härifrån är en hänförande utsikt över den leende dalgången, Selma Lagerlöfs och Gösta Berlings egen dalgång med en del av de gårdar där personerna i Sagan levat och där händelserna omkring den avsatte prästen utspelats.

På Fryksdalshöjden är lunchrast; ankomst dit beräknas till kl. 12; efter lunchen be-

Kartskiss utvisande routen för utfärden den 13. juli.

rättar färdledaren om »gårdar och kavaljerer i Gösta Berlings saga».

Från höjden fortsättes färden ned i dalgången och mot norr utefter Mellanfrykens strand. Uppehåll göres vid Rottneros, Majorskans »Ekeby», varefter färden fortsättes till Sunne, över sundet till Mårbacka, där även en stunds uppehåll göres. Från Mårbacka går färden vidare åt öster, över vattendelaren emellan Fryksdalen och Klarälvsdalen, till Ransäter, Erik Gustaf Geijers hem, där rektor Wald. Dahlgren berättar om Geijer. Ankomsten till Ransäter beräknas till kl. 15.

Avresan från Ransäter sker kl. 16,30;

nästa anhalt blir den ståtliga Dejeforsen, där laxfisket beses. Återkomst till Karlstad omkring kl. 18,30.

Detta program, omfattande omkring 200 kilometer väg, avser att ge deltagarna en inblick i icke blott de stora skönhetsvärden Värmland äger utan även något av den allmog- och herrgårdskultur landskapet berömmar sig utav.

Selma Lagerlöf säger i slutorden till kapitlet »Landskapet» i Gösta Berlings saga: »Må det gå dem väl, de som bo vid den långa sjön och de blå bergen» — »Må det gå dem väl, de som gästa den långa sjön och de blå bergen».

VÄRMLANDSUTSTÄLLNINGEN I KARLSTAD 1929

Av Redaktör R. Frölich, Karlstad

Det är så sant, som en person en gång yttrade, att det är ingen konst att finna en anledning till en utställning. I ett par fall är det känt, att det anordnats utställningar av så enkla anledningar som att man kunnat disponera över tomma regementskaserner för desamma. Man har då närmast tagit sikte på att få så stort ekonomiskt netto som möjligt. Och intet ont i det.

Värmlands län kan ha en verklig anledning i år att genom en utställning visa, vad länet har att uppvisa på skilda områden. Hundrafemtio år hade nämligen i maj 1929 förflutit, sedan Värmlands län fick sin första egna landshövding och länsstyrelse. Förut hade Närke och Värmland utgjort tillsammans en administrativ enhet. I spetsen för utställningsbestyrelsen står också Värmlands läns nuvarande hövding, Abr. Unger. Anordnare är länets hushållningssällskap.

Ur ekonomisk synpunkt kunna, som ovan anförts, kaserner och även skolhusbyggnader ha vissa givna företräden som utställningslokaler; ur utställningsteknisk synpunkt äro de förkastliga. Utställarna få rätta sig efter de lokaler, som stå till buds, och anordna sina utställningar därefter. Det blir sålunda detsamma som om en arkitekt först skulle rita fasaden och sedan inredningen. För de många medlemmar av Samfundet för Hembygdsvård, som man i Karlstad väntar få se som stadens gäster vid Samfundets årsmöte i sommar, bör det vara av intresse att erfara, att Värmlandsutställ-

ningen är en arkitektonisk helhet. Utställningens arkitekt, vilken är den värmlandsfödde arkitekten Cyrillus Johansson i Stockholm, har kunnat släppa sin fantasi lös och anpassa byggnaderna efter utställningens omfattning, deras innehåll och idé. Den enda byggnad, som, innan utställningen tog det stora området i besittning, fanns på platsen, är huvudrestauranten. Denna byggnad, förut använd till ridhus, har genom om- och tillbyggnader, bland annat genom stora verandor, smidigt inpassats i miljön. Den kommer att rymma över 500 personer vid sittande bord och för den dekorativa utsmyckningen av densamma står den kände konstnären Bertil Damm.

En annan god tillgång, som utställningen förfogat över, är en större park med sekelgamla träd. Denna park befinner sig strax bakom huvudingången och inom dess skuggiga område befinna sig en festplats samt skogsutställningens utomhusutställning. På festplatsen komma talarstol och musiktribun att resas och det är här meningen att alla de större friluftsmötena med tal, musik, sång och folkdansuppvisningar m. m. skola hållas.

Sedan man lämnat parken, kommer man in på den första stora utställningsgatan, Värmlandsgatan kallad. På vänster hand möta vi här först Skogshallen. Denna del av utställningen är avsedd att visa: 1. Skogarnas betydelse och historia, 2. Skogsundervisning, 3. Skogarnas vård och utnyttjande, 4. Skogsbrandsförsäkring, 5. Flottleder och flottning, 6. Trävaruindustri. 7.

Instrument och redskap i skogsbruket, 8. Skogskojor och stallar, 9. Flottningsmateriel, 10. Virkesbesparande byggnadsmetoder och vedbesparande uppvärmningssystem samt 11. Jakt och jaktvård. Icke minst den sista avdelningen bör bli sevärd, då den bjuder på minnen från storviltjaktens dagar i Värmland, minnen av sådana icke blott i Sverige kända storjägare som engelsmannen Lloyd, hovjägmästare Herman Falk, den bekante författaren G. Schröder m. fl. Som helhet kommer denna skogsutställning att ge en god inblick i skogarnas betydelse och skötsel samt skogsprodukternas förädling, som bekant den största av Värmlandsindustrier.

Vägg om vägg med Skogshallen är belägen en större, kringbyggd gård för jordbruksprodukterna, där deras odling och förädling, konsumtion och marknader visas. Här blir man alltså i tillfälle att taga del av dels jordbrukets i Värmland allmänna ståndpunkt och ekonomiska förutsättningar, dels hela det svenska lantbrukets vetenskapliga, kulturtekniska och ekonomiska hjälpmedel. Man kan sålunda här inhämta kunskaper om Värmlands geologi, klimat och topografi, ävenså kännedom om en mängd detaljer rörande jordbruksnäringens arbetssätt, både praktiska och vetenskapliga, byggnadsplatsen för jordbruket, lantbruksundervisning, jordbrukets föreningsväsende o. s. v.

Fiskerinäringen har även fått sig anvisat en kringbyggd gård med fiskdammar ute i fria luften samt akvarier inomhus med levande fisk. För övrigt omfattar denna utställning fiskredskap jämte material och metoder för deras tillverkning och konservering, fiskebåtar och sumpar, motorer, utrustning för båtar och fiskare m. m.

En annan stor gård är upplåten åt Värmlands kulturella bebyggelse. Denna utställning har föregåtts av en av Nordiska Museets tjänstemän företagen herrgårdsinventering. Andra delar av vårt land ha sina minnesrika slott och borgar, slagfält och minnesmärken att peka på. Värmland har

sina herrgårdar, en herrgårdskultur, som knappast har motsvarigheter uti någon annan landsända. Låg landskapet ända fram till 1860-talet så att säga vid sidan om de stora färdevägarna i riket, så kompensades folket inom landskapets gränser med ett rikare andligt liv. Man hann att smälta intrycken och impulserna utifrån. Man splittrades ej oupphörligt, såsom fallet är där de andliga kommunikationerna äro livliga. I och kring herrgårdarna fick det värmländska kynnet utveckla sina bästa egenskaper, sin friska, öppna glättighet, älskvardhet och gästfrihet. Den stora gästfriheten på de värmländska herrgårdarna blev en tradition, som varje värmlänning, hur hans ställning i livet än blev, ansåg som en hederssak att upprätthålla. Förändrade förhållanden på särskilt jordbrukets område ha emellertid orsakat att en stor del av Värmlands herrgårdar nu tjäna andra ändamål, och vill man veta hur livet förr tedde sig på dem så får man gå till böcker. Genom inventeringen beredes nu utställningen tillfälle att visa på ett mera påtagligt sätt än böckerna staffaget till det värmländska herrgårdslivet, på samma gång som bonde- och bergsmanskulturen. Ett särskilt Geijersrum med minnen av Erik Gustaf Geijer m. fl. av släkten ingår i denna del av utställningen.

I nära samband med ovanstående avdelning står Hemslöjdsutställningen vid Häradsgatan. Denna kommer nämligen att omfatta en retrospektiv samling äldre hemslöjd på samma gång som nutida hemslöjd. På detta område tränger sig Värmland allt starkare fram och säkerligen blir denna avdelning föremål för ett stort publikintresse. Konstnären Oscar Jonsson står för den dekorativa ramen.

«De rosor och de blader, de göra mig så gläder». Denna ramsa faller nog många i minnet när de träda in i den utställningsgård, som är vigd åt Floras och Pomonas trogna tempeltjänare, trädgårdsmästarna. Här bliva besökarna i tillfälle att se trädgårdsoodlingens icke föraktliga ståndpunkt

i en del av landet, som ligger så högt mot norr som mellan 58 gr. 47 m. och 61 gr. 3 m. nordlig bredd.

Nu komma vi fram till den tredje stora gruppen inom utställningen, Kommunikationsväsendet. Vi avlägga då först besök i en större byggnad ägnad turisttrafiken, som ju kan sägas sammanhånga med alla slag av kommunikationer. Först riktas här naturligtvis uppmärksamheten på Värmland som turistland. Den år från år ökade siffran av turister från såväl andra orter i Sverige som från länder jorden runt ger ju vid handen att landskapets naturskönhet och andra sevärdheter allt mer och mer uppskattas. Konstnären Jerk Werkmäster dekorerar här.

Kommunikationsavdelningen upptager utställningar av alla kommunikationsmedel till lands, vatten samt luften och omfattar sålunda järnvägar, sjöfart, post och telegraf, automobiler, flygmaskiner. En särskild del och mycket intresseväckande sådan är ägnad vägväsendet, tidens mest aktuella fråga. I samband med utställningen kommer även en stor vägkongress att hållas. Ett uppmärksammat inslag i kommunikationsavdelningen blir med all sannolikhet det rum, som är ägnat minnet av de stora skeppsredarna, de värmlandsfödda Axel och Dan Broström. Där visas de Broströmska rederiernas utveckling från de första anspråkslösa segelfartygen till »Svealand» och »Amerikaland», världens största motor-drivna lastfartyg. Under sommaren kommer en flygskola att vara förlagd till Karlstad, regelbunden flygtrafik upprätthålles mellan Karlstad och Stockholm, varjämte det blir möjlighet företaga flygturer över Värmland.

Till kommunikationsavdelningen bör väl även hänföras den paviljong, varmed Vattenfallsstyrelsen deltagar i Värmlandsutställningen. Genom en större modell av Vänerens utlopp med strömmande vatten ämnar man söka illustrera det sätt, varpå regleringen av sjön skall genomföras. Paviljongen förses med en konstnärlig fris av skulptören Karl Hultström. Den sevärda

frisen visar på ett roande och fyndigt sätt utvecklingen av den mycket omstridda frågan och regleringens fördelar och nackdelar.

En alldeles särskild dragningskraft på Samfundets medlemmar bör utöva den lantgård med mangårdsbyggnad och ladugård efter föreningens idéer, varmed Samfundet självt deltagar i Värmlandsutställningen. Åt Värmlands Hemslöjd har uppdragits att efter Samfundets anvisningar ombesörja en möblering av gården, varvid införes en del nya möbelterper. Vid denna lantgård är hus-hållningssällskapets försöksfält förlagt. Föreningen för folkbad har beslutat att vid Hembydsgården uppföra en badstuga av standardtyp.

Under utställningens fyra första dagar pågår jämsides med densamma ett lantbruksmöte. Detta kommer att visa det värmländska lantbrukets ståndpunkt på häst- och boskapsavelsns område, fjäderfäskötsel, kaninaveln, biodling, frö- och sädesodling m. m. Då intet lantbruksmöte hållits i Värmland sedan 1911 eller för 18 år sedan motses detta med stora förväntningar. Det är även väl sört för visandet och demonstreringen av utställda djur och lantbruksmaskiner.

Till allra sist må väl nämnas att ett större nöjesfält med olika anordningar står i nära förbindelse med utställningen. På annat ställe inom utställningen är ordnat med rutschbana ned till älven och det är även sört för möjligheterna att företaga motorbåtsfärder på den breda Klarälven, bland annat till det nyuppförda vackra museum, som inviges i samband med utställningens öppnande, samt ett friluftsbad.

Mycket vore förvisso att tillägga, men det anförda bör vara nog för att ge besked om att Värmlandsutställningen är väl värd ett besök. Välkommen till Värmland kan ej utsägas på ett bättre sätt än genom skalden Dahlgrens ord:

»Och var och en svensk uti Sveriges land,
som kommer och gästar vid Klarälvens
strand,
han finner blott bröder och systrar».

HEMSLÖJDEN I VÄRMLAND

Av Fru Anna Wettergren-Behm, Uddeholm

DENNA hör ej till de starkt utpräglade och landskapsbetonade. Ju mer man lär känna den, dess mera kan man dock särskilja vissa egenskaper, som utgöra både dess begränsning och dess behag. Värmland ligger på sitt sätt isolerat, men dess egenskap av gränsland har gjort, att sedan urminnes tider stora stråkvägar dragit fram genom bygd och ödemark, utefter vattendrag och dalgångar. Den gamla pilgrimsvägen till Trondhem gick upp genom Värmlands Älvdal. Genom detta och sydligare pass har samfärdsel bedrivits av såväl andliga pilgrimer från långväga ort som mera världsligt betonade vandringsmän: köpsläende västgötar, krigare, skogsfolk, hästhandlare och vanliga resenärer.

Ett och annat från dessas genomfart har stannat kvar i Värmland, och i sin tur givit upphov till något nytt.

Så har en drällart från Västergötland, en rya från Närke, ett »billedtæppe» från Gudbrandsdalen, en broderad vante från Västerdalarna, ett fälltacke från Härjedalen funnit vägen till värmländska bondehem och därvid ej endast blivit föremål för beundran utan även tjänat till lärdom och efterföljelse. Man kan säga att så gott som alla svenska tekniker förekomma i Värmland, men ej såsom blinda kopior.

Ty Värmland har i sin tur givit en viss ton åt slöjden. Befolkningen har alltid levat under knappa förhållanden, som ej tillåtit prakt och överflöd vid hemmens formande. Kanske har också något av skogsbygdernas tyngd och mörker till en del bundit fantasien. Detta ger en viss knapphet och torftighet, men å andra sidan kan ej nekas till, att den värmländska hemslöjden äger ett drag av högtid och allvar, som är både äkta och betagande.

Landskapet självt har i den äldre slöjden bestått materialen. Värmland var ju ett land av bönder med skog och hyttor. Lin och ull, trä och järn växte, bröts och bearbetades. Färg bereddes av markens växter, och därav blev färgskalan enkel, begränsad, men ren och värdig.

Tapet från Fryksdalen.

Hyllskänk från Mangskog.

Materialens eget svarta, vita och grå, lövs och mossors gula och bruna, litet krapprott och blått varierades efter bästa förmåga i vävar av olika slag.

Vackrast framträder värmlänningens färgsinne i målning av möbler och bonader. Det är förfining och konstnärlig känsla i den uppfinningsrika och växlande marmoreringen av skåp, väggar m. m., och de rätt naturalistiska motiv, som härjämte förekomma, ha en känslighet och finess, som är ganska ovanlig i vår allmogemålning.

Männens hemslöjd utmärker sig överhuvudtaget mera för dristig formgivning och skapande förmåga än kvinnornas. Särskilt gäller detta smidet. Redan Fernow säger om manfolken: »Det fattas en del av dessa ingenting mer än uppmuntran att de skulle bliva stora, var i sin konst. Till klensmeder tycks en stor del vara liksom födde.» Detta goda omdöme har alltjämt fog för sig: värmländskt smide hör fortfarande till det bäst kvalificerade i Sverige, även ur konstnärlig synpunkt.

Utom påverkan av tillfällig art kan Värmland räkna med inslag av hitflyttade raser: finnar och tattare. Finnarna äro bofasta i skogsbygderna sedan Carl IX:s tid, tattarna äro ett vandringsfolk, som dock ha sina fasta stödjepunkter i vissa trakter. Båda ha behållit drag av egenartad kultur. Bland finnarna utövas alltjämt näverslöjd, vartill formerna en

Stol.
Värmland — men utan
angivet ursprung.

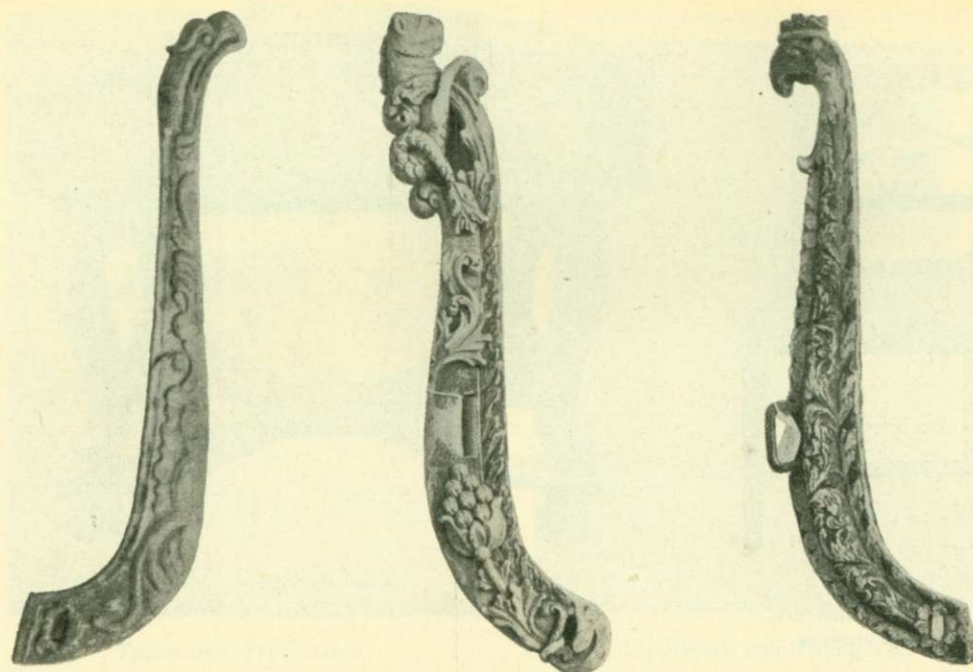

Kontorspulpet.
1700-talet.

gång överförts från Finland. Tattarna tillverka flitigt små vackra föremål av etsad metall, sammansatt med ben eller horn: dosor, knivar o. s. v.

Kvinnoslöjden har blott undantagsvis fått syssla med föremål av pryddande art. Fynd av äldre datum äro därför få, men några finnas som kunna räknas med bland det bästa i svensk folkkonst. En dubbelvävnad i Södra Råda ödekyrka och några fragment av medeltida s. k. »förstärkt vävnad» i denna och några andra kyrkor visa ädelt tecknade djur och ornament. De ha säkert i sin tur påverkat damastvävningen i södra Värmland. Denna visar nämligen i stor utsträckning användning av djurformer, särskilt fåglar. En enda s. k. »herrgårds-» eller »märksrya» har påträffats, men denna hör till de vackraste svenska i sin art. Andra ryor äro av enklare slag och mera besläktade med Närikes. Synnerligen vacker och egenartad är en liten bit flossa från Slättne i Övre Älvdalen, som i en fulländad samklang ger det bästa av värmländsk färg.

Till fälltäcken, förlåtar o. s. v. förekomma vävnader i ylle och linne av många slag. Mest användes kanske munkabältet. Detta väves här helst såsom helt bottenmönster, ej i ränder såsom i Dalarna och andra landskap. Detta ger något rikt och fylligt åt det värmländska munkabältet. En art härav är de s. k. »hopproserna», som fått stor användning

Bogträ.
Arvika s:n.

Bogträ.
Ursprung ej angivet.

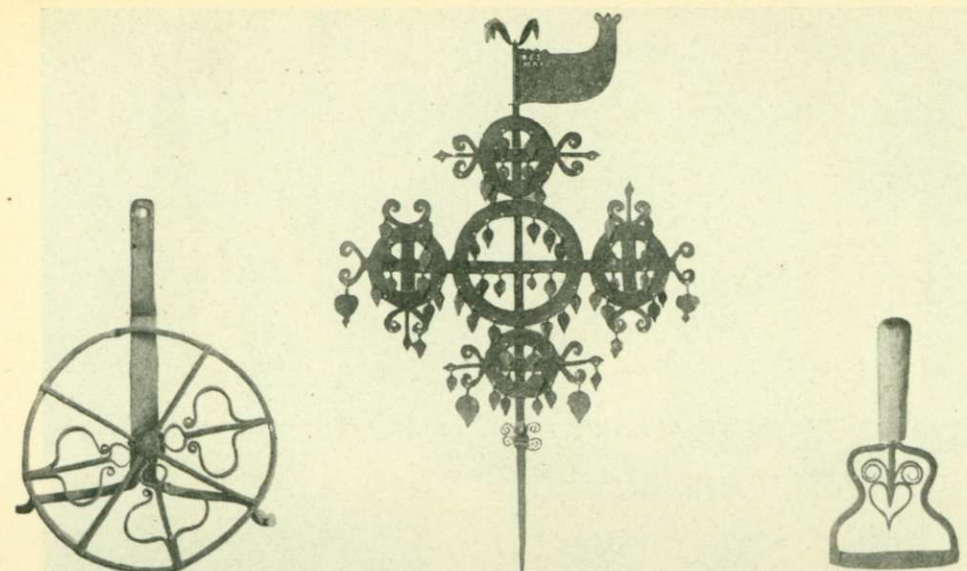
Bogträ.
N. Ny s:n.

under senare tid i lättare vävnader av bomull. Rosengång, opphämta och krabbasnår äro även vanliga, och röllakan av västsvensk typ sällsynta.

Älvdalen visar alltjämt den bäst bevarade allmogeslöjden. Här och i västra Värmland har den drag av konstnärlighet. Närheten till Norge och dess storvulna bondekonst var naturligtvis av en viss betydelse.

I övrigt är den värmländska textilslöjden, av både äldre och nyare datum, så gott som uteslutande husbehovsslöjd, men på detta område ha gjorts och göras alltjämt utmärkta saker. I jordbruksbygderna, särskilt i södra Värmland har odlats lin och vävts för hemmens behov. Framstående damastväverskor ha satt märke i slöjden, och färdigheten har tydligen varit allmän. I dessa trakter med gammal kultur är slöjden påverkad söderifrån och till en viss grad herrgårdsbetonad. Den ger ett intryck av gemenskap och påverkan klasser och gårdar emellan. Synnerligen vackra drällarter ha därvid fått form och hävd.

Det har alltså varit goda traditioner att fullfölja och en grund av kunskaper att bygga på för Föreningen Värmlands hemslöjd, som sedan något mer än ett tjugotal år tillbaka haft till uppgift att utforska och

Halster.
(Svängbart).

Smitt gravkors.

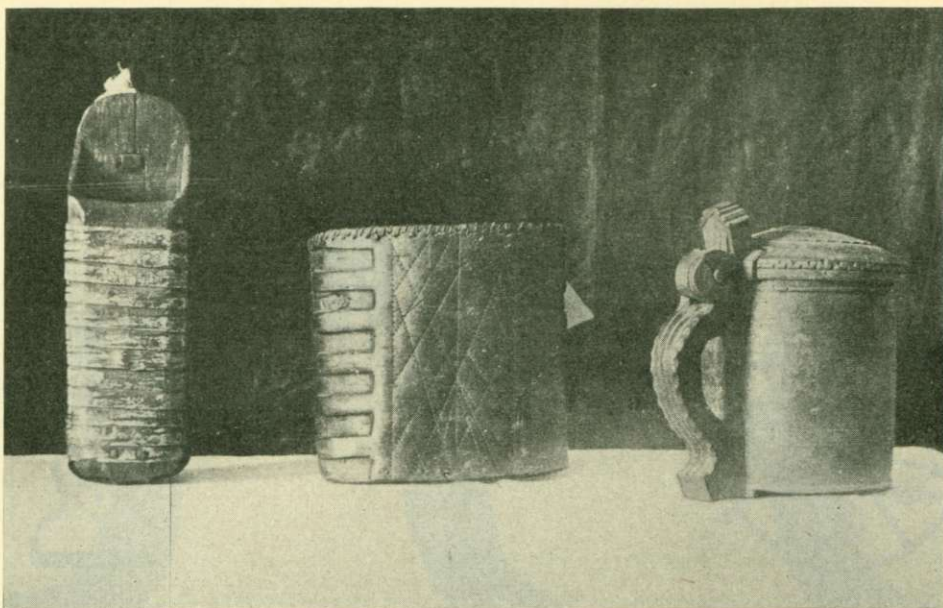
Hackkniv.
(Väse?)

pånyttföda värmländsk slöjd. År 1922, då den första stora länsutställningen med gammal och ny slöjd hölls i Karlstad, fick man ett klarnat begrepp om värmländsk slöjd. Då först blev landskapets bestånd av äldre föremål, till en stor del inventerat, och man såg Värmland sådant det en gång levde: i bondens hem, i bruks- och herrgården, i helg och söcken.

Vid detta tillfälle kunde hemslöjdsföreningen, tack vare någon vinst på utställningen, använda denna till att förskaffa sig en utmärkt samling fotografier, ritningar, modeller och prover av äldre föremål. I sanning i rättan tid! Denna samling ligger nu till grund för hemslöjdsarbetet, och den kommer att deponeras på Värmlands läns nya Museum i Karlstad för att där, lätt tillgänglig och överskådlig, bliva till nytta för hela landskapets hemslöjdare.

Det var Föreningens dåvarande direktis, fru Gerda Melin, som med energi och entusiasm genomförde såväl tillkomsten av denna samling som med sitt målmedvetna arbete skapade goda betingelser för värmländsk hemslöjd. Fru Melin hör till hemslöjdspioniärernas uppoffrande och tappra släkte, dessa som räddat stora kulturskatter och en svinande kunskap åt vårt folk.

Föreningen Värmlands hemslöjd har i vidsträckt omfattning upptagit

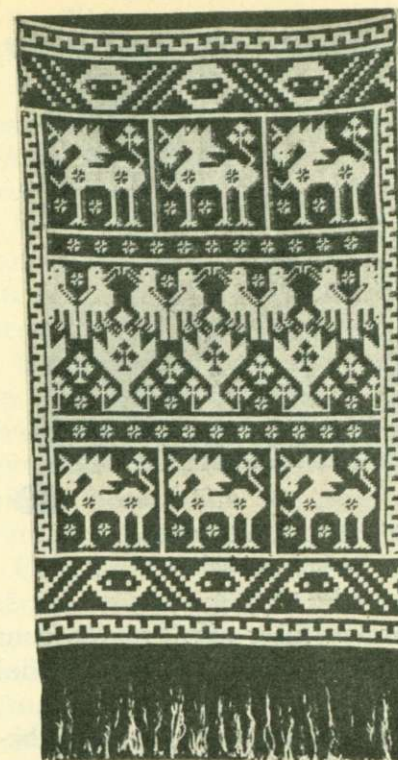

Näverslöjd. Brynkont, dosa och stänka

såväl manlig som kvinnlig slöjd. Härvid dominerar givetvis den textila, men man hoppas att, kanske främst genom hembygdsföreningarnas medverkan, kunna mer och mer nå den manliga ungdomen och väcka dennas intresse för att anslå lediga timmar till utövande av snickeri, korgflätning o. s. v. Det fattas varken händighet eller goda förebilder.

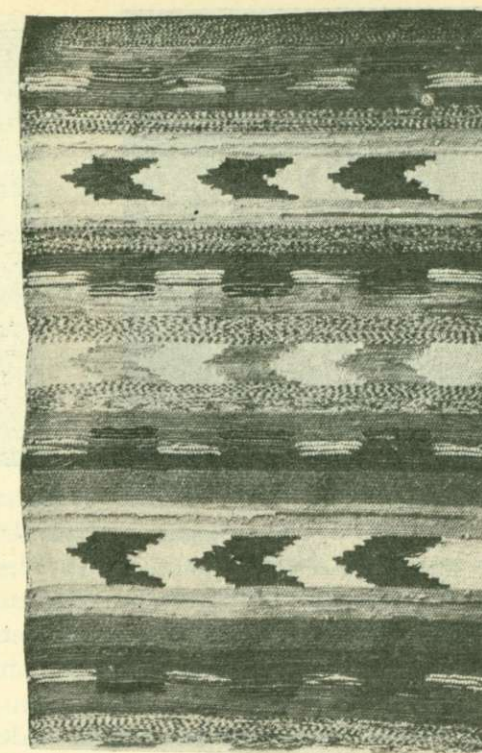
Textilslöjden söker samvetsgrannt bevara traditionella typer, men hemslöjdsföreningen har också klart för sig, att på dessas grund bör ett nyskapande ske, lämpat för vår egen tid, där dock *karaktären* av värmländskt träder fram. Särskilt gäller detta den ganska stora tillverkningen av mattor, där i ryavävnaderna användes garn från de Wålstedtska svenska pälsfåren. Det viktiga materialproblemet är även i Värmland brännande. För Sveriges hela konst- och hemslöjd är materialfrågan A och O, och man må hoppas, att den skall kunna be- tryggande ordnas, helst genom inhemsk produktion.

Vid sidan av denna står färgningsproblemet. För hemslöjdens behov har växtfärgningen, alltsedan gången tid, visat sig vara förträfflig och av naturen själv given. Den bevarar, alldeles till skänks, en ton av Sverige, som hemslöjden inte får uppgiva. Det äkta, det på sitt sätt begränsade, men sunda och karaktärsfulla, som olika traktors färgväxter

Detalj av dubbelvävnad i Södra Råda ödekyrka.

Kopia av Föreningen Värmlands hemslöjd

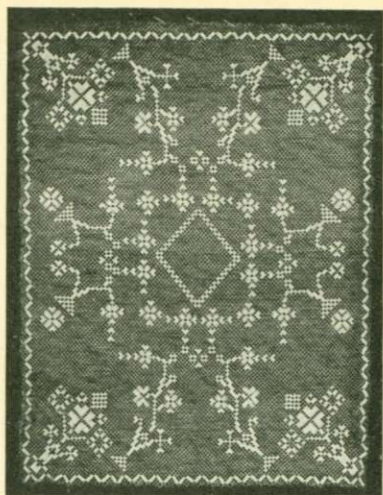
Trasmatta.

Kopia av gammalt mönster från Väse, Värmland.

meddelat åt dessa traktors alster av hemslöjd är ett dyrbart arv att bevara. Det är just inom en viss begränsning, som hemslöjden bör locka fram skönhetsvärden. Härvid har den att stödja sig på traditionens och naturens anvisningar.

I Värmland, med dess vidsträckta tillgångar på markens och trädens färgmaterial, bedrives växtfärgning numera i ganska stor utsträckning, och hemslöjdsföreningen begagnar sig så långt sig göra låter av växtfärgat garn. Växtfärgning är en svår sak och kräver skicklighet och smak. För hemslöjdens vänner är, jämte materialet, frågan om växtfärgningen en sak som väntar på att tillfredsställande lösas, och härmed bli till mera allmänt gagn. Hur mycket samvetsgrannt, förstklassigt arbete går ej tillspillo i våra dagars Sverige genom användandet av dåligt material och usla färger!

Föreningen Värmlands hemslöjd kan, tack vare skicklig arbetskraft

Brudpäll från Eks härad.
Nedre Älvdalen.
Knutet och trätt arbete.

Duk i stick- och botten-söm.
Psalmbokskläde?
Eda s:n. Jösse.

fortsätta damastvävningens vackra traditioner. Efter såväl gamla som nya mönster väves linnedamast till möbel- och duktyger samt material till kyrkliga textilier.

Värmlands sockendräkter börja under senare år alltmera komma till heders, särskilt tack vare Hembygdsgilletts ungdomslag, som, i samarbete med hemslöjdsföreningen, letat ihop delar till åtminstone fem kompletta sockendräkter, vilka flitigt kopieras och användas vid festliga tillfällen. Därmed hoppas man ge dödsstöten åt den falska s. k. »Värmlandsdräkten», som är en högst osympatisk skapelse av oäkta material och ej har något gemensamt med Värmlands verkliga sockendräkter. Antagligen har den fått namn och spridning genom uppförandet av »Värmlänningarna».

De äkta värmlandsdräkterna ha en tung och vederhäftig allmogeprägel, men de förfinas genom behagfulla detaljer av hålsöm, vitbroderi, korsstyng, spetsar samt vackra spännen och knappar. I Älvdalssocknarna bars av männen särskiljande färger på vadmalen. Ekshäradskarlarna hade mörkgrå vadmal, männen från Norra Ny vitgrå, och i Dalby var vadmalen svartbrun, allt i ullens egna naturfärger. I Dalby sattes över axlarna en liten gnista röd vadmal, den s. k. »betrolappen», vilken visade, om bäraren var hemmansägare och således »betrodd». Vid affärsresor, t. ex. till Karlstad, var han då viss om att behandlas med aktning och förtroende.

Livrockens ärmar voro nedtill skodda med skinn.

Att färgningsfrågan ofta löstes på enklaste sätt visar Dalbyförklädet,

till vilket tyget nedgrävdes i svinstians gödsel och fick kvarligga där, till dess det antagit den rätta gröna färgen.

Bandväveriet är värt att särskilt omnämnas. Gamla vackra band av flera arter förekomma, och försök har nyligen gjorts att intressera fångarna på länsfängelset för bandvävnad. Detta har fallit lyckligt ut, och man hoppas, att hemslöjden må på detta område kunna bli till nytta och glädje.

Den lantbruks-, skogs- och kommunikationsutställning, som av Värmlands läns Hushållningssällskap nu planeras till sommaren 1929, kommer att bl. a. omfatta en hemslöjdsavdelning med alster av hela Värmlands hemslöjd, gammal och ny.

Den gamla slöjden skall visas i en serie interiörer från olika härader, en s. k. »häradsgata». Den nya slöjden från enskilda personer utställes även häradsvis, och Föreningen Värmlands hemslöjd uppträder kollektivt, dels i hemslöjdspaviljongen, dels i utställningens Engnahemskommittés bostadshus för mindre lantgård, vilken uppförts genom medverkan av Samfundet för Hembygdsvård.

Utställningen avser att visa *värmländsk kvalitetsslöjd*. Kommittén har därför från början betonat för utställarna vikten av, att värmländsk egenart bibehålles, och att goda material användas. Den vill härigenom undvika en massanhopning av mindervärdigt utställningsgods, på samma gång som den ger ett handtag åt ursprunglig och äkta produktion.

Intresset tycks bli allt större ute i bygderna, och man motser med spänning, vad Värmland denna gång må uppenbara.

Skall detta, diktens och motsättningarnas land, åter låta oss glänta på förlåten till det förgångna?

Skall utställningen visa, vad vi lärt sedan 1922, — skall den giva något nytt och överraskande?

Väska från Älvdalen.
Broderi på vadmal.

MANLIG HEMSLÖJD I VÄRMLAND

Av Intendenten, Professor *Helge Kjellin*, Karlstad

ORDET hemslöjd har säkerligen i mångens öra fått en mer eller mindre biklang av kvinnligt handarbete, naturligtvis beroende på att de kvinnliga textila hemalstren varit i majoritet vid de ofta återkommande expositionerna av hemslöjdsalster. När det gällt mäns hemslöjdsarbete, har däremot ordet hantverk oftare tagits i bruk. Men liksom gränsen mellan hantverk och industri i vissa fall är ganska obestämd, så är den det också mellan egentlig hemslöjd och hantverk.

Till den manliga slöjden brukar man företrädesvis vilja räkna snickeri, speciellt möbelsnickeri, samt smide, delvis även krukmakeri, korgflätning (av rötter, spån m. m.), näverarbeten, nätknytning, instrument- och urmakeri.

Möbelsnickeriet har gamla anor i Värmland, och de värmländska museerna och hembygdsgårdarna samt hemmen kunna uppvisa många gamla vackra prov på en provinsiell, men kanske icke särskilt egenartad möbelkonst. Renässansmöbler förekomma mycket sparsamt, barocka motiv med balustrar, kulfötter, bukiga bords- och stolsben m. m. äro däremot vanligare och leva länge kvar i allmogekonsten. Det begynnande 1700-talet har utom arvtagandet av barocka element också å andra sidan att uppvisa en viss, måttfull åtstramning i linjer och dekorer, vilket framgår av en rätt utbredd skåptyp av mer högre ståndsbetoning. Rokokon vann knappast någon större terräng i Värmland, medan däremot den gustavianska stilen — att döma av stora mängder bevarade soffor, sängar, speglar, stolar m. m. — synes livligt ha slagit an. De ovala gustavianska stolsryggarna ha ofta eftergjorts av allmogen men därvid blivit grövre och kraftigare. Ren empire saknas; dock förekommer — särskilt i stolform — ett slags senfödd värmländsk empire med kryssformad, svängd rygg. Dessa stolar ha dock säkerligen tillverkats ännu så sent som framemot 1800-talets mitt. Vid den tiden synes det ha blivit ett mode i Värmland att måla om de vita gustavianska

möblerna i svart och guld. Det sammanhänger med nyvaknat kineseri i dekoreringen, som kommer till synes å skåp och klockfoder, framförallt som s. k. transportstycken, vilka av smarta kringresande på ett behändigt sätt apterades på möblerna mot hög betalning. Det starkast utvecklade kineseriet är emellertid det, som i en lackartad reliefteknik med rik förgyllning och försilvring använts under 1800-talets senare hälft i Kil och angränsande socknar av en klockfodersdekoratör Lindh, far till målaren Bror Lindh.

Jämsides med de i svart- och guld ommålade möblerna av gustaviansk eller sen empirekaraktär har dock en annan, enklare möbeltyp, den s. k. Karl Johansstilen, gjort sig gällande. Träslagen ha där fått komma till sin rätt istället för att döljas genom övermålning. Fanértiden skulle man kunna kalla den perioden, — eller också den polerade björkens tid, ty det är framförallt detta träslag, som satt sin prägel på de borgerliga och högre ståndsbetonade värmlandshemmen under 1820-60-talen. Det är denna tid, som på ett synnerligen lyckligt sätt är representerad i det Väreherads-rum, som anordnats i den s. k. häradsgatan å sommarens värmlandsutställning i Karlstad. Detta rums möbler hava alla tillverkats av en förut okänd, men duktig möbelsnickare, Löfvenhamn. Vid utformandet av denna häradsgata, vilken varit anförtrodd åt förf., har det också synts angeläget att söka uppspåra sådana äldre, nu kanske bortglömda, men på sin tid välkända och i varje fall tidstypiska, goda, värmländska bygde- och orts-snickare, och det har också lyckats. I Grums härads rum förekomma sålunda endast möbler av en inom häradet verksam snickare Johan Dahlström, i Kristinehamnsrummet av en snickare Johansson från Lungsund i Färnebo härad, i Karlstads borgarhem (efter branden 1865) av en i Alster född Karlstadssnickare Frans Oskar Schenson (1829—1870).

Sedan dess har industrialismen kommit med sina fabriksvaror, och nutidens värmländska möbelkonst kan knappast sägas ha åstadkommit något personligt nytt utan mest sysslat med kopiering eller förändring av gamla stilar, — fränsett Gustaf Fjæstad och bröderna Erikssons i Taserud vid Arvika mest till tyngd strävande stabbestolsmöbler. Värmlands hemslöjd i Karlstad, som på sitt program upptagit också möbeltillverkning, har även den (genom firmor som Wenzel & Daniels i Filipstad eller genom enskilda) mest låtit sig nöja med kopiering av äldre möbeltyper, vare sig av allmoge- eller högre ståndskaraktär, men har dock under de senaste åren, tack vare biträde av bl. a. den värmlandsfödde konstnären Oscar Jonsson, också fått in en del nyare, friare former. Ett ganska gott prov på dennes upptagande och förändring av

äldre stilformer till något nytt utgör en spegelram med halvkolonner på sidornas ramstycken och med en stel määnder på den krönande attikan. Till Landshövdingens i Karlstad ämbetsrum har Värmlands Hemslöjd utfört en vacker möbel efter ritningar av arkitekten Milles, Stockholm, och vid Bygge- och Bo-utställningen å Äppelviken, Stockholm, 1927, var samma förening representerad med två rum.

Ekshärads hembygdsförening har i år sökt få fram en enkel, ny, men dock till hembygdskonsten anknuten möbeltyp, »Kajs-Pers-möbeln» kallad, för vilken man hoppas på avsättning för att därigenom giva selsättning åt några hemslöjdare å hemorten.

Den mest utpräglade snickarebygden i Värmland är väl eljest Boda socken, där »varenda bonde är snickare utom prästen och han gör laggkärl». Det är rejäla, enkla nyttighetsting, som där mest tillverkas; tvättbaljor, bryggstinor, ämbar, o. s. v. Skulle någon särskilt framhållas, bör det kanske vara Olof Nilsson på Sjön i Högboda.

Möbelsnickarna i Högerud ha också gamla och goda anor, och för dem är S. Östling i Södra Hög en god representant.

En personligt originell hembygdssnickare är emellertid Agnar Simonsson på Sofielund, Åmotfors, vars hänghyllor med ormringlande understycke och blad- eller äggstavslist som krön förskaffat honom ett känt namn inom provinsen. Såväl han som möbelarkitekten Gösta Schultzberg äro medlemmar av konstnärssammanslutningen Arvika konsthantverk.

Men den, som ifråga om hantverksskicklighet tar priset bland alla värmlandssnickare är den 83-åriga f. d. soldaten Koppfelt från Koppoms bruksbygd, »mästaren av de femton runda borden» som Vera von Krämer nyligen kallat honom i en entusiastisk artikel i Svenska Dagbladet. Hans bord med tre mjukt utbuktande fötter från en mittstam äro mästerverk av inläggning med en 5- eller 6-uddig stjärna i mitten.

Smärre hemslöjdsting i trä, såsom ljusstakar och ljuskronor m. m., förfärdigas i flera hem i Arvikatrakten. »Elis i Taserud» (Christian Erikssons broder Elis i Taserud) är härutinnan en god föregångsman. Det är emellertid inte bara han, som i den konstnärsbegåvade Taserudsfamiljen ägnat sig åt snickeriet utan också hans båda bröder Ola och Karl, medan systemn Kari blivit en god väverska. Deras far Erik på Taserud var på sin tid en hemmasnickare, välkänd i orten för sina präktiga allmogemöbler. Gunnar Malmberg i Rud har i år kommit med några nya typer av svarvade ljusredskap. I Gunnarskogs socken har man särskilt i masurbjörk svarvade askar, nötskålar och dosor som hem-

slöjd, vilka tillverkats i Gunnarskogs socken särskilt av Herman Olofsson i Bossebyn, nu också av herr Wikström i Rådom, Fryksände socken.

Studerar man den äldre manliga handaslöjden i Värmland, kan man inte undgå att märka den rikliga förekomsten i norra delen av landskapet, särskilt i Övre Fryksdalen och Älvdalen, av svarvade och med blom- eller bladrankor bemålade kalkar. Mangelbräderna äro också ganska rikt utsirade, linhäcklorna däremot endast helt obetydligt och då mest fasonerade i kanten. De i andra landskap så pryddigt dekorerade skäkteknivarna sakna i Värmland all utsmyckning, detsamma kan i stort sett också sägas om rockhuvudena, som mest äro enkla klypor. Lokor och bogträn förete starka dekorationsinslag från Norge och Dalarne. De små med halmflätning eller inläggning ornerade syskrinsliknande brudaskarna äro ibland små konstverk.

Den gamla värmländska hemslöjden av »takfåglar», »julfåglar» av trä, svävande över julborden med utbredda vingar, synes numera nästan ha upphört. Den nu ca 80-åriga Anders Eriksson i Häggdalen vid Åmotfors, Köla socken, har eljest förfärdigat dylika, och arbetaren Oskar Vesterberg på Kungsbacken i Östmarks socken har till årets hemslöjdsutställning i Karlstad inlämnat en sådan takfågel.

Tillverkningen av trästänkor har säkerligen på sin tid varit storartad i landskapet, men någon konstfullare utsmyckning av dem synes sällan ha bestått. Icke heller förete pipkannor, smörbyttor, mjölkbullar m. fl. nyttighetskärl någon anmärkningsvärd dekorering. Då äro de karvsnittsornerade sidostyckena till ostkaren intressantare och konstnärligt mer påkostade.

Ostkar hava eljest ofta förr förfärdigats av i konstfulla mönster bundna en- och tallrötter. Korgslöjden eller korgningen, om vilken Nils Lithberg skrivit i Rig (1921, nr 3—4), — dock icke med några värmländska exempel — har i Värmland förr mycket idkats, vilket kan studeras i Värmlands museums rikhaltiga samling av flätade eller bundna bärkorgar, förningskorgar, korgfat, brödkorgar, sykorgar, mjölksilar, ostkar m. m. Där förekommer flätning såväl på stående som liggande varp, varvid vidjor och rötter (»täger») användas, spånflätning, gallerflätning, i senare fallet av pilkvistar, slutligen också bindning av olika slag. Tyvärr synes denna intressanta och vackra hemslöjd numera vara i utdöende. Ekshäringen Karl Lindgren, nu bosatt i Karlstad, flätar dock av fiber små bords- och ljusstaksmattor. Likaså gör fru Anna Strand på Kvarnstad, Ambjörby, ännu korgar av »täger» och i Östmarks socken flätar man askar av spån och envidjor, vilka tjäras och skrapas och sedan värmas, så att ytan blir flammig i färgen.

På tal om spånflätade korgar torde det också vara skäl att hänvisa till de »sticktapeter», som Värmlands museum nyligen erhållit från en 1700-talsgård i Nedre Ulleruds socken. Sådana av tunna stickspån i mönster flätade tapeter skola enligt Linné och Kalm ha funnits vid 1700-talets mitt i socknarna kring Kinnekulle och böra väl alltså ha varit en västgötsk tillverkning. De nu påträffade värmländska torde dock vara de enda hittildags bevarade och äro alltså ett värdefullt förvärv för museet. För att höja tapetens effekt har vartannat spån blivit svagt rödfärgat.

Näverarbeten höra egentligen finnbefolkningen till, flätningen är därvid den enklast tänkbara. Matsäckskontar, brynkontar, lieskor, saltflaskor, skor, vallurar m. m. inbjuda ju föga till dekorering eller större variation. En originell gammal snickare och smed Karl Karlsson i Mangskogs socken gör emellertid prydliga askar, vilka dekoreras på så sätt att näverremsor med flickklippta underkanter läggas halft över varandra runt ask och lock. Mindre efterföljansvärd som hemslöjd är samme mans tillverkning av ålståncor — av näver. På näverarbetets område är det eljest en kvinna, »Hanna i Östmark», som gjort sig känd för mer säregna ting.

Ganska fantastisk är den värmländska specialitet, som kan kallas kotkoppstillverkning. De snedvuxna, naturbildade »kotorna» svarvas nämligen ofta ur och slipas och poleras till egendomliga mjölk-, nöt- eller prydnadsskålar och burkar. Alldeles särskilt förälskad i dylika naturbildningar synes den nyligen avlidne, originelle snickaren och smeden Knox i Gunnarskog ha varit. Hans kotkoppar, bredsbyggiga näverhattar à la cowboy, hans klädhängare med djävulsansikte och kohornsknaggar eller hans av snedvridna trädrötter formade djur och andra figurer få dock mera betraktas som kuriositeter än efterföljansvärd hemslöjd.

Värmland är ju eller har varit de många järnbrukens land, och under sådana förhållanden är det ej underligt, att smidet kommit att spela en stor roll i landskapets manliga hemslöjd. Såsom exempel på detta hemsmides popularitet torde det vara nog att hänvisa till Älvdalens och Bergslagens kyrkogårdar och kyrkovindar, där gamla vackert formade gravkors av järn — ofta till en mängd av ett 100-tal per kyrka — ännu i dag kunna påträffas. Glädjande nog har denna säregna och vackra gravvårdsform med sina för vinden »spelande löv» tagits upp på nytt igen i vissa trakter av Värmland.

Kyrkornas medeltida ljusstakar och ringformiga ljuskronor hava också inspirerat nutida smeder till liknande arbeten. Konstsmeden C. J. Erics-

son i Arvika, även känd som folkloristisk författare under signaturen Carl Erco, är en av de mera välkända i Värmland. Hans järnsmide är dock ofta för fläckhamrat, alltså utförd i en teknik, som var särskilt på modet för minst ett 20-tal år sedan. Bland hans mest bemärkta arbeten torde vara smiden i Gräsmarks kyrka. Mer modernt betnad och en av de bästa konstsmederna i Värmland är Lars Holmström i Arvika, vars arbeten i järn, mässing eller tenn vittna om en verklig konstnärsbegåvning på det området. Karl Magnusson i Gunnarskog, vilken i flera år arbetat till professor Ragnar Östbergs Stadshus i Stockholm, är eljest en av de skickligaste yrkesmännen, och hans fyra mäktiga kopparhamrade örnar till Värmlands museums tak äro enbart de nog för att bära hans namn och rykte vidare. En av dem har fått sin plats över huvudingången till Värmlandsutställningen.

»Petter på Myra» tillhör en äldre generation av konstsmeder och gör numera icke mycket nytt, men om hans insats i svenskt konsthantverk är av andra så ofta vittnat att här endast må hänvisas till vad om honom sagts i Svenska Slöjdföreningens tidskrift och andra publikationer. Grindarna vid Sunne kyrkogård äro av hans hand. Sönerna Ragnar och Göran ha med stor framgång fortsatt faderns yrke och båda varit verksamma vid Stadshusbygget i Stockholm. Ännu en medlem av Myrafamiljen, Mari på Myra, Petters syster, har ägnat sig åt hemslöjden, nämligen i egenskap av bandväverska.

Till de värmländska konstsmedernas skara torde väl också gelbgjutaren R. Nilsson i Karlstad böra räknas, ehuru hans arbeten huvudsakligast äro efterbildningar av äldre beslag, nyckelskyltar, m. m. På ett utomordentligt sätt har han sålunda i brons kopierat ett 1700-tals silverskrin från Hammarö kyrka. Han torde också f. n. vara en av Sveriges allra skickligaste gelbgjutare.

En hel familjs medlemmar i Skåne — alla av tattarsläkt och med namnet Lundberg — böra även nämnas i detta sammanhang, enär de förse Värmlands Hemslöjd med älghornsskaftade knivar, vilkas blad ciselerats eller oftast belagts med nysilverplåt. Även ett par kvinnliga utövare av metallslöjden böra kanske här nämnas: »Kopparlisa», Lisa Morell i Bålgården utanför Arvika, samt Märta Rockström, vilken senare gör emaljarbeten.

Egendomligt nog har den värmländska vävnadskonsten i en man, patron C. G. Widlund på Trangärdstorp i Grava socken i närheten av Karlstad, fått en av sina icke bara mest nitiska befrämjare utan också mest hängivna utövare. Hans damastvävnader äro redan allbekanta både inom och utom provinsen. Eljest är det ju huvudsakligast

kvinnor, som ägnat sig åt den speciella hemslöjd, som vävnads-konsten är.

På keramikens område har Värmland gjort en stor insats. Krukmake-riet är där lokaliserat till Arvika, varför också Arvika representerats på Värmlandsutställningens »häradsgata» av en krukmakareverkstad, i vilken föremål av såväl äldre som yngre tillverkning inordnats. Detta rum har ordnats av konstnärssammanslutningen Arvika konsthantverk genom fru Riborg Böwing-Albråten, en av de mest framstående konst-närsrepresentanterna inom denna grupp. Fru Hilma Persson-Hjelm är en annan av de som keramiker verksamma Arvikadamerna; bland männen böra bl. a. nämnas »Kalle på Sann» (Karl Nilsson, Sägmon), vars far, »Malle på Sann» är en av veteranerna i yrket, »Martin i Ålgården» (Martin Andersson) och »Gottfrid i Hulta» (Gottfrid Karlsson). Särskilt den senares utomordentligt roliga och dekorativa jätte-lergökar böra tillerkännas en mera bemärkt plats i svenskt konshantverk än hittills skett. »Sångfåglar» kallar han dem, även om de inte alltid gå att blåsa på.

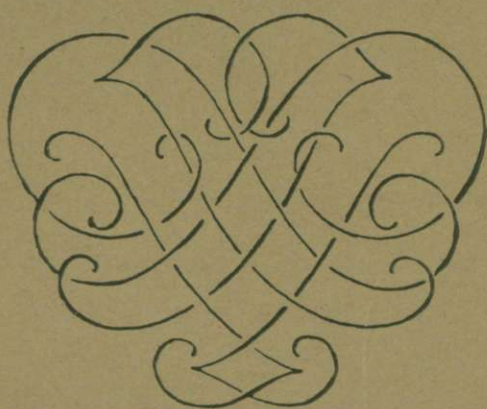
Till sist torde också några ord böra nämnas om det värmländska allmogeurmakeriet. I Värmlands fornminnes- och museiförenings årsbok »Värmland förr och nu» för 1928 har Nath. Hedin givit en särdeles instruktiv och vägledande skildring av detta allmogens urmakeri, och på Värmlandsutställningen har han tillsammans med urmakaren Gustaf Larsson på Visterud i Forshaga ordnat en urmakareverkstad. Där visas inte bara olika klockfoderstyper utan också prov på enkla träklockor, sådana som de händiga värmlänningarna förr brukade sitta och knåpa ihop ute i bygderna. Konstsmeden Hult i Gravås, Gunnarskog, som dog för en 50 år sedan, förfärdigade både bössor och klockor, och om en sådan hemmagjord träklocka förklarade han själv belåtet: »ho smacker å går satt de e' rolit te' höret».

Värmland är ju skaldernas land brukar man säga. Värmland är också tonernas land, och fiolen är det instrument, som värmlänningen mest älskar. Otaliga fiolbyggare hava också förr funnits i dessa bygder, den gamle violinmakaren A. P. Thorén i Filipstad samt den unge möbel-snickaren Bosse Fjæstad i Arvika (son till konstnärsparet Gustaf och Maja Fjæstad) och att denna gamla hedervärda konst eller hemslöjd ännu lever bland allmogens män, därom vittnar det 20-tal välbyggda fioler, som inlämnats från olika håll till den verkligt ståtliga och väl-lyckade Värmlandsutställningen 1929.

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygds vård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 10 FJÄRDE HÄFTET

1 9 2 9

JK

Med detta häfte följer subscriptionsinbjudan å verket Gravkonst jämte anmälningsblankett och postgiroinbetalningskort.

SKÅNEGÅRDEN

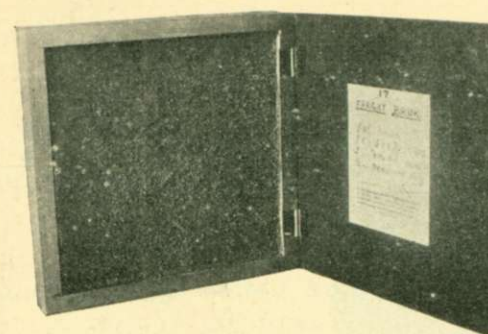
landets förnämaste hotell med storartade, vackra blomsteranläggningar och all nutida komfort. Engelska, franska och tyska talas. / Bad inom hotellet. / Rum från 6 å 7 kr. till högre pris. / Vivre i mitt emot belägna

STRANDHOTELLET

under samma regim, fröken A. Tersmedens. Vivre å Kr. 6: — pr dag. / Rum 4—7 kr. Musik dagligen av dir. Hylboms kapell.

Post- och telegramadress: SKÅNEGÅRDEN, BÅSTAD.

Säsong: 1 juni — 1 sept.

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD

PUTSPROV

Sats om 20 st. Kr. 150: —

beställes hos

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅ
BIRGERJARLSGATAN 29, STOCKHOLM TEL. 9604 eller

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD SEKRETARIAT
GRÖNEGATAN 14, LUND. TEL. 275

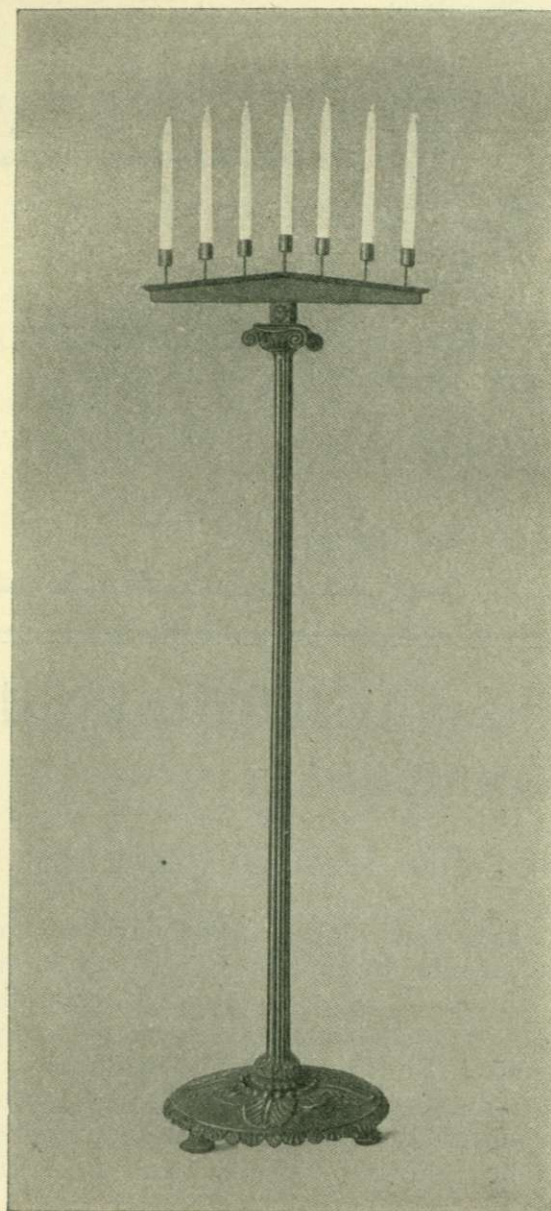
Se artikeln i detta häfte sid. 92!

För hembygdsvårdsfrämjande ändamål utdelar

Samfundet för hembygdsvård

under 1929 till korporativa och enskilda medlemmar i samfundet en sammanlagd summa om högst 3.000 kronor. Beloppen utgå till korporativa medlemmar med högst 500 och till enskilda medlemmar med högst 300 kronor. Ansökningar, ställda till Styrelsen för Samfundet för hembygdsvård, Grönegatan 14, Lund, skola vara insända senast den 1. november 1929. Närmare upplysningar erhållas genom sekretariatet, Grönegatan 14, Lund.

STYRELSEN

KANDE- LABER

Komponerad

av

Arkitekt H. WADSJÖ

=

Höjd 1,8 m.

=

Levererad bl. a. till

KULLERSTADS KYRKA
och SKÖNS KAPELL

NÄFVEQVARN
BRUK

NÄFVEQVARN

GRUNDLAGT 1623

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

*Samfundets årsmöte i Karlstad
11–13 juli 1929.*

Samfundet för hembygdsvård hade inbjudits att förlägga sitt fjortonde årsmöte till en av sommarens utställningsstäder, det leende och gästfria Karlstad. Vid alla kongresser har man att räkna med en okänd faktor, nämligen vädret, i synnerhet om man, som nu var fallet, förlagt större delen av föredragen utomhus, men makterna voro nådiga och Karlstads berömda sol strålade och värmde under alla kongressdagarna utan avbrott. Man hade för första gången apterat museets gård till kongresshall och den visade sig synnerligen lämpad för ändamålet. Den verkar slutet rum, omgiven av de röda tegelmurarna, som ge en ovanligt god akustik. Kongressdeltagarna hälsades först av en manskör, som klangfullt och mjukt utförde Värmlandsvisan. Sedan besteg landshövding Abraham Unger talarstolen under den stora alen och öppnade mötet med följande hälsningstal.

»Då Samfundet för hembygdsvård i år förlagt sitt årsmöte hit till Karlstad i samband med den pågående Värmlandsutställningen, är det för mig en odelad glädje att bjuda samfundets styrelse och ledamöter samt övriga deltagare i detta möte ett uppriktigt och hjärtligt välkommen. Jag vänder mig härvid särskilt till samfundets ordförande, lektor Starbäck, och hälsar honom i den dubbla egenskapen av ordförande och gammal vän från studieåren i Uppsala. I denna välkomsthälsning blandar sig en viss stolthet över att samfundet funnit våra

strävanden för hembygdsvården och dess utveckling här i Värmland förtjänta av en närmare kännedom med tillfredsställelsen över att vi genom överläggningarna och samvaron med Eder få tillfälle att tillägna oss vidgade synpunkter i arbetet för hembygdsvården.

Hembygdsrörelsen är, om någon, en av de goda rörelserna i vår på både gott och ont så rika tid. Ty den syftar ju till – för att citera några ord i en skrift av samfundets ordförande – att väcka till liv och bevara den känsla för de stora värdena i den gamla svenska odlingen, som den nya tiden i mycket synes hota med förödelse. Den bästa tanken i hembygdsrörelsen är, att vi och våra gärningar äro länkade i en fortlöpande utvecklingskedja, att vi leva icke blott i nuet, utan hava vår rot i forna generationers liv, liksom också vårt liv bildar grunden för kommande släkten. Det är därför av vikt att lära känna forna tider och deras förhållanden, särskilt inom den egna hemorten, och att söka bilda oss en föreställning om våra förfäders sätt att leva och verka. Ty därigenom vinnes en ökad förståelse av de nuvarande tidsföreteelserna, liksom också medvetandet om, att vår gärning är av grundläggande betydelse för framtiden, bör vara oss en sporre att efter bästa förmåga utföra vårt arbete i framtidskridandets tjänst. Hembygdsrörelsen vill för oss levandegöra våra förfäders verksamhet, den vill minna oss om den byggd brutit, om vad de under sekler byggt upp, om de andliga och materiella värden de skapat. Men denna rörelse vill på samma

gång mana oss att söka vara våra förfäders värdiga efterföljare, att fortsätta deras arbete för skapandet av ett allt bättre och lyckligare Sverige för oss och för de släkten, som komma efter oss. Om så sker, då har vår hembygdskänsla fått ett fördjupat innehåll, då skall kärleken till hembygden och därmed också till fosterlandet växa sig starkare, då skall arbetshågen höjas och vi skola kanske en gång mer än nu enas i samfält arbete för allas väl och därmed åt vårt land, där lagbunden frihet rått sedan hedenhös, giva ökad styrka inåt och utåt».

Det med personlig värme framförda talet mottogs med livligt bifall och sedan kören sjungit Stenhammars »Sverige» besvarades detsamma av samfundets ordförande, lektor Karl Starbäck, vilken tackade för välkomsthälsningen samt föreslog landshövdingen till årsmötets ordförande. Till vice ordförande utsågos lektor Starbäck och direktör Otto Lindeberg, Nyköping. Här efter trädde biskop J. A. Eklund fram i talarstolen och höll ett roande och livfullt föredrag över ämnet »Kyrka och hembygdsvård», som sedermera kommer att i sin helhet inflyta i tidskriften. Mötet beslöt att avsända en telegrafisk hälsning till samfundets hedersordförande Kronprinsen. Där efter höll professor Helge Kjellin ett orienterande föredrag om Värmlands museum och dess tillkomst samt nämnde de namn, som främst stå i samband härmed, nämligen landshövding Ungers, länsassessor E. Stenius' och arkitekt Cyrillus Johanssons. Omedelbart härpå besågs det vackra och välordnade museet under ciceronskap av intendenten professor Kjellin och assessor Stenius.

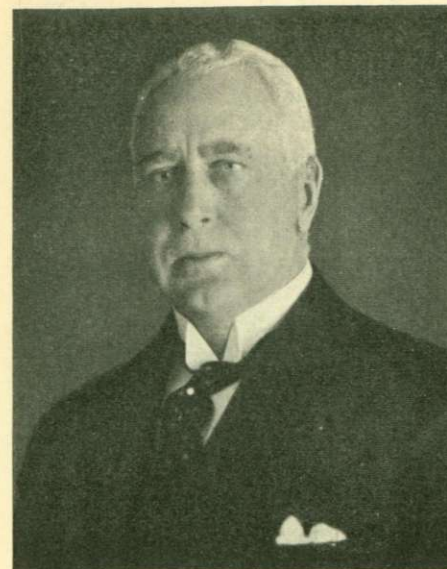
På eftermiddagen hölls på Tingshuset sammanträde med delegerade för hembygdsvård för att behandla frågan om avhållande av en hembygdsvårdskongress i Stockholm sommaren 1930. Förhandlingarna leddes av landshövding Unger, och sedan samfundets sekreterare redogjort för samfundets planer angående kongressen

och meddelat de svar, som inkommit på dess inbjudan att deltaga i det förberedande mötet i Karlstad, vidtog en livlig diskussion. Efter avslutandet av densamma beslöt mötet utse sju personer, som jämte arbetsutskottet i samfundets styrelse, vilket består av lektor Starbäck, stadsarkitekt Westholm, ingenjör Nobel, arkitekt Åkerlund och fil. lic. Hazelius, skulle fungera som kommitté för kongressen och handha dess anordnande. Till medlemmar av denna kommitté utsågos rektor Valdemar Dahlgren, Arvika, rådman Karl Trotzig, Hedemora, länsantikvarie E. Festin, Östersund, professor Nils Lithberg, Stockholm, intendent S. E. Erixon, Stockholm, rektor S. E. Kjersén, Vik, och antikvarien G. A. Hallström, Stockholm. Efter sammanträdet demonstrerade professor Kjellin friluftsmuseet i Mariebergsskogen.

Senare på aftonen hade ett hundratal deltagare samlats till middag på utställningens huvudrestaurant. Karlstads stadsfullmäktiges vice ordförande, godsexpeditör J. A. Håkansson, hälsade de närvarande välkomna, redaktör Hellberg talade för samfundet och dess verksamhet och landshövding Unger framförde gästernas tack.

Andra dagens förhandlingar inleddes av professor Ewert Wrangel, som på ett fängslande sätt talade över ämnet »Värmlandsnatur och Värmlandsdikt». Han utgick från vårt lands båda största skaldar, Geijer och Tegnér, för vilkas produktion den värmländska landskapsbilden och den värmländska folkkaraktären betytt så mycket, samt gav en intressant överblick över landskapets diktning i fri och bunden form. Nästa punkt på programmet utgjordes av arkitekt Rolf Bolins föredrag över »Samfundets för hembygdsvård arbete för främjande av god byggnadskultur». Föredraget kommer sedermera att inflyta i tidskriften.

Senare på dagen behandlades de i § 3, mom. 2 i stadgarna för samfundet föreskrivna ärendena. Styrelse- och revisionsberättelse för 1928 godkändes, och beviljades styrelsen ansvarsfrihet för nämnda år.

Landshövding Abraham Unger.

Biskop J. A. Eklund.

De i tur avgående styrelsemedlemmarna, lektor Karl Starbäck, ordförande, fil. doktor C. J. Anrick, bankdirektör C. Lignell, fröken Anna Lindhagen och direktör L. Yngström omvaldes. Till efterträdare efter avlidne doktor G. Upmark utsågs intendenten vid Nordiska Museet Sigurd Wallin. Till revisorer omvaldes arkitekterna Harald Wadsjö och Axel Eriksson och till dessas suppleanter skriftställare Thor Högdahl och kapten H. O. Elliot. På förslag av styrelsen fastställdes bestämmelser för utdelande av Starbäcksmedaljen, vilken präglats för firandet av Karl Starbäcks 60-årsdag den 26. december 1923 och av Samfundet för hembygdsvård tilldelats dess hedersordförande H. K. H. Kronprinsen den 15. januari 1929.

Efter behandlingen av föreningsärendena avhölls en diskussion över ämnet »Hembygdsvård för hembygdsvård och folkminnesinsamlingen», inledd av fil. lic. David Arill, som framförde de synpunkter och förslag, vilka åter finnas i den av honom författade uppsatsen »Folkminnesinsamlingen och de kulturhistoriska

föreningarna», återgiven i häfte 2 av Tidskrift för hembygdsvård för innevarande år. Efter doktor Arills föredrag följde diskussion och de närvarande beslöt utse en kommitté på tre personer, som fick i uppdrag att utreda frågan om samarbete mellan hembygdsvård och folkminnesinsamlingen, och snarast möjligt till styrelsen för Samfundet för hembygdsvård inkomma med arbetsplan och kostnadsförslag. Till medlemmar av denna kommitté utsågos docent C. W. von Sydow, Lund, fil. lic. David Arill, Torsby, och samfundets sekreterare, fil. lic. F. Hazelius.

Lördagen, årsmötets tredje och sista dag, var anslagen åt en utfärd runt de nedre Frykensjöarna. Man startade kl. 9 och vägen gick via Apertin, Fryksta, Fagerås, Högboda och Brunsberg till Fryksdalshöjden på Frykens västra strand, där uppehåll gjordes. Man lägrade sig på bergsslutningarna och åt den medhavda lunchen, varefter redaktör Linus Brodin i egenskap av

färdledare höll ett intressant och roande kåseri, som han kallade »Gårdar och kavalerier i Gösta Berlings saga», men som innehöll vida mer. Efter föredraget fortsattes färden längs västra stranden av Fryken förbi Rottneros och Sunne till Mårbacka, där ett kort uppehåll gjordes. Härifrån begav man sig till Geijers Ransäter, där rektor Valdemar Dahlgren i ett utmärkt föredrag levandegjorde minnen och gestalter, som voro förbundna med den gamla Ransättersgården, numera omhändertagen av släkten Geijer och ett vackert exempel på god hembygdsvård. Återfärden till Karlstad togs över Deje, där laxfisket besågs och på kvällen samlades deltagarna till en avskedssupé på Stadshotellet, där från början en kordial stämning rådde, vilken även präglade de traditionella avtackningstalen. Lektor Starbäck tolkade samfundets tacksamhet till landshövding Unger, till Karlstads stad, till föredragshållarna, främst biskop Eklund, till mötesbyråns tjänstemän m. fl. för allt de gjort för att kongressen skulle bli så trevlig och givande som möjligt. Landshövding Unger tackade hjärtligt och i humoristiska ordalag Samfundet för hembygdsvård för att det gjort staden den äran att förlägga årsmötet dit. Redaktör Hellberg talade för samfundets ordförande lektor Starbäck och gav en skämtsam överblick över dennes liv och leverne under de senaste fyrtio åren samt önskade honom, att han måtte få ägna sitt livs sista krafter åt en så betydande gärning som hembygdsvården.

Den officiella delen av festen flöt så småningom ut i ett intimt och givande samkväm, interfolierat av ett och annat tal och med uppläsning på Värmlandsmål av fru Sigrid Bratt. Mötet i sin helhet hade förflutit i det verkliga samarbetets anda och kongressdeltagarna kunde skiljas åt med den angenäma känslan att stå eniga i det viktiga värvet att främja hembygdsvården i vårt land.

I samband med årsmötet hade i museets s. k. Värmlandsrum anordnats en utställning av fotografier efter de gravvårdar, som

utförts efter samfundets ritningar och föregående år visades på Seglora kyrkogård på Skansen i Stockholm.

Även bör omnämnas den på Värmlandsutställningen uppförda lantgården, som tillkommit genom samarbete mellan samfundet och Värmlands läns hushållningssällskap. Den är avsedd att, utan att vara typ, utgöra ett exempel på lösningen av det värmländska småbrukets byggnadsproblem. Utgångspunkten för lösningen har varit den kostnadsram, som bildas av egnahemslånet, vilket maximalt utgör 15.000 kronor, avsedda att täcka tomtkostnaden samt byggnadskostnaderna för såväl manbyggnad som ladugård. För utställningsbyggnaden hade dock ansetts lämpligt att icke allt för strikt hålla på fordran, att byggnadskostnaden skulle begränsas till nämnda summa. Dels äro dessa byggnader avsedda att i framtiden användas för speciellt bruk, nämligen till experimentgård för hushållningssällskapet samt till bostad för en av dess tjänstemän. Å andra sidan tages vanligen egnahemslånet endast i anspråk för materialinköp och för täckande av lejd arbetskraft i den utsträckning byggaren är hänvisad till dylik. Tages hänsyn till den sista omständigheten kan även gård av den utställda typen byggas inom angiven kostnadsram. Det sagda gäller emellertid endast manbyggnaden, då däremot den utställda ladugården är avsedd att helt falla inom egnahemslånets ram. Den är beräknad för en gård om c:a 15 tunnland jord. Ritningarna till lantgården ha utförts av samfundets byggnadsbyrå. Arkitekt Rolf Bolin har stått för det hela disposition samt för manbyggnaden och arkitekt E. Selander för ladugården.

I lantgårdens loge voro utställda en del ritningar, avsedda att ingå i den stora samling mönsterritningar till lantmannabyggnader, som samfundet förbereder.

Starbäcksmedaljen.

Som ovan nämnt fastställdes vid årsmötet bestämmelser för utdelandet av Star-

Rektor Dahlgren talar på Ransäter.

bäcksmedaljen, vilka fingo följande lydelse.

§ 1. Starbäcksmedaljen utdelas såsom Samfundets för hembygdsvård högsta utmärkelse till svensk man eller kvinna, som inlagt synnerliga förtjänster om hembygdsvården.

§ 2. Medaljen utdelas av samfundet endast i guld och högst vart tredje år.

§ 3. Beslut om medaljens utdelande fattas av samfundets styrelse vid sammanträde, som utlysts särskilt för ändamålet. Samtliga i beslutet deltagande ledamöter skola vara därom eniga.

Gravvårdspublikationen.

Förarbetena på den förut omnämnda gravvårdspublikationen ha nu framskridit så långt, att subskriptionsinbjudan kunnat utsändas å densamma. Samfundet har låtit utföra ritningar till ett 80-tal nya gravvårdar. Dessutom har utvalts 25 stycken rit-

ningar ur kyrkogårdsnämndens i Stockholm stora samling, vilka ställts till samfundets förfogande. Samtliga dessa ritningar ha utförts på kalkérväv i naturlig storlek, och kunna ljuskopior av desamma erhållas till billigt pris genom rekvisition hos samfundets expedition. Ett stort antal av de nykomponerade ritningarna ha genom tillmötesgående av ett antal ledande stenhuggerifirmor utförts i sten, vilka visades på gravvårdsutställningen å Seglora kyrkogård på Skansen sommaren 1928. I det av samfundet nu under utgivning varande verket »Gravkonst» finnas samtliga gravvårdarreproducerade, antingen efter fotografier, utförda av C. G. Rosenberg eller efter laverade ritningar. De i publikationen angivna bildnumren motsvara numren å ritningarna, varför vid beställning endast dessa behöva angivas, och publikationen blir på så sätt även en katalog över de ritningar, som samfundet tillhandahåller.

Till hjälp vid inskriptionernas utförande

å gravvårdarna ha 8 stycken typalfabet med siffror avbildats, vilka även ställts till förfogande av Stockholms kyrkogårdsnämnd. För att visa särskilt goda exempel på gammal text återgivas 12 textmattor av såväl enklare som rikare typ. På en del av de nykomponerade gravvårdarna äro för ytterligare vägledning fingerade textgrupper utförda.

I arbetets andra avdelning återgivas i det närmaste 150 avbildningar av äldre stengravvårdar från olika trakter av vårt land, belysande gångna tiders höga ståndpunkt inom gravkonsten och den inhemska traditionen på detta område. Till var och en av de nykomponerade gravvårdarna hör en beskrivning, vari redogöres för vilka stenarter, som bäst passa för den avbildade gravvården och hur materialet bör behandlas. I inledningen, författad av arkitekt Harald Wadsjö, behandlas gravvårdarnas förhållande såväl till varandra som till kyrkogården eller gravkvarteret i sin helhet. Vidare lämnar författaren råd rörande val av material och skala samt redogör för gravvårdens rytmik, formgivning och materialbehandling samt textens gruppering och förhållandet mellan text och gravvård.

Färgprover för putsfasader.

I syfte att främja utvecklingen av god färgkultur har Samfundet för Hembygdsvård på initiativ av arkitekt Harald Wadsjö låtit genom överläraren vid konsthögskolan, dekorationsmålare Filip Månsson utexperimentera och i 20 slutna, lätt transportabla askar, försedda med beskrivning på färgblandningen, upplägga en serie prover på färgat bruk, användbara även vid vanlig kalkfärgning av fasader.

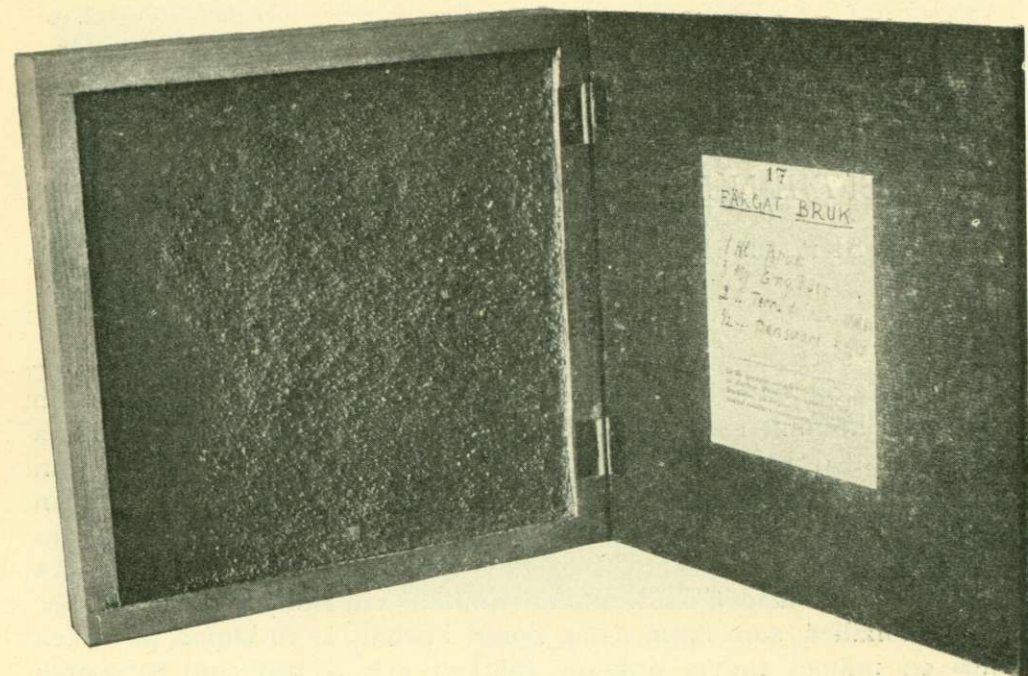
De flesta arkitekter och byggmästare torde väl ha erfarit olägenheten av att vid färgsättning av fasader sakna stödet av exakta uppgifter om lämpliga färgblandningar eller prover på sådana. Även för den, som tror sig fullt säker om vad som i varje fall är det rätta och därför icke har behov av att pröva sig fram, möter det stora svårigheter

att omsätta intensjonerna i verklighet. Sakkunskapen på detta speciella område är vanligen icke så stort hos de bestämmande och saknas fullständigt hos dem som skola utföra färgblandningen, vare sig det gäller att blanda färg i bruket eller att reda till en soppa för avfärgning; det är i båda fallen muraren som sköter om den saken och det sker alltid på känn, med påföljd att resultatet ofta blir en överraskning, ibland en verklig sensation, det blev ju inte alls så som man tänkt sig! Byggmästaren tyckte kanske att det gick onödigt mycket färg åt, det kunde räckt med hälften, eller den färgen var kanske slut i färghandeln och budet tog en annan som var lika bra, eller man hade kanske själv inte riktigt klart för sig, hur man skulle få fram vad man önskade.

Främst denna sista anledning till överraskningar har man tänkt sig kunna skaffa ur världen genom att ställa till förfogande en tillräckligt fyllig serie noga utexperimenterade färgprover, försedda med fullständiga recept och så utförda, att ägaren av en sådan serie lätt kan plocka med sig ett tillräckligt antal prover, väl skyddade i slutna askar, ut till bygget.

Proverna hava utförts med färg i bruket dels för att de därigenom skulle bli tillräckligt beständiga och motståndskraftiga, dels med en förhoppning att man därigenom skulle kunna verka för större användning av detta i alla avseenden överlägsna förfaringssätt.

De första proven upplades redan för två år sedan, varvid formar av lergods användes som infattning, vilket emellertid visade sig mindre lämpligt. Sedermera har ett stort antal färgsammansättningar prövats, tills man stannat vid den nu färdiga serien och det redan angivna förvaringssättet i askar, varvid man för botten och lock valt tunna skivor av masonite, som visat sig väl motstå den fuktiga massans inverkan. För säkerhets skull ha dock askarna invändigt bestrukits med asfalt, liksom ock brukskakan förstärkts med ett järntrådnät. Vid

Putsprov från Samfundet för hembygdsvård.

valet av färger har man lagt den huvudsakliga vikten vid de gula från kraftigt brunt till svagt grågult. Även de röda färgerna äro väl representerade, varemot man helt undvikit de utpräglade blå och gröna såsom varande föga önskvärda för det ändamål det här närmast gäller, nämligen färgsättning av stora hus i sammanhängande längor.

Hel serie betingar ett pris av 150 kronor. Då förvärvet av en dylik serie i hög grad underlättar bestämmandet av fasadfärger och inbesparar kostsamma och tidsödande experiment, torde den därmed förenade engångskostnaden vara väl motiverad.

Färgproven levereras av Samfundets för hembygdsvård byggnadsbyrå, Birgerjarlgatan 29, tel. 9604, Stockholm, där de också kunna beses eller av Samfundets för hem-

bygdsvård sekretariat, Grönegatan 14, Lund, tel. 275.

Samfundets anslag.

I likhet med föregående år kommer Samfundet för hembygdsvård att för hembygdsvårdsfrämjande ändamål under 1929 utdela en summa om högst 3,000 kronor till korporativa och enskilda medlemmar. Beloppen utgå till korporativa medlemmar med högst 500 kronor och till enskilda medlemmar med högst 300 kronor. Ansökningar, ställda till styrelsen för Samfundet för hembygdsvård, Grönegatan 14, Lund, skola vara insända senast den 1. november 1929. Närmare upplysningar erhållas genom samfundets sekretariat.

»STENEN I GRÖNAN DAL»

Av Skriftställaren *Thor Högdahl*, Stockholm

DEN svenska fornforskningens historia har, som bekant, att berättas om en del remarkabla misstag och feltolkningar, som på sin tid kommit rätt mycket buller åstad. Den ryktbaraste och tillika mest drastiska av dessa lärda förvillelser torde, bortsett från Olof Rudbecks jätte-fantasi, *Atlantican*, vara den på 1830-talet mellan den danske arkeologen Finn Magnusson m. fl. å ena sidan och våra båda frejdade naturforskare Berzelius och Sven Nilsson å den andra utkämpade heta striden om Runamo »runhäll» vid Hoby kyrka i Blekinge.

Runamohällen, som ännu i dag finnes i behåll, är en klippa, på vilken synes en mängd radvis ordnade märken och tecken, som av gamla tiders fornforskare ansetts såsom runinskrifter men av dem icke kunnat tydas. Efter grundliga undersökningar lyckades det nu den lärde Finn Magnusson att, såsom han själv trodde, »lösa gåtan». Han förklarade nämligen, att inskriptionen var avfattad på fornnordiskt tungomål i allitrerat versmått och sannolikt utgjorde en del av det kväde, kämpen Starkodder skall ha diktat om Bråvallaslaget. Och samtiden var naturligtvis hänförd över den store fornforskarens lärdom och skarpsinne. Ända tills Berzelius och Sven Nilsson kommo hänförelsen att vändas i löje genom att påvisa, att inskriften vid Runamo helt enkelt utgör naturliga sprickbildningar i en gång av den vulkaniska bergarten trapp.

En parallell till Runamo-striden, om också ej så uppseendeväckande och till sin avslutning så drastisk som denna, är den gamla historien om »Stenen i grönan dal».

Eller vad sägs väl om att en gammal gräns- eller vägsten långt borta i en öde fjälltrakt helt oförskyllt blivit ansedd såsom en stor fornhistorisk märkvärdighet och att denna oförtjänta berömmelse bestått genom århundraden och ännu i dag sitter i, trots att hela historien längesedan blivit kritiskt granskad och vederlagd från auktoritativt håll.

»Stenen i grönan dal» är en c:a en meter hög och ungefär lika bred,

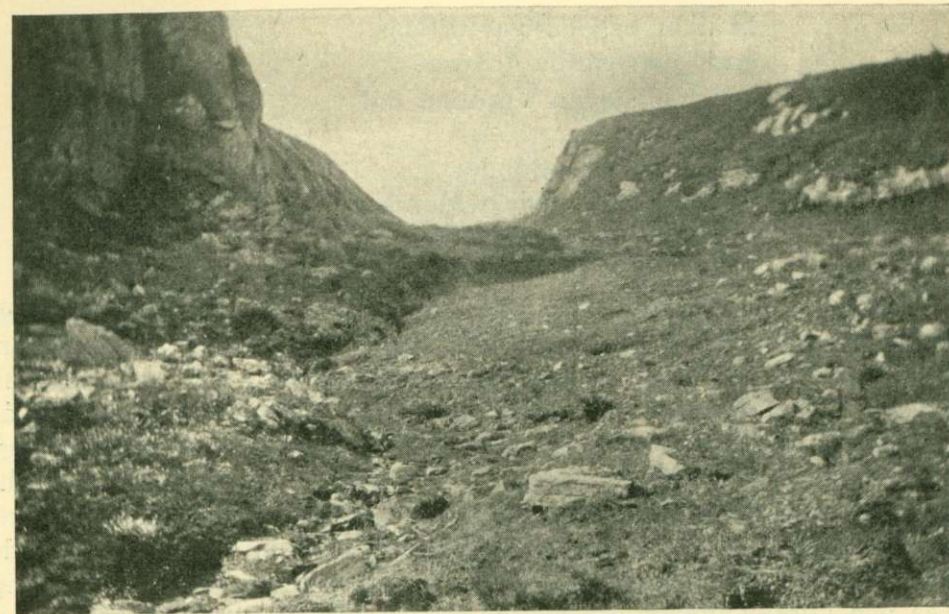

Fig. 1. Skurdalsporten vid Storlien.

Förf. foto.

uppåt avsmalnande täljstenshäll som står upprest på fjället nära den s. k. Skurdalsporten, ett naturligt fjällpass vid norska gränsen, omkring tre kvarts mil NNV om Storlien. (Se fig. 1).

Historien om »stenen i grönan dal» går mer än 300 år tillbaka i tiden. I sin 1612 utgivna skrift »*Specula Sueciae*» talar nämligen hävdatecknaren JOHANNES MESSENIUS om en sten i det då ännu till Norge hörande Jämtland, kallad stenen i Gröndal, på vilken hälsingarnas apostel den helige Staffan under konung Erik Stenkilssons tid i runskrift (»gothicis literis») skulle ha inhuggit en inskription, i något moderniserad svensk tolkning så lydande:

»När Svenske taga wid Utländska seder,
och Landet mister sin fordna heder,
än står stenen i grönan dal.

Kyrkor wändas i Fångahus,
Gudstjensten mister sitt fångna ljus.
Än står stenen i grönan dal.

Skalkar och bofwar trifwas,
gode och gamle drifwas.
Än står stenen i grönan dal.

Präster warda Bönder,
och bönder warda widunder,
nu ligger stenen i grönan dal.»

Uppgifterna om stenen med den profetiska inskriften skola enligt Messenius vara hämtade ur en bok, som en präst Jesper Marcusson, kyrkoherde först i Vadstena och senare i Mariestad, död 1592, skall ha påträffat i ärkebiskop Laurentius Petri Nerici bibliotek efter dennes år 1573 timade död. Messenius tillägger, att Laurentius Petri, »då han hört stenen vara omkullfallen, sägz strax wara dit rest och sådant uthskrefwet» (här må anmärkas, att Jämtland, ehuru lydande under Norge, vid den tiden hörde till Uppsala ärkestift) samt att den ovannämnde Jesper Marcusson eller Marci gjort en visa om saken, »hwilken sång Swea och Giötha inbyggjare ännu i thenna dag, icke utan stor förunder, uti sina samqväm sjunga».

I ett senare arbete »Scondia illustrata», återkommer emellertid Messenius till historien om stenen och säger sig nu anse, att inskriptionen är uppdiktad, då varken Olaus Magnus eller Johannes Magnus hört talas om den och språket är alldeles nytt. Och längre fram i samma arbete säger han uttryckligen, att det J. Marci hittat i ärkebiskopens bibliotek varit en av katolikerna under striden mot lutheranerna uppfunnen spådom, hemligen kringspidd och lagd i S:t Stefans mun, samt sedan i ny omskrivning av Jesper Marci begagnad under liturgistriden för antikatolsk propaganda. Detta vore så mycket troligare, som stenen, trots mycket sökande, icke kunnat återfinnas, varken i Undersåker, där Gröndal ligger, eller annorstädes i Jämtland.

Enligt senare uppgifter skall den ovannämnda visan av Jesper Marci ha varit 14 verser lång, ha blivit tryckt 1617 och börjat sålunda:

»I werldene medan wi lefwa,
i synden wi oss öfwa,
det är vår största åtrå . . .»

Den 7:e versen löd:

»Uppå en sten är funnen en dikt,
Hon är åskrifwen med Runa-skrift,

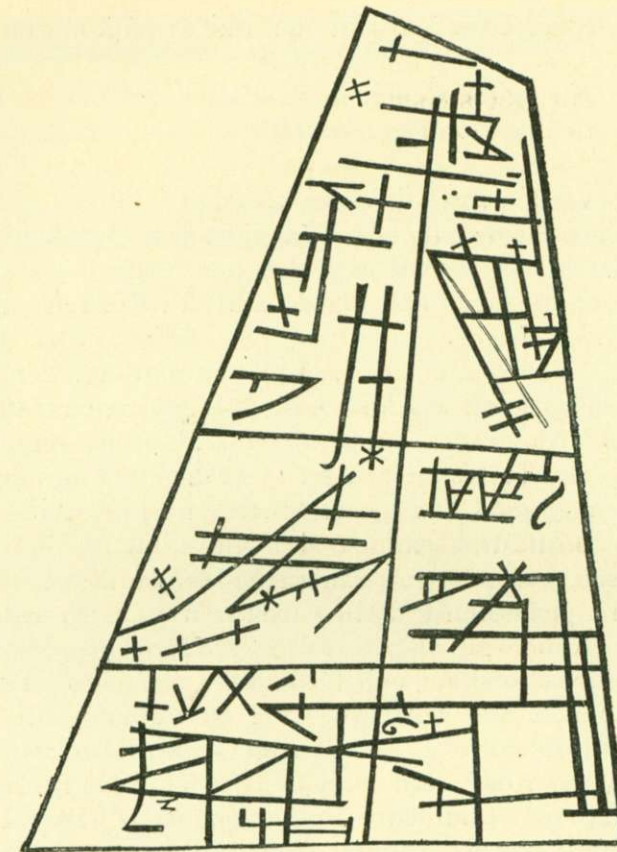

Fig. 2. »Stenen i grönan dal».
Efter Olof Rudbeck.

hon sattes ej dit i går.
Emellan Norrige och Jämteland,
den skrift hafwa läsit Qvinna och Man,
hon har stått i många år.
Han är nu omkull
för våra skul,
ty det är alt framfarit
som oss är uppenbarat,
jag wil nu gifwa tilkänna
hwart ut den skrift monde lända . . .»

I de följande verserna omtalas de olika spådomarna, varefter det till sist heter:

»Nu ligger stenen med alla,
til dig vår Here wi falla.»

Om det nu varit denna dråpliga folkvisa i fjorton verser eller den drastiska spådomen i och för sig som gjort den gamla historien odödlig, är icke lätt att säga. Allt nog, den har fortfarit att väcka undran och huvudbry bland lärde och olärde alltifrån Messenii och Marci tid och ända in i våra dagar.

När och huru sägnen kom att knytas samman med den gamla gränsstenen vid Skurdalsporten är icke bekant. Bibliotekarien HARALD WIESELGREN, om vars utredning rörande sägnens ursprung mera skall talas i det följande, håller för troligt att det skett ungefär samtidigt med Jämtlands inkorporering med Sverige efter freden i Brömsebro 1645.

Då den nya riksgränsen samma år skulle uppgås, följdes den gamla landskapsgränsen, och de i förrättningen deltagande bönderna inhöggo sina bomärken i gränsstenen vid Skurdalsporten, som sedan tyckes ha blivit allmänt erkänd som bärare av S:t Staffans profetia.

Att storhetstidens forskare och lärde, med sitt något yrvakna intresse för antikviteter och sin kritiklösa iver att framleta eller i värsta fall tillverka nya fornhistoriska fakta, utan vidare skulle svälja historien om »stenen i grönan dal» kan man lätt förstå. OLOF RUDBECK avbildar stenen i sin atlas till *Atlantica*s första del, (fig. 2) JOHAN PERINGSKÖLD har en bild efter samma original i sitt till större delen otryckta verk »*Monumenta Suiogothicon*», och ERIK DAHLBERG återger i sin »*Suecia Antiqua*» ett synnerligen fantastiskt stick av »*Saxi Groendalensis, qualis nostra aetate conspicitur in Åre ad Scardaliam*» (fig. 3). Ingen av dessa auktoriteter har emellertid några närmare upplysningar att lämna om stenen.

År 1733 gjordes densamma till föremål för en akademisk disputation i Uppsala av en student JOH. BIDENIUS RENHORN, som i sitt opus »*de lapide in Valle virenti*» farit ganska hårdhänt fram med den gamla legenden.

Detta hindrade emellertid icke, att saken under senare hälften av 1700-talet blev behandlad i tvenne orationer i vetenskapsakademien, den ena av prem. ingenjören MARELIUS 1763, den andra 1765 av den bekante bergsvetenskapsmannen och riksheraldikern frih. DANIEL TILAS, som under ett besök vid Skurdalsporten 1742 funnit stenen kullfallen och låtit uppresa den. Han berättar bl. a., att stenen under de senaste

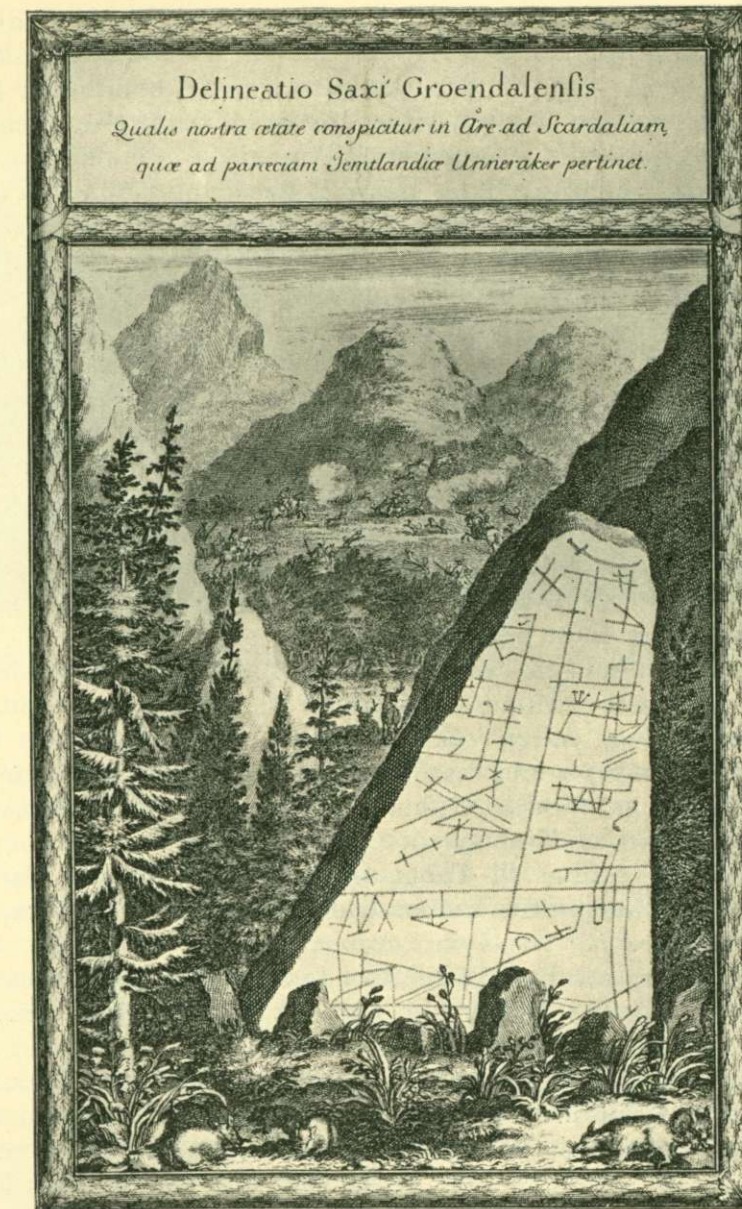

Fig. 3. »Stenen i grönan dal.»

Efter Erik Dahlberg.

60—70 åren varit flitigt besökt av resande och blivit översållad med av dem inhuggna märken och namn. Själv lät Tilas inhugga sitt vapen jämte året 1742. Utom i vetenskapsakademiens handlingar har han behandlat saken i en i riksarkivet förvarad berättelse »Iemteland's känning» samt dessutom i kopparstick lämnat en avbildning av stenen. Då det f. ö. är bekant, att Tilas deltog i den ovannämnda gränsregleringen, får man kanske antaga, att det var han som, påverkad av ortsbefolkningens berättelser, först identifierade Skurdals-stenen med den i sång och sägen omtalade »stenen i grönan dal».

A. HÜLPHERS, som i sina »Samlingar till en beskrifning öfver Norrland» (1775) omnämner och delvis refererar såväl Marelii som Tilas' avhandlingar, nämner ingenting om de tvivel, som under tidernas lopp uppstått beträffande det verkliga underlaget för traditionen.

Den förste som i modern tid ägnat de gamla berättelserna en mera ingående kritisk granskning är HARALD WIESELGREN. I en uppsats i tidskriften »Ymer» 1889 redogör han bl. a. för de ovan omnämnda uppgifterna av Messenius i hans olika skrifter samt anför en särdeles intressant parallell till historien om »stenen i grönan dal», ägnad att ställa denna i dess rätta belysning.

Han påpekar nämligen, att den bekante danske fornforskaren Ole Worm i sitt arbete »Monumenta Danica», tryckt 1643, omtalar en gammal anteckning, enligt vilken en kanik i Ribe vid namn M. Jens Cristoffersön år 1503 under en färd mellan Viborg och Randers på Jutland i en dal, som kallas Gröndal, skall ha funnit en sten, i vilken följande inskription stod inhuggen:

»Kirker skulde bliffue til Fangetorn oc fange Tydske Saeder, oc Haerremaend skulde bliffue Kjöbmaend oc Praester til Bønder oc Bønder til Widunder».

Worm tillägger, att han, sedan han tagit del av anteckningen, icke lämnat något oförsökt för att få reda på den märkliga stenen, men förgäves.

Wieselgren uttalar för sin del den utan tvivel riktiga förmodan, att den danska inskriptionen är den ursprungliga, och att den svenska formuleringen tillkommit senare, samtidigt med att en förväxling mellan de båda orterna Gröndal, den jutska och den jämtländska, ägt rum.

Den här reproducerade fotografien av stenen (fig. 4) togs av under-tecknad vid ett besök i Storlien sommaren 1925. Man hade sagt mig, att det numera skulle vara ganska svårt att finna »den riktiga stenen i grönan dal», enär okynniga fjällvandrare tagit sig det orådet före att resa upp snarlika stenhällar litet varstades i trakten. Händelsen gjorde

Fig. 4. »Stenen i grönan dal» på sin undangömda och svårfunna plats.

Förf. foto.

emellertid, att jag, utan att låta mig förvilla av de falska stenarna, efter att ha gått förbi Skurdalsporten, där en stor snödriva låg och svettades ännu i mitten av augusti, kom så gott som rakt på den riktiga stenen. Att det icke föreligger något misstag, kan var och en övertyga sig om genom att jämföra fotografien med någon av de gamla avbildningarna, på vilka särskilt de djupa reporna, såväl de båda horisontella, som den mitt över stenen löpande vertikala, äro mer eller mindre tydligt markerade.

I förbigående kan nämnas, att platsen, där stenen står, knappast kan betecknas som en grön dal, utan är en tämligen steril och stenuppfylld, med videbuskar sparsamt bevuxen fjällsluttning mellan Skurdalsporten och Skurdalssjön, på den svenska sidan om gränsen, omkring 1,200 meter från denna.

Liksom på Tilas' tid är stenen överhöljd med massor av inristningar och skråmor, av vilka de, som icke utgöra okynnesklotter från senare tider, tyckas hava åstadkommits av väder och vind. Några märken efter Daniel Tilas' vapen och böndernas bomärken från gränsregleringens dagar kunna däremot, förklarligt nog, icke upptäckas . . .

Nu är det emellertid ingalunda avsikten med dessa anteckningar att på något sätt söka förringa Skurdalsstenens värde som kulturminne. Huruvida sägnen om spådomsstenen ägt någon grund i verkligheten eller icke och om den blivit riktigt eller oriktigt lokaliserad är enligt mitt förmenande ur kulturminnesvårdens synpunkt av underordnad betydelse. Blott och bart den omständigheten att stenen och den därmed förbundna sägnen under mer än 300 år förmått att fånga människors intresse och sätta deras fantasi i verksamhet bör ju vara nog för att vi fortfarande skola hålla den i ära som ett gammalt vördnadsvärt minnesmärke.

Och skulle den som så många gånger förr falla till marken av pur förfäran över de svenskes ondska och vrånghet — ty att anledning härtill kan finnas även i våra dagar, torde väl ingen på allvar vilja bestrida — nå, så låtom oss då resa upp den igen och förtröstansfullt citera det gamla omkvädet:

»Än står stenen i grönan dal.»

Jag hade just avslutat ovanstående sammanställning av uppgifterna rörande »stenen i grönan dal», då jag i en föreningspublikation fick läsa ett meddelande om att Föreningen för skidlöpningens främjande i Sverige, som förvärvat ett stort markområde vid Storlien, även omfattande den hittills undangömda fjälldal, där det gamla minnesmärket har sin plats, hade för avsikt att i sommar låta sätta stenen i »ett värdigare skick» och »varaktigare uppställa» densamma.

Meddelandet lät högst oroande. — Skulle stenen bli varaktigt uppställd, kanske fastgjuten med betong, ja, då vore den ju för alltid förstörd som historiskt minnesmärke betraktad. Ty dess historiska mission, om jag så får uttrycka mig, har ju enligt sägnen varit och bör fortfarande vara — att den allt emellanåt faller omkull. — Och saken blir icke bättre därav att det, såsom jag på privat väg erfarit, varit på tal att flytta stenen från dess nuvarande »alltför svårtillgängliga och undangömda plats» till en »värdigare» sådan, invid en planerad turistväg över Skurdalshöjden. — Detta, då det, såsom ovan påvisats, är fråga om en gammal gränssten, som med all sannolikhet från början rests just där den ännu står, och det säkerligen är svårigheten att hitta till platsen man har att tacka för att det fortfarande finns något kvar av stenen och att den icke blivit alldeles sönderknackad och nerklottad av klåfingriga turister.

I dagarna, då detta skrives, har jag emellertid fått veta, att ledningen och övervakandet av »restaureringsarbetet» kommer att anförtros åt en sådan auktoritet och förmåga på forn- och hembygdsvårdens område som länsantikvarien ERIC FESTIN i Östersund. Och då tror jag, att man kan vara lugn för att ingenting kommer att företagas, som på något sätt kan skada det gamla minnesmärket och dess historiska egenart.

Men det där med turistvägen står likväl kvar som ett farligt hot, som knappast torde kunna avvärjas.

SAMHÄLLET OCH HEMBYGDSVÅRDEN

NÅGRA SYNPUNKTER RÖRANDE STATENS OCH KOMMUNERNAS
STÄLLNING TILL HEMBYGDSVÅRDEN

Av stiftsamanuensen jur. kand. F. Wildte, Göteborg

DE mångfaldiga och betydelsefulla uppgifter, som åligga hembygdsvården i det moderna samhället, hava icke ännu blivit fullt klarlagda. Hembygdsvården är en rörelse, som i mångt och mycket är under vardande och dess samhällsgagnande verksamhet är väl relativt okänd för mången. Det förhållande att hembygdsvården just nu »har vind i seglen» bör emellertid giva anledning till en grundlig ventilerings icke endast av hembygdsvårdens mål utan även av medlen, varigenom målen kunna uppnås.

Samhället och hembygdsvården är väl ett ämne, som icke sällan framförts till diskussion, även om man icke formulerat det på samma sätt som här. Det har, som känt är, stått mycken diskussion om inrättandet av en statsinstitution för hembygdsvård, främst naturskydd. Även i annat sammanhang har problemet berörts. Det synes mig likväl uppenbart, att man hitintills icke i tillräcklig grad beaktat betydelsen av att samhället självt — representerat av befintliga såväl statliga som kommunala myndigheter och organ — arbetar för hembygdsvården.

De frivilliga organisationer, åt vilka hembygdsvården nu så gott som uteslutande är anförtrödd, mäka i regel icke åstadkomma något mer betydande resultat av sin verksamhet. I huvudsak blir arbetet inriktat på att söka, i den mån det är möjligt, åt eftervärlden bevara naturens och kulturens minnen. Hembygdsvårdens direkt positiva uppgifter vinna icke tillräckligt beaktande. Den rent konserverande, museala inriktning hembygdsvården härigenom lätt erhåller synes mig icke lycklig. Det är väl naturligt, att i en tid med intensiv utveckling omsorgen om det hastigt försvinnande gamla stundom kan skymma bort uppgifterna i det levande samhällets tjänst. Men skall ett fruktbärande resultat uppnås av hembygdsvårdens arbete får den ena uppgiften icke undanskymma den andra. Att samhället är bäst skickat att verka för hem-

bygdsvårdens rent positiva uppgifter tror jag mig i det följande kunna visa.

I den mån samhället verkat för hembygdsvården har detta nästan uteslutande skett i *understödjande form*. De frivilliga organisationer, som arbeta för hembygdsvården, hava för sin verksamhet i stor utsträckning varit hänvisade till antingen statliga eller kommunala anslag eller lotterimedel. Ofta hava medlen redan från början avsetts för ett visst ändamål, såsom grundandet av ett museum. Mera sällan torde medlen givits för verksamhetens understödjande i allmänhet *).

De fall, där samhället *direkt* verkat för hembygdsvården och alltså medvetet arbetat för förverkligande av hembygdsvårdens idéer, äro tills dato få. Ett fall må särskilt framhållas: statens omvårdnad om våra fornminnen och byggnadsminnen. Riksantikvarieämbetet har ju gammal hävd i vårt land och dess arbete för hembygdsvården kan icke nog uppskattas. I enstaka fall hava kommuner verkat i samma riktning, såsom Norrköping och Ystad. För den mera positiva hembygdsvården, framförallt byggnadsvården, har exempelvis Västerås nedlagt ett erkännansvärt arbete. Men sådana fall höra till undantagen, och man torde icke överdriva om man påstår, att de underlåtenhetssynder, som begåtts, särskilt ifråga om byggnadskulturen, för flere av våra städer blivit dödssynder, som icke kunna förlåtas.

Uppenbart är, att samhället i långt större utsträckning än som skett direkt bör verka för hembygdsvården. Därmed är icke sagt, att samhällets roll som bankir för hembygdsvården är mindre önskvärd. Hur skulle alla hembygdsföreningar landet runt kunna utföra sitt gagnande arbete om de icke i stor utsträckning kunde förlita sig på statens och kommunernas stöd? Det är likväl tydligt, att samhället ifråga om de rent positiva uppgifterna äger långt större resurser än hembygdsorganisationerna.

På vilka sätt kan då samhället direkt verka för hembygdsvården?

Låt oss först tänka på *lagstiftningen*. Lagstiftaren får icke vara likgiltig för hembygdsvårdens krav. Detta gäller icke endast vid stiftande av lagar direkt till hembygdsvårdens fromma — naturskyddslag, forn-

*) En granskning av riksstaten för de tre sista budgetåren visar, att de direkta anslagen till hembygdsvården varit högst blygsamma. För undersökningar rörande lapskt folkliv och språk hava Norrlands kulturhistoriska museum och Norrbottens läns hembygdsförening vardera erhållit 4.000 kronor årligen. Svenska Naturskyddsföreningen har fått 2,500 kronor och fornminnesvården ett särskilt anslag å 10.000—12.000 kronor årligen. Statens historiska museum har innevarande år erhållit 4.000 kronor för upplysnings- och propagandaverksamhet. Härtill komma sedan anslag till underhåll av byggnadsminnesmärken samt utgivande av publikationer och samlingar av intresse för hembygdsvården.

minneslagar etc. — det gäller varje lagstiftning, som berör de områden, vilka på något sätt äga betydelse för hembygdsvården, såsom lagar rörande byggnadsväsendet, trafikväsendet o. s. v. Hembygdsvårdens krav måste här vinna beaktande vid sidan av teknikens. Det ena intresset är icke mindre betydelsefullt än det andra: båda tjäna de ytterst samhället.

Om man — med utgångspunkt från Montesquieu — skiljer mellan statens lagstiftande, dömande och förvaltande myndighet, skall man finna, att vad här sagts i lika hög grad är tillämpligt å alla tre statsfunktionerna. De som äro satta att handhava statens dömande och förvaltande myndighet äga i sitt skön att på många sätt verka för hembygdsvården. I alldeles särskild grad gäller väl detta *förvaltningen*. Överallt i det moderna samhället kan hembygdsvården göra en betydelsefull insats, det må gälla ett stadsområdes planläggning, en trafikleds framdragande, ett naturområdes exploatering för industriella eller andra ändamål. Det slutliga avgörandet i dessa frågor är ofta förbehållet myndigheterna. Dessa kunna även taga initiativ i olika avseenden. Det åligger dem att tillvarata det allmännas intressen å de mest skilda områden, och de äga härigenom möjlighet att beakta hembygdsvårdens krav i långt högre grad är föreningar och enskilda personer. Om vederbörande stadsmyndigheter haft litet mera insikt i hembygdsvård för några decennier sedan, skulle vi nu icke behöva förarga oss över vare sig Uppsala »skandalhus» eller andra mer eller mindre kända försyndelser mot stadsbilden i våra gamla städer. Icke heller skulle det finnas så många planlösa och fula stationssamhällen och förstäder om myndigheterna tids nog insett betydelsen av byggnadsverksamhetens reglerande å landsbygden.

Men är det icke att begära för mycket att vänta att samhället skall ingripa i alla de fall, där hembygdsvården så kräver? Är icke samhället redan alltför betungat med uppgifter för att även syssla med hembygdsvård?

Samhället har självt intresse av hembygdsvården. Det är till samhällets egen nytta, att dess medlemmar finna sig väl tillrätta, att med ett ord den samhälleliga trivselen är god. Det bör stå klart för en var, att det arbete, som utföres för naturskydd och byggnadskultur, är till samhällets gagn. I andra fall ligger väl hembygdsvårdens betydelse icke så tydligt i dagen, vilket jag skall söka närmare klargöra.

Den alltjämt fortgående flykten från landsbygden till städerna är en företeelse, som icke kan betraktas med likgiltighet. Även om denna företeelse till en del äger sin grund i städernas lockelser — vare sig i

form av bättre arbetstillfällen eller lättare tillgång på förströelser — måste den till icke ringa grad härröra ur missnöje med landsbygdens förhållanden. Skall denna utvandring kunna begränsas, torde det näppe-ligen kunna ske på annat sätt, än att landsbygdens missförhållanden så mycket som möjligt bortelimineras.

Den så kallade »tråkigheten på landsbygden» kan väl delvis sättas i samband med den gamla allmogekulturens försvinnande. Men tillika torde den kunna förklaras bero på en allmän landsbygdens undervärdering gentemot städerna, som är typisk för vår tid. Statsmakterna äro i detta hänseende långt utan skuld, och jag vågar tro, att landsbygdens avfolkning *delvis* måste sättas i samband med vad jag skulle vilja kalla bristande hembygdsvård från statsmakternas sida.

Det är ett obestridligt faktum, att landsbygden i olika avseenden missgynnats. Det måste sålunda betecknas som ett missgrepp att beröva landsbygden så gott som alla ämbets- och tjänstemän. Ännu för icke så länge sedan voro flertalet domare, lokala förvaltningstjänstemän och officerare samt ett stort antal andra tjänstemän bosatta å landet. Vad dessa ämbets- och tjänstemän betytt för landsbygden, kan förvisso icke nog uppskattas. Ungefär samtidigt som den gamla besuttna adeln i stor utsträckning såg sig nödsakad avyttra sina gårdar, indrogos emellertid boställena och ämbets- och tjänstemännen förflyttades till städerna. De gamla kronofogdetjänsterna indrogos. Tingsställena förflyttades till städer eller andra större orter. Alltjämt pågår en ständig förändring av pastorat, landsfiskalsdistrikt, domsagor o. s. v. När man vet hur oerhört konservativ vår allmoge i mångt och mycket är, förstår man hur alla dessa förändringar och indragningar verkat. Den opposition allmogen stundom visar båtar väl också föga. Och hur ofta kommer man sig å landet för att organisera en opposition av den omfattning, att den kan påverka myndigheterna? Den kamp två små uppländska församlingar för några år sedan förde för att få behålla sin präst torde vara rätt så enastående. Men säkert har man litet varstans i vårt land *tänkt* på samma sätt som de uppländska bönderna när det gällt förändringar av hävdvunna kyrkliga förhållanden.

Landsbygden värdesättes knappast ur någon annan synpunkt än den producerande. Dess bästa folk söker sig till städerna. Men stadsbon är hellre arbetslös än han arbetar på landet.

Vill samhället motverka flykten från landsbygden, synes detta enligt min mening bäst kunna ske genom en rationell hembygdsvård efter moderna principer. Men problemet är så invecklat att det ingalunda kan lösas endast med att hänvisa till hembygdsvården. Nya vägar

måste sökas, vägar, som icke förut prövats. Ett önskemål må också bliva: mindre intresse för det gamla, mer för det närvarande och kommande. Hembygdens minnen måste hållas i helgd, men det levande samhällets hembygdsvård får icke ställas i skymundan. Vidare är det nödvändigt, att den särställning, landsbygden allt fortfarande intager i samhället, vinner beaktande. Det är ett tidslyte framför andra, att man alltför mycket skematiserar.

Jag har redan alltför mycket uppehållit mig vid problemet om landsbygdens avfolkning. Det må försvaras, om jag därmed lyckats giva en liten föreställning om, varför samhället äger intresse av hembygdsvården. Givetvis tilltror jag mig icke kunna genom hembygdsvårdens hjälp helt lösa det invecklade problem, flykten från landet utgör. Det är likväl min övertygelse, att samhället just här kan uträtta något.

Samhället och hembygdsvården är ett problem, som torde komma att erhålla allt större betydelse. Det är därför av vikt, att samhället i högre grad än vad nu är fallet intresseras för hembygdsvårdens idéer. Varken stat eller kommun kan ställa sig passiv till en rörelse, som så intensivt som hembygdsvården verkar för samhällets bästa. Ju mer odlingen skrider framåt, ju svårare blir det också att kunna på ett tillfredsställande sätt lösa de konflikter, som uppkomma mellan de ekonomiska intressena och hembygdsvården. Den intresseavvägning, som här måste äga rum, kan samhället icke stå likgiltigt inför. Det är därför betydelsefullt, att såväl stat som kommun verkar för hembygdsvården icke endast genom ökade anslag till frivilliga krafter utan även genom egna initiativ och beslut.

L I T T E R A T U R

Jämtländska studier. Festskrift Till Eric Festin. XII. X. MCMXXVIII (= Heimbyggdas tidskrift Fornvården 1928—1929). Östersund 1928.

När år 1919 Sveriges första länsantikvariefattning inrättades, var det ingen tillfällighet som gjorde, att denna kom till stånd i Jämtlands län och att Eric Festin blev dess förste innehavare. Redan då hade Festin bakom sig en mer än vanlig arbetsprestation som hembygds- och fornminnesvårdare, vilket gav landstinget anledning att trygga Festins verksamhet i länet genom att inrätta antikvariefattningen. Den som sett något av Festins arbete på nära håll, instämmer säkert i landshövding S. Linnérs slutord i festskriftens första uppsats: »50-årsdagen är ett hårt räfst- och rättarting, men jag tänker, att Eric Festin icke känner någon oro, ty han kan säga sig själv, att han har ett livsverk bakom sig».

Festskriften innehåller utom nyssnämnda artikel 20 uppsatser, avhandlande ämnen, som röra länets bebyggelse och historia, materiell och andlig kultur, jämtarnas skaplynne samt en rad bemärkta jämtar.

K. B. WIKLUND besvarar frågan »Hur länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen?» och visar, att lapparna äro jämförelsevis sent inkomna i länet, sannolikt först på 1560-talet. I uppsatsen »Finmark» och Jämtland behandlar R. GOTHE ett egenartat gränsområde, ett slags »ingen-mansland», som »Finmark» ovanför Jämtland var under långa tider. G. ULLBERG skriver om Klövsjö avradsland och FRANS DE BRUN

om Frostvikens sockens bebyggelse 1770—1825. BIRGER STECHZÉN avhandlar striden om Jämtland 1644—1645 och SVANTE HÖGLIN om landskapet Jämtlands sigill och vapen. En rad författare belysa det gamla byggnadsskicket i länet. Så skriver SIGURD ERIXON om Älvrosgården på Skansen, EMANUEL ERIKSSON om Gamla tak, EINAR GRANBERG om husbyggnad, hem och heminredning i det gamla Härjedalen och ERNST KLEIN om två nya jämtlandslapska byggnader på Skansen. ELLEN WIDÉN — ett av de stora namnen inom länets hembygdsvård — behandlar Jämtlands och Härjedalens gamla textila allmogekonst, och KARL TIRÉN skriver, som alltid medryckande, om joikning och vuolleh, egenartade former av lapparnas sång och musik. Även språk-, ortnamns- och folkminnesforskning är företrädd. T. BUCHT tolkar två jämtländska ortnamn och LEVI JOHANSSON berättar några sägner om »de osynlige». Slutligen kommer vi till jämtarna själva. ERIK MODIN säger oss några tankar om jämtarna och deras lynnesart och låter oss veta något om källorna till deras odling och CARL SEHLIN skriver om folkundervisningen i Jämtland och Härjedalen intill 1842. Av personhistorisk art äro några bidrag. HEIMER WIKSTRÖM framdrar i uppsatsen »Man förmodar att han dog salig» ur glömskan Johan Törnsten, den man, som verkligen inlagt »oförgätliga tjänster om Östersunds grundläggning», vilka ord oriktigt blivit placerade på Samuel Permans gravsten. GUDMAR HASSELBERG behandlar Johan Otto Hagström och C. J. E. HASSEL-

BERG den jämtländske kemisten Johan Kempe och hans läkarpraktik i Stockholm 1693—1714, bägge uppsatserna intressanta kulturbilder från sexton- och sjuttonhundratalets Sverige. Som rättvist är ha även lapparna en representant bland dessa bygdens söner. OLOF JANSSON skriver om Jonas Torkilsson Lapp, vars namn sättes i samband med upptäckten av den s. k. Blix-gruvan.

Som synes av denna korta redogörelse är Jämtländska Studier en festskrift med rikt och omväxlande innehåll, värdig den mångfrestande femtioåringen. JOH. GÖTLIND.

Von Hogguér: Vildmarksliv i Lappland. Översatt och försedd med inledning av Harry Blomberg. Stockholm 1928.

År 1828 — alltså för hundra år sedan — avreste den tyske friherren von Hogguér, en fransk greve Trevet och ännu en fransk adelsman från Stockholm norrut med Lappland som mål. Resan gick genom Dalarna och kustlandskapen upp till Umeå, där resenärerna lämnade sin vagn och begåvo sig inåt landet till Lycksele, Arvidsjaur och och Arjeplog, varifrån de fortsatte uppför sjöarna Hornavan och Rappen till Barturtefjällen med avstickare till Pieskejaure och Nasafjäll. Under ett par månader levde dessa »upptäcktsresande» bland lapparna, vars seder och bruk de med största intresse studerade. De hade även turen att få en så god ciceron och medhjälpare som själve Petrus Læstadius, som vid denna tid verkade som missionär bland lapparna i Arjeplog. Von Hogguér hade i flera år tjänstgjort som officer i svenska armén och var redan förut väl förtrogen med svenska språket och svenska förhållanden.

Denna lilla resebeskrivning förtjänar att läsas både av en bredare allmänhet och av speciella hembygdsforskare. Förf. är en god iakttagare och berättar trevligt och underhållande, och vad som gör skildringen än mera njutbar är, att förf. verkligen djupt värderar det land och det folk, han beskri-

ver. Han var dessutom vittberest och gör ofta intressanta jämförelser med förhållandena i andra länder ute i Europa. För hembygdsforskaren och etnologen är det dock en besvikelse, att boken vid översättningen förkortats, så att vissa ingående beskrivningar av lapparnas seder och bohagsting etc. uteslutits. För mången läsare äro sådana detaljbeskrivningar givetvis utan intresse, men hade von Hoggués bok utgivits utan förkortning, hade den svenska upplagan kunnat ersätta det tyska, mycket sällsynta originalet. Detta utkom först 1841 — alltså långt efter själva resan — under titeln »Reise nach Lappland und dem nördlichen Schweden» och var åtföljt av en portfölj färglitografier av förf. Åtskilliga av dessa bilder äro återgivna i den svenska översättningen. JOH. GÖTLIND.

Albert Nordberg: En gammal Norrbottensbygd. Anteckningar till Luleå sockens historia. 2 delar. Lund 1928.

Med prosten Nordbergs arbete har en av våra allra nordligaste bygder fått en så ingående belysning och utförlig beskrivning, att mången läsare söderut måste känna sig djupt avundsjuk å sin egen hembygds vägnar. Säkerligen ligger det många års trägna mödor bakom de digra volymerna.

Då vi första gången stöta på namnet Luleå (»Lulu») i hävderna, hör hela området, liksom allt land norr om Gästriklands nordgräns, till Hälsingland. Det är år 1327. Den 2. febr. detta år delade ärkebiskop Olof i Uppsala och Hälsinglands fogde mellan sig Lule älvdal, som upplåtits åt dem för odling och bebyggelse.

Ända intill 1650-talet omslöt det gamla Luleå följande socknar, som så småningom, den ena efter den andra avskilts till egna församlingar: Nederluleå, Överluleå, Edfors och Råneå samt ovanför lappmarksgränsen Jockmok och Gellivare — i sanning en socken av jättelika dimensioner. Författaren uppehåller sig, som man kan förstå,

huvudsakligen vid den del av detta väldiga område, som tillhör det nuvarande Nederluleå — det omfattar efter 1650-talet »endast» 12 kvadratomil — men han tar även hänsyn till de andra delarna i den gamla Lule-bygden. Först berör han bygdens geografi och dess forn- och medeltida minnen, första bebyggelse, församlingsbildning, uppkomsten av staden Luleå (1621) o. s. v. Där-efter behandlar han traktens näringar, jordbruk och boskapsskötsel, jakt och fiske, skogsbruk, bergsbruk och handel. Skatter och pålagor av olika slag ha fått sitt kapitel liksom det slags tunga för allmogen, som utgjordes av »knektebesväret» och utskrivningar till krig. I detta sammanhang kommer också förf. in på krigiska påhållningar i orten av ryska trupper, vilka besök för övrigt även leva kvar i bygdens sägner. Kyrka och skola ha fått ett stort utrymme i Nordbergs arbete, som man kan vänta i en bok av en andans man. Bygdens materiella kultur (bostäder, inventarier, klädedräkt o. s. v.) har också fått sin belysning. Seder och bruk beröras även liksom folketro och folkmål. Sist kommer ett kapitel om ett par mera märkliga män, som utgått från denna bygd, Erik Benzelius d. ä. och A. K. Rutström.

Det är ett stycke av vårt lands historia, som Nordberg gett oss i sin bok, ej mindre intressant därför, att den handlar om en våra avlägsnaste bygder och en av vår svenska kulturs utposter. JOHAN GÖTLIND.

*Ada Rydström och Gerhard Hafström: Boken om Tjust. Del VII. Väster-
vik 1928.*

Den av varm kärlek till hembygden burna forskargärning, som ligger bakom Ada Rydströms många böcker om Tjust — den nu utkomna delen är den sjunde i ordningen — har med rätta förmått göra förf. till profet ej blott i hennes eget naturfagra land utan även åtskilligt utanför dettas gränser. De tidigare Tjustböckerna äro numera rätt

svåråtkomliga. Värdet av dessa anspråkslösa och underhållande hembygdsskildringar synes mig framför allt vara att söka kanske icke så mycket i de sällan mera märkliga resultaten av förf:s forskarmödor, utan fastmer i de oftast livfullt och sakligt återgivna situationsbilder, till vilka de egna minnena och övriga förankringar i miljön lämnat stoffet. Kanske bli med tiden dessa skildringar ur småländskt herrgårdsliv under 1800-talets senare hälft det som kommer att stå sig längst av innehållet i dessa böcker, det personligt upplevda måhända till slut visar sig väga tyngre än allt det gods, som sammanbragts ur arkivgömmorna. Som sin hembygds kulturhistoriker röjer dock Ada Rydström, sitt nit och sin vederhäftighet till trots, alltför ofta sin dilettantism. Men i hågkomster som exempelvis »Tjust på sjuttio- och åttiotalen» i denna sista del lämnar hon utan alla pretentioner och utan både tyngande barlast eller skrymmande ovidkommande detaljer goda och, vill jag tro, bestående bilder ur denna miljö, som redan är i så sorgligt hög grad spolerad och omvandlad. Om Ankarsrumsbeskrivningen och de personliga erinringarna om Ellen Key, vilka jämte det nyssnämnda utgöra Ada Rydströms andel i den sista Tjustboken, gäller i huvudsak detsamma.

Fil. kand. Gerhard Hafström har skildrat sin fädernessocken Hallingebergs öden genom tiderna och därmed bidragit ungefär med halva boken. Det är en sockenkrönika i bästa bemärkelse, vittnande om mycken entusiasm men ock ansvarskänsla inför ämnet. Förf. har tagit sin sak grundligt, åtminstone vad beträffar pappersmaterialet. Härutinnan sluter han an till den äldre forskargeneration, för vilken de dokumentariska uppgifterna betydde a och o. Intet ont i det, när man arbetar med så rutinerad vetenskaplig stringens som Hafström. Men säkert är att skildringen kunnat bliva fylligare, mera allsidigt belyst t. o. m. om förf. något litet försummat det litterära materialet för att få tid över att arbeta ute i fältet. Man skulle visst icke vilja mista

någon enda av de rappt och roande tecknade skisser, som med utgångspunkt från någon arkivalisk notis bjuda på ett avsnitt av sockenhistorien, men man skulle kanske förutom dessa önska en sammanfattande beskrivning av vad bygdens egna monument från skilda tider ha att förtälja. Det finns ansatser till en dylik, exempelvis de dock i övervägande grad arkivaliska gårdsbeskrivningarna, men det kunde ha varit mera. Man skulle nog hellre önskat något i den vägen än de i sockenkrönikor näranog obligatoriska series pastorum, vilka, vanligen åtkomliga på annat håll, hade kunnat utelämnas. I sin reda och noggrannhet och med sina stora stilistiska förtjänster gör dock Hafströms Hallingebergsbeskrivning ett i övervägande grad gott intryck och främst tack vare denna är Boken om Tjust VII att räkna med som en hembygdsbok av hög kvalitet.

BERTIL WALDÉN.

Mårten Sjöbeck: Östergötland. Färdvägar och vandringssigar utgående från statsbanorna. Stockholm 1929.

Det finnes två sätt att skriva en resehandbok över ett landskap. Antingen skall man samla topografiska, historiska och naturhistoriska uppgifter och sammanställa dessa efter vissa reseturer och väglinjer. Eller också skall man söka få en enhetlig utgångspunkt, samla intryck från landskapet och söka tillämpa den på de skilda delarna. I förra fallet åstadkommes en resehandbok av Bædekens kända typ, tröttande genom sin välment lärdom. Numera måste ett sådant arbete anses omöjligt att utföra av en enda författare, och försöken, som gjorts i denna riktning i Turistföreningens resehandböcker, visa till fullo det nästan hopplösa i företaget.

Ställer det förra arbetssättet stora krav på författaren så äro svårigheterna inte mindre vid redigeringen av en resehandbok av det senare slaget. Här fordras främst en

naturvetenskaplig inriktning, som möjliggör en systematisering av själva landskapstypen, men samtidigt också en kulturhistorisk bildning, tack vare vilken kulturinflytandet på naturen kan fastställas. Samtidigt gäller att med försiktighet och stränghet använda sin lärdom, så att huvudsynpunkterna alltid göra sig gällande.

I skriftställaren Mårten Sjöbeck ha vi fått en författare, som redan i en resehandbok över Skåne (1928) dokumenterat sin lämplighet i facket. Han är botanist och geograf och äger samtidigt en kulturhistorisk skolning, som åtminstone vad etnologiska förhållanden angå ingalunda är obetydlig.

Östergötland finner han som landskapstyp vara en markant präglad blandningsform mellan natur- och kulturlandskap. För att bedöma detta estetiskt anlägger han två synpunkter eller urskiljer, rättare sagt, två element i naturåskådningen. Det är näromgivningens förhållande till fonden och näromgivningens detaljering, alltså synpunkter på landskapet, som först proklamerats av Schultze-Naumburg i dennes Kulturarbeiten. Sett ur denna synpunkt blir naturligtvis slättbygden representant för det bästa Östergötland kan ge naturbetraktaren framför allt silurslätten i väster och Vretaklostersbygden vid Roxen. En mindre långt hunnen humanisering av naturen återfinnes på Vikbolandet. I norr och söder fastställer han sedan den olika karaktär, som skogsbygden har, samt klarlägger till slut skärgårdsnaturens egenart.

Då det sedan gäller för honom att i detalj konstatera friktionen mellan natur och kultur i landskapet måste man erkänna, att han i stort sett lyckats väl. Landskapets egenart har han lyckats fastställa, och de historiska notiser han med omsorgsfull sparsamhet meddelar, äro i allmänhet tillräckligt upplysande för genomsnittsturisten.

Ett särskilt värde äger boken genom de talrika bilderna, som äro valda med stor omsorg och dessutom fotograferade av författaren för denna bok. Det lönar sig att låta dessa vackra bilder passera revy ensamt

för sig endast beledsagade av bildtexterna. Man finner, att de framhålla samma synpunkter och presentera landskapets natur och kultur efter samma linjer som själva texten. I detta förhållande ligger ett av bokens största värden, ty i vår inbillat brådskanie tid bläddrar man hellre igenom en bok än man läser den.

Bildmaterialet är också en mätare på vad författaren sett — och inte sett. Utan överdrift kan man påstå, att detta i det närmaste kan anses tillfredsställande, för bokens syfte i varje fall uttömmande. Den är nämligen utgiven på uppdrag av K. Järnvägsstyrelsen och är därför i främsta rummet en vägledning för resande på statsbanorna. Stor frihet har därvid författaren tillåtit sig. Begränsningen har emellertid gjort att Ydrebygden blivit ganska styvmoderligt behandlat likaså Finspångälans härad om man undantager Godegård och Risinge.

BENGT CNATTINGIUS.

INSÄND LITTERATUR

ARILL, DAVID: *Den fria folkminnesinsamlingen*. Ett inlägg i organisationsfrågan. Uddevalla 1929.

CAMPBELL, ÅKE: *Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet*. Etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader. Akad. avh. Uppsala 1928.

Järva fältets fornlämningar. Svenska fornminnesplatser. Vägledningar utg. genom Kungl. Vitt-, Hist.- och Antikvitetsakademien. N:o II. Stockholm 1929.

KÜHN, KARL: *Die Kunstdenkmale der Stadt Reichenberg*. [Sonderabdruck aus dem Stadtbuche der Stadt Reichenberg.]

KÜHN, KARL: *Steinsicherung an Bauwerken*. [Sonderabdruck aus Ingenieurgeologie.] Wien 1929.

LILIENBERG, ALBERT: *Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälvs mynningsområde från äldsta tider till omkring adertonhundra*. Skrifter utgivna till Göteborgs trehundraårsjubileum genom jubileumsutställningens publikationskommitté. VII. Göteborg 1928.

LILIENBERG, ALBERT: *1928 års förslag till generalplan för Stockholms tätare bebyggda delar*. Stockholm 1929.

LINDQVIST, SUNE: *Gamla Uppsala Fornminnen*. Svenska fornminnesplatser. Vägledningar utg. genom Kungl. Vitt-, Hist.- och Antikvitetsakademien. N:o 13. Stockholm 1929.

NORÉEN, ÄRLAND: *Läckö slott*. Svenska fornminnesplatser. Vägledningar utg. genom Kungl. Vitt-, Hist.- och Antikvitetsakademien. N:o 12. Stockholm 1929.

ZETTERLING, A.: *Bulverket*. En förhistorisk sjöfästning i Tingstäde träsk på Gotland. Svenska fornminnesplatser. Vägledningar utg. genom Kungl. Vitt-, Hist.- och Antikvitetsakademien. N:o 10. Stockholm 1929.

Arild. Tidskrift för folkligt studie- och bildningsarbete. Red.: JUSTUS ELGESKOG. Stockholm 1928.

Badische Heimat. Zeitschrift für Volkskunde, ländliche Wohlfahrtspflege, Heimat- und Denkmalschutz. 16. Jahrg. Jahresheft 1929. Freiburg und der Breisgau. Im Auftrag des Landesvereins Badische Heimat herausgegeben von HERMANN ERIS BUSSE. Karlsruhe 1929.

Budkavlen. Meddelanden utg. av Brages sektion för folklivsforskning. Red.: K. ROB. V. WIKMAN. 7. årg. Hälsingfors 1928.

Byggmästaren. Tidskrift för arkitektur och byggnadsteknik. Red.: MOJE BERGSTRÖM. Stockholm 1928.

Dalarnas hembygdsförbunds tidskrift. Utg.

av Dalarnas hembygdsförbund. 8. årg. Red.: KARL TROTZIG. Hedemora 1928.

Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift. Red.: ANDREAS LINDBLOM. Nordiska Museet, Stockholm 1928.

Fornvårdaren. Band III. (Heimbygdas tidskrift I.) 22. årg. Red.: ERIC FESTIN. Östersund 1928.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien 1928. Red.: SIGURD CURMAN. Stockholm 1928.

Fryksände förr och nu. Skriftserie utg. av Fryksände hembygdsförening. I. Red.: DAVID ARILL, TH. EKELOUND, ADOLF FRYKHOLM och JOH. HASSELGREN. Torsby 1929.

J. U. F:s folkminnesarkiv. Redogörelse för första arbetsåret 1927–1928. Bollnäs 1929.

Havekunst udg. for Norden af Dansk-Anlægsgartner- og Havearkitektforening. Red.: GEORG GEORGEN. 9. Aarg. 1928.

Heemschut. Maandblad van den Bond Heemschut. 5. Jaarg. Red.: A. A. KOK. Amsterdam 1928.

Heimatschutz. Zeitschrift der schweizer. Vereinigung für Heimatschutz. Revue de la Ligue pour la Conservation de la Suisse pittoresque. Jahrg. XXIII. Red.: ALBERT BAUR. Basel 1928.

Hembygden. Utg. av Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund 1929. Göteborg 1929.

Lustgården. Årsskrift för Föreningen för dendrologi och parkvård. Årg. 9. Red.: N. SYLVÉN. Stockholm 1928.

Mein Heimatland. Badische Blätter für Volkskunde, ländl. Wohlfarts pflege, Familienforschung, Heimatschutz und Denkmalpflege, i A. d. Landesvereins Badische Heimat.

Red.: HERMANN ERIS BUSSE. 15. Jahrg. Freiburg i. B. 1928.

Nordiskt folkminne. Studier tillägnade C. W. VON SYDOW. 19^{21/22} 28. Red.: ÅKE CAMPBELL, WALDEMAR LIUNGMAN och SIGFRID SVENSSON. Stockholm 1928.

Old-Time New England. The bulletin of The Society for the Preservation of New England Antiquities. Boston, Mass. 1928.

Schwäbisches Heimatbuch 1929. Herausgegeben vom Bund für Heimatschutz in Württemberg und Hohenzollern. 15. Band der Bücherei des Bundes. Esslingen a. R. 1929.

Skånes Natur. Skånes naturskyddsförenings årsskrift. XV. Red.: WALDEMAR BÜLOW. Lund 1928.

Skånska folkminnen. Årsbok 1928 utg. av Skånska folkminnesföreningen. Red.: ALBERT NILSSON och HARALD OLSSON. Lund 1929.

Stockholms stads byggnadsnämnds årsberättelse. Årg. 13. Stockholm 1928.

Svenskbygden. Tidskrift utg. av föreningen Svenska folkskolans vänner. Red.: JOEL RUNDT. Hälsingfors 1928.

Svensk Turisttidning. Organ för turistväsen och badortsliv. 7. årg. Stockholm 1928.

Svenskt Turistväsen. Meddelanden från Svenska turistföreningens arbetsfält. 5. årg. Stockholm 1928.

Sveriges Natur. Svenska naturskyddsföreningens årsskrift. 19. årg. Red.: THOR HÖGDAHL. Stockholm 1928.

Tag für Denkmalpflege und Heimatschutz. Würzburg und Nürnberg 1928. Tagungsbericht mit Sonderbeiträgen zur Heimat- und Kunstgeschichte Frankens. Berlin 1929.

Värnamo hembygdsförenings årsskrift 1929. Utg. av Värnamo hembygdsförening. Värnamo 1929.

Västmanland-Dala Nations skriftserie II. Red.: K. W. HERDIN, FREDRIK CLASON,

WILLIAM NISSER, SVEN WETTERDAHL och NILS SAHLSTRÖM. Uppsala 1929.

Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. XVII. Utg. av BENGT ENGSTRÖM. Västerås 1928.

M E D D E L A N D E N

Blekinge.

BLEKINGE HEMBYGDSFÖRBUND avhöll sitt årsmöte i Karlshamn den 20. juli under ordförandeskap av greve Axel Wachtmeister å Vambåsa. Av styrelsens årsberättelse framgick att medlemsantalet för närvarande är närmare 800 och därför i förhållande till folkmängden i länet landets största.

Kartläggningen av gravfälten i Medelsta härad har fortgått under sommaren 1928 och gravfälten invid Vambåsa, på Hjortahammar och vid Agdatorp ha kartlagts och fotograferats av fil. kand. E. Lönnberg. Under sommaren 1929 ha dessa arbeten fortsatts och jämväl i Östra härad, där förbundet hoppas kunna slutföra den påbörjade restaureringen av fältet vid Vedeby. Därjämte komma hållristningarna inom sistnämnda härad att bli föremål för särskild undersökning. Fru Alma Falk, som under en följd av år för Blekingeboken bearbetat byggnadsförmanen August Holmbergs värdefulla anteckningar, har satts i tillfälle att med författaren konferera om anteckningarnas fortsättande samt har skisserat en plan för deras fortsatta publicering. På uppdrag av riksantikvarien har förbundets sekreterare under arbetsåret besökt en del platser, där fynd av kulturhistoriskt intresse påträffats. Av sekreteraren inledda underhandlingar att för Blekinge museums räkning erhålla det vid Vesan gjorda båt-

fyndet synes komma att medföra avsett resultat. De i Häljarum gjorda gravfynden ha översänts till Statens historiska museum med anhängan att något av dem måtte återbördas till länsmuseum.

Försöket att verkställa en inventering av blekingefloran genom anordnande av en pristävlan utföll mindre lyckligt, då endast några få växtsamlingar insändes till bedömning.

I samverkan med Samfundet för hembygdsvård har förbundet under våren 1928 anordnat en byggmästarekurs i Karlskrona.

Årsmötet beslöt enhälligt konfirmera sitt tidigare beslut om sammanslagning av Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museiförening. Den senare organisationen har förut fattat definitivt beslut om sammanslagningen.

Bohuslän.

SKAFTÖ HEMBYGDSMUSEUM invigdes den 21. juli av professor L. A. Jägerskiöld, varefter föredrag hölls av överlärare Johan Alin om »Skafthö historia». Efter föredraget besågs det nya museet och dess samlingar under ledning av lantbrukare Evald Johansson från Långedalen, vilken varit den drivande kraften vid tillkomsten av detsamma.

Dalarna.

STORA KOPPARBERGS BERGSLAGS AKTIEBOLAG har godkänt av riksanti-

kvarien framlagd plan för fortsatt fornminnesinventering inom de socknar i Uppland, Gästrikland, Västmanland och Dalarna, där Bergslaget äger större områden eller av annan orsak är intresserat att lära känna fornminnesbeståndet.

Enligt den sålunda mellan riksantikvarien och bolaget träffade överenskommelsen skall fullständig fornminnesinventering företagas inom följande socknar, nämligen i Upland Västland, Tierp, Tolfta, Vendel och Söderfors, i Gästrikland Hedesunda och Österfärnebo, i Västmanland Nora och i Dalarna By. Snabbinventering skall företagas inom följande socknar i Dalarna, nämligen Kopparberg, Aspeboda, St. Tuna, Silvberg, Gustafs, St. Skedvi, Vika, Sundborn och Bjursås.

Genomförandet av inventeringen i enlighet med denna plan beräknas taga en tid av fem år och draga en kostnad av 12,000 kr., varav hälften betalas av riksantikvarien och hälften av bolaget. Vid inventeringsarbetet, som organiseras och ledes av riksantikvarien, förutsätter bolaget, att särskild uppmärksamhet ägnas fornminnena inom de områden, som tillhöra bolaget, eller vilka bolaget av annan anledning har särskilt intresse att få undersökta. Inventeringsarbetet skall påbörjas i år och därefter fortgå årligen.

Årets arbeten skola omfatta fullständig inventering av Vendels socken för en kostnad av 1,100 kr. samt snabbinventering av ovannämnda nio dalasocknar för 3,150 kr.

ÄLVDALENS HEMBYGDSFÖRENINGSSAMLINGAR HAVA ÖVERTAGITS AV SOCKNENS JORDÄGARE. Vid kommunalstämma med Älvdalens jordägande sockenmän den 28. juli förelåg bland annat till behandling Älvdalens hembygdsförenings erbjudande om att till de jordägande sockenmännen med full äganderätt överlåta hembygdsgården vid Rots skans, hemslöjdstugan i Rot och alla hembygdsförenings samlingar mot kvittning av hembygdsförenings skuld på 4,360 kronor till jord-

brukskassan, varvid dock hembygdsföreningen förbehöll sig den framtida vården och förvaltningen av byggnaderna och samlingarna. Jordbruksnämnden har tillstyrkt bifall till erbjudandet och samtliga jordägare fattat beslut i enlighet härmed.

Dalsland.

GAMMELGÅRDEN I BENGTSFORS invigdes midsommaraftonen av landshövding von Sneidern. Gården omfattar en större byggnad i två våningar från Herrenäs i Ärtemark, en stolpbod från Barkerud i Torrskog, ryggåsstuga från Grösäter i Järbo samt kölna från Dalen i Nössemark. I mån av tillgångar ämnar föreningen söka hopbrinka olika typer av äldre bebyggelse på Dal. Gården är förlagd till det över köpingen och kringliggande nejder dominerande Majberget med utsikt över Lelången, Laxsjön och Bengtsbrohöjden. Som bevis på det stora intresse allmänheten har för föreningens arbete ha lantbrukare, skogsägare, bolag samt enskilda bidragit med kontanter, kördagsverken, timmer, bräder samt en hel del gamla möbler och husgeråd m. m.

MELLERUDS MUSEUM, inrymt i tingshuset, har under juli månad blivit iordningsställt och gjorts tillgängligt för allmänheten. Samlingarna, som blivit hopbragta av Södra Dals fornminnes- och hembygdsförening, föreskriva sig huvudsakligen från Nordals och Sundals härader.

Gästrikland-Hälsingland.

GÄSTRIKE-HÄLSINGE HEMBYGDSFÖRBUND avhöll den 27. juli sitt årsmöte i Bollnäs under ordförandeskap av vice ordföranden, borgmästare Hadar Rissler, Hudiksvall.

Av den vid sammanträdet föredragna årsberättelsen framgår, att förbundet under året av lotterimedel erhållit 137,000 kr., vilka fördelats så, att norra Hälsinglandskretsen

erhållit 87,000 kr. att tillföras fonder, södra och västra Hälsinglandskretsen 25,000 kr., varav kretsen skulle äga rätt att disponera 8,000 kr. till inköp och restaurering av Karlsgården i Bondarvs by, Järvsö, medan resten skulle fonderas, och Gästriklands kulturhistoriska förening 25,000 kr. att fonderas. Dessa fonders medel skola framdeles disponeras enligt av hembygdsförbundets styrelse godkänd plan, grundad på de av myndigheterna vid lotterimedlens beviljande angivna synpunkterna, dock med rätt för samtliga kretsar att med tiden för sina behov använda räntan av de fonderade medlen. Genom k. m:s resolution av den 14. dec. 1928 beviljades förbundet ett anslag på 20,000 kr. av lotterimedel vid dragningen i dec. 1929 till täckandet av kostnaderna för uppförande av museibyggnad i Bollnäs. Genom kunglig resolution av den 22. mars 1929 har förbundet för samma ändamål erhållit dels 5,000 kr. av dragningen i mars 1930, dels 5,000 kr. av dragningen i juni 1930. Gåvor från bolag och enskilda har till förbundet under 1928 överlämnats med 2,900 kr., varjämte landstinget lämnat ett anslag av 1,500 kr. Det senare fördelades med lika belopp på de tre kretsarna. Dessutom ha av de från bolag och enskilda erhållna gåvorna 500 kr. överlämnats till södra och västra Hälsinglandskretsen. Den sistnämnda har också av förbundet beviljats ett belopp av 500 kr. i och för anordnandet av en instruktionskurs i hembygdsvård.

Halland.

VARBERGS MUSEUMS NYA LOKALER i fästningen invigdes högtidligen den 8. juni. Akten försiggick i museets kyrksal och bevisades av ett 60-tal inbjudna. Sedan landshövding Axel Mörner hälsat de närvarande välkomna höll riksantikvarien Sigurd Curman ett föredrag över ämnet »Museiverksamhet nu och förr». Under intendent Alb. Sandklefs ledning besågos därefter museets samlingar.

Hälsingland.

BOLLNÄS HEMBYGDSMUSEUM. I samband med utställningen i Bollnäs invigdes Bollnäs hembygdsmuseum, vilket uppförts av hembygdsföreningen, delvis med anslag av lotterimedel. Museet inrymmer förutom de hembygdsföreningen tillhörande föremålen en intressant samling ur Hälsinglands djurliv och växtvärld, vilken hopbragts av godsägare Arthur Liljedahl i Arbrå och av honom donerats till Bollnäs församling.

Norrbotten.

NORRBOTTENS LÄNS HEMBYGDSFÖRENING avhöll sitt årsmöte den 25. juni i Luleå under ordförandeskap av landshövding Gärde. Av årsberättelsen framgår att föreningen under året tilldelats 40,000 kronor av lotterimedel, vilka i likhet med tidigare erhållna lotterimedel, skulle fonderas för byggnadsändamål samt för garantifond för årsanställd intendent.

Genom förre ordföranden generaldirektör Malm hade intresserade personer ställt 5,000 kr. till föreningens förfogande för befrämjande av rödfärgning av gårdar inom Tornedalen. Under året har rödfärg utdelats till de gårdsägare inom trakten, som därom gjort framställning, inalles 145 stycken.

Liksom tidigare har hembygdsföreningen även under innevarande budgetår åtnjutit statsanslag om 4,000 kr. för undersökningar rörande lapskt folkliv och lapskt språk. Komminister H. Grundström har fortsatt sina uppteckningar, vilka resulterat i följande fem samlingar:

1. Renens kroppsdelar, hornformer och benämning efter olika hårfärger.
2. Om förlossning, spädbarns behandling, m. m.
3. Anteckningar från Jokkmokk 1929. Diverse.
4. Sägner och folktro från Jokkmokk 1929.
5. Om sjukdomar och folkliga läkemedel. Anteckningar från Jokkmokk 1929.

Dessa uppteckningar ha i överensstämmelse med föreskrifterna i nådigt brev av den 8. juni 1928 överlämnats till landsmålsarkivet i Uppsala.

Den på grund av intendenten Gunnar Palms bortgång lediga platsen som intendent vid föreningen har besatts med fil. kand. G. Ulenius.

Närke.

FÖRENINGEN ÖREBRO LÄNS MUSEUM OMBILDASTILLHEMBYGDSPÖRBUND. Den 26. maj samlades under ordförandeskap av landshövding Hasselrot å rikssalen i Örebro slott ett stort antal för hembygdsvården i landet och länet intresserade personer i och för överläggning. Riksantikvarie Curman höll ett intressant och klarläggande föredrag om »Hembygdsvårdens och museiväsendets organisation», och intendenten vid Nationalmuseum S. Strömbom talade om »Landsortens konstfråga». Vidare höll intendent fil. lic. Bertil Waldén föredrag om »Några gemensamma uppgifter för de kulturminnesvårdande sammanslutningarna i Örebro län». Efter föredraget dryftades preliminärt föreningen Örebro läns museums ombildande till Örebro läns hembygdsförbund, till vilket skulle anslutas alla fornminnes och hembygdsvårdande sammanslutningar inom länet. Intresset för förbundet var tydligt och landshövding Hasselrot meddelade, att ett nytt sammanträde skulle hållas på hösten för att besluta om det definitiva bildandet.

ERVALLA HEMBYGDSGÅRD invigdes midsommardagen av landshövding Hasselrot. Byggnaden utgöres av en väl bibehållen svalgångsbyggnad i två våningar från 1600-talet, som flyttats från sin förutvarande plats och uppförts nära Ervalla kyrka. De bygdehistoriskt värdefulla samlingarna ha ordnats av intendenten vid Örebro museum fil. lic. Bertil Waldén. Hembygdsföreningen planerar även uppförandet av en s. k. gillesstuga, varjämte man även hoppas att kunna

till fornheimsområdet flytta en annan märklig gammal byggnad, den s. k. »Lysfallsstugan».

Småland.

HEMBYGDSPÖRBUND I JÖNKÖPINGS LÄN. På initiativ av Nässjö hembygdsförening sammanträdde den 22. april representerade för hembygdsföreningarna i Jönköpings län. Följande föreningar voro representerade: Mäster Gudmunds gille i Jönköping samt hembygdsföreningarna i Tranås, Gränna, Huskvarna, Sävsjö, Mariannelund, Anderstorp, Vetlanda, Värnamo och Nässjö. Till ordförande utsågs borgmästare O. Dahlbäck, Jönköping, och till sekreterare stadsfiskal R. Stenvik. Inledningsföredrag hölls av fil. mag. Hj. Bjurulf, Jönköping, vilken uppdrog de allmänna riktlinjerna för hembygdsförbundet, som skulle omfatta dels en arkeologisk och museal verksamhet, dels en modärnare uppgift avseende hembygdsvård och naturskydd m. m. Under den därpå följande diskussionen beslöts tillsätta en kommitté, som i samråd med Smålands fornminnesförening skulle utfärda kallelse till ett nytt möte, där förbundet skulle bildas. Till ledamöter i denna kommitté valdes borgmästare O. Dahlbäck, Jönköping, kandidat Gösta Haglund, Nässjö, rektor C. Fredricsson, Värnamo, fabrikör A. E. Bolling, Gränna och folkskollärare G. Sahlström, Huskvarna.

KALMAR LÄNS FORNMINNESFÖRENING avhöll sitt årsmöte den 23. maj under ordförandeskap av landshövding Falk. Sedan styrelse- och revisionsberättelse föredragits samlades deltagarna på slottet, där det nu färdigordnade »Smålands ryttares minnesrum» demonstrerades av intendent M. Hofrén. Samlingarna bestå av vapen, uniformer, porträtt, lägerbilder, äldre uniformsbilder, rusthållskistor, sadlar och andra hästutredningsartiklar m. m. och äro inrymda i ett nyrestaurerat stort och vackert rum i slottets bottenvåning.

GRÄNNA HEMBYGDSPÖRENING har inköpt den s. k. Franckska gården med avsikt att här inrätta ett hembygdsmuseum. Gården har alltsedan 1600-talet tillhört Franckska släkten. Senaste innehavaren av gården var fröken Valborg Franck, vilken ayled vid närmare 90 års ålder. Hon hade uttalat en önskan att gården skulle bevaras, och då arvingarna icke kunde bosätta sig i Gränna, visade de sitt tillmötesgående mot den gamla damens önskan genom att på synnerligen fördelaktiga villkor sälja gården till Gränna hembygdsförening, som därom gjort framställning.

MÄSTER GUDMUNDS GILLE I JÖNKÖPING KONSTITUERAT. På inbjudan av vänner till Jönköpings stads minnen och traditioner m. m. hölls den 2. april sammanträde på rådhuset i syfte att utröna intresset för bildandet av en sammanslutning med uppgift att »öka kunskapen om och stärka sammanhållningen kring hemstaden och bygden». Borgmästare Dahlbäck redogjorde för den ifrågasatta föreningens idé samt för vad som borde bli föremål för dess verksamhet. Man beslöt utse en interimstyrelse på fem personer, som bland annat fick i uppdrag att utarbeta stadgar för det nya gillet. Till medlemmar i denna styrelse utsågos borgmästare O. Dahlbäck, magister Hj. Bjurulf, direktör Ivar Neuman, lektor K. Allgén och postassistent K. Levén.

ÖLANDS FORNGÅRD, inredd i en gammal byggnad vid Tullgatan i Borgholm invigdes midsommaraftonen. Samlingarna ha sammanförts i byggnadens huvudvåning och där ordnats av intendent M. Hofrén. I några mindre rum ha åstadkommits tre interiörer från senare hälften av 1700-talet, 1800-talets början och 1880-talet. I en större sal ha sammanförts allmogeföremål, vävnader av olika slag samt en hel del föremål, hörande till husliten. I ett annat rum äro de förhistoriska föremålen ordnade samt föremål belysande Borgholms historia.

Södermanland.

ÖSTRA SÖDERMANLANDS KULTURHISTORISKA FÖRENING har fått sig upplåtet ett område i övre badparken, det s. k. Torekällberget, för att där anlägga ett fri-luftsmuseum. Föreningen har förvärvat två gamla Södertörnsbyggnader och överflyttat dem till museiområdet, nämligen en bondgårds manbyggnad i två våningar från Råby i Grödinge och en 150-årig väderkvarn från Mörkö. Det nya museet invigdes i samband med en hembygdsfest den 6. juli.

Uppland.

HÄRKEBERGAGÅRDEN, det gamla komministerbostället, som nu blivit Sydvästra Upplands hembygds Gilles museum, invigdes den 2. juni av landshövding Hj. Hammar-skjöld i närvaro av en folkskara på omkring 10,000 personer.

Värmland.

NYEDS HEMBYGDSPÖRENING konstituerades vid sammanträde i Molkolms folkhögskola den 5. maj. Till medlemmar av styrelsen utsågos lantbrukaren Albin Lander, Sutterhöjden, ingenjör G. S. Pallin, disponent N. Nilsson, kontoristen David Blom, förman G. A. Eriksson, Blombacka, skogsförvaltare E. Geijer, Lindfors, hemmansägare Hilding Olsson, Svenserud, folkskolläraren K. Bjarke, Bergstorp, lantbrukaren Gust. Olsson, Lövsåsen, R. Larsson, S:a Råum, Gunnar Wadman, Krakerud, och N. J. Nyström, Rådetorp, fru Karin Eriksson, Kärn, folkskollärarinnan Signe Österlund, Acksjön, kommunalordföranden Hj. Gustafsson, Upperud, samt järnvägstjänstemannen P. Melinder, fil. d:r Hj. Heden, apotekare G. Roberg, fil. mag. K. Branzén o. fabrikör Einar Eriksson, Molkom.

HEMBYGDSPÖRENING I SÄFFLE. Den 21. maj sammanträdde hembygdsföreningens styrelse i Säffle för att taga del av arkitektens

i Samfundet för hembygdsvård, Rolf Bolin, program för förflyttning av föreningens stuga i Djupviken och dess uppsättande i Säffle. Byggnaden skall, enligt hr Bolins förslag, uppföras i sitt ursprungliga skick. Väggar-na skola utvändigt vara obeklädda men strykas med en järnvitriollösning, som sam-tidigt med att den konserverar träet ger byggnaden en brunrå färgton. Fönstren bli kvadratformiga och indelas i fyra rutor av gammalt grönaktigt glas. Den nuvarande förstukvisten anses vara en senare tillbyggnad och borttages, så att man så-lunda utifrån kommer direkt in i storstugan, som upptager mer än hälften av un-dervåningen. Till köket leder en dörr från husets baksida. I storstugans ena hörn an-bringas trappan till övergången, som bere-der stora utrymmen för föreningens sam-lingar. Kakelugnar skola om möjligt ned-tagas och uppsättas i den nyuppförda bygg-naden, men kokspisar avlägsnas. På in-nerväggarna skall spännas duk, som seder-mera kan målas i lämplig färgton.

Styrelsen beslöt godkänna hr Bolins ritning och program och uppföra byggnaden i enlighet därmed. Först skall emellertid ritningarna underställas byggnadsnämndens granskning, men då nämnden förut yttrat, att den skulle godkänna ritningen, om blott en expert på hembygdsgrändarnas område ville vitsorda byggnadens lämplighet för sitt ändamål, vilket nu skett genom hr Bolin, torde intet hinder från det hållet yppa sig.

Styrelsen skall ordna med byggandet och beslöt nu att infordra anbud å arbetet i enlighet med beskrivning, och att anmoda ingenjör Ekemalm i Säffle åtaga sig kon-trollantsysslan. Arbetet skall taga sin början snarast möjligt. Föreningens tillgångar, för närvarande ca 3.000 kr. torde dock icke förslå, varför det torde bli nödvändigt upp-taga ett lån för att täcka vad som brister.

Västergötland.

VÄSTERGÖTLANDS FORNMINNES-FÖRENING hade sitt årsmöte den 29. juni

på tingshuset i Lidköping under ordföran-deskap av landshövding Axel Ekman.

Föreningen har under året förvärvat 4080 nya föremål. Den stora ökningen av före-målen vållar för varje år som går allt större besvärligheter dels med hänsyn till att göra föremålen tillgängliga för allmän-heten och dels för magasinering av sådant, som icke kan utställas eller endast är av-sett att tjäna som studiematerial för for-skare. En tillbyggnad i snar framtid av museet blir därför alldeles oavvislig. Ett hopp om bättre förhållanden har givits genom bekommandet under året av 100,000 kronor i lotterimedel. Av dessa har styrel-sen avsatt 25,000 kronor till byggnadsfon-den, medan 75,000 kronor avsatts till reser-verade medels konto. Ölanda kapell har jämte omgivande medeltida kyrkogård un-der året överlämnats som gåva till före-ningen av godsägare H. Vinberg och fru Margareta Vinberg, varefter kapellet restau-rerats genom medel, som till huvudsaklig del sammanskjutits av medlemmar av släk-ten Klingspor. Restaureringen har skett ef-ter ritningar och under ledning av arkitekt Axel Forssén.

På grund av beslut vid årsmötet 1928 har styrelsen vidtagit åtgärder för att det stora järnåldersgravfält, som finnes å nord-östra delen av Axevalle forna exercished, må vid en blivande styckning av heden undantagas som ett särskilt fornminnesom-råde. Likaledes i överensstämmelse med beslut vid samma årsmöte har styrelsen inlett underhandlingar med ett par bokför-lag om utgivande i tryck av Peringskiölds teckningar från 1671 av kyrkor i Väster-götland.

Civilutskottet vid Skaraborgs läns lands-ting 1926 hade gjort det uttalande att en enhetlig ledning av fornminnesforskningen inom länet vore önskvärd. Styrelsen för Västergötlands fornminnesförening, som be-aktat fördelarna av en sådan enhetlig led-ning men heller icke kunnat förbise svå-righeterna och i viss mån faran av att åvä-gabringa en sådan, har ansett, att några

ingripande åtgärder i antydd riktning för närvarande icke borde vidtagas. Däremot har styrelsen genom cirkulärskrivelse med-delat övriga fornminnes- och hembygds-föreningar i länet att föreningens intendent, intill dess annorlunda bleve ordnat, stode dessa föreningar till tjänst med råd och upplysningar, där sådana önskades. Inten-denten har i föreningens angelägenheter eller eljest för fornminnesvården företagit ett 50-tal resor och därvid för museets bild-arkiv fotograferat fornminnen och äldre byggnader m. m.

Östergötland.

ÖSTERGÖTLANDS FORNMINNES- OCH MUSEIFÖRENING avhöll sitt årsmöte den 8.-9. juli i samband med Svenska Musei-mannaföreningens dit förlagda möte. Till mötesordförande valdes riksantikvarien Si-gurd Curman och till sekreterare professor Nils Lithberg och amanuens Bengt Cnat-tingius.

Föredrag hölls av amanuensen B. Cnat-tingius om kulturminnesvård och musei-väsen i Östergötland. Därefter följde dis-kussion om samarbete mellan olika kate-gorier av museer med inledningsföredrag av intendenten Sven T. Kjellberg och kom-minister J. Wellhagen. Båda betonade bety-delsen av ett livligare samarbete, den förre särskilt beträffande central- och provinsmu-seer den senare mellan provins- och hem-bygdsmuseer. I diskussionen uttalades från de sistnämndas representanter anslutning till ett av fornminnesföreningen uppgjort program för dylikt samarbete mellan de öst-götiska museiorganisationerna. Enligt detta skulle Östergötlands Museum stå hembygds-museerna till tjänst i museitekniska frågor och ha rätt att årligen inspektera.

Efter förhandlingarna höll docenten Adolf Schück ett föredrag om Skeninge stads historia, varefter stadens sevärdheter - klosterundersökningarna och kyrkan - och utställningen demonstrerades. Följande dag företogs en utflykt per bil till Bjälbo och

Heda kyrkor, Alvastra och Vadstena. Mötet avslutades på kvällen i Skeninge.

Till länsstyrelsen i Linköping har Öster-götlands Fornminnes- och Museiförening ingivit en skrivelse med anhållan om, att länsstyrelsen måtte vidtaga åtgärder för bevarande av de gamla milstolparna. Före-ningen har genom sina sockenombud verk-ställt en utredning om behovet av vård för dessa minnesmärken samt uppgjort en för-teckning över milstolparna i länet. Utred-ningen innehåller dessutom ett betydande material rörande vägnars historia.

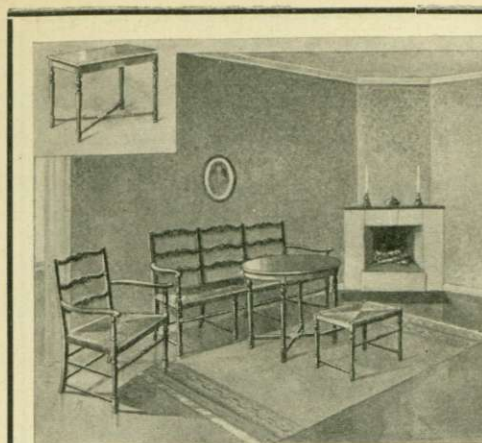
I skrivelsen framhålles, att den gjorda undersökningen givit ett resultat beträffande milstolparnas vård, vilket måste betraktas som mycket nedslående. Minst en tredjedel av milstolparna i länet äro försvunna eller ligga spolierade vid vägen. Den brist på förståelse varom denna skadegörelse vittnar är tydligen förbunden med ett åsidosättande av vad gammal hävd funnit vara självklara bestämmelser. Då förordningar om milstol-parnas vård saknas, är man hänvisad till lagbestämmelser rörande det allmänna väg-väsendet varur torde framgå, att milstol-parna skola av de väghållningsskyldiga vår-das på samma sätt som vägarna, av vilka de äro en del. Styrelsen riktar därför till K. B. en anhållan om, att de väghållnings-skyldiga måtte anmodas att sörja för denna vård och att vederbörande kronobetjäning måtte till beivran anmäla bristande skydd av dessa minnesmärken.

FÖRENING FÖR KULTURMINNEN I NORRKÖPING. Ett antal representativa personer i Norrköping, vilka trott sig finna att ett starkt intresse förefinnes i Norrkö-ping för bildande av en förening med upp-gift att vårda kulturella minnen och till-varataga kulturhistoriska föremål från Norrköping och den kringliggande bygden, hade inbjudit alla för saken intresserade till ett konstituerande möte å stadshuset den 5. juni. Ett ganska stort antal personer hade hörsammat kallelsen och infunnit sig till mötet, vilket öppnades av stadsbibliote-

karien fil. d:r Hj. Lundgren. Borgmästare G. A. Björkman utsågs till mötets ordförande, varpå ordet ånyo överlämnades till doktor Lundgren, som i ett anförande närmare klarlade frågans läge och programmet för den blivande föreningens verksamhet. Efter föredraget beslöto de närvarande att bilda en förening och tillsatte en interimstyrelse, som till hösten skall utarbета program och stadgar för föreningen. Interimstyrelsen fick följande sammansättning:

borgmästare G. A. Björkman, rådman C. J. Reventberg, stadsbibliotekarien fil. d:r Hjalmar Lundgren, apotekare Sten Fredricson, grosshandlare Emil Skiöld, tandläkare Helga Hagberg, kapten Frank Bensow, förtroendemän Gust. Janzén och överstelöjtnant N. D. Edlund.

BYGDEGÅRDEN I KISA invigdes den 14. juli. Den utgöres av en karolinsk sätesgård från Hovby i V. Eneby socken.

GEMLAS
möbler med sjögräs-
och rottingflätade sitsar
REKOMMENDERAS
Begär katalog och prislista
GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG
D I Ö

GAMLA ÅRGÅNGAR
av
TIDSKRIFT
FÖR
HEMBYGDSVÅRD
pris Kr. 8: — per årgång
för medlemmar Kr. 5: —

Första årgången utsåld.

Lösa häften för komplettering
i mån av tillgång Kr. 1:50.

Rekvisioner ställas till
SAMFUNDET FÖR
HEMBYGDSVÅRD
Grönegatan 14
LUND

BOSTADSBYGGANDE OCH HEMBYGDSVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2:25

A.-B. GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från samfundets exp.

Grönegatan 14, LUND

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Birgerjarlsgatan 29, Stockholm. Tel. 9604

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till
egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSÄNSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280
HARDELL

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD
SCIOPTIKONBILD SERIE:

ALLMOGEHUSET OCH VILLAN

(47 bilder)

med text av stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM
föreligger nu färdig till utlåning.

För lån av samfundets scioptikonbilder erlägger medlem av samfundet en hyra av 5 öre per bild och förevisning. Transportkostnaden betalas av låntagaren, som även är skyldig ersätta den skada, som under lånetiden uppstår å bilderna. Samtidigt med portoersättningen uttages även mot postförskott hyresavgiften för en förevisning, såvida icke vid beställningen meddelats, att bilderna skola visas flera gånger, då likvid för alla förevisningarna uttages i postförskott.

Rekvisation göres hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Grönegatan 14 / Lund

eller

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

Norrandsgatan 16 / Stockholm

INNEHÅLL:

THOR HÖGDAHL: »Stenen i Grönan Dal»	94
F. WILDT: Samhället och hembygdsvården	104

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Samfundets årsmöte i Karlstad den 11—13 juli 1929. Starbäcksmedaljen.

Gravvårdspublikationen. Färgprov för putsfasader. Samfundets

anslag

87

LITTERATUR:

JOH. GÖTLIND: Jämtländska studier	109
JOH. GÖTLIND: v. Hogguer: Vildmarksliv i Lappland	110
JOH. GÖTLIND: Albert Nordberg: En gammal norrbottensbygd	110
BERTIL WALLDÉN: Ada Rydström o. Gerh. Hafström: Boken om Tjust VII	111
BENGT CNATTINGIUS: Mårten Sjöbeck: Östergötland	112
Insänd litteratur	113

MEDDELANDE:

Blekinge. Bohuslän. Dalarna. Dalsland. Gästrikland-Hälsingland.

Halland. Hälsingland. Norrbotten. Närke. Småland. Söderman-

land. Uppland. Västmanland. Västergötland. Östergötland

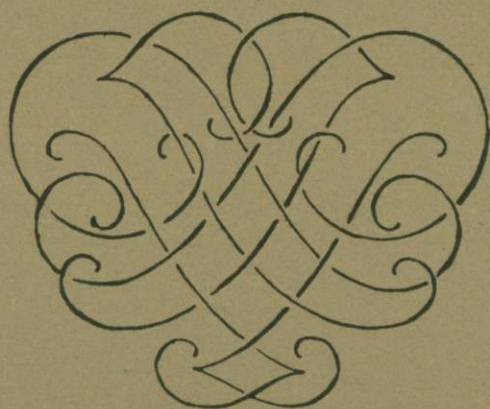
115

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvärd

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 10 FEMTE HÅFTET

1 9 2 9

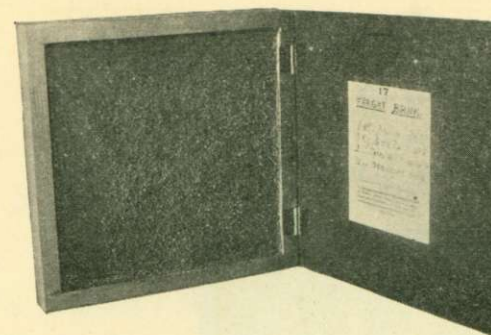
K

Her som tijn bpsla

bliffuit förwend/ lå att hon intet råkar
och dödar/ kan ihu henne til godo och
bestond bringia/ om ihu utur en wassufloodh/
rinnandes mot norr/ vidh solens uppgående
låter wassnet löpa gienom bpslepipan/
lägiandes: skint wester/ skint öster/ skint
löder/ skint norr/ lå är hon botad.

Thet säkraste remedium är förwilst/ att
ihu henne iherefter medh skidne Patroner
från Gyttopp laddar/ itth att ihemed
faller till markene att thet wildebrådth/
hwarpå ihu siktar och skinter.

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD

PUTSPROV

Sats om 20 st. Kr. 150:—

beställes hos

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅ
BIRGERJARLSGATAN 29, STOCKHOLM TEL. 9604 eller

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD SEKRETARIAT
GRÖNEGATAN 14, LUND. TEL. 275

Se artikeln i häfte 4, 1929, sid. 92!

HAR NI STUDERAT

subskriptionsinbjudan å verket GRAVKONST,
utgiven av Samfundet för hembygdsvård,
som medföljde föregående häfte

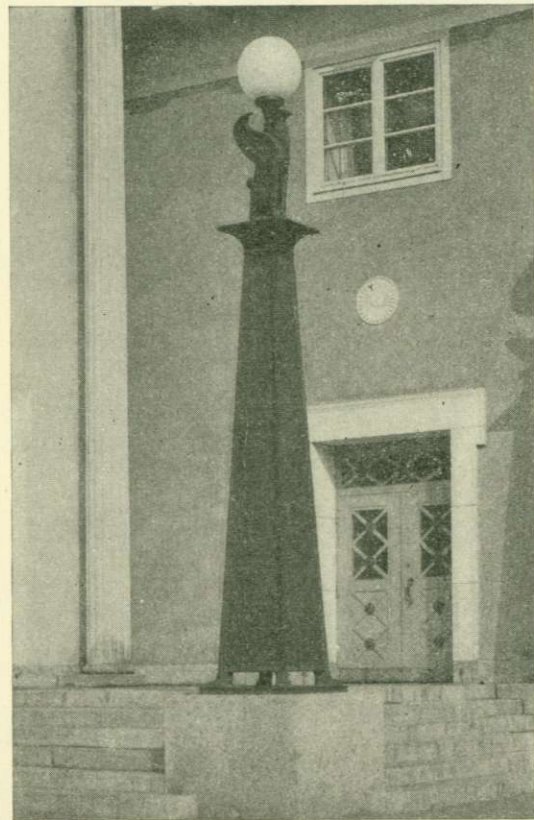
?

Observera däri det fördelaktiga subskrip-
tionspriset för samfundets medlemmar

BELYSNINGSTOLPAR

Höjd ca 4 m. Vikt pr st. 1,200 kg.

Komp. av Byggnadsrådet GEORG A. NILSSON

Utförda för Komm. Mellanskolan å Kungsholmen

NÄFVEQVARN'S BRUK

GRUNDLAGT 1623

NÄFVEQVARN

GRUNDLAGT 1623

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Ny medlem i Samfundets styrelse.

Såsom i föregående häfte i korthet omnämndes, utsågs vid årsmötet i Karlstad intendenten Sigurd Wallin till medlem av samfundets styrelse efter framlidne fil. d:r Gustaf Upmark, Nordiska Museets styresman, vilken tillhört samfundets styrelse alltifrån dess stiftande.

Genom Sigurd Wallins val till medlem av styrelsen har densamma tillförts en framstående arbetskraft, framförallt på det museala området, som ju spelar en betydande roll inom hembygdsrörelsen. Dessutom bliva genom valet av Sigurd Wallin förbindelserna med Nordiska Museet obrutna och även med huvudstadens ledande hembygdsförening, Samfundet S:t Erik, där Wallin likaledes efterträtt Upmark som sekreterare.

Sigurd Wallin är till börden sörmlänning och bedrev till en början universitetsstudier i Upsala, där han avlade fil. kand. år 1911. Fil. lic. avlade han i Stockholm 1917.

Sin museimannabana började han 1912 som intendent vid Hälsingborgs museum. Under åren 1913–1916 tjänstgjorde han som amanuens vid Husgerådkammaren och har sedan dess varit knuten vid Nordiska Museet först som amanuens och från och med 1924 såsom intendent, och det är också huvudsakligen i detta museums tjänst han gjort sina synnerligen betydande insatser som museiman. Bland hans större arbeten här må nämnas flyttningen av Seglora kyrka och Hazeliushuset. I viss mån har han också upptagit den framstående museimannen

Axel Nilssons mantel såsom specialist på rent museitekniska frågor, även de, som röra uppställningen i för utställning speciellt byggda lokaler.

Vidare har Wallin nedlagt ett betydande intresse och arbete på undersökningar ute i landet. Sålunda tog han initiativet till de av Nordiska Museet ledda prästgårdsundersökningarna och har därjämte lett övervägande delen av dess herrgårdsundersökningar under senare år. Han är också arbetsledare för snabbinventeringen av Sveriges kyrkor.

Ett betydande arbete har Wallin även nedlagt på museets publikationsverksamhet. De s. k. stilböckerna redigeras helt och hållet av honom och även en bok som den ståtliga festskriften till Upmarks 50-årsdag torde aldrig ha tillkommit utan hans uppoffrande arbete.

Hans stora förmåga på det museala området har emellertid även kommit andra samlingar än Nordiska Museets till godo. Så har han utom Hälsingborgs museum även ordnat ett flertal andra provinsmuseer, t. ex. Örebro, Kalmar och nu senast Härkeberga komministergård. Ordandet av Örebro museum torde särskilt för sin tid böra betraktas som banbrytande, ehuru installationen sedermera blev förvanskad.

Sigurd Wallin har även en betydande litterär produktion på det konst- och kulturhistoriska området bakom sig. Bland annat må nämnas Lars Hallmans beskrivningar över Blacksta och Wassbro socknar från 1748 och 1759, utgivna 1917 samt första delen av »Sengotiskt monumentalmåleri i

Sverige», utgiven samma år tillsammans med Henrik Cornell och behandlande Albertus Pictors målningar i Härkeberga kyrka i Uppland. Vidare har han utgivit ett arbete om Seglora kyrka på Skansen samt de ovannämnda stilböckerna, omfattande »Svensk rokok», »Fredrik I:s tid», »Karl Johansstilen» och »Gustaviansk stil». Ävenledes har han redigerat band 6–8 av det för hembygdsvården så betydelsefulla verket »Gamla svenska städer».

Värdefulla insatser på hembygdsvårdens område har han dessutom haft tillfälle att göra i egenskap av medlem i Rådet till skydd för Stockholms skönhet samt såsom sekreterare i Samfundet S:t Erik.

Personligen är Sigurd Wallin en anspråkslös och tillbakadragen natur, som i sin verksamhet främst drives av kärleken till själva uppgiften och som i tysthet utan yttre åthävor genomdriver sina idéer och fullföljer sina ofta maktpåliggande uppdrag.

Samarbetskommitté för folkminnesforskning.

Den vid årsmötet i Karlstad tillsatta kommittén för folkminnesundersökning har beslutat föreslå styrelsen utgivande av en kortfattad handledning för insamlingsledare, vilken skulle tryckas som uppsats i Tidskrift för hembygdsvård och dessutom spridas i särtryck. Vidare har kommittén beslutat att hos styrelsen anhålla om att densamma måtte låta trycka och tillhandahålla uppteckningspapper med och utan text enligt visst formulär samt blanketter för biografiska uppgifter.

Under året kommer en hänvändelse att riktas till samtliga större hembygdsorganisationer för att söka få till stånd en hela landet omfattande pristävlan rörande ämnet »Vårhalvåret i tro och sed». En årlig redogörelse för de olika hembygdsorganisationernas arbete för folkminnesinsamling kommer att tryckas i Tidskrift för hembygdsvård.

KYRKA OCH HEMBYGDSVÅRD

FÖREDRAG VID SAMFUNDETS ÅRSMÖTE I KARLSTAD DEN 11–13 JULI 1929

Av Biskop J. A. Eklund, Karlstad

»**M**IN HEMBYGD». I viss mening kan det kanske sägas, att den bygd man så nämner icke kan vara mer än en. Det är med hembygden som med hemmet och jaget. De kunna icke riktigt existera i flertal. »Hembygden i allmänhet» får nog över sig ett överklighetsdrag. Min hembygd i ordets personliga färg är bygden kring hemmet där jag var barn.

Det kanske därför kan försvaras, om jag något »osakligt» och personligt och västgöta-lyriskt börjar med min egen hembygd där borta hinsides Vänerens vatten.

En rätt så oansenlig rad av skogklädda gråstensberg går fram över Västgötaslätten. Vid skogranden nedanför låg mitt hem. Gick jag upp på någon av höjderna, på Åsbo klint eller Ryda berg, låg hembygden där för ögat med sina vida vyer. På vänster hand såg man bortåt ett femtal mil till Kinnekulles hjässa. Mitt framför låg Billingen som ett blått band på ungefär samma distans. På höger hand låg Mösseberg, ej fullt så långt borta. Och närmare låg höjden, där Edsvära kyrka är byggd och där lagman Karle av Edsvära i fordomtid hållit ting.

Livet igenom följer mig ju denna tavla som en levande verklighet i min själ. Och jag vet att allt det bästa vari min ande lever, det har jag fått där hemifrån. Mitt liv är än i dag ett utflöde ur hembygdens liv. Och det i djupaste betydelse. Även i det innersta andliga kan jag icke och vill jag icke sakna denna vy, som spänner himmelens valv över en väldig vidd av Guds jord, av Guds blommande gröna eller vintervita jord, där oändligheten begränsar de milsvida rymderna.

Man gick nog aldrig upp på klinten utan att än en gång räkna kyrkorna man kunde se. De voro olika många vid olika sikt. Ofta och väl flerstädes mera än det andra tiotalet. Skarpt glänste guldgulan på Skarstads torn. Gråa voro Levenes och Salebys höga spiror. Men de flesta kyrkorna voro vita och lyste fram mellan lundarnas träd.

Mitt andliga liv levde jag i dessa de många kyrkornas bygd, omkring dem och inne i dem. Och när jag efter årtionden genom studier fått veta vad andelivets historia var, så knöt sig den vy över andevärlden, som följt mig genom levnadsåren, den knöt sig, även den, vid hembygdsbilden, som jag bar i min själ.

Se hem vid hem, så långt mitt öga når!
Från Väterns vågor intill Vätterns strand
ett skördars hav i djupa böljor går
i Västergötland, i min barndoms land.

Av män som somnat in i Kristi tro
tätt byggdes där med stark och idog hand
de vita kyrkorna i lundars ro
i Västergötland, i min barndoms land.

Se långt i solljust fjärran Kullens krön!
Än strömmar källan, där Sankt Sigfrid stod
när Sveriges konung böjde knä till bön
och helga flödet rann ur nådens flod.

Se Billingen i horisontens blå,
där Warnhem låg i blommig sommarskrud!
Än ur den stilla dalens tysta vrå
åkallan stiger dag och natt till Gud.

Se hän mot höjderna, där männens ring
till fred och frälse slöts på kampens dag,
där lagmans första ord på göters ting
var: Kristus först, den förste i vår lag.

Än är dock fridens Gud den ängden huld:
än strålar kyrkans kors i gyllne ljus,
och av Guds klara himmels rena guld
än rutor glimma i de röda hus. — —

Men endast några korta veckor har västgötabarnet som man arbetat i hembygden.

Och skall jag nu kunna kasta om och tala om hembygden i flertal?

Ja, jag kännes verkligen vid det faktum, att jag även annorstädes har fått känna hembygdskänslan på nytt. Och »kyrkokänslan».

Jag ägde dem under två tidsrum, när jag från Uppsala slottsvall såg ut över den bygden. Vem minnes ej, huru även där kyrkorna träda fram: domkyrkospirorna, Gamla Uppsala vid högarna, Vaksala spetsiga torn och Danmarks kyrkomurar? Och jag såg under ett femtal år med hemkänsla över Kalmarsund, såg raden av Ölands kyrkor på ömse sidor om den, som än i dag bär namnet från förkristen tid: Torslunda.

Och nu, det bekänner jag ibland, utan att det kränker min gamla kärlek, är min hembygd och mina barns under det sjunkande livets år, ja, den är belägen här, där en gång Adalvard och hans efterföljare predikade kristen tro.

All olikhet till trots, det råder djup andefrändskap mellan syskonbygderna. Även i naturen. De vida vyerna finnas också här. Även här är det gott om rymd för det spanande ögat, vare sig blicken går utefter sjöarnas längd eller stiger åsarnas trappa uppför, såsom vid sommarhemmet i Värmelns dal eller däruppe i norr från Vitsandshöjden eller Aspberget.

Och lika kännetecknande präglas också här vyerna »i kyrkoton». Vid Daglösen, sedd från »världens vackraste kyrkogård», där John Ericssons sista vilohem är byggt, där är kyrkan i hertig Filips stad det mest talande. Fryksdalen: Kils kyrka, som nu vådelden stympat, vid sydspetsen; de båda Ämtervikarna; Sunne; Lysvik; Torsby — de äro var för sig avgörande riktpunkter för ögat. Värmeln prunkar med Brunskog, må vara att den kyrkan blev som bondbruden ny och grann; men den står ändå stolt i solskenstider. Glafs fjordens kyrkvik står i norr med två kyrkor; och huru härligt ligger ej Stavnäs vid en av Glafs fjordens flagor. Det är på samma sätt söderut. Väster-Silen börjar vid kyrkan i Silbodal och som en vit svan simmar Vårvik på dess vågor. När båten på Lelången stävar från hamn till hamn, så följer Torrs kogs kyrkobil med en rundlig del av resdagen. Man visste, var man skulle lägga kyrkorna, för att de skulle predika för bygdens folk med själva sin tillvaro.

Förlåt namnen! För den, som är här hemma eller som reser här i tjugo år, får varje sådant namn välör. Det säger ett hembygdens barn mer än det, som kräver mångfalden av allmänna ord.

Jag erkänner, att ibland när jag här och där fann kyrkan människotom och likasom människodöd, då blev det mig en öde bygd. Det blev innerst inne något »tärande trångt». Och jag kunde tycka, att själva det härliga landet blev fattigt: en arm bygd, själlös, livlös, andedöd. Och jag kände nog någon gång den hemlöses ve.

Men det är icke så nu.

Och nu är det väl på tid att låta lyriken vara! —

Jag skulle ju tala om kyrkan och hembygdsvården. Och då behöver jag efter det sagda knappt bruka många ord för att mina åhörare skola förstå att för mig måste det hänga så samman, att kyrkans vård och kyrkornas med allt vad däri ligger, den måste vara och förbliva ett centralt intresse för hembygdsvården överallt i vårt svenska land.

Men då vågar jag verkligen säga, att den börjat så bli även i bygderna kring hertig Karls stad.

En tankefärd t. ex. genom Klarans dal visar, att kyrkorna äro icke förgätta av människorna vid älvens stränder. Karlstads domkyrka är förnyad. Forshaga kyrka är ny. Nedre och Övre Ulleruds och Ransåters kyrkor ha på olika tider restaurerats. Munkfors kyrka är ny. Ekshärads kyrka har genomgått en glädjande omgestaltning. Norra Ny kyrka är satt i gott stånd. Dalby kyrka är ny. I dalens närhet ha Älvsbacka och Nyskoga fått nya helgedomar.

Ja, det pågår ännu i bygderna ett rätt allmänt förnyelsearbete på hela området. Och det bästa däri är, att det mesta går alldeles spontant, alldeles som av sig självt. Församlingen, den ena efter den andra, finner det självklart att kyrkan skall vårdas. Redan själva bygdehedern kräver det. Det är alldeles uppenbart, att det är här samma vaknande sinne för pietet och tradition som det sinnelag hembygdslivets vårdare vädja till, när det gäller dyrbara ägodelar från fädernas tid.

Man kan ju tydligen finna vissa särskilt utpräglade förnyelsetider i Sveriges kyrkovård. Så har tiden mellan 1720 och 1750 varit en stark restaurationstid inom Karlstads stift. Mycket hade då fått stå tillbaka under det stora nordiska kriget. Och behovet var säkert stort. Men så kom just då den pietistiska väckelsens ström. Våra i Sibirien fångna karoliner kommo hem, luttrade i lidandet och fördjupade i sin kristna tro. Och det blev kyrkobygge bygderna runt. Jag räknade en gång att inom stiftet ungefär 60 kyrkor under den angivna perioden nybyggdes eller restaurerades. Våra kyrkors främste kännare professor Kjellin torde kunna giva ett mera bestämt vitsord, om jag tagit miste eller räknat rätt.

Jag vågar således säga, att tiden från sekelskiftet intill nu verkligen är en ny restaurationsperiod. Det är knappt att räkna som en olycka, att det här dröjde något, innan den kommit. Ty tiden före sekelskiftet var ju ingalunda lycklig i sitt arbete på detta fält. Det sistförflutna skedet har däremot haft en större förmåga att göra de förut ofta kala, färglöst kyliga och stämningslösa kyrkointeriörerna varmare i ton och intimare i stämning. Ja, stundom hava kyrkor av särdeles litet tilltalande utse-

ende blivit helt förändrade genom jämförelsevis enkla medel. — De kyrkor, som under ett par årtionden genomgått en mera genomgripande förnyelse, uppgå redan nu till ungefär ett 60-tal.

Nybyggnaderna äro, av det skäl att redan fäderna gjort sitt verk, icke så många. Men det kan i detta fall sägas, att jag vet knappt något som i så hög grad bidrager att göra ett samhälle till ett levande helt, en stad till en stad, en bygd till en bygd, som då den ena kyrkan knyter det hela samman. Det har haft och det får en djupgående betydelse för det unga Arvika, att det just fick fira sin födelse som stad med invigning av sin nya kyrka. Och för mina känslor såsom biskop och en församlingarnas älskare hava de två nya brukskyrkorna i Munkfors och Forshaga, som tillkommo under kristidens svåraste år, gjort epok i bygden. Det har likasom blivit en ny själ över dessa växande samfund sedan kyrka och kyrkogård kommit till.

Jag har sällan så klart förnummit, vad en kyrkogård betyder, som då jag kommer till dessa helgade rum, som ej funnos för ett tiotal år sedan. När jag ser familjegravarnas rad och märker, att de allra flesta ej blott äro vårdade med omsorg, utan att det ofta ligger friska söndagsblommor på kullarna, då märker jag hur illa det var, att man förut måste föra sina hädangångnas stoft milslångt bort för att kanske aldrig mer kunna besöka deras vilorum.

Ett mycket betydelsefullt arbete har också eljest nedlagts på kyrkogårdarna. I ett stort antal fall hava utvidgningar och nyanläggningar skett. Visitationerna under de första åren visade emellertid, att mångestädes förefanns alltför ringa pietet. Mer än en gång hände, heter det i den officiella redogörelsen, att när visitor kom, man knappt hunnit med att rödja undan det värsta ogräset. Ja, kyrkogården hade till och med kunnat se ut som en nyss avröjd ljunmark. Man kan, heter det, till en viss grad avläsa en församlings känsla mot de bortgångna släkterna i sättet, varpå man vårdar eller vanvårdar deras vilorum. Man kan ju också i ej ringa mån genom yttre åtgärder fostra fram pietets känslan. Det är nog icke alltid så lätt, att få en kyrkogård i de mera nordliga bygderna rik på grönska. »Stenbunden mark och mager mo, där endast ljun vill växa, orsaka besvär». Stundom var man mycket obenägen att på ett värdigt sätt hägna gudsåkern. Dock har även däri en betydande ändring skett, om också ännu åtskilligt är att önska. Ofta hava nödhjälpsarbetena här kommit församlingarna till godo. Mångestädes resa sig nu åter de kraftiga murarna av äkta nordiskt material: den grå eller i varmare färgton skiftande stenen, som ger nästan ett intryck av oför-

gänglighet. Även de gamla överbyggda portarna börja i något fall tala om det hägnade vilorummets frid.

På övergivna kyrkorum och begravningsplatser resa sig flerstädes minnesstenar, och man torde mer och mer förstå vad den helgd innebär, som pieteten kräver.

Med ledsnad ser man dock, att smaken med hänsyn till minnesvårdarna ej alltid är den bästa. Fabrikaten av stora nattsvarta slipade stoder eller av stela, tunga, döda ramverk vittna ofta mer om taxeringarnas storlek än om den varma frändekärleken och om sinnet för det, som är passande. Det beror icke på storlek och pris. Det beror på formens ädelhet och det ödmjuka sinnet inför dödens majestät.

Med glädje finner man, att sinnet för det gamla, ofta med sannskyldig konst hamrade, järnkorset börjar vakna på nytt.

Dock, mycket återstår nog att göra. Och vi äldre måste lämna utförandet åt yngre och mera starka händer. Må dessa händer blott på samma gång ställas i tjänst hos ett levande andeliv. —

Det kunde redan för 18 år sedan vid prästmöte framhållas såsom en hoppfull reaktion mot de närmaste tidernas vandalism, att man åter börjat få öga för de gamla kyrkliga prydnadernas värde. Man började taga fram på nytt gamla kyrkobilder, ljuskronor och ljusstakar, brudkronor, epitafier, vapensköldar och värjor och åter uppsätta dem i kyrkorna. Men det sades då också, att troligen ännu ganska mycket låge i skräpvrå och kunde räddas, om saken i tid påtänktes. Och det erinrades om vikten att därvidlag icke döma för hastigt. Det vore på förhand ej så lätt att avgöra, huruvida en sak har värde eller ej. Och det betonades att sådana föremål, som ej lämpligen kunde komma till verkligt bruk i kyrkorummet det oaktat kunde äga ett betydande konstnärligt eller antikvariskt värde. Jag tror mig kunna giva ämbetsbröderna det vitsord, att de lagt på hjärtat uppmaningar att häri vara noggranna.

I samband med restorationerna hava ju ofta nya altarklädnader och andra paramenta anskaffats. Vad själva kyrkokonstens innersta uppgift angår, får jag emellertid erkänna, att jag sällan sett något nytt, som gjort mig glad. Våra konstnärer stå ännu för lågt på andelivets scala sancta för att kunna gestalta ett Kristus-anlete på en altarbild. Det är ofta samma främmandeskap och oförmåga, som den litterära produktionen visar. Man förstår icke ens, huru illa försöken slå ut. —

Det framgår av det sagda, att jag betraktar en bygd, denna begränsade del av vårt Sverige, som ett levande helt. Bygden lever i anden ett gemensamt liv. Och på vården av detta andeliv är det ytterst det hela beror.

Men vid livets fostran och vård kan man och bör man och måste man gå skilda vägar.

Den ena vägen går mera inifrån och utåt. Den söker direkt nå livets centra i tro och tanke och vilja och sed. Den syftar att stärka de faktorer i den inre världen, där religion och sedlighet, livsåskådning och karaktär danas. Den vägen är det ju vi präster och kyrkans människor söka gå.

Vi göra det med klar blick på följderna. Vi veta, att vad vi så kunna vinna till människoväsendets förädlande, det blir en vinning även för all den yttre kultur, som ter sig i bo och bygge och i materiens gestaltningar, alltifrån konstens högsta alster i färg och form till det enklaste redskap i hantverkarens bod och vävnaden i en husmoders förråd.

Men den andra vägen går utifrån inåt. Och den är lika nödvändig att gå. När snidaren skär sitt tänkta mönster i ädelt trä, så återverkar hans gärning till daning av hans egen själ. Man kan ju läsa mycket om ett folks inre skapande kraft, om man studerar, huru deras arbetare diktat t. ex. i hamrat järn. Vi hava här i Värmland glädjande exempel på vad här en god tradition kunnat bringa till stånd. Ty det som så skapas, det verkar som en eggande predikan på yngre släktled. Det är detta som hembygdsvårdaren vet. Och även kyrkomänniskan bör veta det. Däri ligger just raka motsatsen till vad man kallar materialism. Ingen, som har människoväsendet kärt, bör säga klandrande ord om denna väg, som går från tingen till själen, från saken till livet, från materien till anden.

Men det är i mina tankar alldeles nödvändigt, att man städse vet: allt beror till sist därpå, att man verkligen når fram till själen och anden. Annars kommer det hela att slå slint. Ty om själarna ej äro med, blir det hela ett tomt sken. —

Det var min uppriktiga avsikt, att vara snäll hela dagen i dag. Alltså ville jag icke på nytt börja strid, ej ens striden mot den konstnärliga och övermodigt estetiska nihilism, som hört till mina arvfiender sedan snart femtio år. Men jag bekänner, att jag saknar all respekt för allt, som vill sätta sig över andelivets djupare krav. Jag har exempelvis ingen förmåga av tolerans inför det kulturella koketteri, som så håller på Birkas hedendom, att den icke kan fördraga ett kristet kapell i Ansgarii stad. Det stämmer illa in med den idé vi gjort oss om hembygdsvårdens rätta art.

För mig är det så, att ingenting vore mera främjande för både konst och vetenskap och för vår klena om också svällande litteratur än en omvändelse inåt mot livets djupare sfärer. Det kunde Sverige behöva. Och lika främjande för vårt land och vårt folk vore en sådan omvæn-

delse för vår skrala politik. Det gäller här vårt fria andeliv, vida mer än det statliga kulturella maskineriet.

Politik! Det hör inte hit! Nej! Men det bör inte heller höra hit. Jag ville, med den djupa misstro och den uppriktiga leda jag har vid nästan allt som smakar stat, jag ville varna hembygdernas vänner för den allfamnande moderna statens växande våld. Allt vill i våra dagar gärna mynna ut i ett statligt ämbetsverk omedelbart under kungl. majestät med allmakt att kontrollera hela Sveriges land. Snart är väl intet folk så infamt regerat som vårt; jag tänker på Hamlets ord. Och knappt något är så i oändlighet »styrt». Vi få snart knappt tänka en tanke eller skriva ett blad eller väva en kyrkodik, utan att någon styrande stockholmsherre skall bestämma över vårt verk.

Jag misstror med full uppriktighet denna allvåldiga stat. Jag vet, att det, som genom ett namnmissbruk kallas kungl. majestät, nu fullt lagenligt kan falla i händerna på vem som helst. Då jag för ett statsråd bekände denna min enkla tro, tog han det visst mindre humoristiskt än jag. Men det var ändå bara min uppriktiga tro. Precis vem som helst kan ju hos oss realiter varda vårt kungliga majestät. Den instansen är den mest hållningslösa och mest oberäknliga och minst förtroendevärda i hela vårt offentliga liv. Vi böra vara försiktiga med kungl. majestät.

Och ej minst på området för vården av kyrkoliv och dess skapelser är det i Sveriges historia just staten, som varit den stora vandalen. Det var staten i Gustaf Vasas person, som övat det hårdaste vandal-våld på det kyrkliga konstlivets område. Det var staten, sjunken i frihetstidens fala parlamentarism, som raserade mången ädelt bygge i de »måttliga huvarnas» tid. Det var staten och dess officiella ämbetsverk, som ersatte kanske hundraden av medeltida tempel med Bernadotteska kyrkolador. Det var staten och dess officiella organ, som ännu i våra unga år; i Oscar II:s och Helgo Zettervalls och Carl Rupert Nybloms tid, gjorde Uppsaladomen till ett minnesverk av modernt cementeri. Sådant kan hända än en gång, så skral som den moderna statens andekraft är.

Må därför allt, som göres och åsyftas, när det gäller att höja bygdernas liv inom de sfärer vi berört i dag — må det söka sig djupare in mot andelivets flöden, än där nutidstankarnas ytvatten strömmar fram, det må nu vara i estetik eller politik. Ännu lever alltför mycket kvar av ett torftigt släktleds andefattiga idéer.

Låt oss då hellre gå tillbaka, tillbaka till mera skapande tidevarv och så av dem lära och låta ett yngre släkte lära sig att skapa på nytt. Det tillhör förrådet av mina privata slagord att säga: Reaktion för framåt när man återgår till ett bättre.

Om vi så göra i mången sak, där det gäller form och färg och äkta material, det behöves icke mindre utan mer, då det gäller liv och ande. Och — det är mitt första och sista ord: allt beror på hur det är ställt med själva det inre livet. Och även bygderna hava »en själ», ett tänkande liv, en kännande och skapande ande.

SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD ARBETE FÖR FRÄMJANDE AV GODBYGGNADSKULTUR

FÖREDRAG VID SAMFUNDETS ÅRSMÖTE I KARLSTAD DEN 11-13 JULI 1929

Av arkitekt *Rolf Bolin*, Stockholm

DET ÄR nu länge sedan de sista resterna av nedärvd god hantverksskicklighet och säker traditionell formkänsla inom byggnadskonsten förintades. Inför de kraftiga stormar av nya impulser som den industriella utvecklingen drog med sig, inför de utländska förebildernas söndertrasande inverkan kunde den vackra vädningen ej hålla samman. Hål efter hål revs upp i den. Den syntas vara dömd till fullständig förintelse.

I känslan därav begynte Samfundet för Hembygdsvård sin verksamhet. Det ville göra uppenbart skönheten i äldre tiders byggnadssätt, åter väcka till livs formsinnets balans och blicken för landskapets egenart.

Som en följdriktig reagens mot det andliga förfall och den förflackning, vilka präglat byggnadskonsten under denna tid av blomstrande materiell odling, framkom denna impuls av tillbakaseende.

Men frestelsen låg nära att endast se till ytan. Det var så lätt att falla tillbaka på det »gamla goda» utan att närmare göra klart för sig dess sammanhang med en ny tid med andra anspråk, andra förutsättningar. Det var delvis en förnyelse, som krävdes, för att råda bot mot det onda, visserligen med upptagande av det sunda och livskraftiga i gångna tiders byggnadssätt och med hänsyntagande till de sociala, ekonomiska och tekniska resurser och krav, som förefunnos.

I den avsikten har Samfundet sedan ett tiotal år inriktat sitt arbete för främjande av en god byggnadskultur, pro primo på en omfattande yrkesutbildningsverksamhet avsedd att skapa en kår för Samfundets strävanden förstående yrkesmän, pro secundo på en till en bredare allmänhet riktad informationsrörelse samt pro tertio på konsultationsverksamhet, avsedd att bistå såväl privata som byggnadsnämnder och andra myndigheter med råd, anvisningar och ritningar.

Den förstnämnda av dessa verksamhetsgrenar är ännu så länge den, som tagit de fastaste formerna.

Genom årligen hållna byggmästarkurser till ett antal av 3 å 4 samt genom den permanenta byggmästarskolan vid Hvilans folkhögskola i Skåne har den pedagogiska insatsen till förkovran för byggnadsfackmän inom landet ej varit utan betydelse och kommer med all sannolikhet att lämna spår efter sig.

Byggmästarkurserna förläggas till skilda delar av landet, exempelvis ha sådana avhållits i Umeå, Skellefteå, Gävle, Bollnäs, Falun, Örebro, Nässjö, Värnamo, Karlskrona, Simrishamn, m. fl. orter.

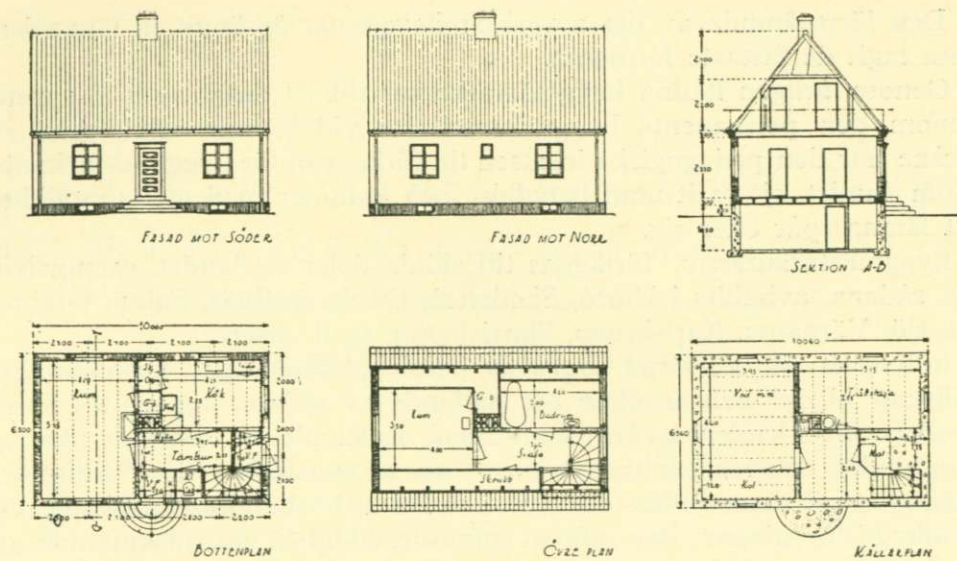
Initiativet till kurserna tages av hembygdsföreningar, hushållningssällskap el. dyl. och ansökan om hållande av sådana ingives till Samfundets för Hembygdsvård sekretariat. Kostnaderna bestridas lika av Samfundet och resp. initiativtagare. Genom statsbidrag har Samfundet möjlighet till detta understödande. Landsting, hushållningssällskap samt hembygdsföreningar visa oftast stor offervillighet vid tillskjutande av medel för ett möjliggörande av dessa kurser. Lärarekrafter bestämmas av Samfundet och godkännas av skolöverstyrelsen, som även utser inspektor för kursen.

Deltagare vid dessa kurser kunna dels vara erfarna yrkesmän, som önska vidga sina kunskaper inom facket eller förkovra sig för fortsatt självstudium, dels mindre erfarna och noviser, som givas en möjlighet att erhålla de primära begreppen rörande yrket och därigenom blicken öppnad för dess förutsättningar och möjligheter.

Då tiden, varunder kursen pågår, måste begränsas till den kortast möjliga, c:a 10 dagar och elevmaterialet oftast är relativt otränat för ett tillgodogörande av undervisning i form av föreläsningar, bedrives densamma i största möjliga utsträckning med visuellt stöd för minnet i form av skioptikonbilder, tabeller samt av diktamen i sammanträngd form av fackuppgifter.

Den möjligast allsidiga orientering av till facket hörande ämnen behandlas under kursen: materialläran innefattande trä, tegel och betong, isoleringsproblemet för värme och ljud, byggnadstekniken såväl berörande stomme, som uppvärmning, materialbehandling m. m. Tillika hålles koncentrerade föreläsningar i stadsplanlära och lagstiftning, om lantmannabyggnader, om byggnadsskicket inom landet förr och nu o. s. v.

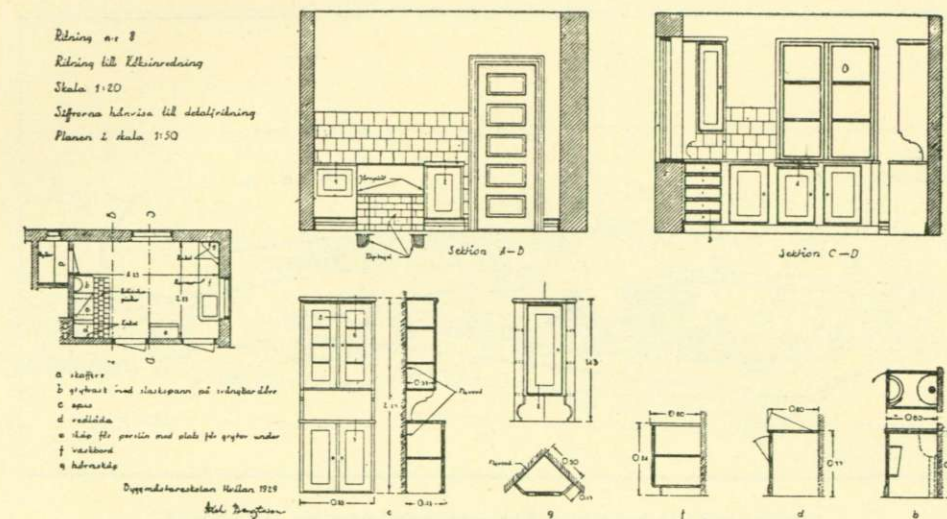
En icke oväsentlig del av undervisningen berör byggnadens inre och yttre gestaltning. Det kan synas problematiskt att på denna korta tid kunna delgiva eleverna några kunskaper av värde för fortsatt tillämpande i detta synnerligen omfattande ämne. Men genom att huvud-

Förslag till arbetarbostad för en familj.
Samfundets byggmästareskola i Åkarp 1929.

sakligen lägga undervisningen med tanke på att för eleven öppna blicken för formens och proportionernas inbördes relationer d. v. s. för kompositionsproblemet såväl vid plandisposition som byggnadens yttre gestaltning, torde undervisningen äga förutsättningar att giva resultat. Åskådningsundervisning tillämpas härvid i möjligaste utsträckning, dels genom visande av skioptikonbilder med beispiel und gegenbeispiel, dels genom att eleverna enligt fritt val få uppgöra ritningsförslag till någon mindre byggnad, vanligtvis egna hem, men förekommer även att de gå in för lantmannabyggnader, mindre skolhus, affärsbyggnader på landet el. dyl.

Det har framförts betänkligheter emot denna del av undervisningen, vilken skulle resultera i att en osund konkurrens skapades gentemot arkitekterna. Icke att förglömma är dock, att eleverna rekryteras till största delen från landsbygden kring samhällena där kursen avhålls, och att för de uppdrag det kan bli fråga om, sakkunnig rithjälp inom räckhåll oftast ej finnes att tillgå. För övrigt tror jag mig kunna påstå att resultatet sett på lång sikt ifråga om byggnadskulturens höjande inom landet, med undantag av de större städerna, ytterst ligger i händerna på byggmästarna, som ju alltid komma åtminstone för de mindre arbetsuppgifterna att förbliva byggherrens förtroendeman i första hand.

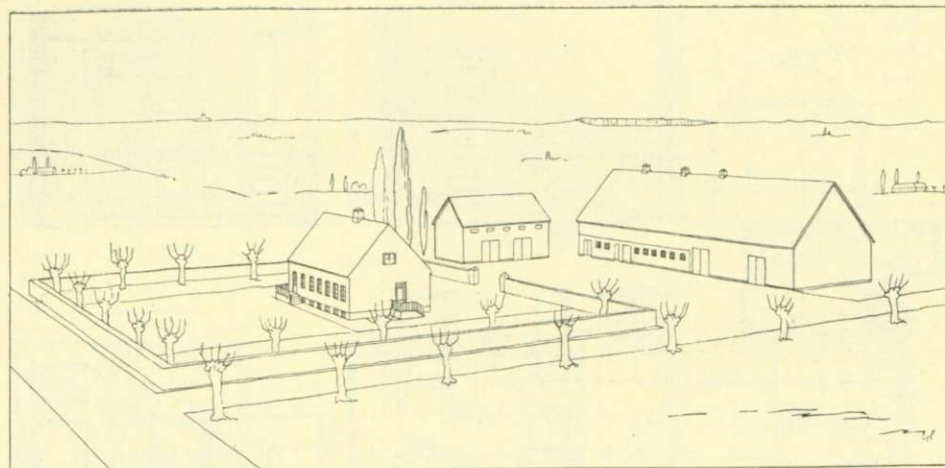
Köksinredning.
Samfundets byggmästareskola i Åkarp 1929.

Det skulle kunna göras den erinran mot undervisningen i byggnadsritning, att eleverna under den korta tid, kursen varar, ej skulle kunna förskaffa sig så stora färdigheter däri, att de sedan på egen hand skulle kunna gå i land med de uppdrag, som föreläggas dem. Måhända finnes grundad anledning därtill, men erfarenheten har givit vid handen, att förvånansvärt goda resultat utvinnas såväl i disponering av uppgiften i sin helhet, som vad beträffar rittekniken d. v. s. att föra penna och dragstift, vilket senare ej är oviktigt för åskådliggörande av intentionerna.

Mycket talar sålunda för ett återvändande till gångna tiders byggmästarutbildning, då ju de facto arkitekten och byggmästaren oftast rymdes i samma person. Därigenom skapas en grundval för allmänare förståelse för de etiska värden, som ett vårdande av landets bebyggelse har att ge.

Ett allsidigt belysande av byggnadsfackmannens arbetsuppgifter, som dessa kurser främst strävar att uppnå, torde dessutom utgöra en välgörande uppfostran i självkritik och förmå yrkesmannen att vid mera krävande uppgifter känna sin begränsning och hänvisa till fackutbildad arkitekt.

Som ett vidarebyggande på byggmästarkursinstitutionen kan byggmästarskolorna betraktas. Tillsvidare finnes därav endast en sådan, nämligen Hvilans folkhögskola i Skåne. Undervisningen vid denna omfattar en tid av 3 månader från januari till april, och självfallet är, att

Typritning till bondgård för sydligaste Sverige. Perspektiv.
Ur Samfundets samlingar av mönsterritningar till lantmannabyggnader.

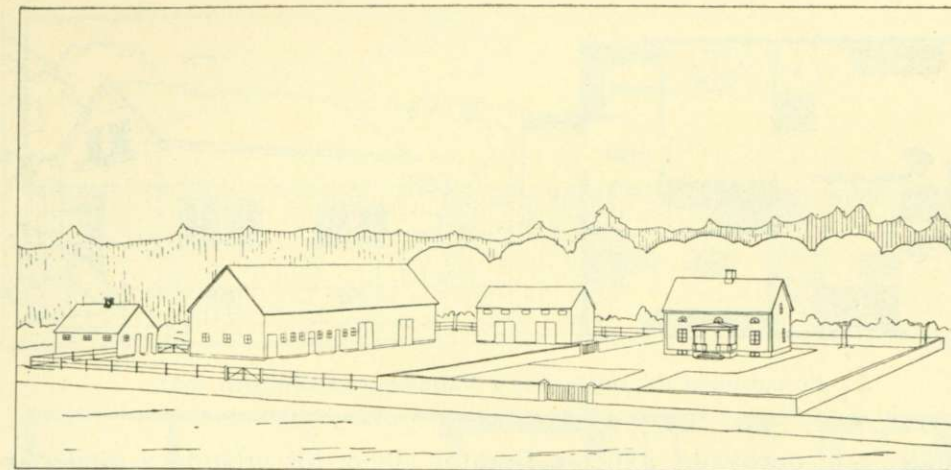
bibringandet av kunskaper åt eleven vid dessa kan ske mera grundligt än under de kortare byggmästarkurserna.

Under de tre år, skolan varit i funktion, har elevantalet varit det största möjliga, som kunnat tagas emot och tillfredsställelsen med undervisningen bland eleverna allmän, varför exemplet manar till efterföljd.¹⁾

Vid sidan av den ovan ömtalade yrkesutbildningsverksamheten, som syftar att gå till botten med problemet: landets ändamålsenliga och goda bebyggelse genom utbildande av en stam goda yrkesmän, bidrar samfundet till en allmännare förståelse av hembygdens vårdande genom en omfattande informationsverksamhet. Denna upptar bl. a. utgivande av publikationer bl. vilka kunna nämnas Bostadsbyggande och hembygdsvård av stadsarkitekt Sigurd Westholm, Tidskrift för Hembygdsvård m. fl. samt genom utarbetande av typritningar såsom till gravvårdar, lantmannabyggnader m. m. I förbigående kan nämnas att de gravvårdstyper, som förlidet år voro utställda inom Seglora kyrkogård på Skansen, voro utförda efter ritningar, uppgjorda på uppdrag av Samfundet och ingå i den typsamling, som inom kort kommer att givas ut i bokform.

Under arbete är även uppläggande av ett materialtekniskt, ambulande museum som bl. a. skall upptaga putsfärgprover utförda av vår

¹⁾ Vid tryckandet av föredraget har redogörelsen för undervisningen vid byggmästarskolan på Hvilan uteslutits och hänvisas till artikel av F. Beijer, i Samfundets Tidskrift år 1928.

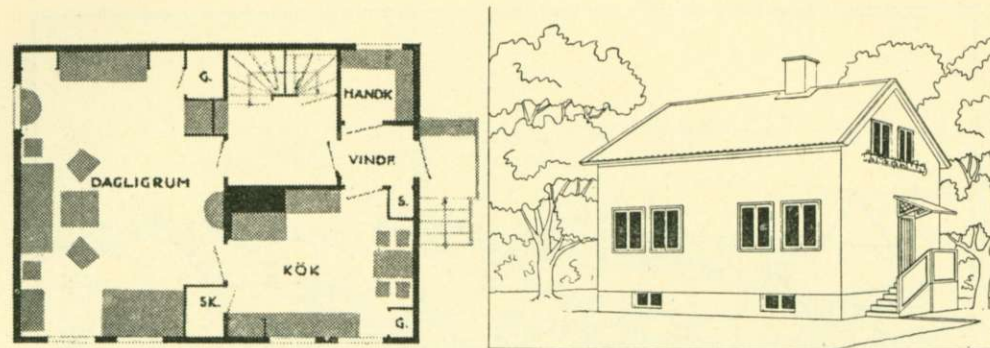
Typritning till bondgård för mellersta Sverige. Perspektiv.
Ur Samfundets samlingar av mönsterritningar till lantmannabyggnader.

främsta expert inom området, Filip Månsson i Stockholm. De genom samfundets försorg vunna erfarenheterna inom detta relativt outredda gebit inom färgtekniken kommer att ställas till allmänhetens förfogande genom distribution av färgproverna i serier om c:a 20 st.

Till informationsverksamheten kan även föras den insats Samfundet gjort vid den utställning, som denna sommar äger rum i Karlstad.

Genom det stora förtroende Värmlands läns hushållningssällskap, främst dess ordförande landshövding Unger samt utställningsbestyrelsen visat Samfundet genom att uppdraga åt dess byggnadsbyrå att uppgöra ritningar till mindre lantgård, avsedd att exemplifiera en egna-hemstyp inom länet med jordbruk om c:a 15 tunnland har Samfundet satts i tillfälle att förverkliga ett eget hem i enlighet med de riktlinjer Samfundet uppdragit därför.

Byggnadsbyrån har därvid sökt giva uttryck för sin strävan och sökt göra en byggnad, som på sätt och vis skulle kunna betraktas som en programförklaring. Byrån har så fattat sin uppgift, att dess hembygdsvårdande syfte icke nödvändiggör ett fasthållande vid vissa byggnadsdetaljer eller konstruktioner, som ytligt sett kanske äro bygdetypiska men i vår tid icke blott onyttiga utan oftast direkt fördyrande och försämrande. Byggnadsbyrån anser, att Samfundets syfte bäst gagnas genom att byggnadsskicket väl följer en modern tids utveckling med dess ökade fordringar på komfort och hygien. Däremot bör en dylik utveckling bygga på traditionell grund och icke vara överdrivet känslig för främ-

Bostadshuset till småbruket å Värmlandsutställningen 1929.

Ritningar utförda av Samfundets byggnadsbyrå.

mande och oprövade nyheter, framför allt ej för utländska moderiktningar. Landsbygdens byggnadsproblem är i lika hög grad som stadens icke endast en konstnärlig angelägenhet utan en teknisk, ekonomisk, social och hygienisk fråga.

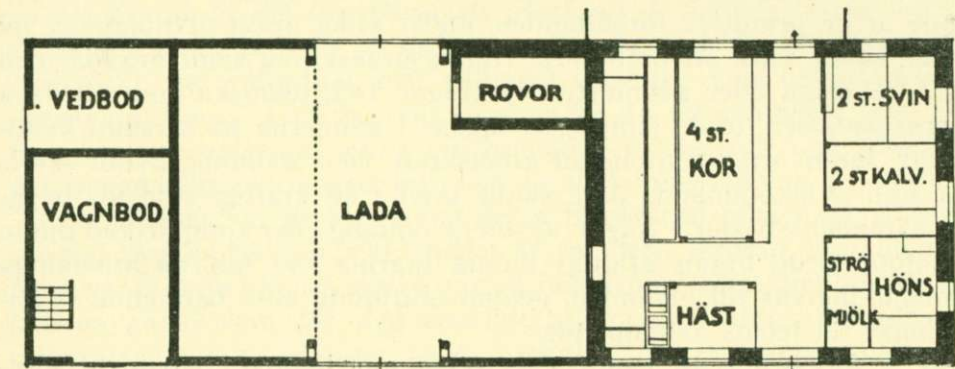
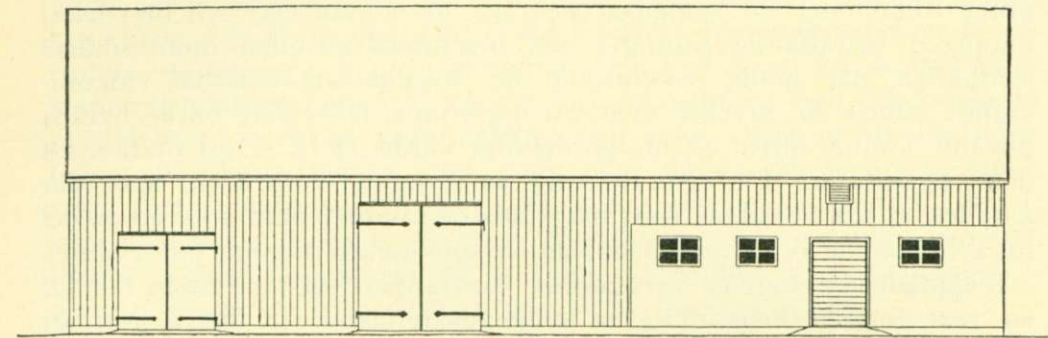
Förverkligandet av detta program söker byggnadsbyrån nå genom ett sunt tillämpande av nya byggnadsmetoder, material, planlösningar etc. vid uppgörande av byråns förslag och ritningar.

För att även nå en större allmänhet, som direkt anlitar byrån, arbetar denna även på andra linjer såsom genom utgivande av mönsterblad för byggnadsdetaljer o. dyl.

Emellertid torde byggnadsbyråns rent konsultativa verksamhet knappast komma att bli av mera genomgripande betydelse.

Byråns arbetsuppgifter måste läggas på en bredare bas, än vad dessa sporadiska insatser utgöra och i arbetet som rådgivande och granskande institution torde den finna det verksamhetsfält, där förverkligandet av Samfundets syften bäst kunna nås.

För bedrivande av snart sagt varje byggnadsföretag är kredit i en eller annan form ofrånkomlig. Omedelbart sedan de första premisserna för byggandet äro klara såsom tomts inköp, ritningars uppgörande m. m. går den byggande i författning om nödig kredits anskaffande. I regel är han då hänvisad till låneinstitutioner av ett eller annat slag, som mot säkerhet i inteckningar lämna den önskade krediten. Det vore att förvänta, att lånegivaren skulle underställa de ritningar, som ligga till grund för beräkningen av lånesummans storlek, bedömande och granskande av kvalificerad fackman. De skola ju dock på sätt och vis utgöra en pant för att de utgivna lånemedlen komma till den användning de äro avsedda för.

Ladugårdsbyggnaden till småbruket å Värmlandsutställningen 1929.

Ritningar utförda av Samfundets byggnadsbyrå.

Detta är dock i regel ej fallet. Man må dock göra klart för sig, att byggnadens värde i allmänna marknaden ej endast åsättes densamma på grundval av dess byggnadstekniska utförande utan väl så mycket med hänsyntagande till dess ändamålsenlighet och att den utföres på ett för sin uppgift och belägenhet mest passande och tilltalande sätt och för vars förverkligande ritningarna äro avgörande.

Det torde icke råda något tvivel om att Samfundet skulle nå de syften det arbetar för: att i största möjliga utsträckning inverka på byggnadskulturens höjande inom landet, genom att vid detta primära stadium kunna ingripa och avvärja eventuella missgrepp och felaktigheter i disponering av byggnadsföretaget.

Ett analogt granskningsarbete har Statens byggnadsbyrå tillämpat vid utlämnande av lån från institutionen ifråga och de erfarenheter, som därvid framkommit, skulle kunna bli vägledande för Samfundets insatser inom hithörande område.

I anslutning till ovannämnda för Samfundet föreliggande arbetsupp-

gifter tillkommer en organisationsfråga av största vikt och betydelse, nämligen beträffande ritnings- och byggnadskontrollen inom smärre samhällen, där nödig sakkunskap för byggnadsnämndernas vidkommande oftast är mycket svår att uppbringa. Därvidlag borde byråns bistånd kunna bli av utomordentligt värde. Dock är att märka, att den organisation för centralisering av byggnadskontrollen, som här antydes, ej må betraktas som byggnadsbyråns mål utan som ett medel till avhjälpande av de missförhållanden, som nu äro rådande inom landet.

Byggnadsnämndernas verksamhet inskränker sig i de flesta fall till en rent formell behandling av byggnadsärendena och tillsyn över att gällande förordningar icke överskridas. Byråns uppgift till ett förhjälpande ur de primitiva förhållanden, under vilka dessa myndigheter nu arbeta, skulle vara att ombesörja ritningsgranskning samt biträda med råd i tekniska eller administrativa frågor. Den tekniska kontrollen på byggnadsplatsen torde lämpligast läggas i händerna på särskild kvalificerad, inom orten stationerad arbetskraft. Den ställning, byrån skulle inta som ovidkommande part, skulle utgöra ett kraftigt stöd för byggnadsnämndens beslut i frågor av mera ömtålig eller komplicerad natur. Därjämte torde byrån kraftigt kunna ingripa vid fall, då bristfälliga ritningar ingivas till nämnden, genom omritning eller lämnande av anvisningar till felens avhjälpande.

Det är förklarligt, att behovet av sakkunnig hjälp till byggnadsnämndernas förfogande i äldre tider, då husbyggandet var en vida enklare sak än nu och då ännu en god tradition borgade för ordning och enhetlighet i bebyggandet, icke gjorde sig så starkt gällande; det är också tydligt att samfärdsmedlens primitiva beskaffenhet lade hinder i vägen för anskaffande av kompetenta arbetskrafter åt byggnadskontrollen i smärre samhällen, men sedan stadsbyggandets problem numera högst betydligt komplicerats och sedan nutidens kommunikationsmedel brutit den gamla isoleringen och i otrolig grad förkortat alla avstånd, borde tiden vara inne att mera allmänt ställa byggnadsverksamheten under sakkunnig ledning och kontroll¹⁾.

Man förvånas inför den liknöjdhet flertalet av våra smärre samhällen visa med avseende på förverkligandet av en effektiv byggnadskontroll. Ett inskridande till ett förbättrande av förhållandena mottas oftast med misstro, det tolkas som ett intrång på den heliga, personliga friheten. Är ej denna frånvaro av solidaritet självsvåld och, vad värre är, ett självsvåld, som drabbar hela samhället och vars följder ej utplånas

¹⁾ S. WESTHOLM, Byggnadskontrollen i äldre och uppväxande samhällen, Tidskrift för hembygdsvård, 1927, sid. 165 ff.

under generationer. Res genom landet med ögonen öppna och med kritiklusta. Låt ej ett upprepat beskådande av liknande aspekter få avtrubba skönhets- och ordningssinnet! Och vad ha vi att skåda? Våra stationssamhällen kunna överlag liknas vid ostädade rum, där möblerna insatts utan inbördes sammanhang och utan tanke på trevnad eller behag. Möblerna kunna vara goda eller dåliga, det senare är oftast fallet, men totalintrycket blir ogästvänligt och beklämmande. Likaväl som människor dömas allt efter den ordning, de visa inom hemmet, likaväl måste samhällena bli delaktiga av samma omdöme kanske ej av vår generation men desto strängare av de efterföljande.

Och de människor, som äro hänvisade att dväjas där kanske under en hel livstid, är det för djärvt att påstå, att de influeras av denna brist på skönhet, denna brist på ordning och reda. Och för samhället självt. Äger icke ett välordnat och välbyggt samhälle vida bättre förutsättningar att bestå i konkurrens med andra än ett samhälle, vars planläggning och utseende vittna om bristande förutseende och tillsyn och där byggnadernas art röjer frånvaro av sakkunnig ledning och kontroll?

Erfarenheten har givit svar på dessa frågor och ådagalagt, att kravet på god byggnadskultur icke endast är en ideell fordran, utan att det är fotat på ekonomisk och social grund och denna erfarenhet bör för samhällena såväl som för den enskilde utgöra en kraftig uppfordran att tillvarataga vunna framsteg såväl i tekniskt och ekonomiskt hänseende som i allt, vad som skänker bostaden och samhället trevnad och behag.

M E D D E L A N D E N

Vitterhetsakademins riksdagspetita.

Vitterhetsakademien begär i sina riksdagspetita för budgetåret 1930—1931 en ökning av anslaget till fornlämningarnas vård med 12,000 kronor från nuvarande 8,000. Likaså begäres ett från 10,000 kronor till 15,000 kronor höjt anslag till inventering av landets fornminnen, varigenom det viktiga spörsmålet om fornminnesinventeringens nyttiggörande för praktiska behov skulle erhålla en provisorisk lösning.

Till inventering och konservering av historiska museets samlingar hemställes om 30,000 kronor, vilket är dubbelt så mycket, som nu utgår för samma ändamål. Som skäl för högre anslag framhålles, att den viktiga konserveringen av medeltida träskulptur och målningar måst nästan helt och hållet eftersättas på grund av att konserveringsanstaltens personal i stor utsträckning måst tagas i anspråk för bearbetning av det omfattande nya fyndmaterial, som bl. a. genom de senaste årens många väganläggningar numera strömmar in till museet i avsevärt större omfattning än tidigare. En följd härav är också, att konserveringen av museets enastående samlingar av kyrkliga textilier måst anstå.

Till de östasiatiska samlingarna begäres ett från 53,000 till 60,000 kronor höjt anslag, men däremot är anslag icke upptaget för Korsbetningen på Gotland och undersökningar i Alvastra, vartill för närvarande anslag utgår med resp. 5,300 och 8,000 kr.

Vitterhetsakademien lämnar i sina riksdagspetita en redogörelse för arbetet med

inventeringen av landets fornminnen under år 1928.

Akademien framhåller, att inventeringen hittills dragit en kostnad av i runt tal 25,000 kronor årligen, vilken utgift täckts, förutom genom det årliga statsanslaget, av bidrag från intresserade bygder samt av akademins enskilda fondmedel. Härvid ha i medeltal 35 å 40 socknar inventerats årligen. Med ledning härav beräknar akademien, att, om inventeringen bedrivs i denna omfattning, landet i dess helhet skulle kunna inventeras inom 40 år. Därmed blir dock endast omkring en fjärdedel av arealen fullständigt färdiginventerad -- återstoden blir »snabbinventerad». Med »snabbinventering» förstås här upprättandet av en förteckning av fornlämningsbeståndet inom ett område jämte summarisk beskrivning samt inprickning på översiktskarta. I en fullständig inventering ingår därjämte ett stort antal fotografier samt specialkartor över varje gravfält eller fornlämningskomplex, som består av flera fornlämningar.

Under fjolåret ha registrerats sammanlagt 14,839 fasta fornlämningar inom Dalarna, Småland, Västergötland, Skåne, Halland, Södermanland, Östergötland, Uppland och Gotland.

Sjunde västsvenska hembygds-konferensen

avhölls i Åmål den 17.—18. augusti och var liksom vid några föregående tillfällen förbunden med en västsvensk hembygds-kurs. Denna började den 16. augusti och

till densammas avhållande hade bidrag lämnats av Samfundet för hembygdsvård. Föredrag hölls av fil. d.r. K. E. Sahlström om »Erfarenheter från fornminnesinventeringen i Västergötland» samt av överlärare Johan Alin om »Uppteckning och kartläggning av en trakts fornminnen» och om »Fornminnestyper på södra Dal». Vidare höll fil. lic. David Arill två föreläsningar om »Folkminnen och folkminnesinsamling», folkskollärare Joh. Kalén en om »Folkminnen med fastlåst språkform (ordspråk, ordstav och talesätt)» och fil. lic. David Arill en om »Folkminnesinsamling på Dal». Därjämte föreläste intendenten Bertil Waldén om »Kyrkor och kyrkoinventarier på Dal» och med. d.r. Emanuel Bergman om »Släktforskning och hembygdsrörelsen». Den 18. augusti var anslagen åt en bilutflykt genom nordöstra Dals bygder, varvid Fryxells födelsehus i Edleskog besöktes, vidare Laxarby kyrka, Bengtsfors gammelgård, Steneby kyrka och stora jättegrytor, Baldersnäs herrgård, de omfattande hållristningarna vid Råvarp i Högsbyn (Tisselskog) och Fröskogs gamla, pietetsfullt restaurerade träkyrka.

Själva konferensen, som öppnades och leddes av landshövding Axel von Sneidern, diskuterade frågan om samarbetet mellan de västsvenska museerna och beslöt på nämndens förslag 1) att ingå till riksantikvarien med hemställan om att denne skulle söka få till stånd en de svenska museernas årsbok, vari samtliga museers nyförvärv skola publiceras, 2) att uttala sig för önskvärdheten av att samtliga västsvenska museisamlingar utanför Göteborg lappkatalogiseras i två exemplar, av vilka det ena översändes till Göteborgs museum för att där förvaras i ett centralarkiv för de västsvenska museisamlingarna och 3) att hos Samfundet för hembygdsvård förorda till spridning lämpliga anteckningskort för lappkatalogisering. Då redaktör Alkman, som i genskap av kulturskyddssakkunnig kommit till stades, ansåg att nämndens förslag, att konferensen skulle förorda deposition och byte av föremål hos de anslutna musei-

organisationerna, stred emot kultursakkunniges förslag, beslöt konferensen att uppskjuta ställningstagandet till denna fråga till nästa konferens. Under tiden skulle nämnden i samråd med kulturskyddssakkunniga utreda denna oklara punkt.

Efter nyval av 3 personer fick västsvenska hembygdsnämnden följande utseende: Överlärare Johan Alin, Göteborg, fil. lic. David Arill, Torsby, ingenjör Erik Bergendahl, Gbg, länsarkitekt Allan Berglund, Skövde, med. d.r. Emanuel Bergman, Gbg, fil. d.r. Åke Cambell, Fristad, docent Sverker Ek, Gbg, fil. lic. Olof Forsén, Gbg, folkskollärare Johan Kalén, Gbg, intendent Sven Th. Kjellberg, Gbg, professor Helge Kjellin, Karlstad, professor Hjalmar Lindroth, Gbg, folkskollärare Elof Lindälv, Gbg, intendent Albert A:n Sandklöv, Varberg, intendent fil. d.r. Erik Salvén, Halmstad, rektor S. Welin, Skara. Arbetsutskottet utgöres av hrr Lindroth, ordf., Bergendahl, v. ordf., Bergman, sekr., Alin, skattm., och Elof Lindälv.

* * *

Bohuslän.

BOHUSLÄNS FORNMINNES OCH HEMBYGDSFÖRBUND har genom sin styrelse ingått till K. Maj:t med anhängan om 277,000 kronor till länets fornvård av de penninglotterimedel, som för dylika ändamål stå till regeringens förfogande, att fördelas på så sätt att fornminnessällskapet Vikarvet erhåller 150,000 kronor, Sotenäs-gillet 67,000 kronor, Museiföreningen för Strömstad och norra Bohuslän 50,000 kronor och Marstrands fornminnesförening 10,000 kronor. Samtidigt anföres, att Uddevalla museiförening avböjt att ansluta sig till förbundet, därför att den skall gå in med en separat framställning för egen del.

Skrivelsen innehåller även en redogörelse för de olika föreningarna i Bohuslän samt dessas samlingar och planer. Uddevallamuseet bildades redan på 1860-talet. I Lysekil bildades 1907 Lysekils vänners fornmin-

nesförening, som för några år sedan uppgick i det 1915 bildade fornminnessällskapet Vikarvet. Detta har nu i Tornevik en samling bohusslänska fiskarstugor, som man kommer att ytterligare utvidga, samt rätt stora samlingar, som nu ej komma till sin rätt av brist på lokaler. Ett museum i Lysekil har därför länge varit ett önskemål, och stadsfullmäktige torde vara villiga att anvisa lämplig tomt i stadsparken. Strömstads museiförening bildades 1875 och förde sedan under många år en tynande tillvaro. 1902 fick den nytt liv och gick då i författning om att anordna ett friluftsmuseum vid Strömsvattnet, där flera stugor redan uppsatts. Sotenäsgillet bildades först 1927 men kunde redan i fjol inviga sin gammalgård på Hunnebo. Marstrandsföreningen är bildad i år och planerar ett friluftsmuseum i S:t Eriks park.

Dalarna.

DALARNAS HEMBYGDSFÖRBUND har avgivit sin årsberättelse. Bland de viktigaste under året utförda arbetena må nämnas den av förbundet bekostade fornminnesundersökningen å Sollerön, som på förbundets begäran förrättades å riksantikvariens vägnar av antikvariern Gustaf Hallström. Efter undersökningen har förbundet låtit iordningsställa de skadade och undersökta gravarna i ursprungligt skick samt i allmänhet uppsnygga rösen å hela gravfälten. Förbundet har även igångsatt en fotografiering och uppmätning av Sollerö synnerligen homogena befolkning, varigenom man så att säga skall kunna rasbiologiskt studera vikingatidens befolkning genom deras ättlingar i vår tid. Likaså har förbundet föranstaltat om en ingående beskrivning med bilder av det på Sollerön av ålder idkade båtbyggeriet.

Genom beslut av den 4. oktober har Dalarnas kulturminnesråd tilldelat förbundet ett anslag av 25.000 kronor av lotterimedel att efter nämndens beprövande utdelas till hembygdsföreningar i landskapet. Såsom

villkor härför har Kulturminnesrådet föreskrivit, att medlen icke få användas till betalning av skulder utan endast till uppbyggande verksamhet, särskilt ordnande, komplettering och katalogisering av föreningarnas hembygdsgrändar och samlingar.

Av förbundets byggnadsavdelning har utarbetats ett antal ritningar till bostadshus av olika byggetyper.

Uppteckningar angående jakt och djurfångst i Dalarna ha inbringat 45 bidrag, av vilka en del voro särdeles fullständiga och av stort intresse.

Förbundet har under året tillsammans med Idre sockens kommunalnämnd och Svenska naturskyddsföreningen gjort ansökan hos K. Maj:t om avsättande av ett område av Idre kronopark kring Töfsingån till nationalpark. Denna ansökan har tillstyrkts av alla de hörda myndigheterna, varför förhoppning finnes om dess bifallande. På ansökan av förbundet har länsstyrelsen såsom naturminnesmärken fridlyst en del enstaka träd m. m.

Årsberättelsen innehåller även uppgifter angående de anslutna föreningarnas arbete under verksamhetsåret.

Två nya hembygdsgrändar ha under året invigts, nämligen Orsa och Stora Skedvi.

FALU STADS HEMBYGDSNÄMND har till stadsfullmäktige i Falun inkommit med förslag att på vissa närmare angivna villkor förvärva ett område inom kvarteret Lallarvet att utläggas till allmän park.

Hembygdsnämnden anför som motivering till detta förslag bland annat att genom den tidigare använda kopparframställningsmetoden utplånades all vegetation inom stora delar av Falun. Det sterila intryck, som dessa delar av staden ännu förete, minskas visserligen efter hand bland annat genom stadsmyndigheternas eget arbete. Dock torde den vegetation, som åstadkommes genom dessa åtgärder, alltid komma att bibehålla en konstlad karaktär. Det synes därför så mycket angelägnare att de möjligheter till skyddande av vegetationen

tillvaratagas, som finnas inom andra av roströken icke berörda delar av stadens område. Lektor Lorenz Bolin tillstyrker i ett särskilt utlåtande nämndens förslag och framhåller bland annat, att i det nu föreslagna området skulle staden erhålla en park, som på ett lyckligt sätt kompletterade stadsparken. Dess vackert utbildade lövträd, den leende terrängen med sin gynnsamma sluttning mot sydväst, dammarna och ängsmarkerna erbjuda en redan färdig stomme, som skulle utan större kostnader möjliggöra en anläggning av utomordentligt skönhetsvärde.

Dalsland.

PONTUS WIKNERS FÖDELSEGRÄRD, Kikerudsstugan i Valbo-Ryr kommer antagligen att bevaras. Inom västra kretsen av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund har man närt önskemålet att få stugan bevarad som ett slags Wiknermuseum, och dessa planer ha nu kommit ett långt steg mot sitt förverkligande. Man har nämligen inlett underhandlingar med gårdens nuvarande ägare, vilken ställt sig förstående gentemot de önskemål, som framställts, i samband med den nästa sommar förestående ombyggnaden av stugan. Enligt de skisser för stugans om- och tillbyggnad, som uppgjorts, skall både den lilla kammare, där Pontus Wikner föddes, och köket därvid bevaras i sitt nuvarande skick.

Gästrikland-Hälsingland.

LANDSTINGET OCH GÄSTRIKE-HÄLSINGE HEMBYGDSFÖRBUND. Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund har hos landstinget anhållit om ett anslag för 1930 å 1.500 kronor. Utskottet för allmänna hushållningen ansåg sig icke kunna gå med på högre anslag för ändamålet än 1.000 kronor. Mot detta förslag hade herr Petrus Larson reserverat sig och yrkat att samma anslag som nu eller 1.500 kronor borde beviljas.

Herr Petrus Larson yrkade i korthet bifall till sitt förslag. Ingenting har inträffat sedan fjolåret, som gör att denna verksamhet under nästa år är förtjänt av mindre understöd än i år. I framtiden går det kanske att ändra på anslaget, men nu vore det icke tillrådligt.

Herr Carl Eriksson, utskottets ordförande, ansåg däremot, att man redan nu kunde utan risk besluta inskränkningen. Verksamheten uppbäres av många intresserade krafter och har fått den omfattning och stadga, att tinget kan knappa in på anslaget.

Herr Rissler vände sig mot herr Eriksson och framhöll, att förbundet icke i ekonomiskt hänseende vunnit någon stadga. Förbundet har mycket litet medel att röra sig med. De anslagna medlen utanordnas till underorganisationerna, vilka ha mycket små belopp till sitt förfogande, samtidigt som stora krav ställas på dem. Talaren inlade ganska temperamentsfullt en gensaga mot att man år från år håller på och försöker pruta ner ett anslag. När tinget som nu under ett par år fattat beslut om att understödja en verksamhet, bör man väl under någon tid fortsätta på den inslagna vägen, så att det blir någon stadga i det hela och vederbörande ha något att hålla sig till i sitt arbete.

Herr Törnquist betonade med hänvisning till en tidigare debatt, att hembygdsverksamheten verkar rehabiliterande för »avkrokarna». Mycket av värde, som finns på mera undanskymda platser, dras fram genom hembygdsföreningarnas verksamhet, vilket bl. a. framginge av de undersökningar, som under senaste tiden verkställts i Valbo. Men det, som är värt att på detta sätt tillvaratagas, försvinner med fruktansvärd hastighet. Även i annat avseende är hembygdsverksamheten värd understöd. De anslagna medlen gå icke till förvaltningskostnader.

Herr Eriksson framhöll gentemot herr Rissler, att tinget kan ändra uppfattning. Frågan har kommit i ett annat läge sedan i fjol

— förbundet har ännu mycket av de erhållna lotterimedlen i sin ägo. Vidare framhöll talaren, att det kunde ligga en viss fara i att understödja en verksamhet, som så livligt omfattades av intresserade enskilda krafter, den kunde nämligen byråkratiseras. Landstinget bör förr eller senare komma ifrån alla dessa smärre anslag, som icke betyda så mycket för organisationernas själva, ansåg talaren, som även fann, att orättvisa kunde uppstå, i det att det finns andra lika berättigade organisationer, som icke komma sig för att begära anslag.

Herr Rissler upplyste beträffande de erhållna lotterimedlen, att dessa äro avsedda för vissa speciella ändamål. Talaren väddade varmt till tinget att icke pruta på anslaget, vilket går till ett ändamål, som ju tinget vill understödja.

Herr Törnquist: Den enskilda offervilligheten räcker icke i det oändliga, den behöver ibland litet stimulation. Talaren visste icke, om det vore med tingets uppgifter förenligt att — i enlighet med herr Erikssons principiella förklaring — avveckla alla kulturella anslag. Än så länge borde dock ett behjärtansvärt ändamål som detta uppmuntras. Det är också hela landstingsområdet det gäller.

Herr Hilding vände sig särskilt mot herr Erikssons yttrande, att förbundet nått en sådan utveckling, att det kunde reda sig på egen hand. Det nya är, att detta förbund bildats. Men just genom tillkomsten av detta verktyg har behovet av medel för arbetets utförande ökat. Det skulle verka mycket nedstämmande, om detta anslag skulle avkopplas.

Härefter var tinget redo för beslut. Votering begärdes och gav till resultat, att reservationen bifölls med 26 röster mot 23. Tinget biföll alltså det högre anslaget.

Hälsingland.

LJUSDALS HEMBYGDSFÖRENING ERHÅLLER PER-ARVIDSGÅRDEN. Med anledning av att Ljusdals köping står som

ägare till Per-Arvidsgården har möbelhandlare C. E. Dahlstrand i motion föreslagit fullmäktige besluta, att äganderätten till ovan nämnda gård överflyttas på Ljusdals fornminnes- och hembygdsförening, vilken ju är den, som disponerar och underhåller gården. Enligt motionärens förmenande har köpingen såsom sådan ej något intresse av gården och har hittills ej heller visat något sådant, varför det vore till allas bästa att en överlåtelse enligt förslaget komme till stånd.

Jämtland.

FÖRENINGEN HEIMBYGDA hade sitt årsmöte den 25. maj under ordförandeskap av landshövding S. Linnér. I den vid mötet föredragna årsberättelsen omnämndes bland annat, att vid forskningarna inom länet länsantikvarien och föreningens intendent besökt över hälften av länets socknar. Detaljundersökningar av arkeologisk eller bygdehistorisk art ha skett i flertalet av de besökta socknarna, och i ett femtontal socknar ha kyrkliga undersökningar bedrivits. Program och fullständigt förslag till restaurering av Älvros gamla, märklige kyrka ha upprättats och godkänts av vederbörande myndigheter och arbetet, för vars bekostande frivilliga bidrag i en storartad omfattning hopbragts, har påbörjats. Restaureringen av gården Remmet, bekostad av Bergvik och Ala Nya aktiebolag, fullbordades hösten 1928 och invigdes den 30. oktober. Landsmåls- och traditionsuppteckningar ha skett som förut i visst samarbete med »Undersökningen av svenska landsmål». Konserveringen av Sunne kyrkoruin har påbörjats och restaureringsplan rörande gården Högens i Lillhärdal manbyggnad upprättats. För Frösö hembygdsförening har uppgjorts förslag till restaurering av den s. k. lektorsbostaden å Stocke. Under året ha bildats Hammerdals samt Ragunda hembygdsföreningar. Nybildats har också Vemdalens hembygdsförening med främsta syfte att på ett verksammare

sätt upptaga värden av forngårdsanläggningen därstädes.

Södermanland.

SÖDERMANLANDS LÄNS LANDSTING OCH FORNVÅRDEN I SÖDERMANLAND. Till Södermanlands länsmuseum i Nyköping har länets landsting för vart och ett av åren 1930—1932 beviljat ett belopp av 2.000 kronor. Däremot har en framställning om anslag för Eskilstuna museiförening avslagits, vilken begärt ett årligt belopp av 1.000 kronor.

Bankdirektör Karl L. Andersson, Eskilstuna, ansåg det inkonsekvent, att landstinget i detta fall skulle lämna bidrag till två tredjedelar av länet men ställa sig avvisande ifråga om den återstående tredjedelen. Södermanlands museiförbund har uppdelat länet i tre delar med Nyköping, Strängnäs och Eskilstuna som centralpunkter, och därvarande museer skola tillvarataga de olika bygdernas intressen.

Fröken Elisabeth Tamm, Fågelstad, fjärde utskottets ordförande, framhöll, att utskottet, som förberett frågan, utgått ifrån att landstinget hittills understött dels läns-museet i Nyköping, dels Strängnäs fornminnesförening, vilken senare även utgjorde styrelse för det kyrkliga museet i Strängnäs, och att båda dessa museer var för sig skulle betraktas som läns museer, varför landstinget icke skulle utsträcka sitt stöd vidare.

Direktör Otto Lindeberg, landstingets vice ordförande, erinrade om att museiförbundet tillkommit, för att de olika museerna lättare skulle få anslag av lotterimedel. Han yrkade bifall till utskottets förslag men hoppades att landstingets avslag icke skulle minska Eskilstuna stads stora intresse för museifrågan.

Uppland.

ETT PROVINSMUSEUM FÖR UPPLAND och en centralisering av de lokala hembygdsföreningarnas verksamhet är ett mål,

som ungdomen i Uppsala nationer, ledningen av Upplands fornminnesförening och Jordbrukareungdomens förbund börjat mer och mer medvetet inrikta sig på. Tillkomsten av Härkebergagården i somras och uppförandet nu av en hembygds gård i Gamla Uppsala för Disastiftelsen har stimulerat intresset för ett ordnat insamlande och bevarande av de rika kulturminnesskatter, som landskapet ännu äger. Entusiasm finns alltså, men nödiga kontanter saknas. Sedan nu emellertid lotterimedel börjat utdelas för hembygdsvård i landet hoppas man, att den förnyade anhängan om sådant understöd även för Upplands vidkommande, som blivit gjord, skall beviljas. Ett belopp om 200.000 kronor — samma summa, som kommit åtskilliga andra landskap till del — skulle som grundfond för hembygdsrörelsen i Uppland hjälpa väsentligt. En av de viktigaste uppgifterna är att skaffa en ny ändamålsenlig och rymlig lokal för Upplandsmuseum. Det är för närvarande inhytt i ett par salar på Gustavianum, där dock långt ifrån alla samlingarna få rum. Många nyförvärv ha därför måst lagras på vinden, osynligt och oåtkomligt. Att skänka föremål för att få dem undanställda på vindar på oberäknelig tid stimulerar naturligtvis icke intresset.

En effektiv samverkan mellan Upplands olika hembygdsföreningar borde också organiseras. Många av dessa arbeta för närvarande opraktiskt och osystematiskt. Vad man behöver, är en enhetligt genomförd plan för insamlingsarbetet. Som det nu är, inrikta sig föreningarna ofta på insamlandet av förut välkända föremål.

TEGELSMORA HEMBYGDSFÖRENING. Byggnadsingenjör Axel Adling i Stockholm, som för sin födelseförsamling Tegelsmora vid flera tillfällen visat sitt intresse, tog för ett par år sedan initiativet till bildandet av en hembygdsförening inom Tegelsmora. Inom olika delar av församlingen ha nu insamlats ett stort antal föremål från gångna tider, som för ägaren oftast ha föga eller

intet värde men samlade i ett museum kunna bli mycket värdefulla och därjämte räddade undan förintelse. De insamlade föremålen ha tills vidare inrymts i Stenby gård i Prästarby, där ingenjör Adling hade sitt barndomshem och som av honom inköpts av Gimo-Österby bruk.

Värmland.

ÖSTMARKS HEMBYGDSGÅRD invigdes den 1. september. Därvid talade bland andra fil. lic. David Arill, Torsby, över hembygdsrörelsens uppgifter. Talaren påpekade bl. a., hurusom en bygds minnesmärken eller fornminnen ofta i oförstånd spolieras. Det är hembygdsrörelsens uppgift att värna om dessa minnen och förhindra förstörelse eller vandalism. Talaren kom också in på funktionalismen — den nya byggnadsstilen, som nu börjar gripa omkring sig i vårt land. Det hör hembygdsföreningarna till, inte att värna om gamla opraktiska byggnadssätt, men att kraftigt motarbeta de smaklösa och absurda, som snart kanske nå även skogsbygderna. Till sist riktade talaren en maning till Östmarks hembygdsförening, som nu hade glädjen inviga sin hembygds gård: en

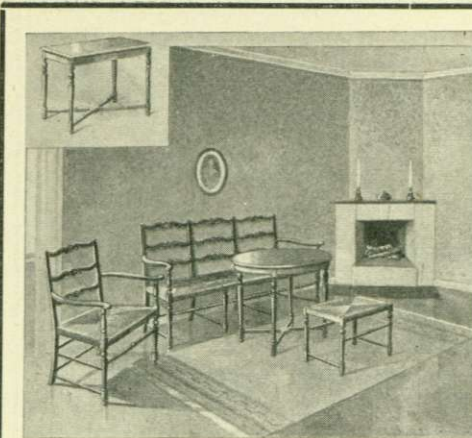
bygdegård får inte bli ett dött ting inom bygden, inte blott och bart en gammal gård, där fornsaker samlas och bevaras. Bydegården bör och skall vara ett bygdens kulturcentrum, där befolkningen och särskilt ungdomen kan samlas till ädlare nöjen och i kulturella syften. Hembygdsrörelsen skall inte allenast omfatta och röra sig kring forntidens utan även kring framtidens bygd.

Västergötland.

SKÖLVE NE HEMBYGDSFÖRENING har inköpt en gammal stuga i Grimstorp, en av de äldsta på de forna s. k. Svältorna. I byggnaden kommer ett hembygds museum att inredas.

Östergötland.

MOTALAORTENS HEMBYGDSFÖRENING bildades vid sammanträde i Motala den 19. augusti. Till medlemmar i styrelsen utsågos herr W. Boström, ordförande, herr Knut Andersson, vice ordförande, herr Hj. Flodin, sekreterare, herr A. Wallenthin, vice sekreterare, och herr Henning Falk, kassör.

GEMLAS

möbler med sjögräs-
och rottingflätade sitsar
REKOMMENDERA S
Begär katalog och prislista

GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG
D I Ö

GAMLA ÅRGÅNGAR

av
TIDSKRIFT

FÖR
HEMBYGDSVÅRD

pris Kr. 8: — per årgång

för medlemmar Kr. 5: —

Första årgången utsåld.

Lösa häften för komplettering
i mån av tillgång Kr. 1:50.

Rekvisitioner ställas till

SAMFUNDET FÖR
HEMBYGDSVÅRD

Grönegatan 14

LUND

BOSTADSBYGGANDE OCH HEMBYGDSVÅRD

AV

Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2:25

A.-B. GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från samfundets exp.

Grönegatan 14, LUND

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Birgerjarlsgatan 29, Stockholm. Tel. 9604

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till
egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

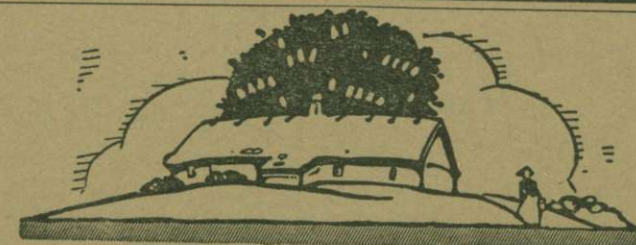
AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280
HAGDELL

NORSTEDTS VÄRLDSHISTORIA

Hittills utkomna delar:

- Del I. *De äldre orientaliska folken*, av prof. K. Tallqvist och prof. J. Charpentier.
- » II. *Hellas och de hellenistiska rikena*, av prof. M. P:n Nilsson.
- » IV. *Folkvandringstaterna, Östrom och Islam*, av prof. S. Tunberg, doc. S. Lindstam och prof. K. V. Zettersteen.
- » VI. *Nationalstaterna och renässansen*, av prof. P. O. von Törne, doc. J. Nordström och doc. H. S. Nyberg.
- » XV. *De asiatiska kulturerna*, av prof. B. Karlgren och prof. J. Charpentier.

»Norstedts Världshistoria kommer av allt att döma att i sitt färdiga skick bliva av verkligt monumental art och synes bestämd att för en lång framtid bliva av i viss mån auktoritativ betydelse för kändedomen av allmän historia i vårt land.»

Prof. E. Nachmanson i Göteborgs Handelstidning.

Pris pr del häft. kr. 12:—; inb. 15:—; halvfranskt band 20:—.

INNEHÅLL:

J. A. EKLUND: Kyrka och hembygdsvård.....	125
ROLF BOLIN: Samfundets för hembygdsvård arbete för främjande av god byggnadskultur	134

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Ny medlem i Samfundets styrelse. Samarbetskommitté för folkminnesforskning	123
--	-----

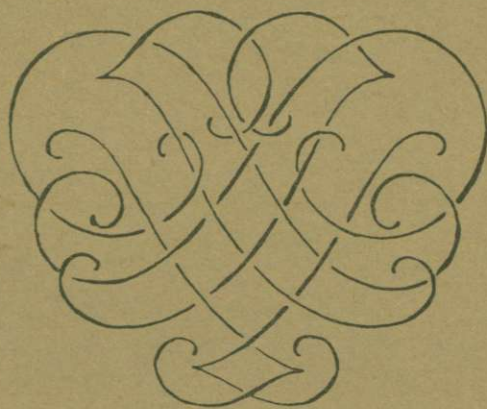
MEDDELANDEN:

Vitterhetsakademiens riksdagspetita. Sjunde västsvenska hembygds-konferensen. Bohuslän. Dalarna. Dalsland. Gästrikland-Hälsingland. Hälsingland. Jämtland. Södermanland. Uppland. Värmland. Västergötland. Östergötland	144
---	-----

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av

Samfundet för Hembygds vård

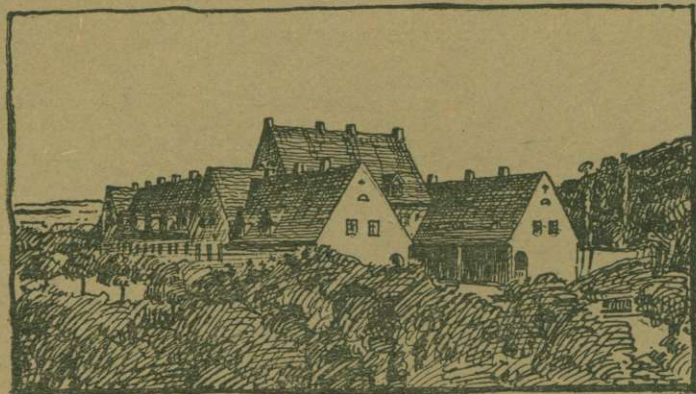
REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 10 SJÄTTE HÅFTET

1 9 2 9

H

Med detta n:r medföljer 1 avl och 1 postgiroblankett

SKÅNEGÅRDEN

landets förnämaste hotell med storartade, vackra blomsteranläggningar och all nutida komfort. Engelska, franska och tyska talas. / Bad inom hotellet. / Rum från 6 à 7 kr. till högre pris. / Vivre i mitt emot belägna

STRANDHOTELLET

under samma regim, fröken *A. Tersmedens*. Vivre à Kr. 6: — pr dag. / Rum 4—7 kr. Musik dagligen av dir. *Hylboms* kapell.

Post- och telegramadress: SKÅNEGÅRDEN, BÅSTAD.

Säsong: 1 juni—1 sept.

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor *Helge Kjellin* symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRAVVÅRDSRITNINGAR

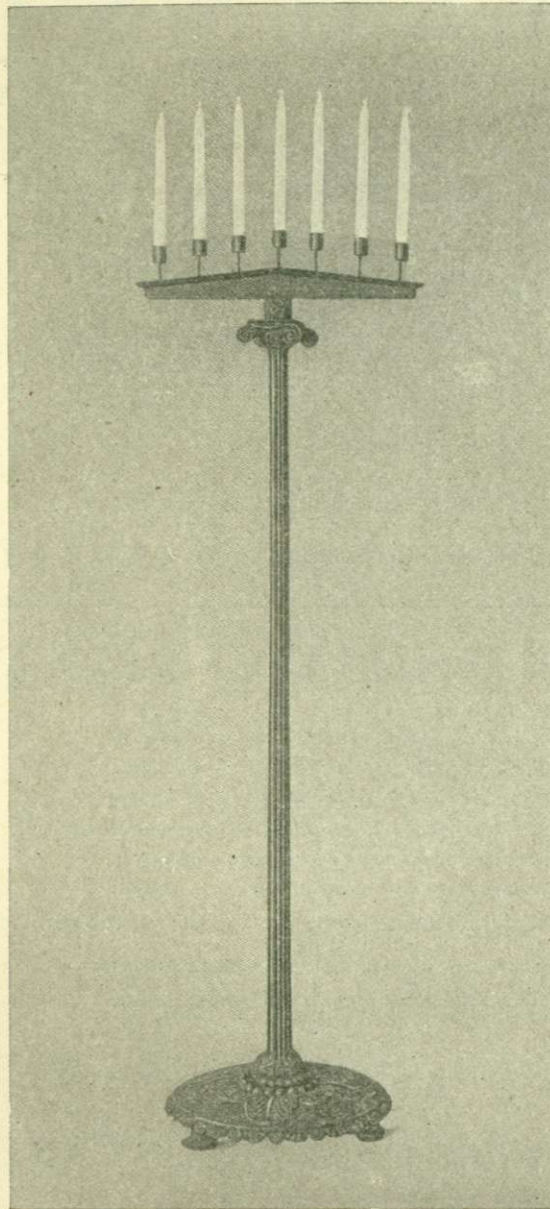
Arbetsritningar i naturlig storlek till de i GRAVKONST reproducerade nykomponerade gravvårdarna tillhandahållas genom Samfundets expedition till ett pris av kr. 3: 50 per styck, vartill kommer kostnader för porto och emballage, vilket senare beräknas till självkostnadspris. Vid samtidigt köp av minst 10 ritningar lämnas 10 % rabatt.

Samfundet förmedlar även utförandet av ritningar till textanordningar, originalgravvårdar och kyrkogårdar.

Infordra anbud

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRÖNEGATAN 14, LUND

KANDE- LABER

Komponerad

av

Arkitekt H. WADSJÖ

=

Höjd 1,8 m.

=

Levererad bl. a. till

KULLERSTADS KYRKA
och SKÖNS KAPELL

NÄFVEQVARN
BRUK

NÄFVEQVARN

GRUNDLAGT 1623

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Hembygdsvårdskongress i Stock- holm 1930.

Som förut meddelats sammanträdde på inbjudan av Samfundet vid dess årsmöte i Karlstad representanter för ett flertal hembygdsvårdsorganisationer för att diskutera planerna på en hembygdsvårdskongress i Stockholm 1930. Mötet beslöt att tillsätta en kommitté för ändamålet, vilken fick följande sammansättning: lektor Karl Starbäck, Stockholm, stadsarkitekt S. Westholm, Stockholm, rektor Valdemar Dahlgren, Arvika, intendent Sigurd Erixon, Stockholm, intendent E. Festin, Östersund, antikvarien G. A. Hallström, Stockholm, rektor S. E. Kjersén, Balingsta, professor Nils Lithberg, Stockholm, ingenjör L. Nobel, Stockholm, rådman Karl Trotzig, Hedemora, arkitekt John Åkerlund, Stockholm, samt samfundets sekreterare fil. lic. F. Hazelius.

Denna kommitté har nu haft sammanträde och uppgjort ett preliminärt program för kongressen, och beslöt att densamma skulle avhållas under dagarna 2-5 juli. Förhandlingslokal blir Rådssalen i Stads-huset. I samband med kongressen anordnar Statens Historiska Museum och Nordiska Museet särskilda utställningar, belysande museernas inventeringsarbete på olika områden under senare år. Vidare förekomma visningar av intressanta partier av det gamla och nya Stockholm m. m. och i anslutning till kongressen kommer under sakkunnig ledning att anordnas en studieresa på 3 å 4 dagar till intressanta platser vid Mälaren, såsom Björkö, Sigtuna, Skoklos-

ter, Gripsholm, Strängnäs och event. Västcrås. Denna resa anordnas av Svenska turistföreningen till ett fixt pris, innefattande utgifter för resa, vivre, logi, drickspengar och inträdesavgifter. Definitivt program för kongressen och utfärden kommer att meddelas senare, och inbjudes alla för hembygdsvården intresserade att delta i densamma.

Samfundet skriver till Svenska bostadskreditkassan.

Vid 1929 års riksdag fattades ett beslut, som kommer att få stor betydelse för bostadsproduktionen inom landet. Båda kamrarna biföllo nämligen i huvudsak oförändrat regeringens förslag till förordning om Svenska bostadskreditkassan och om bostadskreditföreningar. Samfundet har till styrelsen för nämnda kassa inlämnat en skrivelse av följande innehåll:

Genom 1929 års riksdags beslut med bifall till Kungl. Maj:ts proposition rörande ordnandet av viss bostadskredit har möjlighet öppnats att, bättre än förut kunnat ske, i vidsträckt mening öva inflytande över bostadsbyggandet inom rikets städer och andra tätare bebyggda samhällen. Det ekonomiska bistånd till bostadsbyggandet, som beslutet åsyftat, torde nämligen endast därigenom kunna göras fullt effektivt, att det förbindes med en viss tillsyn över de belånade byggnadernas planläggning och utförande.

Då den verksamhet i sådant hänseende, som hittills utövats av Statens byggnadsbyrå i form av granskning av ritningar och

tekniska beskrivningar inom en ej avlägsen framtid lär komma att upphöra, torde det ligga så mycket större vikt uppå att den institution, som härefter och i betydligt vidgad omfattning kommer att under statlig medverkan ombesörja en synnerligen viktig del av långivningen för bostadsändamål, främst belåningen av egnahem i städer och stadsliknande samhällen, måtte tillgodose den berörda byggnadsverksamhetens behov av ledning och kontroll i åtminstone samma utsträckning som hittills ägt rum.

I själva verket torde erfarenheten givit vid handen, att sakkunskapen ofta brister hos de byggande såväl ifråga om ett tekniskt riktigt utförande som måhända i än högre grad beträffande en ändamålsenlig planläggning och en värdig och tilltalande formgivning. Det torde dock vara uppenbart, att en fastighets belåningsvärde i hög grad är beroende av dessa faktorer och att alltså det ekonomiska utbytet av låneverksamheten blir större i den mån dessa synpunkter beaktas. Lika väl som ett solitt utförande lämnar ett högre och mera bestående värde än ett undermåligt sådant, så utvinnes också genom en praktisk och väl uttänkt inredning i förening med ett enkelt och smakfullt yttre ett bättre ekonomiskt resultat än av en felaktig planläggning och ett stillöst utseende. Dessa omständigheter förtjäna alldeles särskilt beaktande, när, som det här är fallet, fråga är om en belåning på lång sikt och på grund därav betydelsen av ett *stadigvarande* belåningsvärde framträder med speciell styrka.

Samfundet för hembygdsvård, som har till sin huvudsakliga uppgift att verka för ett sunt och värdigt byggnadsskick, har med intresse och sympati följt statsmakternas åtgärder i syfte att bistå bostadsbyggandet i landet, och Samfundet knyter till den nu vunna lösningen av frågan om

bostadskrediten de bästa förhoppningar om ett verksamt stöd för dessa sina strävanden. Därvid förbiser Samfundet ingalunda det förhållande, att från Styrelsens sida den ekonomiska synpunkten under alla omständigheter bör vara den bestämmande. Samfundet hyser nämligen, såsom redan av det sagda framgår, den bestämda uppfattningen, att dessa strävanden icke endast väl låta förena sig med utan i hög grad sammanfalla med de ekonomiska kraven, och Samfundet kan därvid hänvisa till de erfarenheter, som vunnits ej blott inom Statens byggnadsbyrå, utan även hos Samfundets egen byggnadsbyrå, som allt ifrån Samfundets tillkomst år 1916 ägt bestånd och utövat en hjälpande och rådgivande verksamhet. Givetvis bör, för att ett positivt resultat skall ernås, vid granskningen av byggnadsritningar, för vilkas uppgörande nödig sakkunskap icke stått till buds, möjlighet finnas att i form av helt eller delvis omarbetade ritningar lämna anvisningar till avhjälpande av fel och brister hos de tillämnade byggnadsföretagen, och vill det synas som om Samfundets byggnadsbyrå vore ett lämpligt organ för en sådan verksamhet. De säkerligen mycket ringa kostnaderna för en sådan granskning torde i allt väsentligt böra bestridas av de lånsökande och skulle alltså ej komma att belasta lånekassan.

I det Samfundet för hembygdsvård härigenom velat bringa denna sin uppfattning till Styrelsens för bostadskreditkassan kännedom vågar Samfundet tillika uttala en värdsam förhoppning, att Styrelsen måtte finna medel att vid utarbetande av organisationens detaljer eller vid lämnande av de direktiv för ett lämpligt tillvägagångssätt, som kunna finnas påkallade, låta de här framförda synpunkterna komma till verksamt uttryck, och förklarar sig Samfundet berett att, om så finnes önskvärt, inkomma med ytterligare utredning i frågan.

EN SVENSK FOLKMÅLSORDBOK

NÅGRA TANKAR OM ORDBOKSARBETE OCH INSAMLINGSARBETE

Av fil. d:r *Lars Levander*, Uppsala

AR 1919, alltså för något mer än ett årtionde sedan, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t skulle skyndsamt låta verkställa en allsidig utredning om organiserandet av insamling och utforskning av den svenska allmogekulturen. Sedan tvenne kommittéer arbetat med frågan och samtliga ifrågakommande myndigheter och institutioner yttrat sig, framlade Kungl. Maj:t för 1929 års riksdag ett förslag i ärendet. Detta förslag förkastades av riksdagen, dock under uttalande av den förhoppningen, att en ny proposition om möjligt skulle föreläggas 1930 års riksdag. Trots det att ett avslag på det kungl. förslaget på förhand ansågs oundvikligt, präglades riksdagsdebatten i ärendet nästan undantagslöst av intresse för själva saken och av välvilja mot de på området arbetande institutionerna.

En särställning i debatten intogs av f. statsrådet och ledamoten av folkminneskommittén Olof Olsson, vilken gav uttryck åt en starkt negativ och kritisk uppfattning av det svenska arbetet inom två av folktraditionsforskningens grenar, nämligen folkmålsforskningen och ortnamnsforskningen. Det är givet, att just dessa kritiska tankar äro värda en alldeles särskild uppmärksamhet från de härav berörda forskarnas sida, och det vore onekligen frestande att skärskåda den sålunda framställda uppfattningen i alla dess olika delar. I anslutning till rubriken ovan är dock avsikten här endast att till behandling upptaga hr Olssons tankar om det från dialektologiskt håll bedrivna arbetet på åstadkommande av en svensk folkmålsordbok.

Ifrågavarande passus i hr Olssons anförande lyder enligt Första kammarens protokoll den 31 maj 1929 sålunda: »Härtill kommer en annan sak, nämligen den att ett par tre av de omnämnda personerna i den kungl. propositionen tilldelas en roll, som egentligen inte har med denna sak att skaffa. Den, som läser propositionen, blir tämligen snart klar på att två av dessa personer ska i stor omfattning syssel-

sättas med ordboksarbete. Jag medger, att detta är ett arbete, som nog är synnerligen värdefullt, och som det är riktigt att staten lämnar bidrag till. Men det är en sak för sig, som ligger alldeles utanför och som inte bör få smugglas in i det här ärendet.»

Trots den mycket långt gående negativismen i den sålunda uttryckta ståndpunkten kanske man ej bör misströsta om att som utgångspunkt för diskussion av ämnet söka finna någonting för kritikern och folkmålsforskaren gemensamt, även om detta gemensamma måste uttryckas så vagt som t. ex. på följande sätt: »De döende svenska folkmålen äro värda att — liksom praktiskt tagit alla övriga kulturländers dialekter — bli föremål för en av det allmänna finansierad och av specialister på området ledd insamlingsverksamhet.» Riksdagens enhälliga beslut av år 1919 — i riksdagsskrivelsen talas upprepade gånger om »språket», »folkmålen», »dialektstudierna» — synes åtminstone ge berättigande åt den föreställningen, att praktiskt taget inga meningsskiljaktigheter föreligga i fråga om en så allmänt uttryckt tanke.

Men vad innebär då denna insamling, om vars önskvärdhet alla synas vara ense? Man måste säga, att föremålet för insamlingen ej hör till de lättast åtkomliga. En dialekt utgöres av en levande, rörlig, ytterligt svåröverskådlig massa av ljud, ord, meningar etc. — och i än högre grad gäller detta om den vidlyftiga och mångskiftande komplex av dialekter, som bildar ett lands talspråk. Det är givet, att dialektforskaren, innan han skrider till planläggningen av insamlingsarbete på detta område, åter och åter frågar sig: vad åsyftar man med insamlingen av valda delar av den oändliga, flytande, obearbetade ordmassan? Vilka metoder bör man använda vid insamlingen, för att intet för forskningen behövt material måtte förbigås? Vilka resultat böra vara uppnådda, innan insamlingsarbetet kan anses avslutat? Om ledarna av insamlingen försummade att åter och åter grundligt genomtänka dessa centrala frågor, skulle en sådan försummelse mera än allt annat leda till planlöshet i själva det dagliga arbetet med ty åtföljande slöseri med tillgängliga arbetskrafter och penningmedel.

Trots det att folkmålsforskningen under de senaste årtiondena i alla kulturländer bedrivs intensivare än någonsin förut, och trots det att det med denna forskning oupplösligen förbundna insamlingsarbetet pågår i synnerligen skiftande former, torde man lugnt kunna påstå, att den mänskliga tanken vid sitt ordnande av det hithörande, till synes oändliga och oöverskådliga materialet ej funnit anledning att frångå den klassiska indelningen av materialet ur två huvudsynpunkter: den grammatiska och den lexikaliska. Med andra ord: såväl vid stoffets

bearbetning som vid dess hand i hand härmed gående insamling utgår man antingen från grammatiska synpunkter eller från ordbokssynpunkter, såvida man nu ej — vilket också förekommer — på ett eller annat sätt kombinerar dessa olika utgångspunkter. Någon metod att bedriva dialektforskning och dialektinsamling, vilken faller utanför de sålunda antydda kategorierna, torde intet land och ingen dialektologisk forskningsgren — ej ens den nu så moderna dialektgeografien — ha att uppvisa.

Kanske är det emellertid så, att just specialistens blick genom årtiondens grubbel enligt gamla, nötta tankebanor är skum för nya möjligheter, för nya forskningsmetoder på området i fråga? Kanske ha vi att utifrån — från den ej av fackkunskap tyngde lekmannen — vänta det förlösande ordet, det uppslag som lär oss, hur vi utan att tillämpa ordboks- och andra förlegade synpunkter skola komma till rätta med det ingalunda lätt bemästrade folkmålsmaterialet, så att detta elegant lägger upp sig till de ordnade och lättillgängliga serier av upplysningar om ord, ordformer, ordbetydelser, satsbildningar m. m., som nutida och framtida språk- och kulturforskning kan komma att behöva? Ingenting vore tacknämligare, ingenting skulle hälsas med större glädje av specialisterna. Ty den väg, som den med insamling av gammalt folkspråk sysselsatta dialektforskningen f. n. går — den enda, den känner till —, är verkligen både tung och omständlig och mödosam.

I anslutning till några exempel ur just nu pågående lexikaliska insamlingsarbeten må i största möjliga korthet beskrivas, hur det hela går till. Att exemplen tagas från Landsmålsarkivets insamling i och för en blivande ordbok över norra Dalarnas åldriga folkspråk, beror ej blott därpå, att den, som skriver dessa rader, känner till det ordinsamlingsarbetet mera i detalj än något annat, utan även därpå, att Dalmålsordboken i detta ögonblick är Sveriges mest utpräglade och intensivast bedrivna dialektologiskt-lexikografiska arbete och sålunda givetvis i främsta rummet drabbas av hr Olssons förintelsedom.

Lätt inses nog, att vad ledaren av ett ordboksinsamlingsarbete har att gripa sig an med, sedan de inledande principiella övervägandena slutförts, det är att noggrant ta reda på, vad som *redan finns* upptecknat om det honom anförtrödda områdets folkmål. Erfarenheten har nogsamt visat, att man kan sända ut den ene upptecknaren efter den andre till ett område och ändå ej få ens de viktigaste punkterna beaktade — utan i stället en mängd onödigt dubbelarbete utfört —, om ej en dylik granskning av det redan befintliga materialet går före — eller rättare sagt hand i hand med fältarbetet.

Under denna genomgång framträder det redan mycket snart, var på

forskningsområdet så stora luckor finnas (socknar eller byar), att antingen ordboksredaktören själv eller någon hans medarbetare (student, bygde-meddelare) måste göra ytterligare djupborrningar här. Men genomgången av materialet visar också, var vida mera svårupptäckbara luckor finnas, och här komma vi till insamlingsmetodikens kanske allra viktigaste punkt, väl värd att belysas genom några detaljexempel.

Jag finner i en gammal anteckningsbok från Mora följande uppteckning: »*assn* 'brödkaka'». En sådan uppteckning är det ej mycket med, vare sig för språkforskningen eller för folklivsforskningen i övrigt. Man vill ytterligare veta åtminstone följande: är det ett ord *ass* eller ett ord *asse*? Eller är det ett ord *hass* eller *hasse* (*h*-ljudet är nämligen bortfallet i Mora, under det att grannbygder med bevarat *h* möjligen kunna svara på frågan)? Vad för slags »brödkaka» eller bröd avses? Jäst eller ojäst? Vad slags mjöl? Degberedning, degbehandling, bakning och gräddning? Vardags- eller söndagsbröd? Alla dessa frågor sättas nu upp på en s. k. kompletteringslista för Mora, och då sedan ordboksredaktören eller någon hans medarbetare under sina resor kommer till den rätta personen (eller oftast kanske: de rätta personerna) i bygden, har han glädjen att få ej blott upplysningar på de efterfrågade punkterna utan så gott som undantagslöst även en hel samling nytt ord- och sakmaterial, om vars tillvaro han förut ej haft en aning. Utan det vid skrivbordet åstadkomna hjälpmedlet hade undersökningen med all sannolikhet ej kommit till stånd, och om den kommit till stånd, hade detta skett på en slump.

Ett annat exempel: I en by i Ore har för många år sedan *ria* antecknats som levande ord, dock utan att någon översättning alls givits. Ordet är för dessa trakter påfallande, emedan den med lavar och eldstad försedda byggnad, i vilken säd, bark, malt, lin och hampa torkades, annars, såvitt känt är, överallt i Övre Dalarna kallas *torkstuga*. Denna lilla, under skrivbordsarbetet funna anteckning ger anledning till en undersökning i ungefär följande riktning: finnas i ifrågavarande by i Ore *både* rior och torkstugor? Skilja de sig åt med avseende på byggnadssätt och användning? Hur förhåller det sig i övrigt i Dalabygderna med ordet och saken *ria*? Hur böjes ordet? Är det möjligen — som fallet är med ett ej så alldeles obetydligt antal ord — inskränkt till de fordom av finnar bebyggda eller härifrån direkt påverkade trakterna? Ett svar på dessa frågor är av såväl språkvetenskaplig som kulturhistorisk betydelse. Dialektforskning och sakforskning kunna här på ett lyckligt sätt komplettera varandra.

Ytterligare ett exempel: Mycket vanligt är, att de torftiga översätt-

ningar av orden, som äro regel i äldre anteckningar, ge uppslag till mera rationella undersökningar. I en anteckning från Ore läser jag t. ex. följande: »*krångna*» »*krona*» — men nu vet jag från andra bygder, att »*krona*» i sin ojämförligt vanligaste användning (= 100 öre) brukar ha ungefär samma form som i skriftsvenskan. Jag vill alltså veta, om inte det underliga *krångna* i själva verket avser endast sådana kronor som brud-, ljus- och halmkrona.

Med ett ord: utan föregående grundligt arbete vid skrivbordet kan jag ej under bygdefärderna skaffa mig material till de fullt korrekta översättningar, utan vilka en ordbok skulle alldeles förfela sin språkvetenskapliga och kulturhistoriska uppgift.

Må man förlåta mig också två små exempel av rent grammatikalisk art! Det förra är enkelt och slående. En av vårt fornspråks mest påfallande skiljaktigheter från nutida svenska består däri, att dativ av substantiv, adjektiv, räkneord och pronomen då fanns men numera praktiskt taget försvunnit. Ännu på 1400-talet sade svensken t. ex. *visa thät allom kristnom*, motsvarande vårt nutida »visa det för alla kristna». Vill man emellertid studera dativen i alla dessa detaljer, konstatera, vilka adjektiv, verb och prepositioner som styra dativ, och under vilka omständigheter de styra dativ, konstatera, hur dativen kan skifta från bygd till bygd, konstatera — och där ha vi nog den språkvetenskapligt allra intressantaste punkten —, hur dativens försvinnande, som så grundligt format om det svenska språket, egentligen gått till — ja, då kan man inte göra bättre än att gå till dalmålet, där man ännu i de flesta bygderna säger *byt hästom* o. d. för »byta hästar», *glemmt knajvem* o. d. för »glömt kniven», där dativens bruk och fördelning i rikaste mångfald växlar från bygd till bygd, och där dativens försvinnande kan i levande tal studeras på alla dess stadier. Om ordboken emellertid på denna språkvetenskapligt viktiga punkt skall kunna ge det fullständiga och bergfast korrekta material, som forskningen behöver, så hjälper det ingalunda, att en upptecknare reser och reser och hör på dialekt i förhoppning, att det, han behöver, småningom skall komma fram — han skulle kunna resa och göra uppteckningar i tjugo år utan att ändå ha fått ihop just det behövliga materialet —; utan resandet måste föregås av en noggrann genomgång av de uppgifter, som redan finnas om de enskilda dativstyrande orden, av inhämtande av upplysningar om vad fornspråksmaterialet ger i varje särskilt fall och av upprättande av frågor med ledning av dessa förberedande studier. Allt detta måste göras, där tillgång till dialekt- och fornspråksmaterial i riklig mängd är för handen — alltså i arkiv och bibliotek.

Så till ett mera invecklat, ur fonetiken gripet exempel! En av de ljudföreteelser, som mest av alla bidraga till att göra ett visst språk karaktéristiskt, särprägladt och därigenom obegripligt för annorlunda talande, utgöres av diftongeringen av vokaler. Diftongeringen hör också till de ljudhistoriska problem, som i alla tider sysselsatt språkforskarna, och talrika äro de avhandlingar, som skrivits om dessa orsaker, dess sätt att uppträda, förutsättningarna för dess uppkomst m. m. Nåväl — i Övre Dalarna kan man än i dag studera diftongeringen som en i viss mening *levande* företeelse, d. v. s. dess skiftningar från bygd till bygd äro så rika och ge så överraskande detaljer i fråga om diftongering eller icke-diftongering, att man här ännu har ett idealiskt tillfälle att på nutida talspråk studera denna i allt germanskt språk djupt ingripande företeelse. Men här lika litet som på något annat område kan forskningsverksamheten lämnas åt slumpen; ord för ord måste ordboksredaktören genomgå hithörande material och skaffa sig en detaljerad insikt rörande de fall, i vilka kompletteringar måste göras. Särskilt intressant ligger diftongeringsproblemet till i de språkligt starkt befryndade bygderna Bonäs (i Mora), Våmhus och Älvdalen. Nu ser jag på ett ordbokskort, att »skåra» heter *skura* i Bonäs och (med diftong) *skuärå* i Älvdalen, men att jag inte har något belägg för mellanbygden Våmhus. Att göra en anteckning härom på kompletteringslistan för Våmhus tar möjligen en halv minut vid skrivbordet; att i bygden vid nästa besök ta reda på och teckna ned den behövliga ordformen tar kanske ett par minuter. Men sedan man på detta sätt använt låt oss säga sammanlagt ett par dagar på att genomgå samtliga hithörande ord, allt eftersom de vid arkivgenomgången av materialet falla under ens ögon, och på att under bygdebäsoken nedteckna svaren på det efterfrågade, har problemet om diftongeringen riktats med ett material, som på ett nästan enastående sätt visar prov på det levande livets egen rika växling och mångfald.

Det är ingalunda enbart Landsmålsarkivets egna samlingar från Dalarna, som på detta sätt få tjäna som underlag till de kompletteringslistor, vilka ge stadga och mening åt insamlingsresorna i bygderna. Såvitt känt är, har man överallt, där moderna dialektordböcker utarbetas, lagt sig vinn om, att för nu skildrade ändamål genomgå *allt*, som ger upplysning om den behandlade bygdens äldre språk och kultur. Den svenska ordinsamlingen måste uppenbarligen gå samma väg, om den vill göra fullgott arbete. Ansatser i dylik riktning ha också redan gjorts. Sålunda ha för Dalmålsordbokens räkning innevarande års sommar genomgåts dels en betydande del av Nordiska Museets rika skriftliga material från Dalarna, dels ett mindre parti av Uppsalaprofessorn

Carl Säves på 1840- och 1850-talen gjorda, i flera avseenden märkliga anteckningar om dalmålet. De överflödande rika kompletteringslistor, vilka blivt ett av resultaten av denna genomgång, ha vid den under hösten följande användningen ute i bygderna redan givit mycket goda skördar.

Den nu skildrade genomgången av det redan tillgängliga materialet är ordboksredaktörens-insamlingsledarens ena stora »skrivbordsuppgift». Hela hans övriga arkivarbete kan sägas vara koncentrerat omkring de egentliga frågelistorna, avsedda att besvaras för olika bygder av ett förhållandevis mycket stort antal medarbetare. Dessa frågeformulär, vilkas innehåll i motsats mot kompletteringslistornas är inom sig sammanhängande, ha hittills utarbetats till ett antal av något över trettio, och meningen är att åstadkomma ett par hundra formulär av samma typ. Listorna behandla de mest skilda ämnen, från »Gruvor» till »Himlavalvet», från »Kolning» till »Renlighet», och de kunna betecknas som en särskild grupp av de instrument, med hjälp av vilka dialektforskningen nu vill genomplöja den svenska ordmassan i alla riktningar.

Landsmålsarkivet har gjort upprepade och energiska försök i riktning mot en fördelning av arbetet med frågelistornas koncipiering på ett flertal händer, så att andra institutioner eller enskilda specialister skulle åtaga sig bördan att utarbeta vissa av dessa för både språkforskare och kulturforskare behövliga frågelistor. Resultatet av dessa hänvändelser har ej alltid motsvarat förväntningarna. Från alla håll har man ställt sig ytterst beredvillig och tillmötesgående, då det gällt att granska de inom Landsmålsarkivet utarbetade första förslagen, göra tillägg och rättelser, föreslå förändrad indelning och uppställning, förändrade formuleringar av frågor och definitioner o. s. v. Men då det gäller det grundläggande grovarbetet med ett första utkast till frågelistor över ett visst livs- eller begreppsområde, har man ofta funnit sig nödsakad att ställa saken på framtiden. Arbetskrafter och tid ha ej i tillräcklig utsträckning kunnat disponeras för hithörande uppgifter. Först på senare tid — och då ej alltid utan tvekan — har ett mera omfattande frågelistearbete upptagits även av sakforskarna. Ej underligt för övrigt med denna tvekan: det torde finnas få uppgifter på en gång så mödosamma och så otacksamma som att på rimlig tid — och här gäller det sannerligen att ej fördjupa sig i tidsödande detaljer! — åstadkomma ett användbart koncept till frågelistor rörande ett livsområde, vilket man ej med fackkunskap behärskar — och hur många livsområden behärskar den enskilda människan som specialist? — ett koncept, som är avsett att sedan granskas av dem, som sitta inne med kunskaperna på området. Här fordras onekligen ett

visst mod att blotta sin okunnighet, sin bristande logik, sitt ytliga grepp på ämnet etc. För dem, som arbeta med dialektordböckerna, finns emellertid intet val; uppgiften är där, och den måste fullföljas utan hänsyn till bekvämlighet och yttre sken.

Utsändandet av dessa frågelistor för emellertid med sig en hel del annat arbete, om åsyftat resultat verkligen skall uppnås. Sedan frågelistor med tillhörande, individuellt färgade skrivelser sänts ut till för saken intresserade personer, gäller det att dels personligen, dels brevledes stå i oupphörlig kontakt med de sålunda vunna medarbetarna, och då svaren på listorna komma in, gäller det att genast underkasta dem en första granskning, vilken ligger till grund dels för ett bedömande av det nyinkomna materialets värde, dels för sådan instruktion åt medarbetaren, att ett följande svar om möjligt alltid blir ur forskningens synpunkter mera givande än föregångaren.

Enligt nu beskrivna metoder — vilka här endast kunnat till sina huvuddrag antydas — pågår för närvarande ej blott i Dalarna utan runt omkring i vårt land ett av ordbokssynpunkter sammanhållet dialektinsamlingsarbete, som i omfång överträffar allt vad förut i Sverige gjorts på området, och som dessutom är direkt anlagt på att söka utfylla de luckor, vilka tidigare insamlingar kvarlämnat, och att beakta samtliga de synpunkter i fråga om samlandet, som tidigare förbisetts eller alltför litet uppmärksamrats. Avsikten med insamlingsarbetet kan i korthet sägas vara den att åt framtida forskning och bearbetning bevara det döende svenska folkspråksmaterialet, ordnat i en eller flera ordböcker och framträdande med den grad av fullständighet, mångsidighet och noggrannhet, som det med den nutida språkforskningens resurser är möjligt att åstadkomma.

Om nu hr Olssons ovan citerade, märkliga yttrande bör fattas så, att han och de med honom liktänkande önska tillintetgöra hela denna mycket avsevärda del av det nutida dialektinsamlingsarbetet i vårt land, så kan man ej undgå att fråga: vad ämnar man sätta i stället för den sålunda krossade insamlingsapparaten? Att genom medelindragning sätta apparaten ur funktion är ju en synnerligen enkel åtgärd. Men är det inte åtskilligt svårare att i det förstördas ställe bygga upp något nytt?

Oktober 1929.

FOLKMINNESINSAMLINGEN I HEMBYGDSFÖRENINGARNA

ANVISNINGAR FÖR INSAMLINGSLEDARE

Av fil. lic. David Arill, Torsby

I. PLANLÄGGNING OCH FÖRBEREDELSE

NÄR en hembygdsförening beslutat uppta arbetet med insamlande av folklig tradition inom sitt verksamhetsområde, är den första och viktigaste omsorgen att få en lämplig *insamlingsledare*. Att utlysa en tävlan, innan man har någon, som lovat ta hand om tävlingsdeltagarna, är knappast tillrådligt. En tävling liksom alla andra former av insamlingen bör omsorgsfullt planläggas och kräver under fortgången ständig tillsyn. Väcker insamlingsuppropet intresse, får detta intresse inte från början dödas, därigenom att en tävlingsdeltagare inte får de upplysningar, han önskar, och den uppmuntran, hans arbete förtjänar. Styrelsen eller arbetsutskottet i en förening kan visserligen planlägga och utlysa en tävlan, men en person, helst inom arbetsutskottet, bör stå som tävlings- och insamlingsledare. Det är på ledaren, som det beror, vilket resultat insamlingen får. Den, som skall leda insamlingen, bör givetvis vara någorlunda förtrogen med folklig tradition och även känna till materialets användbarhet. Akademisk examen t. ex. i folkminnesforskning är naturligtvis en värdefull merit, ehuru inte något ofrånkomligt villkor. Insamlingsledaren bör vidare ha kännedom om bygden. Endast i undantagsfall bör man för detta, av en hembygdsorganisation bedrivna insamlingsarbete ha en ledare, som är bosatt utanför området. Har man ingen annan utväg än denna, bör dock insamlingsledaren ovillkorligen ha god kännedom inte blott om folklig tradition utan också om folket. Han bör om möjligt vara föredragshållare, då föredragsresorna sätter honom i kontakt med den intresserade allmänheten. Det allra viktigaste kravet är naturligtvis, att ledaren är besjälad av levande entusiasm för den sak, det gäller, och att han förmår meddela denna entusiasm åt andra. Till sist måste han kunna arbeta — både bittida och sent. Det

räcker inte med att sätta andra i gång. Insamlingsledaren måste själv hålla i skafvet, om företaget skall lyckas.

Innan en förening griper sig an med att utlysa en tävlan, bör insamlingsledaren ha anskaffat *uppteckningspapper och frågelistor*. Uppteckningspapperet är oundgängligt för varje folkminnesorganisation. Först och främst kommer arkivet att innehålla manuskript av samma format, vilket underlättar ordnandet och katalogiseringen. Vidare får man å varje blad nödvändiga uppgifter om landskap, socken, sagesman, upptecknare osv. En uppgift utan lokalisering kan praktiskt taget betraktas som värdelös. Nu kan det ju inte undvikas, att åtskilliga uppgifter insändes på papper av annat format, och att upplysningar om uppteckningsort o. d. i en del fall kommer att saknas, men utdelar föreningen uppteckningspapper, blir det tämligen få bidrag, som i fråga om format och hänvisning skiljer sig från det normala. Tillvaron av uppteckningspapper utökar också väsentligt arkivet, såsom erfarenheten visat. Härav följer dock inte, att insamlingsledaren skickar ut uppteckningspapper hur som helst. En god regel är, att en upptecknare, som man inte känner närmare till, endast förses med ca 15—20 ark. När han lämnat in en del material, får han mera papper. En god och välkänd upptecknare får naturligtvis vad han rekviderar, och han bör ha papperet tillgängligt året om, även om någon tävling inte pågår. Det blir flera och mångsidigare uppgifter, man på detta sätt kan påräkna. Av uppteckningspapper bör man tillhandahålla två olika slags blanketter, som vi här kan kalla A och B. Bl. A med uppgifter om landskap, socken, sagesman, upptecknare mm. samt å baksidan korta anvisningar för renskrivningen. Denna blankett är avsedd för uppgifter, som endast omfattar en sida, eller såsom första blad i en längre uppteckning. När A är fullskriven, fortsätter man på bl. B, ifall uppteckningen inte rymmes på ett blad. Det är ju av stor vikt, att de uppteckningar, som nu göres, inte behöver skrivas om utan kan ligga hundratals år i arkivet. Blanketterna bör med tanke härpå vara tryckta å papper av bästa kvalitet. Med tanke på uppteckningarnas framtid bör insamlingsledaren även tillse, att upptecknarna skriver med bläck och inte med blyerts. Blyertsmanuskript kan man dock inte helt komma ifrån. Dessa bör snarast möjligt renskrivas, varvid originalen ej förstöres utan stannar kvar i arkivet.

Utom de båda nämnda blanketterna kan även en *blankett för biografiska uppgifter* om sagesmän och upptecknare behövas. Det är en kännbar brist i våra folkminnesarkiv, att man ofta har så knappa upplysningar om sagesmännen. I många fall räcker det med namn och

födelseår; är det en meddelare av större betydelse, är det av flera skäl värdefullt, att man känner närmare till honom. Han har kanske lämnat uppgifter, som inte tycks höra hemma i hans bygd. Den biografiska blanketten upplyser, att släkten inflyttat från annat landskap. Hans meddelanden kan vara litterärt påverkade, vilket man upptäcker först genom att ta del av hans biografi. Är han eller hon i ett eller annat avseende mera märklig — stort original, framstående kommunalman, föregångsman som jordbrukare, den siste utövaren av ett gammaldags yrke o. s. v. — borde den biografiska blanketten endast vara en förberedelse för en hel biografi. Biografier och självbiografier över duktiga män och kvinnor ur allmogens krets har sin givna plats i hembygdsarkivet, även oberoende av den egentliga folkminnesinsamlingen. Biografiska blanketter bör emellertid inte skickas till alla upptecknare. Först när man känner till en bidragsgivare, är det lämpligt, att han förses med dessa blanketter, och han måste få klart för sig, att de skall användas med den största varsamhet. Sagesmannen får inte skrämmas genom att man förhör honom om hans personliga förhållanden. Blanketten kan ifyllas så småningom. Man får samtalsvis en uppgift då, en annan då, tills man slutligen har en liten biografi färdig. De biografiska uppgifterna i arkivet hållas inte tillgängliga för allmänheten. En upptecknare får gärna ställa som villkor, att en biografi över honom eller hans sagesmän inte framlägges förrän om visst antal år. Ett sådant förbehåll måste av föreningen obrottsligt respekteras.

Frågelistorna är oundgängliga för upptecknaren, han må ha hur stor kännedom om folktraditionen som helst. Det är omöjligt att utan detta stöd hålla ihop alla de detaljer, man behöver ha klarhet i vid utfrågandet. Varje pristävlan bör — varom mera nedan — inledas med en uppsats, som även innehåller frågor rörande det traditionsområde, tävlingen gäller. Denna frågelistor kan inte göras för utförlig utan måste kompletteras genom ytterligare frågeformulär. Föreningen bör ha alla tillgängliga frågelistor till utdelning, så att den intresserade samlaren kan inriktas än på det ena, än på det andra området. Många frågelistor har varit införda i tidskriften Folkminnen och Folktankar. En del av dessa kan rekvideras från Västsvenska Folkminnesarkivet, Stadsbiblioteket, Göteborg 3. Härifrån bör den samlande organisationen även söka anskaffa Frågebok för folkminnesinsamling av W. LUNGMAN, utgiven av Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola. En del frågelistor, speciellt behandlande arbetslivet, har även publicerats av Uppsala Landsmålsarkiv. Kommer hembygdsföreningarnas insamling att få större omfattning, torde kanske särskilda åtgärder i samråd med de vetenskapliga

folkminnesinstitutionerna böra företagas beträffande frågelistor. Det är även att hoppas, att en populär översikt av folktraditionen jämte anvisningar för uppteckningsarbetet kan framläggas, eventuellt genom en omarbetning av C. W. VON SYDOW, Våra folkminnen, som utgått ur bokhandeln. En handledning vid avfattandet av allmogebiografier lämnar DAVID ARILL, Våra gamla. Vid utdelandet av frågelistor bör insamlingsledaren iaktta, att den otränade upptecknaren inte får mer än en å två frågelistor. Sedan dessa avverkats, får han flera undan för undan. Den ovan nämnda Frågebok för folkminnesinsamling utdelas ytterst sparsamt och endast i de fall, där man påträffat en synnerligen duglig upptecknare. Vill man ha vissa bestämda upplysningar, kan man hektografera en kort frågelist.

När insamlingen påbörjas, skall insamlingsledaren alltså vara försedd med uppteckningspapper, bl. A och B, biografiska blanketter, ett tämligen omfattande urval av frågelistor och helst några exemplar av Frågebok för folkminnesinsamling. Upptecknaren slipper således vänta någon längre tid, innan han får, vad han behöver för att ta i tu med arbetet. Ju förr han kan få pröva sina krafter, desto bättre blir resultatet. Skall insamlingsledaren rekvirera uppteckningspapper o. d., först när förfrågningarna börjar komma, fördröjes det hela i onödan. Självfallet är också, att föreningen bör ha anslagit så stort belopp för folkminnesinsamlingen, att ledaren inte endast har medel för inköp av frågelistor etc. utan även ett par hundra kronor för rena expeditiionsutgifter.

II. PRISTÄVLINGAR

När en hembygdsförening skaffat sig en ledare för folkminnesinsamlingen, och när denne företagit de preliminära åtgärder, varom ovan talats, bör man snarast möjligt utlysa en pristävling. Härigenom kan man få in betydligt mera material för en jämförelsevis ringa kostnad än på annat sätt. Vid anordnandet av tävlingen måste föreningen stå i kontakt med pressen inom verksamhetsområdet, ty det är först och främst genom tidningarnas medverkan man kan nå ett resultat av större värde. Har föreningen goda ekonomiska resurser, låter det sig mycket väl göra, att föreningen *själv anordnar en tävling*. Detta innebär, att föreningen garanterar prissumman och på olika sätt bringar tävlingen till allmänhetens kännedom. Detta sker genom upprop, som ut-

sändes till studiecirklar och andra föreningar inom området, till föreningens medlemmar och övriga intresserade, och som dessutom införes i samtliga tidningar inom bygden. Under tävlingens fortgång vållar detta anordningssätt åtskilliga svårigheter. Det visar sig snart, att bidragen blir betydligt färre, än man väntat, och för att nå ut till allmänheten måste man återigen uppvakta tidningarna. Nu kan man inte begära, att en tidning, hur stort intresse den än har för saken, skall vara villig att gå på gång utan ersättning ta in upprop etc. rörande tävlingen, och skall ersättning kunna lämnas, måste det ske i form av uppteckningar i samband med tävlingen. Helst bör man då införa bidrag i samtliga tidningar, som man först vänt sig till, men då stöter man genast på en svårighet: Skall man skicka samma bidrag till alla tidningarna, eller skall man skriva av olika bidrag till olika tidningar? Den förra utvägen tilltalar naturligtvis inte tidningarna, när det är fråga om ett så begränsat område som ett landskap. Den senare utvägen är ur pressens synpunkt betydligt mera tilltalande, och konsekvensen blir, att föreningen, så länge tävlingen pågår, i var och en av tidningarna har en särskild folkminnesavdelning med frågelistor och anvisningar samt insänt material. Man kan förmoda, att en på detta sätt anordnad tävling kommer att ge ett mycket gott resultat, enär föreningen når läsarna av samtliga tidningar. Antar man, att dessa endast är fyra till antalet, och att utom uppropet folkminnesavdelningen är synlig fyra gånger under pågående tävling, blir det inte desto mindre sexton olika uppsatser med sammanställning av inkommet material. Då man ju måste förutsätta, att insamlingsledaren inte har annan möjlighet än att på fritid ägna sig åt folkminnesinsamlingen, är det otänkbart, att han hinner med allt detta arbete vid sidan av korrespondensen med upptecknarna. Endast i sällsynta undantagsfall torde en förening därför kunna ordna sina tävlingar på detta sätt.

Den vanliga formen av folkminnestävlingar är, att insamlingsledaren sätter sig i förbindelse med *en* tidning inom området, och att *tävlingen anordnas gemensamt av föreningen och tidningen*. Tidningens politiska färg har ingen betydelse; huvudsaken är, att man får förbindelse med en tidning, som har god spridning på landsbygden, synnerligast bland bondeklassen, då det är härifrån, man kan påräkna de flesta bidragen. Ena året kan man anordna tävlingen i en tidning, andra året i en annan o. s. v. för att på detta sätt svepa över hela bygden. En tidning, som har mycket god spridning, kan inom någon enstaka, betydelsefull bygd stå avsevärt tillbaka för ett annat pressorgan, varför man genom dessa ombyten får hela landskapet med. Ingenting hindrar dock, att

man ett par år å rad håller sig till samma tidning, men därefter börjar man vanligen att »kunna» den publiken. När programmet för tävlingen göres upp, bör man ha fullt klart för sig, att båda parter, föreningen och tidningen, har sina förpliktelser. Tidningen lämnar plats för alla meddelanden om tävlingen, vilket lämpligast sker genom upprättandet av en folkminnesspalt, som återkommer i lördagsnumren ungefär varannan eller var tredje vecka, så länge tävlingen pågår. Tidningen anslår dessutom penningpris, knappast mindre än 200 kr. för varje tävlan — gärna mera! Föreningens insamlingsledare åtar sig att redigera folkminnesspalten och att i övrigt ha allt bestyr med tävlingen, vanligen utan kostnad för tidningen. Uppteckningspapper, biografiska blanketter och frågelistor utsändes genom tävlingsledarens försorg. Allt insamlat material blir föreningens egendom.

Sedan detta avtal träffats med tidningen, återstår att bestämma *tiden för tävlingen*. Denna bör helst ta sin början på hösten, någon gång under månaderna september till december, och pågår därefter till fram på våren, t. ex. i april eller maj. Vanligen visar det sig, att de tävlande vill ha tiden utsträckt, och denna önskan skall tävlingsledningen utan vidare tillmötesgå. Om man så vill, kan en tävlan utsträckas ända till ett år; ett halvår är väl kanhända lämpligast. Tävlingen tillkännages genom ett upprop, som införes i tidningen — resp. tidningarna — 2 å 3 gånger under en bestämd rubrik, som sedan återkommer hela tävlingstiden, såsom Folkminnesspalten, Småländska folkminnen, Sägen och visa i Medelpad. Om en del hembygdsföreningar kan ena sig om att samtidigt var och en i sin bygd anordna en pristävlan om samma ämne, vilket skulle kunna ha stort värde för en överblick av hela landets folkminnen av en viss art, så kan en gemensam *inledningsuppsats* med frågelista uppgöras till hjälp för de särskilda föreningarna. Insamlingsledaren har då endast att i detta upprop göra de förändringar, som betingas av de lokala förhållandena: föreningens och tidningens namn, tid för tävlingens avslutande, prissumman och dess uppdelning, tävlingsledarens namn och adress. Vid fastställande av prisen iakttas, att man alltid har första pris väl tilltaget, då detta verkar stimulerande, och att ett inte alltför litet belopp är reserverat för småpris, så att även en tävlande med ett mindre bidrag kan ha hopp om någon belöning. Man får aldrig nöja sig med endast första, andra och tredje pris. Har föreningen en tidskrift eller andra publikationer, har man här lämpliga bokpremier. Gratisexemplar av tidningen under ett år är också ett lämpligt tröstepreis. Hur som helst måste prisnämnden ha fria händer att vid tävlingens slut justera prissummorna.

Alla bidrag insändes till tävlingsledaren och således inte till tidningen, därest inte insamlingsledaren skulle tillhöra redaktionen. Folk brevväxlar hellre med en bestämd person än med en tidning eller en förening, och om tävlingen handhas på rätt sätt, har insamlingsledaren vid dess slut knutit åtskilliga förbindelser med intresserade folkminnessamlare. Så snart tävlingsuppropet införts, brukar en och annan förfrågan komma in. Andra gången uppropet varit synligt, ökas antalet, och sedan kan det komma sporadiska förfrågningar undan för undan med en betydande ökning, varje gång folkminnesavdelningen givit något mera verksamt livstecken från sig. Var och en, som begär upplysning om tävlingen, tillsändes uppteckningspapper och frågelistor, så snart ske kan. Då det inte sällan händer, att en upptecknare begär upplysningar om pris — han kanske inte sett tävlingsuppropet — bör insamlingsledaren ha ett hundratal avdrag av detta upprop, som bilägges (ävensom frågelista), varigenom han undgår en mängd onödiga skrivelser. Tämigen snart får han nog också att göra med tävlande, som begär upplysningar om en hel del spörsmål av perifer art. Har han gott om tid, kan han ju besvara dem, men i allmänhet begär han intet brott genom att enbart hänvisa till uppropet, ty ofta är den ivrigaste frågaren den minst givande upptecknaren. Sedan man haft en rad frågor att besvara i brev efter brev, blir resultatet kanske värdelöst. Man upptäcker snart, att det finns okynnesfrågar, som ska ha ett ord med i laget, både när det gäller folkminnes- och gissningstävlingar. Den publiken har man i hembygdsarbetet föga glädje av. För att undvika besväret att lämna svar på en mängd olika frågor om renskrivning, upptecknande o. s. v. skall insamlingsledaren alltid uppmana den frågande att skicka in de uppteckningar, han gjort. Med dessa framför sig kan han lättare ge råd. Det är ingen lätt sak att utan material ge direkta anvisningar per brev. Har man en uppteckningssamling, ser man ju genast, vad som brister i fråga om återgivande av den folkliga traditionen den ene upptecknaren är benägen att skriva alldeles för litterärt, en upptecknaresjukdom, som mycket ofta är obotlig, en annan återigen lutar åt den förkastliga bondkomiken, en tredje plockar på samma blad ihop uppgifter av de mest skilda slag, såsom påskfirande, begravningsbruk och gåtor, eller uppgifter från skilda bygder. Så långt tid och krafter medger, går insamlingsledaren igenom uppteckningarna, allt efter som de kommer in, och ger så samlaren de råd, han kan behöva. Detta måste ske tämigen försiktigt, då man ju inte i onödan bör stöta bort någon. Träffar man nu på en upptecknare, som uppenbarligen gjort om uppgifterna för att få dem roligare eller mera spän-

nande, och som därigenom fullständigt förvanskat traditionen, bör denne uppmanas att skriva så, som han hört berättas, och upplysas om syftet med insamlingsarbetet. Återkommer han det oaktat med likartade uppgifter, kanske beledsagade av ett fränt brev, gör man processen kort: allt, han skickat in, återsändes. Det är ingen mening i att offra tid och krafter på ett så hopplöst företag som att söka dra ut sanningen ur ett omskrivet, vanskapt material. Är man i ovisshet om uppteckningarnas sanning, gör man klokt i att söka få innehållet kontrollerat. Detta kan exempelvis ske genom hänvändelse till en vetenskaplig institution för folkminnesforskning, där kontrollen underlättas av att man har tillgång till stora och omfattande uppteckningssamlingar. Man kan också söka få saken kontrollerad genom att efterforska liknande traditioner på annat håll, varvid man använder sig av säkra upptecknare. Allra bästa möjligheten till kontroll har man, om man är i tillfälle att sätta sig i förbindelse — vid personligt besök — med de sagesmän, den tvivelaktige upptecknaren hänvisat till. Det bör också understrykas, att en enstaka uppgift av något underlig beskaffenhet i en eljest god samling inte utan vidare får förkastas. Man bör söka få den väl belyst. Sovringen av materialet måste överlåtas åt forskaren. Insamlingsledaren kan utöva kontroll främst genom sin kännedom om bygden och sin kontakt med dess folk, men han saknar väl i allmänhet den samlande överblicken över ett jämförande material.

Vid denna *förberedande genomgång* av uppteckningarna, märker man många luckor, som man gärna vill ha fyllda. Här har upptecknaren bara ett par korta notiser om ett gammaldags bröllop. Han får då en förfrågan, om han inte kan få en detaljerad skildring särskilt av ett visst bestämt bröllop. Man bör inskräpa hos upptecknaren, att det är av större värde att få fastslaget »på ett bröllop i Svenneby 1867 förekom det och det bruket», än att enbart få konstaterat, att »det bruket har förekommit här i socknen». Tid och plats är viktiga fakta i en uppteckning. En annan upptecknare har skildrat en begravning och noggrannt fått med stugans klädsel, maträtter o. s. v. men ingenting av folklig övertro. Han får då en anvisning att komplettera uppsatsen jämte vissa direktiv härför. En upptecknare har skickat en utmärkt samling gåtor på dialekt. Han ombedes att lämna med en översättning av svårförståeliga ord och uttryck. Slutligen meddelar en upptecknare mitt under tävlingen, att han nu inte kan få in mera material. Han får andra frågelistor och sändes på jakt efter uppgifter, som inte ingår i tävlingsrubriken. Det är oriktigt att strikt hålla på, att alla bidrag i en folkminnestävlan skall avhandla just det utlysta ämnet. Låt vara, att

man vill ha vårsederna noggrant undersökta; när en upptecknare gjort sitt bästa och inte har mer att komma med, får han lämna andra uppteckningar, såsom bröllopsseder, sägner, ordspråk, ty huvudsaken är inte, att tävlingen går fram efter en snörrät linje, utan att mesta möjliga material samlas. Medan en upptecknare är i farten, skall han hållas varm. Han återkommer kanske inte i en följande tävlan, och om hans bidrag nu avvisas, betyder detta, att hans insats blir mindre, än den kunnat bli.

Varje bidrag, hur litet det än är, *kräver ett erkännande* från insamlingsledaren. Erkännande lämnas aldrig per brevkort, då upptecknaren ogärna ser, att dylika uppgifter kommer till mera allmän kännedom. Mången gång räcker det inte med ett kort erkännande. Uppteckningens art eller andra omständigheter kan ge upphov till en längre skrivelse. En insamlingsledare får på detta sätt en omfattande korrespondens, och denna blir lätt en börda. Men en börda, som måste bäras. Det beror i inte ringa grad på denna brevväxling, vilken valuta tävlingen ger, och vilket intresse hembygdsföreningens strävanden kommer att möta i bygden. Är denna omfattande brevväxling en börda, så blir den även en glädjekälla. Sedan man gallrat ut de likgiltiga, ofta pristiggande breven i en tävlan, har man alltid till övers en bunt skrivelser, som andas sant och oförfalskat intresse för saken och varm kärlek till fädernas bygd och odling. Ju längre bekantskapen med dessa upptecknare fortskrider, dess mer personlig blir tonen. När tävlingen är slut, känns det tomt, man saknar deras vänliga och uppmuntrande ord. Det är denna elit bland upptecknarna, som gör den tunga bördan lätt, och som skänker vederkvickelse och fågnad åt arbetet.

Stor omsorg och mycket arbete måste tävlingsledaren vidare lägga ned på *redigerandet av folkminnesspalten* i den tidning, som åtagit sig tävlingen. På denna avdelning införes instruktionsuppsatser av mindre omfång, om det är någon fråga, man vill ha utredd, eller visst bestämt material, man vill efterlysa. Dessa instruktionsuppsatser måste naturligtvis vara vetenskapligt vederhäftiga. Löst prat och allmänt resonnerande bannlyses från folkminnesspalten. Det huvudsakliga på denna avdelning blir återgivande av insända uppteckningar. Då en tävling börjat, kan det dröja rätt länge, innan man får in uppteckningar, som lämpar sig för tidningen. När det är föreningens första tävlan, är detta rätt besvärligt, i all synnerhet om föreningen inte har äldre samlingar. Det återstår ingenting annat än att se tiden an, även om redaktionen skulle knorra. Har man gammalt material på lager, väljer man här ut något, som kan vara lämpligt, så att det inte dröjer alltför länge, innan

läsekretsen får se en del uppteckningar i tidningen, vilket eggat till eget arbete och bidrar till att ge fart åt insamlingen. Så snart man har nyinkommet material, tar man av detta. Vid offentliggörandet av tävlingsbidrag har man åtskilligt att lägga märke till. Man skriver alltid av de uppteckningar, som skall tryckas, emedan alla originalmanuskript skall införlivas med arkivet. Gör man inte själv avskrifterna, måste man välja ut material för avskrivning och noga granska de artiklar, som sändes till tryckning. Redan utväljandet av uppteckningarna kräver omtanke. Man får inte i nummer efter nummer låta samma bygd komma igen. Så många delar av området som möjligt skall medtas. Samma regel gäller upptecknarna: olika samlare bör företrädas. Samma regel gäller ytterligare själva traditionerna: omfattar tävlingen julseder, håller man inte på endast med julafton o. s. v. Det är för visso mera roande att få med en lång skildring t. ex. av ett bröllop än mera enstaka, kortfattade notiser, men det låter sig inte alltid göra. Ofta får insamlingsledaren gå igenom hundratals sidor uppteckningar, innan han har nog för ett enda tidsningsnummer. Han kan hos en samlare få ta en uppgift här, en annan där och så foga ihop en liten uppsats. Detta tidsödande arbete försvåras av att uppteckningarnas språkform inte sällan måste göras om, vilket får ske försiktigt, så att upptecknarens och sagesmannens personliga stil och berättaregenskaper inte går förlorade. Har upptecknaren angivit en signatur, införes givetvis inte hans namn. Därmed kan man skada både honom och insamlingen. Man kan ha som princip att sätta ut hela namnet, endast då upptecknaren begär det. Personer, som nämnes i hans uppteckning, bör inte namnges, om man kan befara, att de har anhöriga i livet. Det är alltså åtskilligt att iaktta, innan man har en samling att tillställa tidningen. För att arbetet inte skall bli alltför betungande borde man helst ha avtalat med redaktionen, att inte mera än högst två spalter införes per gång. Det är bättre, att folkminnesavdelningen återkommer litet oftare, än att den kommer ett par gånger och då fyller en helsida i tidningen.

Om tiden det medger, bör insamlingsledaren katalogisera eller låta katalogisera allt det inströmmande materialet, medan tävlingen pågår, emedan man härigenom lättare kan göra en exakt beräkning av tävlingens rent yttre resultat och får en bättre överblick över de olika deltagarna och deras insats. Hinner man inte med att ordna och accessionsföra materialet före prisbedömningen, bör man åtminstone uppräta en förteckning i bokstavsordning över deltagarna med angivande av

antal uppteckningssidor för varje och ordna hela samlingen efter denna förteckning, som sedermera kan följas vid införandet i förvärvskatalogen. Har man inte en sådan förteckning i lika många exemplar som antalet medlemmar i prisnämnden, riskerar man, att ett eller annat bidrag helt enkelt kommer bort. Man kan inte alltid räkna med, att de skilda medlemmarna i prisnämnden håller noga reda på materialet.

Prisnämnden utses av föreningens styrelse eller arbetsutskott, samtidigt med att beslut fattas om tävlingens anordnande. Tidningens redaktion har rätt att insätta en medlem. Det är ett tidsödande arbete att vara prisdomare i en folkminnestävlan, och bedömandet av det ofta heterogena materialet fordrar god kännedom om den folkliga traditionen. En prisnämnd bör ha högst tre medlemmar. Av dessa är insamlingsledaren självskriven. Genom den befattning, han förut tagit med tävlingsbidragen, har han på förhand en omfattande inblick i deltagarnas prestationer och kan bättre än någon annan i stort sett fälla ett säkert domslut. Vill och kan insamlingsledaren ensam åta sig besväret att vara prisdomare, bringar detta arrangemang tävlingen till ett snabbare avgörande, än om flera personer skall gå igenom samlingen. Ofta vill dock ledaren ha stöd av en eller ett par medbedomare. Innan han lämnar tävlingsbidragen till dem, är det lämpligt, att han gjort upp ett preliminärt förslag till utdelning av de större prisen. Sedan en av de andra prisdomarna genomgått manuskripten, är det enklast, att insamlingsledaren och denne håller en överläggning. På de punkter, där de eventuellt inte kommer till enighet, får tredje man fälla utslaget. Är prisdomarna bosatta på skilda orter och har svårt att sammanträffa, bör avgörandet överlåtas åt insamlingsledaren. Ju mindre omfattande prisnämnden är, desto bättre. Det finns som bekant ingenting mera tungrott än en stor kommitté. Arbetet fördröjes, och till sist blir det ändå en, som får göra det, sedan mycken tid gått till spillo.

Vid fördelningen av prisen har nämnden rätt att företa erforderliga ändringar i fråga om den bestämda prissumman. Är första pris 100 kr. och andra pris 60 kr., vore det en orättvisa, om en fick första och en andra pris, därest deras bidrag i huvudsak vore likvärdiga. Saken ordnas så, att man utdelar två första pris t. ex. å 80 kr. vardera. Ett pris kan på detta sätt bli större, ett annat mindre än beräknat. Även de mindre bidragen förtjänar sin belöning. Prisnämnden ser sig tämligen snart försatt i en obehaglig ställning: antingen måste de större prisen minskas, eller ock måste småprisen slopas. Man väljer intet av dessa alternativ, ty ännu en utväg står till buds. Man beskär de stora prisen så lite som möjligt och delar ut största tänkbara antal extrapris och

premier genom att samla in pengar och böcker. Man vänder sig till tidningen, till föreningen, till enskilda och till sig själv! Några summor kan det aldrig bli fråga om, bara någon femtilapp e. d.

Till slut endast några antydningar om de regler, prisnämnden har att följa vid *fastställandet av rangordningen mellan de tävlande*. Hänsyn tas till omfattningen av varje samling, varav dock inte följer, att den, som uppvisar största sidantalet, får första pris. Det är skillnad på sidor och sidor. 200 sidor med stor stil och med små notiser på varje blad kan kvantitativt omfatta mindre än en tätskriven samling på 50 sidor. Har man tid och lust, kan man reducera antalet sidor i en samling av första typen genom att vid beräkningen slå ihop flera påbörjade ark till ett. Antalet sidor har emellertid inte så stor betydelse, därför att kvalitén helt givet väsentligen växlar. Man får således jämföra bidragen också med hänsyn till innehåll och uppteckningssätt. En samling med slätstrukna, alldagliga uppgifter kommer längre ner på skalan än en samling med material av mera sällsynt karaktär. Likaså förtjänar en samling äkta folkliga uppteckningar högre pris än ett kvantitativt och kvalitativt likartat bidrag, där sagesmännens uppgifter blivit sämre återgivna, t. ex. genom omskrivning. Bestämda regler kan inte uppställas. Prisenämnden måste handla efter bästa samvete. Så länge insamlingsledaren inte har större erfarenhet på området, är det för både honom och tävlingsdeltagarna en fördel, om han kan rådgöra med åtminstone en annan ledamot av prisnämnden.

Prisbedömningen fordrar i allmänhet ganska lång tid. Helst bör den vara undanflykt på en å två månader. *Resultatet tillkännages på folkminnesspalten* men inte i en kort notis utan i en tämligen utförlig uppsats, där prisnämnden eller insamlingsledaren redogör för tävlingens omfattning, arten av det insända materialet o. s. v. Då meddelandet stått infört i tidningen, utsändes prisen. Är det få deltagare i tävlingen, kan ett meddelande om resultatet tillställas pristagarna, då man eljest med säkerhet kommer att få åtskilliga förfrågningar. Tillkännagivandet i tidningen har den tävlande inte alltid fått del av. I ett eller ett par nummer införes därefter ytterligare utdrag ur tävlingsmaterialet under samma rubrik som förut.

När tävlingen på detta sätt omsider nått sitt slut, återstår för insamlingsledaren att katalogisera materialet, om detta inte skett tidigare, och att avvakta klagomålen från dem, som anser sig orättvist behandlade vid prisbedömningen. Denna epilog är oundviklig. Vanligen behöver man inte besvara dessa epistlar, därest det inte gäller att rätta

bestämda missuppfattningar av vikt för kommande tävlingar. Och så börjar man med förberedelserna för nästa kraftprov!

Resultatet av en pristävling är i första hand beroende på det arbete, insamlingsledaren lägger ned. För en god utgång har det dessutom mycket att betyda, vilket intresse vederbörande tidning visar under tävlingstiden. Den fria folkminnesinsamlingen står i största tacksamhetsskuld till pressen för det tillmötesgående, den lagt i dagen inte minst vid anordnandet av pristävlingar. Utan pressens medverkan skulle våra folkloristiska samlingar vara betydligt fattigare. Emellertid har en välskött folkminnesavdelning ett stort värde också för tidningen, som får ett ingalunda föraktligt material för jämförelsevis ringa pris.

LITTERATUR

INSÄND LITTERATUR

BERGMAN, E.: *Släktforskning och medicinsk ärfvlighetsforskning*. Särtryck ur Hembygden 1923. Uppsala 1923.

ESTERER, R.: *Heimatschutz und neue Baugesinnung*. Schriften für Volksbildner herausgeg. von der Volksbildungsstelle im Bundesministerium für Unterricht. Heft 23. Wien und Leipzig 1929.

Gotländska minnesmärken. I. Med en inledning rörande Gotlandsfondens tillkomst, syfte och hittillsvarande verksamhet utg. av Gotlandsfonden genom NILS LITHBERG. Stockholm 1929.

Kring en småstad. Studier och minnesbilder från gamla Simrishamn av skilda pennor utg. av THEODOR TUFVESSON och GÖSTA EHRNBERG. Med klippta silhuetter av OSCAR ANTONSSON. Lund 1929.

Kårsajökeln. Karta i skalan 1:20000 jämte vägledning för besökande. Svenska turistförningens publikation n:r 451. Stockholm 1929.

LJUNGDAHL, JOHAN: *Trälleborgs kyrka*, Kort historik och beskrivning. Trälleborg 1929.

VON POST, LENNART: *Svea, Göta och Dana älvar*. (Ur Ymer, tidskrift utgiven av Svenska sällskapet för antropologi och geografi, årg. 1929, häft. 1) jämte Marschroute för beseende av Sveafallen vid Degerfors. Svenska

turistförningens publikation n:r 452. Stockholm 1929.

SERNANDER, RUTGER: *Våra parkträd, deras skötsel och vård*. Föredrag vid Uppsala trädgårdssällskap den 17. mars 1929. Svenska naturskyddsförningens småskrifter n:r 3. Stockholm 1929.

SJÖBECK, MÅRTEN: *Östergötland*. En landskaplig orientering vid betraktandet av Östergötland från statsbanornas tåg och under utfärder. Utarbetad på uppdrag av Kungl. Järnvägsstyrelsen. Stockholm 1929.

Skåne, Skåne the southernmost province of Sweden — Schonen, die südlichste Provinz Schwedens, la Scanie, la province la plus meridionale de la Suède — Scania, la provincia mas meridional de Suecia. Svenska turistförningens publikation n:r 449. Stockholm 1929.

SUNESON, A. S.: *Törne och konvalj*. En trädgårdsbok för blomstervänner, egnahemsbyggare och amatörer. Stockholm 1929.

Svenska kulturbilder. Del I o. II. Red. SIGURD ERIXON och SIGURD WALLIN. Stockholm 1929.

Västsvenska folkminnen. Festskrift utg. av Västsvenska folkminnesföreningen Red.: DAVID ARILL, SVERKER EK, OLOF FORSÉN, JOH. KALÉN, ELOF LINDÄLV och JAMES SVENSSON. Göteborg 1929.

Arkiv för norrländsk hembygdskforskning utg. av Föreningen för norrländsk hembygdskforskning gen. TH. HELLMAN 1928—1929. Härnösand 1929.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria utg. av Södermanlands fornminnesförening. XXIII. Red.: KARL KARLSSON LEIJONHUFVUD. Strängnäs 1929.

Jordbrukareungdomens förbund. Årsberättelse 1928. Bollnäs 1929.

Kalender utg. av Svenska folkskolans vänner. 44. årg. Red.: EVERT EKROTH. Hälsingfors 1929.

Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening IX. Jönköping 1929.

Tidskrift utgiven av Norra Vättersbygdens hembygdskförening. År 1929. Örebro 1929.

Utanvessarn utg. av Valbo hembygdskförening. Gävle 1929.

MEDDELANDEN

Stockholm.

GRÄNSEN MELLAN UPPLAND OCH SÖDERMANLAND. Vid Upplands fornminnesförenings höstutflykt den 15. september redogjordes bland annat för några undersökningar, vilka arkivarien Gunnar Bolin nyligen verkställt angående landskapsgränserna mellan Uppland och Södermanland. Man har tidigare alltid trott, att gränsen mellan de båda landskapen går över Gamla staden, där en sten, som angives vara gränssten, står vid huset 47 Västerlånggatan. Arkivarien Bolin har nu kunnat påvisa, att här råder ett missförstånd. Man har nämligen på sin tid tolkat en åt gatan rest sten som en gränssten, ehuru den istället markerat en station å den s. k. Via dolorosa från Rådhuset vid Stortorget till Golgata å Pelarbacken vid nuvarande Södra Bantorget. Den gamla landskapsgränsen gick istället till en stor del i den nuvarande Hammarbyleden, nämligen från Mälaren till ungefär halva Hammarby sjö, varifrån den senare fortsatte genom Hammarbysjöns utlopp genom Långsjön och Järlasjön till Lännerstasundet vid Saltsjö-Duvnäs. Både Åsön, som Södermalm förr

kallades, och Siklaön torde alltså ha tillhört Uppland.

STADSMUSEET I STOCKHOLM. Det blivande Stadsmuseet i Stockholm bör förläggas till Gamla stadshuset på Söder, anser den kommitté, som har hand om stadsmuseifrågan och som består av borgarrådet Oscar Larsson, ordförande, stadsfullmäktiges ordförande K. A. Tengdahl, riksantikvarien Sigurd Curman, kapten Ernst Eggert, överingenjör G. H. Hultman, professor Andreas Lindblom och professor Nils Ahnlund, med professor Martin Olsson som sekreterare.

Kommittén, som tillsattes av stadskollegiet 1925, har under åren 1926—1928 huvudsakligen sysslat med förberedande inventeringar rörande föremål och handlingar i stadens ägo, som kunna anses lämpade att överföras till ett stadens museum för att bilda grundstommen i detta, och nu har kommittén framlagt ett förslag till riktlinjer för det blivande museet och för kommitténs fortsatta verksamhet.

Museet bör vara forskningscentral för stadens kulturhistoria, och dess skådesamling bör ge en historisk överblick av stadens uppkomst och tillväxt samt invånarnas

levnadsvillkor under skilda tider, framställt i en för den stora allmänheten lätt tillgänglig form. Skådesamlingen anses lämpligen böra uppdelas i tre huvudavdelningar. Den första av dessa skulle vara historiskt-topografisk och skildra stadens, stadsbildens och byggnadernas samt i allmänhet stadens yttre utveckling. Den andra avdelningen, den näringshistoriska, skulle ha till huvudsakligt ändamål att belysa utvecklingen inom hantverket, handeln och sjöfarten m. fl. näringar inom Stockholm, ty även om många andra områden kunna tänkas falla under ett stadshistoriskt museum, finns dock ingen sida av kulturutvecklingen, som är av så grundläggande betydelse för stadslivets utveckling till skillnad från landsbygdens som näringslivet, förklarar kommittén. Den tredje avdelningen, den kommunalhistoriska, skulle skildra stadens styrelse och förvaltning samt de kommunala institutionernas utveckling.

Den historiskt-topografiska avdelningen skall enligt kommitténs förslag utrustas med ett rikt modellmaterial, som på ett överskådligt och lättfattligt sätt belyser de förändringar i Mälardalens topografi, bebyggelse och trafikleder, vilka tid efter annan ägt rum. I anslutning till de modeller, som äro avsedda att belysa Stockholms förhistoria, skulle utställas alla de fynd från förhistorisk tid, från Stockholm och dess närmare omgivning, som förvaras i Statens historiska museum. Riksantikvarien har förklarat sig kunna medgiva, att dessa fynd av Statens historiska museum deponeras i Stockholmsmuseum. Ett antikvariskt-topografiskt bildarkiv för Stockholm och Stockholmstrakten skulle uppläggas och i samband därmed även ett filmarkiv.

Den näringshistoriska avdelningen kan erhålla ett stort antal föremål, som befinna sig i stadens ägo och vilka utan vidare kunna förflyttas till museet. Men man måste snarast möjligt genom gåvor och köp söka förvärva ytterligare föremål av representativ natur. Kommittén räknar dessutom med

att Nordiska museet skall vara villigt att i Stockholmsmuseum deponera huvudparten av sina näringshistoriska samlingar, vilka nu till största delen äro magasinerade.

Den kommunalhistoriska avdelningen skulle med tillhjälp av originalföremål och grafiska — i vissa fall dekorativa — framställningar i första hand belysa utvecklingen av stadens styrelse och dess olika kommunala verk och inrättningar. Härför finns i de flesta fall ett så rikt material hos de olika verken, att avdelningen kan väntas komma att spegla utvecklingen på ett fylligt och detaljrikt sätt. Som exempel på skådesamlingens utformning på denna avdelning kan tagas den grupp, som avser gatans historia. Den skulle kunna omfatta bl. a. typiska gatubilder från Stockholm under olika tider, tvärsnitt av gatan i modell, utvisande gatornas tvärprofil, gatubeläggning av olika slag, rännstenarnas och gångbanornas läge och utformning i äldre och nyare gator. Vidare skulle man visa olika former av gatubelysning i original och bilder samt olika slags verktyg och maskiner för gaturenhållningen från olika tider m. m.

Innan kommittén bestämt sig för att föreslå museets förläggande till gamla stadshuset undersöktes även gamla rådhusets lämplighet för ändamålet. Gamla stadshuset har emellertid större golvyta och även en för museiändamål lämpligare planform. Gamla stadshusets källarvåning lämpar sig särskilt för utställning av vagnar av olika slag och till anordnande av verkstadsinteriorer för grövre hantverk o. dyl. Vagnarna kunde köras in genom de höga arkaderna direkt från gården, vilket kommer att ge ett tilltalande intryck av att de stå färdiga till användning och när som helst kunna köras ut.

Gamla stadshusets gård skulle kunna användas för sparsamt utställande av skulptur och arkitekturdetaljer. Bottenvåningen och vissa delar av källarvåningen lämpa sig för den näringshistoriska avdelningen, våningarna en och två trappor upp jämte

suterrängvåningen skulle användas för de historiskt-topografiska och kommunalhistoriska avdelningarna samt till expediti- och arbetslokaler. Då museet i en framtid tillvuxit, så att lokalerna i Gamla stadshuset bli för trånga, skulle byggnaden eventuellt tillbyggas åt sjösidan genom förlängning av flyglarna.

För att Södra stadshuset skall kunna användas som lokal för Stadsmuseet är det emellertid nödvändigt att förse det med värmeledning och i övrigt underkasta det en genomgripande restaurering.

Kommittén anser, att den historiskt-topografiska avdelningen först bör komma till stånd. När kommitténs utredningsarbete fortskridit så långt, att museets organisation blivit fullt klarlagd, skulle en museistyrelse tillsättas och ordinarie tjänstemän anställas allt efter det behov av arbetskraft, som gör sig gällande. De inköp, som göras, skulle tillsvidare överlämnas till husbyggnadsavdelningen för magasinering. Kommittén hemställer till sist om ett anslag av 68.000 kr.

Blekinge.

BLEKINGE MUSEI- OCH HEMBYGDSFÖRBUND hade konstituerande sammanträde i Karlskrona den 26. september under ordförandeskap av greve Axel Wachtmeister, Vambåsa. Sedan styrelseval företagits sammanträdde styrelsen omedelbart till ett konstituerande sammanträde, och utsågs till ordförande greve Axel Wachtmeister, Vambåsa, förste v. ordförande lasarettsläkare Ingolf Lönnberg, Karlshamn. andre v. ordförande tandläkare G. Södöö, Karlskrona, intendent läroverksadjunkt G. Wirde, sekreterare och v. intendent löjtnant S. Leander och skattmästare kamrerare C. G. Fehrman, samtliga i Karlskrona.

Till medlemmar i verkställande utskottet utsåg styrelsen greve A. Wachtmeister, Vambåsa, godsägare S. Hellerström, Marielund, tandläkare G. Södöö, läroverksadjunkt G. Wirde, löjtnant S. Leander, kamreraren

C. G. Fehrman, amiralitetspastor E. Holmberg, folkskollärare E. Petersson och stadsingenjör H. Segerberg, samtliga i Karlskrona.

Medelpad.

STÖDE HEMBYGDSFÖRENING har i Berggården på Huberget inrättat en hembygdsgård, den första i sitt slag i Medelpad. Byggnaden, som är uppförd i två våningar, förskriver sig från 1700-talet och består i nedre våningen av förstuga, kök, barstuga samt rum för födorädsfolket och gäst- eller herrstuga.

Skåne.

FÄRS HÄRADS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING. På inbjudan av ett flertal av häradets mera bemärkta inbyggare hölls den 12. oktober ett talrikt besökt möte i Vollsjo för konstituerandet av en hembygds- och fornminnesförening för Färs härad. Föreningens syfte skall vara att efterforska, undersöka, bekantgöra och vårda sådana fornlämningar, äldre byggnader, fornsaker etc., som äro av betydelse i arkeologiskt, etnologiskt, kulturhistoriskt eller konsthistoriskt intresse, i skrift uppteckna, samla och bevara sagor, sägner, seder och bruk samt insamla litteratur och arkivalier, som beröra bygden, vårda och utveckla en byggnadskultur i landskapets och traditionens anda och bevara de egendomligheter, som Färs härads natur erbjuder.

Uppland.

HEMBYGDSFÖRENING FÖR HÄVERÖ-ORTEN. Under oktober konstituerades i Häverösunds tingshus en hembygdsförening för Häveröorten med namnet Häveröortens hembygds- och fornminnesförening. Meningen är att söka få till stånd ett hembygds- museum för bygden. Planer äro å bane att söka komma över en gammal gård och förflytta denna till någon lämplig plats

för att där samla de föremål från äldre tider, som redan genom privat initiativ ha hopbragts. Häverö kommunalfullmäktige beslöt vid sitt sammanträde den 27. oktober anslå 1.000 kronor till föreningens verksamhet.

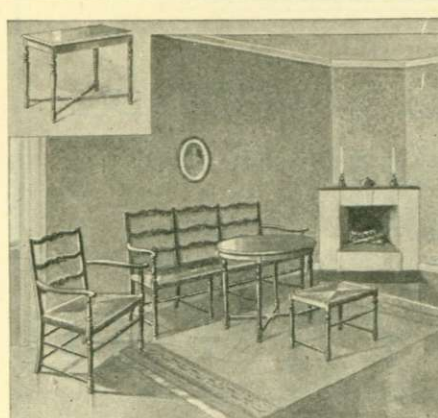
VÄRMDÖ FORNMINNESFÖRENINGEN NYORDNADE MUSEUM invigdes söndagen den 15. september av landshövding Edén i samband med en utflykt, som anordnades av Upplands fornminnesförening.

Värmland.

HEMBYGDSVÅRDEN I VÄRMLAND UNDER ENHETLIG LEDNING. Vid Värmlands fornminnes- och museiförenings årsmöte den 10. september, vilket avhölls under ordförandeskap av rektor A. Dahlman på Värmlands museum i Karlstad, beslöt de närvarande föreningsmedlemmarna biträda styrelsens förslag om ett samgående mellan

föreningen och Värmlands hembygdsförbund i syfte att inordna allt hembygdsarbete inom länet under en gemensam ledning. Ur organisationssynpunkt innebär detta beslut bland annat att ordföranden och sekreteraren i Värmlands fornminnes- och museiförening för framtiden tillika äro självskrivna såsom ordförande resp. förste sekreterare i Värmlands hembygdsförbund.

HEMBYGDSFÖRENING I ALSTER. På initiativ av föreläsningsföreningen i Alster sammanträdde intresserade den 28. september och beslöt bilda en hembygdsförening för Alster. Till styrelsemedlemmar valdes prost J. Nyrin, sammankallande medlem, folkskollärarna E. Erikson, Nils Florell, Helmer Larsson och And. Stålhammar, lantbrukare And. Asplund, kommunalordförande K. E. Ohlsson, författaren Albin Zernander, lantbrukare Axel Bogren och herr Helmer Andersson. Ett stadgeförslag föredrogs och godkändes att gälla tills vidare.

G E M L A S
möbler med sjögräs-
och rottingflätade sitsar
REKOMMENDERAS
Begär katalog och prislista
GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG
D I Ö

GAMLA ÅRGÅNGAR

av
TIDSKRIFT
FÖR
HEMBYGDSVÅRD
pris Kr. 8:— per årgång
för medlemmar Kr. 5:—

Första årgången utsåld.

Lösa häften för komplettering
i mån av tillgång Kr. 1:50.

Rekvisioner ställas till
SAMFUNDET FÖR
HEMBYGDSVÅRD
Grönegatan 14
LUND

BOSTADSBYGGGANDE OCH HEMBYGDSVÅRD

AV
Stadsarkitekt **SIGURD WESTHOLM**

INNEHÅLL:

- I. Allmogehuset och villan.
- II. Vad har gjorts och vad kan göras för det lantliga byggnadssättets förbättring?

Pris Kr. 2:25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

FOLKMINNES- INSAMLINGEN I HEM- BYGDSFÖRENINGARNA

Anvisningar för insamlingsledare
AV
Fil. lic. **DAVID ARILL**

INNEHÅLL:

- I. Planläggning och förberedelser. II. Pristävlingar. III. Lokalombud och stipendiater. IV. Utbildning av upptecknare. V. Uppteckningarnas katalogisering och förvaring. VI. Kostnadsberäkning. VII. Förhållande till de vetenskapliga centralarkiven för folkminnesforskning.

Pris kr. 2:25

SAMFUNDETS FÖR
HEMBYGDSVÅRD FÖRLAG / LUND
(A.-B. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund, i distr.)

Erhålles i Eder bokhandel eller direkt från
Samfundets exp. Grönegatan 14, LUND

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING

UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ HÄLSINGBORG LUND
Gust. Ad. Torg 45. Stortorget. Clemenstorget.
Tel. 2616. 5388. Tel. 72. Tel. 3072.

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR,
KOSTYM- & KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR,
MÖBLER, SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR,
LERGODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅN

Birgerjarlsgatan 29, Stockholm. Tel. 9604

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahems-
bolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till
egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar
till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder	Kr. 25:-	värvritning + blåkopia
3-4 " "	35:-	d:o d:o
5-6 " "	40:-	d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, fler-
familjshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig
till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av Samfundet för Hembygdsvård

Redigerad av
FRITJOF HAZELIUS

TIONDE ÅRGÅNGEN 1929

Aktiebolaget
Skånska Centraltryckeriet
Lund 1929

INNEHÅLL

UPPSATSER:	Sid.
DAVID ARILL: Folkminnesinsamlingen och de kulturhistoriska föreningarna	30
DAVID ARILL: Folkminnesinsamlingen i hembygdsföreningarna	161
ROLF BOLIN: Samfundets för hembygdsvård arbete för främjande av god byggnadskultur	134
LINUS BRODIN: En orientering över Värmland och ett program för en dagsresa genom landskapets centrala delar	63
J. A. EKLUND: Kyrka och hembygdsvård	125
THOR HÖGDAHL: »Stenen i Grönan Dal»	94
R. FRÖLICH: Värmlandsutställningen i Karlstad 1929	68
HELGE KJELLIN: Manlig hemslöjd i Värmland	80
LARS LEVANDER: En svensk folkmålsordbok	153
VILH. LORENZEN: Danmarks Arbejde for at værne landskabelige og historiske Kulturverdier og de Problemer det rejser	18
ARTHUR NORDÉN: Nyobserverade fornminnestyper	42
BERTIL WALDÉN: Om hembygdsrörelsen i Norrbotten	2
ANNA WETTERGREN-BEHM: Hemslöjden i Värmland	71
F. WILDTÉ: Samhället och hembygdsvärden	104

LITTERATUR:

JOHAN GÖTLIND: <i>Klas Olofsson</i> : Folkliv och Folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härader i Västergötland	24
JOH. GÖTLIND: Jämtländska studier	109
JOH. GÖTLIND: <i>v. Hoggué</i> : Vildmarksliv i Lappland	110
JOH. GÖTLIND: <i>Albert Nordberg</i> : En gammal norrbottensbygd	110
BERTIL WALLDÉN: <i>Ada Rydström och Gerhard Hafström</i> : Boken om Tjust VII	111
BENGT CNATTINGIUS: <i>Mårten Sjöbeck</i> : Östergötland	112
Insänd litteratur	24, 113, 174

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Starbäcksmedaljen	I, 90
Samfundets årsmöte	I, 29, 57, 87
Samfundets för hembygdsvård byggmästareskola	I, 29
Byggmästarekurser	I, 62
Anslag till hembygdsvårdsfrämjande ändamål	29, 93
Berättelse över Samfundets verksamhet under år 1928	58
Gravvårdspublikationen	91
Färgprover för putsfasader	92
Ny medlem i Samfundets styrelse	123

Samarbetskommitté för folkminnesforskning	124
Hembygdsvårdskongress i Stockholm 1930	151
Samfundets skrivelse till Svenska bostadskreditkassan	151

MEDDELANDEN:

Fornvårdsundervisning åt vägbyggnadstjänstemän	54
Vitterhetsakademins riksdagspetita	144
Sjunde västsvenska hembygdskonferensen	144
Stockholm	175
Blekinge	115, 177
Bohuslän	54, 115, 145
Dalarna	115, 146
Dalsland	116, 147
Gästrikland	116, 147
Halland	117
Hälsingland	116, 117, 147, 148
Jämtland	54, 148
Medelpad	177
Norrbottn	117
Närke	26, 54, 118
Skåne	27, 177
Småland	27, 55, 118
Södermanland	119, 149
Uppland	27, 55, 119, 149, 177
Värmland	28, 55, 119, 150, 178
Västergötland	120, 150
Västmanland	28, 56
Ängermanland	28
Östergötland	121, 150

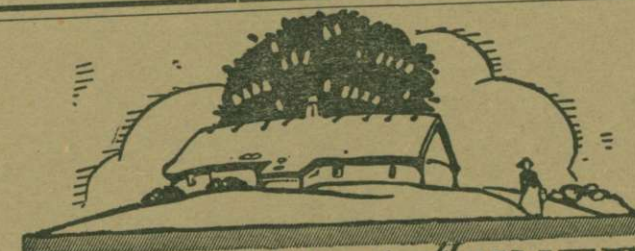
AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET LUND

UTFÖR ALLA SLAGS BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280

Två framstående memoarverk

G. O. HYLÉN-CAVALLIUS UR MITT FRAMFARNA LIF

»Den svenska memoarlitteraturen har i dessa dagar ökat med ett verk av bestående värde...
en ypperlig berättare.» *Fredrik Böök i Svenska Dagbladet.*

Häft. kr. 8: 75; inb. 10: 75.

CARL G. LAURIN MINNEN

Första delen. 1868 - 1888.

»... en skildring som i fråga om detaljrikedom, sakkunskap och livfullhet är absolut unik. I ord och bild har en hel tidsålder här blivit förevigad.» *Knut Hagberg i Nya Dagligt Allehanda.*

Häft. kr. 12: 50; inb. 16: -; halvfr. band 20: -.

N O R S T E D T S

INNEHÅLL:

LARS LEVANDER: En svensk folkmålsordbok	153
DAVID ARILL: Folkminnesinsamlingen i hembygdsföreningarna	161

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD:

Hembygdsvårdskongress i Stockholm 1930. Samfundet skriver till Svenska bostadskreditkassan	151
---	-----

LITTERATUR:

Insänd litteratur.....	174
------------------------	-----

MEDDELANDEN:

Stockholm. Blekinge. Medelpad. Skåne. Uppland. Värmland	175
---	-----

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

Vi anhålla vördsamt, att **årsavgiften för 1930**
(Kronor 5:—) måtte insändas snarast möjligt under adress
Samfundet för hembygdsvård, Grönegatan 14, Lund.

Högaktningsfullt
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Samtliga medlemmar erhålla TIDSKRIFT FÖR HEM-
BYGDSVÅRD **gratis.**

Beloppet kan insättas å vårt postgirokonto n:r 8136.

Använd medföljande blankett
Anmäl ofördröjligen adressförändring!

Medföljer Tidskrift för hembygdsvård.

Kupong.

(Översändes av postgirokontoret till
betalningsmottagaren.)

A postgirokonto nr. **8136**

inbetalat **5** kr. — öre

Avsändarens namn och adress:

.....

.....

.....

.....

.....

Inbetalningsdag:

Meddelande till betalningsmottagaren.

**Årsavgift i Samfundet
för hembygdsvård för
1930.**

INBETALNINGSKORT.

Avsändare

.....
.....
.....

Belopp **5** kronor — öre.

Fem kronor

(Med början längst till vänster skrives kronalet med bokstäver, omedelbart anslut
av "kronor".)

Betalningsmottagare **Samfundet för Hembygdsvård**

Grönegatan 14, Lund

att gottskrivas postgirokonto nr
vid postgirokontoret, Stockholm.

8136

(Med tydliga siffror.)

Redovisningsnr

.....
(Postfunktionärs namn el. sign.)

Bl. 703 a. (Aug. 27.) Medföljer Tidskrift för hembygdsvård.

Med inbetalningskort kan inbetalas	{	å postkontor eller postexpedition obe- gränsat belopp, " poststation högst 5 000 kr., " brevsamlingsställe högst 1 000 kr., till lantbrevbärare högst 500 kr.
---------------------------------------	---	---

Inbetalningskortet jämte kupong ifylles utan ändring eller överstrykning, på sätt den tryckta texten angiver. *Kontonumret skall tydligt utskrivas.*

Å varje inbetalning meddelas kvitto.

Inbetalningsavgiften erlägges vid inbetalandet och redovisas med frimärke, som åsättes inbetalningskortet å därför avsedd plats.

Inbetalt belopp gottskrives betalningsmottagarens konto utan särskild avgift för denne.

Vid inbetalning å postkontor eller postexpedition, som deltar i utväxlingen av telegrampostanvisningar, kan avsändare av inbetalningskort anmoda postanstalten att genom telegram till postgirokontoret föranstalta om beloppets omedelbara gottskrivande. Han skall därvid å kortets framsida göra anteckningen "Inbetalningstelegram". Avsändare kan ävenledes genom att å inbetalningskortet skriva "Telegramavi" begära, att betalningsmottagaren av inbetalningspostanstalten telegrafiskt underrättas om beloppets avsändande.

Envar, som har att ofta verkställa betalningar eller mottaga likvider, bör för sig öppna ett postgirokonto. Upplysningar om postgiroverörden meddelas å postanstalterna.